T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

FÜTÜVVETNÂME YAZIMI AÇISINDAN *MİNHÂCÜ'L-MÜRÎDÎN VE MECMÛA*'NIN YERİ VE ÖNEMİ

Yüksek Lisans Tezi

BEYZA ÖZDEN

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

FÜTÜVVETNÂME YAZIMI AÇISINDAN *MİNHÂCÜ'L-MÜRÎDÎN VE MECMÛA*'NIN YERİ VE ÖNEMİ

Yüksek Lisans Tezi

BEYZA ÖZDEN

Danışman: Doç. Dr. Gülgûn UYAR

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI Anabilim Dalı İSLAM TARİHİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi BEYZA ÖZDEN'nın FÜTÜVVETNAME YAZIMI AÇISINDAN MİNHÂCÜ'L-MÜRÎDÎN VE MECMÛA'NIN YERİ VE ÖNEMİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 7.06.2018 tarih ve 2018-16/34 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 26/06/2018

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. GÜLGÜN UYAR	
2.	Jüri Üyesi	Dr.Öğr.Üyesi DERYA ÇAKIRBAŞ	
3.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi FATMA ODABAŞI	

ÖZET

Çalışmamızda Tophânevî Mehmed Tâhir Efendi'nin *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa* adlı eseri incelenmiştir. Öncelikle fütüvvetin tarikat önderlerinin müridlerini eğitirken kullandığı usûl olduğu ortaya konmuştur. Fütüvvetin İslâm dünyasında yayılışı, ahîlikle ilişkisi ve farkları, tasavvufun içerisinde fütüvvetin, fütüvvetnâmelerin içinde *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*'nın yeri, Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcut fütüvvetnâmelerle *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*'nın mukayesesi yer almaktadır. *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*'nın 2. ve 3. bölümleri konumuzla ilgili olduğu için çeviriyazısı yapılmış ve çalışmamızın 2. bölümünde yer almıştır. Çalışma içerisinde Tophânevî Mehmed Tâhir Efendi'nin hayatı hakkında da ulaşılabilen bilgilere yer verilmiştir. Mehmed Tâhir Efendi'nin şeyhi olduğu Rifâîlik tarikatına ait Üsküdar Rifâî Âsitânesi'nin günümüzdeki hâli resmedilmiş ve Ek'te bu resimlere yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Tophânevî Mehmed Tâhir Efendi, *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*, Fütüvvet

ABSTRACT

In our study, the work of Tophânevî Mehmed Tâhir Efendi's *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*. First of all, it is revealed that the "futuwwa" was the way of the leaders of the sects to train their disciples. The spread of "futuwwa" in the Islamic world, its relation and difference with "Akhism", the place of futuwwa in Sufism, the place of the *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa* in " Futuvvetname" (rules and regulations of Turkish-Islamic guild), the analogy of "*Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*" with existing "futuvvetnames" takes part in Suleymaniye Library. Second and third chapters of the "*Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*" and of the mecmuan have been adapted to the latina since they are related to our study and have been included in the second part of our work. Some of the information about the life of Tophânevî Mehmed Tâhir Efendi was also included in our work. The present state of Üsküdar Rifâî Âsitânesi belonging to the Rifailik sect, to which Tophânevî Mehmed Tâhir Efendi belongs, has been attained and depicted, and these pictures are also included.

Keynote Words: Tophânevî Mehmed Tâhir Efendi, *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*, Futuwwa

İÇİNDEKİLER

ÖZET 3

İÇİNDEKİLER 5

KISALTMALAR 7

ÖNSÖZ 8

GİRİŞ 10

A. Araştırmanın Konusu ve Önemi 10

B. *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa* 11

C. *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa* Müellifi Mehmed Tâhir Tophânevî 12

BİRİNCİ BÖLÜM

FÜTÜVVET KURUMU VE FÜTÜVVETNÂMELER

A. FÜTÜVVET KURUMU 15

I. Fütüvvet Kavramı 15

II. Fütüvvetin Ortaya Çıkışı ve İslâm Dünyâsı'nda Yayılışı 19

III. Fütüvvet ve Ahîlik İlişkisi 22

IV. Ahilik, Fütüvet ve Tasavvuf İlişkisi 27

B. FÜTÜVVETNÂME 32

I. Tanımı ve Ortaya Çıkışı 32

II. Sûfî fütüvvetnâmeleri (IX-XIII. yüzyıllar) 33

III. Fütüvvet teşkilatına ait fütüvvetnâmeler (XIII-XIV. yüzyıllar) 34

IV. Ahî loncaları fütüvvetnâmeleri (XIII-XVI. yüzyıllar) 34

V. Yazılış Amacı ve Önemi 35

VI. *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa* İçindeki Fütüvvet Bahsi 37

a) Minhâcü'l- Mürîdîn ve Mecmûa İçindeki Fütüvvet Bahsinin Diğer Fütüvvetnâmelerle Ortak Özellikleri 37

b) Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa ve Fütüvvetnâme-i Sultânî'nin Karşılaştırması ... 49

c) Süleymâniye Kütüphanesi'nde Bulunan Yazma Fütüvvetnâmelerle Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa'nın Karşılaştırması 51

İKİNCİ BÖLÜM

MİNHÂCÜ'L- MÜRÎDÎN VE MECMÛA:

İKİNCİ VE ÜÇÜNCÜ FASIL ÇEVİRİ METNİ

A. EL- FASLÜ'S-SÂNÎ Fİ'L- FÜTÜVVE 55

I. Fasl fî Bulûğiyyeti'n-Nebiyyi Şît Aleyhisselâm 65

II. Fasl fî Beyânı Fütüvveti Hazreti Nûh En-Nebî Salavâtullâhi Alâ Nebiyyinâ ve Aleyh... 66

III. Fasl fî Beyani Fütüvveti İbrâhîm Aleyhisselâm 67

IV. Fasl fî Beyânı Fütüvveti Hazreti Habîbillâhi Muhammedin Resûlillâh Sallâllahu Teâlâ Aleyhi ve Sellem 69

V. Fasl fî Beyâni Şeddi Emîri'l-Mü'minîn Ali el-Murtazâ Kerremallâhu Vechehû ve Radıyâllâhu Anh 73

VI. Fasl Fî Beyâni Ahvâli Silsilei Şed 94

VII. Fasl Fî Erkân, Şerâiti'l-Fütüvve 101

VIII. Bâb Fî Beyâni Aksâmı Ehli Tarîk ve Âdâbihim ve Fîhi Fusûlün 103

IX. Fasl fî Beyâni Dâhili ve Hârici Fütüvve 105

X. Fasl Fî Fedâili's-Sadakati 120

XI. Fasl Der-beyâni Mahfil ve İclâs ve Âdâbihim 124

XII. Fasl Der-âdâbı Taam Horden 133

XIII. Fasl Der-beyâni Nev'i İlmi Şed Bi-mürîd Havâlehû Gerden 133

B. EL- FASLÜ'S-SÂLİS FÎ SİLSİLETİ TARÎKİ'R-RİFÂİYYE VE AHVÂLİ TÂC 135

SONUÇ 142

KAYNAKÇA 143

EKLER 147

KISALTMALAR

(a.s.) : aleyhisselâm

(r.a.) : radıyallâhu anhü

(s.a.v.) : sallallâhu aleyhi ve âlihî ve sellem

c. : cilt

çev. : çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

haz. : hazırlayan

neş. : neşreden

s. : sayfa

vr. : varak

ÖNSÖZ

İslâm'ın ilk asırlarında ortaya çıkıp müslümanları mânevî yönden olgunlaştırmayı, kemâlât, ilim ve irfan sahibi nesiller yetiştirmeyi hedefleyen fütüvvet teşkilâtı, doğuşundan itibaren bu amacını gerçekleştirme konusunda ziyadesiyle başarılı olmuştur. Tarikatlar da benzer şekilde benlikten vazgeçip biz olmayı, hiçlikte kaybolup var olmayı amaç edinmiş, kâmil insan yetiştirme misyonuyla tarihimizde büyük bir önemi hâiz olmuştur. Fütüvvet teşkilatı ve tarikatlar, kaynaklarını ve ilhamlarını ilâhî buyruklardan almaları ve aynı misyonu yüklenmeleri hasebiyle aralarında sarih ve güçlü bir irtibat kurmuşlardır. Fütüvvet teşkilatına ve tarikatlara sâlik olan kimseler, Hz. Peygamber Efendimiz'in ahlâk-ı hamîdelerini ve hayat içinde zâhirî ve bâtınî olan tatbikatlarını kendi zâhirî ve bâtınî hayatlarına tatbik etmeye azm-ü cehd etmiş kimselerdir. İnsanların gündelik hayatın en olağan kabul edilen durumlarında dahi âyet ve hadîslerin ışığında hareket etmelerini sağlama gayesiyle her iki oluşum da, muhakkak birbirinden etkilenmiş hatta bir bütün olarak çoğu kez kendi varlıklarını hissettirmişlerdir.

Muhtelif tarikatlara mensub olan tüm mânevî önderler gibi, Rifâîlik tarikatının mânevî şahsiyetlerinden Mehmed Tâhir Tophânevî Efendi de fütüvvetle hem-hâl olmuş bir isimdir. Tophânevî, Yâsîn eş-Şamî hazretlerinin vazifelendirmesiyle İstanbul'a Rifâîliği ilk getiren halife olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa* isimli eseriyle çalışmamızın bel kemiğini oluşturan ve yalnızca 2 faslını incelediğimiz halde fütüvvet konusunda bize çok mühim ve faideli bilgiler lutfeden müellif olmuştur.

Biz bu çalışmamızda Mehmed Tâhir Tophânevî Efendi'nin yolumuzu aydınlatmasıyla, fütüvvetin tarikat önderlerinin bir mesleği, mânevî yürüyüş tarzı, müridlerini eğitirken kullandığı usûl ve bunun yanında iktisâdî anlamda san'atkârların ahlâkî umdelerini de bir nizâma bağlayan öğreti olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Fütüvvetin İslâm dünyasında yayılışını, ahîlikle ilişkisini ve farklarını, tasavvufun içerisinde fütüvvetin, fütüvvetnâmelerin içinde *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*'nın

yerini, Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcut fütüvvetnâmelerle *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*''nın mukayesesini ele aldık. Bu konudaki çalışmalara bir katkı olmasını ümit etmekteyiz.

Tez çalışmamızın, planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde engin bilgi birikimi ve tecrübelerinden yararlandığım kıymetli hocam Prof. Dr. Mustafa FAYDA'ya, çalışmamın yürütülmesinde ve oluşumunda ilgisini, samimiyetini, sıcaklığını ve desteğini esirgemeyen, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamızı şekillendiren kıymetli hocam Doç. Dr. Gülgûn UYAR'a sonsuz teşekkür ediyorum.

Beyza ÖZDEN ALTIN

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu ve Önemi

İslâm'ın ilk asırlarında ortaya çıkıp müslüman halkı mânevi yönden olgunlaştırmayı, kemâlât, ilim ve irfan sahibi nesiller yetiştirmeyi hedefleyen fütüvvet teşkilâtı, doğuşundan itibaren bu amacını gerçekleştirme konusunda ziyâdesiyle başarılı olmuştur. Tarîkatlar da benzer şekilde benlikten vazgeçip biz olmayı, hiçlikte kaybolup var olmayı amaç edinmiş, kâmil insan yetiştirme misyonuyla tarihimizde büyük bir öneme hâiz olmuştur. Fütüvvet teşkilatı ve tarîkatlar, kaynaklarını ve ilhamlarını ilâhi buyruklardan almaları ve aynı misyonu yüklenmeleri hasebiyle aralarında sarîh ve güçlü bir irtibat kurmuşlardır. Fütüvvet teşkilatına ve tarîkatlara sâlik olan kimseler, Hz. Peygamber Efendimizin ahlâk-ı hamidelerini ve hayat içinde zâhirî ve batınî olan tatbîkatlarını kendi zâhirî ve bâtınî hayatlarına tatbîk etmeyi azm-ü cehd etmiş kimselerdir. İnsanların gündelik hayatın en olağan kabul edilen durumlarında dahi ayet ve hadîslerin ışığında hareket etmelerini sağlama gayesiyle her iki oluşum da, muhakkak birbirinden etkilenmiş hatta bir bütün olarak çoğu kez kendi varlıklarını hissettirmişlerdir.

Muhtelif tarîkatlara mensub olan tüm mânevi önderler gibi, Rifâilik tarîkatının mânevi şahsiyetlerinden Mehmed Tâhir Tophânevî Efendi de fütüvvetle hem-hâl olmuş bir isimdir. Tophânevî, Yasin eş-Şâmî hazretlerinin vazifelendirmesiyle İstanbul'a Rifâîliği ilk getiren halife olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa* isimli eseriyle çalışmamızın bel kemiğini oluşturan ve yalnızca 2 faslını incelediğimiz halde fütüvvet konusunda bize çok mühim ve faideli bilgiler lutfeden müellif olmuştur.

Biz bu çalışmamızda Tophânevî Mehmed Tâhir Efendi'nin yolumuzu aydınlatmasıyla, fütüvvetin tarîkat önderlerinin bir mesleği, mânevi yürüyüş tarzı, mürîdlerini eğitirken kullandığı usûl ve bunun yanında iktisâdî anlamda san'atkarların ahlâkî umdelerini de bir nizama bağlayan öğreti olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Fütüvvetin İslâm dünyâsında yayılışını, ahîlikle ilişkisini ve farklarını, tasavvufun içerisinde fütüvvetin, fütüvvetnâmelerin içinde *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*'nın

yerini, Süleymâniye Kütüphanesi'nde mevcut fütüvvetnâmelerle *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*'nın mukayesesini ele aldık. İstifade edilmesini ümit etmekteyiz.

B. *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*

Hocazade Mehmed Tâhir bin Abdullâh bin İsmâil Tophânevî Rifâî'nin incelemiş olduğumuz *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa* adlı eserinin tek nüshası Ankara Milli Kütüphane'de mevcuttur. 244x175 mm ebetlarındaki eser, Aralık 1965 tarihinde Ankara Milli Kütüphane'de mikrofilm olarak hazırlanmıştır. Tophânevî incelemiş olduğumuz eseri yazma amacını eserin ikinci faslında anlatmıştır. O bu eseri kaleme alırken fütüvvetdârlar arasında söylenen erkânın önemini belirtmeyi, tevbe etmeyi, biat etmeyi, yol atası ve iki yol karındaşı edinmeyi, şed kuşanmayı, şeddin şartlarını ve erkânını, halvâ-yı cefne senedini ve erkânını, ne tarîkle piştiğini, nasıl ortaya çıktığını, ne tarîkle kısmet edildiğini, nasibin bir şehirden bir diğer şehre ne tarîkle gönderdiklerini, ne vecihle teslim edileceğini, teslim eden kişinin elinden ne vecihle alınacağını, meşayih-i selefin erkânlar üzere sahih rivayetlerini Kitab'a ve sünnete mutabık kalarak göstermeyi[1] amaçlamıştır. Bununla beraber Arapça ve Farsçadan haz etmeyen kimselerin, bu muhtasarın mütâlaasıyla fayda görmesini amaçladığını belirtmiştir. Ayrıca, Allâh'tan bu nüshayı mü'minlerin gönlünde makbûl ve amellerini bu nüshayla mevsuf kılmasını istemiştir. Tophânevî eseri kaleme alırken, okurlarından bazı beklentilerinin olduğunu da ifade etmiştir. Eseri okuyan kişinin faydalanıp müellife hayır duâ etmesini, Fatiha okumasını, eserdeki mühim noktaları ehil olmayan kişilerin nazarından muhafaza etmesini, bununla beraber ehil kişilerden esirgememesini istemiştir. Zira hikmeti ehlinden başkasına vermenin ve ehlinden esirgemenin zulüm olduğunu ifade etmiştir.[2]

170 varaktan müteşekkil olan eserin ana bölümlerini müellif, eserin üçüncü varağında şu şekilde sıralamaktadır:

Buna göre eserin bölümlerini şu şekilde sayabiliriz:

1) Makâmât-ı evliyâullâh
2) Fütüvvet
3) Silsile-i tarîk-i Rifâiyye

[1] Hocazade Mehmet Tahir Tophanevi, **Minhâcu'l Müridin ve Mecmua**, s.15.
[2] Bkz. vr.16.

4) Yalnız giden talebelerin hâli
5) Adâb-ı meşâyih
6) Makâlât-ı fukarâ ve meşâyih
7) Ta'birât ve makâlât ve sâir
8) Teveccüh ve tasarruf ve câzibe ve te'sirât
9) Zikir ve tilâvet edeblerini envârının edebi
10) Envâr ve gayrı
11) Riyâzetin salâhı ve fesâdı
12) Halvetin adâbı
13) Kırkdokuz ahvâl
14) Şürût-i sâlik
15) Yalnız giden tâlib maksûduna vâsıl olmadığı
16) Evsâf-ı kâmil ve mükemmil
17) Muâmelât-ı hilâfet
18) Kavâid-i erkân ve tezyîn-i tarîk ahvâli

Biz bu eserin 2. ve 3. bölümlerini tarih yazıcılığı konusunda mühim bir yere sahip olan fütüvvetnâmelere örnek teşkil etmesi sebebiyle inceledik. Eseri diğer fütüvvetnâmelerle mukayese etme imkanı bulduk. Araştırmalarımız neticesinde müellifin tüm detaylarıyla fütüvvet bahsine yer verdiğini, ayrıca temsilcisi olduğu Rifâilik tarîkatıyla fütüvvet anlayışını harmanlayıp okuyucuya sunmuş olduğunu gördük.

C. *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa* Müellifi Mehmed Tâhir Tophânevî

Mehmed Tâhir Tophânevî Hazretleri'nin doğum yeri ve doğum yılı ile ilgili bilgi mevcut değildir. İstanbul'a Rifâîlik tarikatını ilk taşıyan kişi olarak kabul edilir. Rivayete göre Yâsin eş-Şâmî[3] Şam şehrinden İstanbul'a teşrif etmiş, ilk Rifaî ayin-i şerifini Üsküdar Rıfai Âsitanesi[4] karşısında bulunan camide icra etmiştir. Daha sonra bir hayır sahibi kendilerine caminin tam karşısındaki arsayı vakfetmiş, oraya bir Rifai

[3] Bazı okuyuşlarda Yasin eş-Şâmî olarak telaffuz edilir.
[4] İnadiye'de Tevaşi Hasan Ağa Mahallesi'nde Gündoğumu Caddesi üzerindedir. Önceleri Tevaşi Hasan Ağa Cami'nde Rıfai ayini yapılmış daha sonra müridlerin sayısı artınca caminin karşısına dergah inşa edilmiştir. daha sonra dergah Hacı Yusuf Ağa'nın yardımıyla 1730da asitaneye dönüştürülmüştür. Günümüzde Üsküdar Âsitanesinin binası mevcud değildir, haziresi mevcuddur. Haziresinin üstünde "her nefis ölümü tadacaktır" mealindeki Ankebut Suresi 57. ayet yazılıdır. Bu hazirenin görseline çalışmamızın ek kısmında yer verilmiştir.
Bkz. Salim Yorgancıoğlu, **Üsküdar Dergahları**, İstanbul: Üsküdar Araştırmaları Merkezi, 2004, s.114.

dergahı inşa edilmiştir. Bu dergaha İstanbul Âsitanesi ya da Üsküdar Âsitanesi denilmiştir. Yâsin eş-Şâmî hazretleri Şam'a avdet etmeden evvel İstanbul'a iki Rifai halifesi tayin etmiştir. Biri Tophânevî Mehmed Tâhir Efendi hazretleridir, diğeri Esad Osman Himâyeti hazretleridir.

Tophânevî Mehmed Tâhir Efendi hazretleri önce Üsküdar Rifâî Âsitânesi'ne postnişîn olmuş, ondan sonra buraya halifelerini bırakmıştır. Bu halifeler 1925'te tekke, zâviye ve türbelerin kapatılmasına kadar Üsküdar Âsitânesi'nde kalmışlardır. En son Şeyh Ziya Efendi hazretlerine kadar bu silsile Üsküdar'da devam etmiştir. Şeyh Tâhir Efendi hazretlerinin silsilesi Ziya Efendi ile burada bitmiştir. Bu silsileye İzzeddiniyye silsilesi denmiştir.

Tâhir Efendi'nin silsilesi Hazret-i Şeyh Seyyid Ahmed er-Rifâî'ye dayanır ve sırasıyla şöyledir:

1) Hazret-i Şeyh Seyyid Ahmed er-Rifâî
2) Seyyid eş-Şeyh İmâm Muhammed Hazretleri
3) Seyyid eş-Şeyh Abdurrahmân
4) Seyyid eş-Şeyh Izzüddin
5) Seyyid eş-Şeyh Şemsüddin
6) Seyyid eş-Şeyh Hasan
7) Seyyid eş-Şeyh Hüseyn
8) Seyyid eş-Şeyh Receb
9) Seyyid eş-Şeyh İshâk
10) Seyyid eş-Şeyh Ya'kûb
11) Seyyid eş-Şeyh Yûsûf
12) Seyyid eş-Şeyh Tâlib
13) Seyyid eş-Şeyh Hâşim
14) Seyyid eş-Şeyh Süleymân
15) Seyyid eş-Şeyh Abdullâh
16) Seyyid eş-Şeyh Âli
17) Seyyid eş-Şeyh Mehdî
18) Seyyid eş-Şeyh İbrâhîm

19) Seyyid eş-Şeyh Mahmûd

20) Şeyh Abdü'l-Âl

21) Şeyh Yâsin eş-Şâmî er-Rifâî

22) Muhammed Tâhir İbn Abdullâh İbn İsmâil[5]

Tâhir Efendi 1812'de[6] vefat etmiştir. Kabri, İstanbul Beyoğlu'nda Taksim Sıraselviler Caddesi üzerinde Paşa Baba Dergahı[7] haziresinde yer alır.

[5] Bkz. vr.55.
[6] Yorgancıoğlu, s.114.
[7] Bu dergahın görseline çalışmamızın ek kısmında yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FÜTÜVVET KURUMU VE FÜTÜVVETNÂMELER

A. FÜTÜVVET KURUMU

I. Fütüvvet Kavramı

"Fetâ" kelimesi Arapça'da "delikanlı, genç, yiğit, gözü pek, cömert, temiz soyluluk, kerem, serbest fikirlilik"[8] gibi anlamları ihtiva eder. Kökeni "fetâ" kelimesine dayanan fütüvvet ise, sözlükte "gençlik, kahramanlık, cömertlik" olarak açıklanır.[9] Fütüvvet; kerem, sehâ, gözü tokluk, yiğitlik yani olgun kişilik demektir.[10] Arapçada fütüvvet yolu[11] anlamında kullanılan "fütüvve" kavramı ise, sûfî terimlerinde bir ruh hâletini ifade eder. Fütüvvet ehlinin özelliği, "isâr alâ nefsihi" yani kişinin başkalarını kendi nefsinden üstün tutmasıdır ki bu, Gazzâli'ye göre en yüksek fazilet mertebesidir.[12]

Fütüvvet kavramını bazı tarihçiler Türk kökenli, bazı tarihçiler Arap kökenli, bazı tarihçiler de İran kökenli olarak açıklamışlardır. Tarihî seyrine bakıldığında fütüvvet, farklı kelimelerle telaffuz edilmiş olsa da, tüm müslüman milletlerin kültürlerinde mutlak yerini almıştır. Meselâ, fütüvvet kavramı, Türklerde "ahîlik", Araplarda "fetâ"[13] ve İranlılarda "rindlik ve civanmerdlik"[14] olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türklerde fütüvvet denince; Türk milletinin askerlik yönü ön planda olduğu için, fütüvvet kavramının ihtiva ettiği tüm fazilet telakkilerinin yanında, Türklerin alplık, yiğitlik, kahramanlık düsturlarını da benimsediği görülür.[15] Arap toplumunda, İslâm öncesinde şecaat, kahramanlık, cömertlik gibi faziletlerin bir ifadesi olan fetâ, İslâm'ın doğuşuyla birlikte yeniden şekillenmiş; bu saydığımız özelliklerin yanında sıdk, vefâ, hayâ gibi üstün ahlâkî vasıfları kendinde toplayan kimseler için de bir sıfat olarak

---

[8] Rahşan Gürel, "Razavi'nin Fütüvvetnâmesi", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 1992, s.IV.
[9] Neşet Çağatay, **Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik**, 2. Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997, s.3.
[10] Cemal Anadol, **Türk İslâm Medeniyetinde Ahîlik Kültürü Ve Fütüvvetnâmeler**, Ankara: Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, 1991, s.1.
[11] Anadol, s.1.
[12] Anadol, s.2.
[13] Sezai Küçük, "Abdullâh Ensâb El-Herevî'nin Tasavvufî Fütüvvet Risâlesi: Kitâbu'l-Fütüvvet", **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, No. 2 (2000), s.137.
[14] Ali Tenik, "Ahiliğin Tasavvufî Boyutu Ve Şanlıurfa'da Ahîlik İzleri", **Marife**, No. 2 (2002), s.135.
[15] Mehmet Ali Hacıgökmen, "Ahilerin Genel Görünüşleri Üzerine Bir Çalışma", **Türk Kültürü Ve Hacı Bektâş Velî Araştırma Dergisi**, No. 67 (2013), s.106.

kullanılmaya başlamıştır.[16] İran rindliğinde tamamen İran kültürü bir düşünce değil, aynı zamanda tasavvufî bir düşünce de hâkimdir. Rindlik, insanın benliğini ortadan kaldırması, bir başka benliğe bürünmesi manasını taşır.[17]

Kur'ân-ı Kerîm'de "fütüvvet" kelimesi direkt olarak geçmemekle birlikte 21 yerde[18] aynı kökten 15 kelime zikredilmiştir.[19] Enbiyâ sûresinin 60.[20] ve Kehf sûresinin 13.[21] ayetlerinde yiğit ve mertlik anlamında kullanılan kelime, Yûsuf sûresinin 30.[22] ve Kehf sûresinin 60-62.[23] ayetlerinde "köle" anlamında kullanılmıştır.[24]

Fütüvvet kelimesi, tasavvufî bir kelime olarak ortaya çıkmış, zamanın ilerlemesiyle daha şümûllü anlamlar taşımaya başlamıştır.[25] Ali Sami en-Neşşâr'a göre fütüvvetten ilk bahseden sûfi, Fudayl b. İyâz'dır. Kelimeyi "dostların kusuruna bakmama" şeklinde tarif etmiştir.[26] Fütüvveti, İmam Kuşeyrî; kişinin başkalarının işinde olup, onların işini görüp gözetmesi, Cüneyd Bağdâdî; kulun nefsini başkasınınkinden üstün görmemesi[27], fakirden nefret etmemesi, cömert olması, eziyet etmekten uzak durması[28]; Ebû Bekir Verrâk; düşmanı olmayan kişi, Muhammed b. Ali et-Tirmîzî; kulun Allâh için kendi nefsine düşman olması şeklinde tanımlamışlardır.[29]

İmam Gazzâli fütüvveti; yüksek ahlâk ve güzel huylar olarak tanımlarken, Muâviye b. Ebu Süfyan; bir kişinin kendi malına kardeşinin elinin uzanmasından rahatsız olmaması, Hallâc-ı Mansur; kişinin bütün dileğini Allâh'a hasretmesi ve Allâh

---

[16] Sezai Küçük, s.137-138.
[17] Tenik, s.135.
[18] Yûsuf sûresi 12 ve 36. âyetlerinde "delikanlı", Yûsuf sûresi 62. âyette "yardımcı gençler", Kehf sûresi 10. ve 13. âyetlerinde "genç yiğitler", Kehf sûresi, 60 ve 62. âyetlerinde "genç arkadaş", Enbiyâ sûresi 60. âyette "genç", Nisâ sûresi 25. âyette "genç câriye", Nûr sûresi 33. âyette "câriye", Nisâ sûresi 127 ve 176. âyetlerde "fetvâ istemek" ve ayrıca "açıklamak", Yûsuf sûresi 41, 43, 46., Neml sûresi 32. ve Kehf sûresi 22. âyetlerde "fetvâ istemek ve vermek", Sâffât sûresi 11 ve 149. âyetlerde "sormak" şeklinde zikredilmiştir.
[19] Gürel, s.IX.
[20] "(İçlerinden bazıları:) 'İbrâhîm denilen bir gencin, onları diline doladığını işittik' dediler." (Enbiyâ 21/60)
[21] "Biz sana onların haberini gerçek olarak anlatıyoruz. Şübhesiz onlar, Rablerine înanmış birkaç genç yiğitti; biz de onların hidâyetlerini artırmıştık." (Kehf 18/13)
[22] "Şehirdeki birtakım kadınlar, 'Aziz'in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murâd almak istemiş. Ona olan aşkı, yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz, onu apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz.' dediler." (Yûsuf 12/30.)
[23] "Hani Mûsâ, beraberindeki gence şöyle demişti: 'İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayacağım, ya da uzun zaman gideceğim.' Onlar, iki denizin birleştiği yere varınca, balıklarını unuttular. Balık, denizde bir yolunu tutup kayıp gitti. Oradan uzaklaştıklarında Mûsâ beraberindeki gence, 'Öğle yemeğimizi getir, bu yolculuğumuzdan dolayı çok yorgun düştük' dedi." (Kehf 18/60-62)
[24] Çağatay, s.3.
[25] Abdülbâki Gölpınarlı, "İslâm Ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Vol.11, No. 1-4, 1949-1950, s.6.
[26] Süleyman Uludağ, Ahmet Yaşar Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995, s.259.
[27] İbrâhim Arslanoğlu, "Fütüvvetnâmeler ve Bir Fütüvvetnâme", **I. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu**, Kırşehir (12-13 Ekim 2004), s.101.
[28] Tenik, s.137.
[29] Çağatay, s.3.

ile Allâh için Allâh'a yönelmesi şeklinde yorumlamışlardır.[30] Ma'rûf Kerhî; fütüvveti sadâkat beklemeden vefâ göstermek, ihtiyaç sahibi istemeden cömertlik yapmak, Ebû Ali ed-Dekkâk; kulun daima insanlar için çalışması olarak açıklamışlardır.[31] Sülemî fütüvveti Allâh'ın emirlerine riâyet, güzel ibadet, her türlü kötülüğü bırakma, gizli ve açık ahlâkın en güzeline sarılma olarak tarif eder.[32] Ona göre dostlarla şakalaşma, kötülüğe karşı iyilik, kusur aramamak, güzel ahlâk sahibi olmak, ülfet etmek, cömertlik, yardım etmek, saygı, şefkat, doğru sözlü olmak, misafirperverlik, tevbe etmek, kusurları yüze vurmamak, Allâh'a tevekkül etmek, nefsi hesaba çekmek, tamahtan sakınmak, belaya sabretmek, şefkatli olmak, tevazu, aza kanaat, azarlamamak, samimi olmak, zayıfları korumak, affetmek, hıyanet etmemek fütüvvetin gereklerindendir.[33]

Muhyiddin İbn Arabî fütüvvetin ilâhi bir vasıf olduğunu, her ne kadar Allâh'ın fütüvvet lafzından türeyen bir ismi yoksa da her şeyin O'na muhtaç olduğunu, O'nun ise hiçbir şeye muhtaç olmadığını belirtir. Herhangi bir karşılık beklemeden her şeyi yaratmış olmasının ilâhi fütüvveti gösterdiğini ifade eder.[34] Ona göre, fütüvvet ehlinde zaafa ait bir şey bulunmaz, fütüvvet ehli her varlığa o varlığın derecesine göre muamele eder, halka ihsanda bulunur, kerem sahibidir.[35] Franz Taeschner, fütüvveti cemiyet içindeki erkeklerin bir araya gelerek oluşturdukları topluluk güdüsü ve ideal arkadaşlıktan doğan bir teşekkül olarak ifade eder.[36] Ona göre fütüvvetin esasları; iffet, şecaat, hikmet ve adalettir. Zamanla kavramlardan sekiz esas daha doğmuş, iffetten tevbe ve cömertlik, şecaatten tevazu ve emniyet, hikmetten doğruluk ve hidayet, adaletten vefâ ve nasihat ortaya çıkmıştır.[37] Ebû Abdurrahman es-Sülemi, *Risâletü'l-Melâmetiyye* adlı eserinde fütüvvetten şöyle bahseder:

> *Melâmetî şeyhlerinden bazılarına; "Sizce fütüvvet makamını kim kazanır, fetâ adını kim hak eder?" diye sorulunca dediler ki: "Tanrı hepsine rahmet etsin. Kimde Âdem'in özür getirmesi, Nûhûn sebatı, İbrâhim'in vakarı, İsmâil'in doğruluğu, Mûsâ'nın ihlası,*

[30] Arslanoğlu, s.101.
[31] Tenik, s.137.
[32] Ebu Abdi'r-Rahman Muhammed İbn el-Hüseyn es-Sülemi, **Tasavvufta Fütüvvet**, Süleyman Ateş (çev.), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1977, s.24-92.
[33] Uludağ-Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, 260.
[34] Uludağ-Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, 260.
[35] Gölpınarlı, *İslâm Ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları*, s.10.
[36] Franz Taeschner, **İslâm'da Fütüvvet Teşkilatının Doğuşu Meselesi Ve Tarihi Ana Çizgileri**, Semahat Yüksel (çev.), Ankara : Türk Tarih Kurumu, C. XXXVI, No. 4, (1999), s.203.
[37] Anadol, s.2.

Eyyûb'un sabrı, Dâvûd'un ağlayışı, Muhammed'in cömertliği varsa, yine Tanrı hepsinden razı olsun, kimde Ebu Bekir'in acıması, Ömer'in hamiyeti, Osman'ın utangaçlığı, Ali'nin bilgisi bulunursa, sonra da bütün bunlarla birlikte nefsini horlar, ayıplarını görürse, o kimse fütüvvet sahibidir, fetâ adını hak eder''[38]

Cafer-i Sâdık'ın fütüvvet anlayışı hakkında ise şu hikaye rivayet edilir:

İlk mutasavvıflardan Şakik el-Belhî ile Ca'fer-i Sâdık konuşurken Cafer-i Sâdık sorar :

- Fütüvvet anlayışınız nasıldır?

Şakik el-Belhi cevap verir:

- Bulursak şükrederiz, bulmazsak sabrederiz

Cafer-i Sadık der ki:

- Medine'deki bizim köpekler de böyle yapıyor!

Şakik el-Belhi sorar:

-Peki sizce fütüvvet nedir

Cafer-i Sadık cevap verir:

- Biz, bulursak başkalarına veririz, bulamazsak şükrederiz [39]

Kur'ân-ı Kerîm'in bazı ayetlerinde[40] "fetâ" olarak anılan kelime, "put kıran veya gördükleri baskıya rağmen inançlarını koruyan ve bu uğurda ülkelerini terkeden kişiler" anlamında kullanılmıştır. Bundan dolayı sûfiler, tasavvuf kaynaklarında VIII. yüzyıldan itibaren bu kavramı bir tasavvuf terimi halinde kullanmışlardır.[41] Onlara göre mert, cömert ve cesur bir kişide bulunan vasıflar, hakiki bir sûfîde de bulunduğundan, sûfî aynı zamanda bir fetâdır.[42]

Sonuç olarak, zaman ilerledikçe daha kapsamlı anlamlar yüklense de, fütüvvet genel anlamda, kişinin kendinden önce halkı düşünmesi, halkın derdiyle dertlenmesi, kendisi için istediğini başkası için de istemesi, kusurları örtmesi, nefsine düşman olması, yoksullardan nefret etmeyip zenginlere halini arzetmemesi, kimseye düşman olmaması, kimseden mürüvvet ve insaf bekmememesi, fakat herkese mürüvvet ve insaf

[38] Gölpınarlı, *İslâm Ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları,* s.7.
[39] Mehmet Demirci, "Ahilikte Tasavvufî Boyut: Fütüvvet", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** No. 7 (1992), s.89.
[40] Enbiyâ 21/60, Yûsuf 12/30, Kehf 18/60-62.
[41] Uludağ-Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, 259.
[42] Uludağ-Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, 260.

etmesi demektir.[43] Tüm bu yazdıklarımızdan sonra fütüvvetin asıl gayesinin, nefsi terbiye etmek, ideal insan tipini belirleyip, bu çerçeve dâhilinde sosyal bir varlık olan insanı eğitmek, toplumsal huzuru yerleştirmek olduğu söylenebilir.

II. Fütüvvetin Ortaya Çıkışı ve İslâm Dünyâsı'nda Yayılışı

Fütüvvetin neşet ettiği zamanın ve yerin tam olarak tespit edilebilmesi için yerli ve yabancı tarihçiler pek çok çalışmalar yapmış ve bu konuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Yapılan araştırmalar, M.Ö.1000 yılından daha evvel, eski yerleşik İran kültürünün hâkim olduğu sahalarda Abbâsîler dönemindeki fütüvvet ehline benzeyen bekar ve savaşçı gençler teşkilatının yaşamış olduğunu göstermektedir. "Mairya" adıyla bilinen bu gençler teşkilatının başlangıcı, Ârîler zamanına uzanır. Bu gençler, aynen fityânın yaptığı gibi o dönem İran toplumunda ictimâî ve siyasi buhranlarda etkin rol oynamışlardır. Bu bilgiden yola çıkarak Franz Taeschner, Fuad Köprülü ve Abdülbaki Gölpınarlı herhangi bir ayrıntıya girmemekle beraber, şehirli bir kurum olan fütüvvetin büyük bir ihtimalle İran kökenli olabileceği üzerinde durmuşlardır.[44] Bazı araştırmacılar ise genel olarak bu kurumun nüvesini Cahiliye dönemindeki Arap toplumunda ortaya çıkan fetâ tipiyle ilişkilendirir. Arap toplumunda fetâ; şecaat, iffet, cömertlik gibi vasıfları bir arada toplarken, toplumdaki bir kurumlaşmayı değil, münferit bir kişiliği yansıtmıştır.[45]

Fütüvvet kavramını tarihî süreç içerisinde tasnif edecek olursak şöyle bir sıralama yapabiliriz:

1. İslâm öncesi dönem
2. İslâm'ın ilk asırları
3. Tasavvufî fütüvvet dönemi
4. Nâsır Li-Dînillâh dönemi
5. Ahîlik dönemi[46]

Fütüvvet, kavram olarak Arap toplumunda İslâmiyet doğmadan önce tanınan fetâ tipiyle alakalı görünmekle birlikte, bu toplumda teşkilatlanmış bir fütüvvet kurumu henüz oluşmamıştır. Ancak İslâm öncesi Arap toplumunda Hicaz'daki Hılfu'l – Fudûl

[43] Gölpınarlı, *İslâm Ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları,* s.9.
[44] Uludağ-Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, 262.
[45] Uludağ-Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, 261
[46] Adil Şen (hzl.), **Kitab-ı Sakka**, Ankara: Araştırma Yayınları, 2013, s.15.

adlı teşkilatın bazı niteliklerinin ve haksızlıkları önleyip adaleti sağlama gayesinin, fütüvvet kurumuna zemin hazırladığı düşünülebilir.[47]

Emevîler döneminin ortalarına doğru bir teşkilat olarak ortaya çıktığı tahmin edilen fütüvvet anlayışının, sosyal bir kesimi ifade etmeye başlaması Abbâsîler döneminde olmuştur.[48] Abbâsî halifeleri başa geçince, Türkistan ve Horasan'dan Türk esirler getirip askeri birlikler oluşturmuşlardır. Bu birlikler IX. yüzyılda güçlü ve imtiyazlı duruma geçince, halk arasında bazı tepkiler baş göstermiş ve böylece fütüvvete benzer ilk kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Halk arasında toplu olarak örgütlenerek kundakçılık eylemlerinde bulunan bu gençler, "ayyar" (kanun tanımayan), "erbaş" (haydut), "şâtır" (kurnaz), Selçuklular devrinden itibaren de "rind" olarak anılmışlardır. Bağdat'ta ayyarlar, devlet otoritesinin gevşediği zamanlarda zırhsız, silahsız, taş ve sopalarla saldırıya geçmişler, bazı zamanlar da halifelerin, valilerin ve güvenlik kuvvetleri başkanlarının hizmetine girmişlerdir. Şâtırlar, bazı kaynaklara göre Bağdat'da etkili bir güce sahip olmuşlar, hükümet güçlerini zaman zaman zorlamışlardır. IX. yüzyıl başlarında Irak, İran, Horasan ve Maveraünnehir çevrelerinde, mübeyyizeler, hurremîler, câvidâniler[49] gibi teşkilatlanmış ehl-i sünnet dışı birlikler de, çeşitli bölgelerde faaliyetlerde bulunmuşlardır.[50] Bu kanun dışı örgütler, X. yüzyıldan XII. yüzyıla kadar, karışıklık ortaya çıkararak büyük başarılar elde etmiş, Türk ve İslâm devletleri yönetimi altındaki şehirlerde, güvenlik güçlerinin zayıfladığı yerlerde, mahalli birer milis güç olarak hareket etmişlerdir. Bu kişiler, genel olarak belli bir mesleği olmayan ve bir devlet hizmetine girmek isteyen kimselerdir.[51] Daha sonra bu kişilerden kamu işlerinde de yararlanılmaya başlanmış ve bir ahlâkî disipline girmeleri lazım görülmüştür. Bu ihtiyaç doğrultusunda bazı tasavvuf ve tarîkat kuruluşları, birtakım ahlâkî kurallar tesbit etmiş ve böylece fütüvvet ehli ortaya çıkmıştır. Ayyarların yerini; yiğit, sabırlı, sözünde durur, namuslu, özü sözü doğru, temiz kişiler almış, Anadolu'nun Türkleşmesini sağlayan alperenler ortaya çıkmıştır.[52]

---

[47] Aysun Eren, "Fütüvvet Geleneği ve Ahîliğin Gerekleri Çerçevesinde İdeal İnsan Tipi", Ahî**liğe Genç Bakışlar Makale Yarışması Ve Sempozyumu**, Kırşehir (2012), s.48.
[48] Uludağ-Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, 261
[49] Mübeyyize, Hurremiyye ve Cavidanilik: Aşırı Şîa'nın tesiriyle gelişen İran kaynaklı Arap aleyhtarı değişik fırkalar.
[50] Anadol, s.8.
[51] Anadol, s.9.
[52] Anadol, s.10.

IX. yüzyıl sonlarında Nâsır Li-Dînillâh Abbâsî halifesi olarak tahta geçmiştir. Bu dönemde Abbâsîlerin egemenlik alanı, Bağdat bölgesi ile Irak'ın küçük bir parçasını kapsamaktadır. Fakat bu sınırlı bölgede dahi ekonomide düzensizlik ve dengesizlik, devlet içerisinde güvensizlik mevcuttur. Ayrıca kendi bölgesinin sınırları içinde Nâsır Li-Dînillâh'ın politik durumu oldukça kritiktir.[53] Nâsır, tüm bu karışıklıkların arasında İslâm dinini savunan bütün cereyanları ve düşünce akımlarını kendi bayrağı altında toplamayı amaçlamaktadır.[54] Halife, eğer İslâm dünyâsının birçok yerinde yaygın bir kurum olan fütüvveti düzene sokabilirse hem amacını gerçekleştirmiş hem de bölgeyi ekonomik dengesizlikten kurtarıp kritik durumunu düzeltmiş olacaktır.[55]

Nâsır, sade bir fütüvvet üyesi olmak istemeyip, Bağdat fütüvvetini birleştirmek ve ona bir çerçeve kazandırmak için çalışmıştır. Bunun için ilk önce fetâların şeyhi Abdülcebbâr elinden, 1182 yılında fütüvvet elbisesi giymiş, törenle fütüvvete girmiştir.[56] Aynı dönemlerde mutasavvıf Şahabüddin Ebû Hafs Ömer el-Sühreverdî, tasavvuf alanında yazdığı ünlü "*Avârifu'l-Maârif*" adlı eseri ile "*Keşfü'l-Nesâih el-İmâmiye ve Keşfü'l-Fezâihi'l-Yûnâniyye*" isimli eserlerini Nâsır'a sunmuş ve halife onu takdirle karşılamıştır. Halife, Sühreverdî'ye fütüvvet esaslarını yeniden düzenletmiş,[57] komşu Müslüman devletlerine, fütüvvet libası giymeleri için fermanlar yazdırmıştır. Anadolu Selçukluları hükümdarı I. İzzeddin Keykavus ve kardeşi Alâaddin Keykubat'ın da aralarında bulunduğu pek çok hükümdar bu çağrıya uymuş,[58] böylece İslâm dünyâsı ve Anadolu topraklarında, fütüvvet bir teşkilat halinde kabul edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde fütüvvet teşkilatının konumu ile ilgili pek çok görüş ortaya atılmıştır. Bu tezlerden ilki, Osman Bey'in Şeyh Edebâli'nin kızı Mal Hatun'a talip olması üzerine, Şeyh Edebâli'nin Osman Bey'den bir meslek öğrenmesini istemesi ve Osman Bey'in de kösele yapmayı öğrenmesi, böylece fütüvvete intisap etmesi şeklindedir. Bunun yanında Orhan Bey'in kendisine ahîlerin kullandığı "ihtiyâru'd-din" lakabını seçmiş olması da bu tezlerden sayılabilir.[59]

---

[53] Anadol, s.12.
[54] İsmet Kayaoğlu, "Halife En-Nâsır'ın Fütüvvete Girişi Ve Bir Fütüvvet Buyrultusu", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 25 (1981), s.221.
[55] Anadol, s.12.
[56] Anadol, s.12.
[57] Anadol, s.12.
[58] Anadol, s.13.
[59] Osman Aydınlı (hzl.), **Fütüvvetnâme-i Tarîkat**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, Temmuz 2011, s.19.

Osmanlı döneminde fütüvvet, zamana göre farklı uygulamalarla kendisini göstermiştir. Selçuklulardan başlayıp I. Murad'a kadar devam eden geleneğe dayalı hayat döneminde[60] Anadolu'da büyük devlet ricalinin, kadıların, müderrislerin, tarîkat şeyhlerinin fütüvvet teşkilatına girmeleriyle, teşkilatın sosyal statüsü yükselmiş, fütüvvet aristokratlar ve geniş halk kitleleri arasında yayılmıştır.[61] I. Murad'dan itibaren başlayıp XIX. yüzyıla kadar devam eden Loncalar ve Gedikler döneminde ise fütüvvet ehlinin bir kısmı Yeniçeri Ocağı'nın tesisi ile askerleşmiş, ulema memurlaşmış, çiftçiler toprak sistemiyle ücretli hale getirilmiştir.[62] Fatih Sultan Mehmed döneminde merkezileşmenin bir sonucu olarak bazı tedbirler alınmış, ehl-i sanayi Hıristiyan esnafla aynı çatı altında toplanmış, ücretlere narh sistemi[63] getirilmiş, başlarına intisap ağası tayin edilmiş ve böylece bu grup da memurlaştırılmıştır.[64] Daha sonraları bozulan siyasi düzene rağmen halk ve esnaf, Anadolu'da sosyal ve iktisadi hayatı başarı ile devam ettirmişlerdir.[65]

III. Fütüvvet ve Ahîlik İlişkisi

Ahîlik ve fütüvvet kavramları, uygulamalarındaki benzerlik sebebiyle tarihte pek çok kez birbirinin yerine kullanılan kavramlar olmuşlardır. Bu başlık altında fütüvvet ve ahîlik teşkilatının birbirleriyle ilişkisi, birbirine benzeyen ve birbirinden ayrılan yönlerini ele alacağız. Bunun için öncelikle ahîliğin ne olduğu hakkında özet bir malumata ihtiyaç duymaktayız.

Ahîlik, kendi nefsini hiç bir zaman diğerinden üstün tutmamak, halka hizmet edip mutlu olmak, halka dönerek Hakk'a dönmüş olmak demektir.[66] Ahî kişinin gayesi; rûhen ve bedenen yararlı şekilde çalışarak; dünyâda insanca yaşamak ve bütün insanlığı insanca yaşatmaktır. Ahî kişi; ahlâka, bilime ve yararlı çalışmaya değer verendir. Aşırılıklara iltifat etmez, haddini bilir. Ahîlik kurumu da; zenginle fakir, halk ile devlet arasında iyi ilişkiler kurarak sosyal adaleti gerçekleştirmeyi, ahlâkî bir toplum düzeni

[60] Ali Torun, "Fütüvvet Teşkilatı'nın Anadolu'daki Yapılanması", ", **II. Ahî Evran-ı Veli Ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu**, Ankara: Ahî Evran Üniversitesi Ahîlik Kültürünü Araştırma Merkezi, 13 Ekim 2006, s.451.
[61] Anadol, s.47.
[62] Torun, s.451.
[63] Narh: Fiyatların başı boş bir şekilde yükselmesinin önlenmesi, malların satış fiyatının önceden yetkili makamlarca belirlenmesi.
[64] Torun, s.452.
[65] Anadol, s.47.
[66] Anadol, s.63.

meydana getirmeyi,[67] İslâm inancıyla Türk adet ve örflerini kaynaştıran ve "insan-ı kamil" denilen ideal insan tipini yetiştirmeyi, üyelerini sanat ve mesleklerinde eğitip üretici hale getirmeyi, dünyâ için âhiretini, âhiret için de dünyâsını terk etmeyen dengeli bir hayat anlayışı geliştirmeyi, haksız kazancı önlemeyi ve böylece toplumda huzurlu bir yaşam alanı oluşturmayı hedeflemektedir.[68]

Fütüvvet ve ahîlik teşkilatlarının birbirinden türeyip türemediği konusunda tarihçiler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ahîlik ve fütüvvet arasında tarihî bir ilişkinin mevcud olduğunu iddia eden kişilerin öne sürdükleri deliller arasında, ahîliğe mensup olanlara "ahî" veya "fetâ" denilmesi, fütüvvet ehlinin şeyhlerine, "ebu'l fityân, seyyidu'l- fityân ve ahı" denilmesi gösterilebilir.[69] Tarihçi Ahmet Yaşar Ocak, fütüvvet ve ahîliğin ilişkili kavramlar olduğuna yönelik görüş bildirmiş ve bu ilişkiyi reddedenlere bazı sorular yöneltmiştir. Bu sorular şöyle sıralanabilir: Ahîlik neden daha önce değil de fütüvvet teşkilatının doğuşundan sonra ortaya çıkmıştır? Ahîliğin kurucusu olduğu iddia edilen Ahî Evran da dahil, Anadolu'da mevcudiyetleri tespit edilebilen en eski ahîler XIII. yüzyıldan daha eski olmadığına göre, İran'da XI. yüzyılda yaşayan -Meselâ Ahî Ferec Zencânî gibi- ahîler nasıl açıklanabilir?[70]

Bazı araştırmacılar, ahîliğin temelinin fütüvvet teşkilatına dayandığını savunmaktadırlar. Ahî birliklerine "Fütüvvet Birlikleri" denilmesini, ahîliğin merasim ve kurallarından bahseden eserlere "fütüvvetnâme" adının verilmesini de, bu tezlerine delil göstermektedirler.[71] Fuad Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı gibi tarihçiler, ahîliği fütüvvet teşkilatının Anadolu'da aldığı değişik bir biçim olarak yorumlamışlardır.[72] İsmet Uçma, ahîliğin temelinin, Abbâsî Halifesi Nâsır Li-Dînillâh tarafından kurulan fütüvvet teşkilatına dayandığını fakat daha sonra sadece Anadolu Türklerine mahsus bir hale geldiğini, bu yönüyle ahîliğe "Türk Fütüvvet Hareketi" de denilebileceğini söylemektedir.[73] Cemal Anadol, Anadolu'da öncesinde mevcut bulunan fütüvvet mensuplarının, XIII. yüzyılın ortalarında kendilerini "ahî" olarak isimlendirmesiyle, fütüvvet teşkilatından ayrıldıklarını, o zamana kadar fütüvvet kuralları diye bilinen

[67] Anadol, s.64.
[68] İsmet Uçma, **Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahîlik**, İstanbul: İşaret Yayınları, 2011, s.105.
[69] Gölpınarlı, *İslâm Ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları,* s.6.
[70] Uludağ-Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, 263.
[71] Uçma, s.85.
[72] Uludağ-Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, 262.
[73] Uçma, s.31.

güzel huylara, Türk konukseverliğinin de eklenmesi ile Anadolu'daki Türk sanat ve meslek erbabının ortak ilkeleri olarak "ahîlik" adı altında yepyeni bir kuruluş ortaya çıktığını öne sürer.[74] Ali Tenik, mürüvvet, fütüvvet ve ahî gibi kavramların tasavvuf menşeli olduğunu aynı zamanda ekonomik kurumları da kapsadığını ve zanaatkarları teşkilatlandırdığını, bu yönüyle iktisadi bir hüviyet taşıdığını, bu durumun da fütüvvet ile ahîlik arasındaki ilişkinin mevcudiyetini gösterdiğini savunur.[75] Mehmet Şeker'e göre Seyyah İbn Batuta'nın, eserinde ahîliğe ayırdığı bölümü "Zikrü'l-ahiyyeti'1-fityân" şeklinde adlandırması, iki kurum arasındaki ilişkiye işaret etmektedir.[76] Ayrıca, bu iki kavramın ilişkisini açıklarken kullandığı ifadeler, ahîliği fütüvvet ile eş teşkilatlar olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

> *"Ahî evlenmemiş, bekar ve sanat sahibi olan gençlerle diğerlerinin kendi aralarında bir topluluk meydana getirerek içlerinden seçtikleri kimseye denir. Bu topluluğa da "fütüvve" adı verilir. Bunlara "fityân" (gençler), önderlerine ise "ahî" (kardeş) adı verilir."*[77]

Oryantalistler, Anadolu'daki ahîliğin kökenlerinin doğuda ve bilhassa Araplar arasında gelişen fütüvvete dayandığını yani ahîliğin fütüvvetin devamı sayılabileceğini ileri sürerler. Bununla beraber fütüvvetten pek çok farkla ayrıldığını ve Anadolu Türkleri tarafından biçimlendirildiğini savunurlar.[78] Örneğin Claude Cahen, Anadolu Selçuklu Sultanı İzzeddin Kaykavus'un (M.1210-1219) fütüvveti esas alan iktisadi bir teşekkül oluşturmaya çalıştığını ve bu teşekkülün ilk etkilerinin Konya'da görüldüğünü aktarmaktadır. Franz Taeschner, ahîliğin kaynağının fütüvvet olduğunu, halk arasında fütüvvete ahîlik isminin verildiğini ifade etmektedir. Ona göre ahîlik, fütüvvetten pek çok yönüyle farklıdır ve Anadolu Türklerine özgü bir kuruluştur.[79]

Osmanlı Devleti'nde yaşayan esnafın sahip olduğu oto-kontrol mekanizmasından bahseden Mübahat S. Kütükoğlu, meslek sahibi olmanın ahîliğin en önemli şartı

---

[74] Anadol, s.46.
[75] Tenik, s.141.
[76] Uludağ-Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, 263.
[77] Mehmet Şeker, **Türk İslâm Medeniyetinde Ahîlik ve Fütüvvetnâmelerin Yeri**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011, s.20.
[78] Çağatay, s.1.
[79] Selahattin Bayram, "Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahîlik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, No. 21 (2012), s.84.

olduğunu,[80] imalatın standardın altına düşmesi, sahte mal imal edilerek hakiki mal gibi piyasaya sürülmesi gibi durumlarda esnafa verilen cezaların ciddiyetini[81], esnafın dükkan açabilmesi için bir heyet huzurunda ustalığını isbat etmesi gerektiğini, imal edilecek malların cinslerinin devlet tarafından belirlendiğini, imalatta kalitenin kontrol edildiğini,[82] narhtan yüksek fiyatla satış yapanların adalete teslim edildiğini,[83] bir usta tarafından icat edilen çeşit ve modelin patent hakkının o ustaya verildiğini ve aynı sanat dalındaki diğer ustalara bu modelin taklit edilmesinin yasaklandığını[84] anlatırken, aslında sadece esnaf ahlâkını anlatmamış, aynı zamanda ahîliğin usulü cihetiyle fütüvvetle ilişkili olduğuna da işaret etmiştir.

Bir başka deyişle fütüvvet, sâliklerin kullandığı usul, bir mânevi yürüyüş metodolojisi ve mânevi sülûk mesleği olmasının yanında, esnafın nasıl esnaflık yapacağına, zanaat erbabının kendilerini nasıl tanzim edeceklerine dair usul ve kaideler de ortaya koymuştur. Bu yönüyle fütüvvet, san'atkarların ahlâkî umdelerini de bir nizama bağlamıştır. Meselâ incelediğimiz eserin fütüvvet bahsinde menkıbeler vasıtasıyla zanaatkarların helâl lokma yemelerinin önemi, alışverişte nasıl davranılması gerektiği gibi konulardan bahsedilmiştir. Ahîlik konusunda kapsamlı araştırmalar yapmış olan Neşet Çağatay'ın görüşleri de bu paraleldedir. Ona göre Ahî Evran, Anadolu'daki Türk halkına, alın teri ile geçinme, helâl kazanıp minnetsiz yaşama düsturunu özümsetmeye çalışmıştır. Çağatay, ahîlikte esnaf ve sanatkarlara gündüz yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisi ile mesleğin inceliklerinin öğretildiğini, akşamları da ahîlere ait konuk ağırlama salonlarında ahlâk eğitimi verildiğini, bu şekilde yetiştirilen Türk esnaf ve sanatkarları arasında güçlü bir dayanışmanın kurulduğunu kaydeder.[85] Böylece Ahî birlikleri, dünyevi mesleklerini icra ederken aynı zamanda almış oldukları ahlâk eğitimiyle helâl-haram ölçüleri ön plana çıkarmış, meslek icrasının uhrevi boyutuyla ilgilenmiş, fütüvvetnâmelerde sık sık tamamlayıcı dini hükümlere yer vermişlerdir.[86]

---

[80] Mübahat S.Kütükoğlu, "Osmanlı Esnafında Oto-Kontrol Müessesesi", Ahî**lik Ve Esnaf Konferansı**, İstanbul, 5 Kasım 1984, s.56.
[81] Kütükoğlu, s.60.
[82] Kütükoğlu, s.61.
[83] Kütükoğlu, s.63.
[84] Kütükoğlu, s.65.
[85] Anadol, s.65.
[86] Sabahattin Güllülü, **Sosyoloji Açısından Ahî Birlikleri**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1977, s.115.

Ahîliğin fütüvvetle ilişkisi, Anadolu topraklarında sosyal yönde yaptığı icraatlarla da açıklanabilir. Anadolu'da ahîlerin başkanları, ahîlerin bir araya gelebileceği bazı özel binalar yaptırmışlardır. Ahîler bu binalarda akşamları toplanmış, yemek yemiş ve yemek giderleri, ahî birliğine dahil kişilerin, kendi aralarından toplanan paralardan karşılanmıştır. Ahîlerin ülkenin en ücra köşelerine kadar kurdukları bu mahfiller, konaklama yerlerinin az bulunduğu dönemde çok büyük hizmet görmüştür. Ahî teşkilatına ödenen aidatlar, teşkilat üyelerinin evlenme, doğum, hastalık, ölüm gibi durumlarında hediyeleşme amacıyla kullanılmıştır.[87] Teşkilatın sosyal anlamdaki icraatları arasında, yaren teşkilatı ve yaren sohbetleri, fetâa sohbetleri, sıra gezmeleri, oda sohbetleri, kış sohbetleri, gezekler, ziyafetler ve oyunlar, gece sohbetleri, sıra yareni, seymenlik, delikanlılar birliği, gençler kurulu, imece kuruluşu gibi halkı bir araya getiren fonksiyonları da sayılabilir.[88] Tüm bu sosyal fonksiyonlar ahî birlikleri adı altında toplanan esnaf grubunun, fütüvvet esaslarını da benimsemelerini sağlamıştır.

Fütüvvetçiliğin ahîlikten ayrılan yönlerini ortaya koyan Selahattin Bayram, fütüvvetçiliğin, daha çok kişisel erdemlere ve askeri niteliklere önem verdiğini, ahîliğin ise XIII. yüzyıl başlarında Osmanlıların askeri ve yönetim kuruluşlarını düzene koymak, devletin askeri güçlerine yardımcı olmak ve esnaf ve sanatkarla ilgilenmek gibi görevler üstlendiğini belirtir.[89] Ona göre iki kavram arasındaki farklılık teşkilatlanmada da kendini gösterir. Sanatkarlar, kavlî fütüvvet grubunu, askerler seyfî fütüvvet grubunu, bunların dışındakiler ise şürbî grubu oluşturur. Ahî birliklerinde ise meslek dallarına göre bir teşkilatlanma vardır. Her şehirdeki farklı meslek gruplarının ayrı birlikleri mevcuttur. Bayram, bu yönleriyle ahîliğin, fütüvvetçiliğin aynısı ve onun bir devamı olduğunun söylenemeyeceğini düşünmektedir.[90]

Bazı tarihçiler de, milliyetçilik duygularının etkisiyle bu kurumun fütüvvet kurumuyla hiçbir ilgisi bulunmadığını, ahîliğin Anadolu'da Türkler'in ortaya koyduğu özgün bir kurum olduğunu savunmuşlardır.[91] Cemal Anadol, ahîlik ve fütüvvetnâmelerle ilgili çalışmasında, ahîliğin ahlâkî ve terbiyevi ilkelerini fütüvvetnâmelerden aldığından şüphe duymadığını ancak ne fütüvvetçiliğin gelişerek

[87] Anadol, s.77.
[88] Uçma, s.51.
[89] Bayram, s.84.
[90] Bayram, s.85.
[91] Uludağ-Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, 262.

ahîliğe dönüştüğüne, ne de ahîliğin, fütüvvetin halk arasındaki yaygın şekli olduğuna inandığını söyler. Ona göre Anadolu'da fütüvvet sahibi kişi "ahî" adını almıştır. Ancak ahî olma şartları, ana ilke bakımından fütüvvetçilikten farklıdır. Ahî olmak için adayın fütüvvetçilik meziyet ve sıfatlarına sahip olmasının yanında bir meslek ya da sanat sahibi olması zorunludur. Halbuki, fütüvvetçilikte meslek veya sanat sahibi olmak gibi bir mecburiyet yoktur.[92]

Bize göre ahîlik, mânevi mesleklerin misyon olarak kabul ettikleri birtakım faziletlerin yekûnu olarak adlandırabileceğimiz fütüvvetin, "Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyâ için, yarın ölecekmiş gibi âhiret için çalışma" anlayışının dünyevi mesleklere tatbîkinden ortaya çıkmıştır.

IV. Ahilik, Fütüvet ve Tasavvuf İlişkisi

Tophânevî Mehmed Tâhir Efendi'nin *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa* adlı eserinin incelemiş olduğumuz bahislerinde, fütüvvet ve tasavvuf kavramlarının birbiriyle ilintili gördüğümüz için bu kavramlar arasındaki münasebete de değinmenin faydalı olacağını düşündük. Ahîlik ve fütüvvet teşkilatlarının tasavvuf ilmiyle yakından alakalı olduğunu ispatlayan pek çok delil vardır. Bu delillerin en önemlilerinin, ahîlerin kendi yazılarında ve fütüvvetnâmelerde sûfî tarzı ifadelerin yer alması, bazı ahî çevrelerinde koyu bir dervişlik eğiliminin mevcudiyeti ve bazı ahî müesseselerinin yakın zamana kadar derviş tekkeleri olarak kullanılmış olması söylenebilir. Meselâ Kırşehir Tekkesi bir Bektâşî Tekkesi olarak yakın zamana kadar varlığını korumuş, burada postnişînlik görevini üstlenen Gülşehrî, Farsça ve Osmanlıca dillerinde sufî tarzda eserler yazmıştır. Bu eserlerde fütüvvet, sûfîliğin özel bir dalı olarak yansıtılmıştır.[93]

Ahîliğin tasavvufla ilişkisi konusunda, tarihçilerin çeşitli görüşler ileri sürdüklerini görürüz. Kimi tarihçiler ahîliğin ve tasavvuf ilminin tarihsel süreçteki yakınlığına değinirken, kimileri de usul ve erkân yönüyle iki kurumun benzerliğini ortaya koymuştur. Meselâ Fuad Köprülü, XIII. yüzyılda Anadolu'da ahîlik adı altında bir mesleki-tasavvufî bekarlar zümresi bulunduğunu, bu zümrenin senetlerini Hz. Ali (a.s.) vasıtasıyla Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ulaştırdıklarını, sûfîlerin hırkalarına karşılık fütüvvet şalvarı giydiklerini, bir esnaf topluluğu olmadıkları halde kendi akidelerini

[92] Anadol, s.61.
[93] Anadol, s.67.

ahîlik teşkilatı üzerine isnad ederek yaydıklarını ve aslında bu zümrenin bir tarîkat sayılabileceğini iddia eder.[94]

Ahîlik, kuruluşu ve gelişmesinde bir tarîkat olmamakla birlikte bazı tarîkatların prensip ve teşkilatından yararlanmış bir teşekküldür. Daha sonraları bu teşkilatın mensupları Mevlevî ve Bektâşî tarîkatlarına girmişlerdir. [95] İsmâil Hakkı Uzunçarşılı, Osman Bey zamanında Anadolu'da, Ahîlik, Babaîlik ve Mevlevîlik olarak üç önemli tarîkatın bulunduğunu ve bu tarîkatların bu kıt'ada mevcut beylikler üzerinde nüfuz ettiklerini kaydeder. Anadolu'da XIV. yüzyıl sonu ile XV. yüzyılda tasavvuf cereyanları hızla yayılmış ve Aşık Paşa, Yûnus Emre, Sultan Veled gibi tasavvuf büyükleri bu dönemde divanlarını kaleme almışlardır.[96] Osmanlı Beyliği kurulurken, ahîlikten başka alperenler denilen gazilere de önem verilmiş olması, onlar için zâviyeler yapılması, sonradan adı Bektâşîlik tarîkatına dönüşen Babâi tarîkatına mensup Geyikli Baba, Abdal Mûsâ, Abdal Murad ve Duğlu Baba gibi alperenlerin Orhan Bey'in maiyetinde bazı savaşlara katılmış olması, ahîlik, fütüvvet ve tasavvuf ilişkisine bir başka açıdan işaret sayılabilir.[97] Mevlevîlerin ileri gelenlerinden Mevlana Hüsameddin'in babası olan Ahî Türk'ün, Konya'daki fütüvvet teşkilatının başı kabul edilmesi de bir başka delildir.[98]

Fütüvvetin tasavvufla ilişkisine gelince; fütüvvetin, insanı ihsana ulaştırmayı, fizik olarak dünyânın içinde, psikolojik olarak dünyânın dışında olmayı yani halk içinde Hakkla beraber olmayı hedefleyen,[99] "dağ başındaki evliya yerine çarşı içindeki evliya" anlayışını teşvik eden[100] tasavvufî bir usûle benzediği söylenebilir. Daha önceden de bahsettiğimiz gibi tasavvuf kaynaklarında VIII. yüzyıldan itibaren sûfîlerin, fütüvvet kelimesini tasavvufî bir terim olarak kullanmaya başladıkları kaydedilir.[101] Sufilere göre fetâ olarak adlandırılan, mert, cömert ve cesur bir kişide bulunan vasıflar hakiki bir sûfîde de bulunduğundan, sûfî aynı zamanda bir fetâdır. Bu husus dikkate alındığında,

---

[94] M. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 4. Basım, Ankara: Gaye Matbaacılık Sanayi, 1981, s.211-213.
[95] Şamil İslâm Ansiklopedisi, "Ahilik", s.58.
[96] Ord. Prof. İsmâil Hakkı Uzunçarşılı**, Osmanlı Tarihi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1947, s.275.
[97] Uzunçarşılı, s.276.
[98] Şamil İslâm Ansiklopedisi, "Ahilik", s.58.
[99] İrfan Gündüz, "Fütüvvet, Melamet ve Ahîlik ya da Tasavvufî Düşüncede Dünyâ Anlayışı", **Eğitim Ve Verimlilik Sempozyum Tebliğleri**, Sivas (1994), s.42.
[100] Gündüz, s.43.
[101] Uludağ-Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, 259.

sûfîlerin hümanizm düşüncelerini fütüvvet kavramı çerçevesinde geliştirdikleri görülür.[102]

Fityân gruplarıyla sûfilerin temasının tesbiti, fütüvvet ve tasavvufun ilişkisini göstermesi cihetiyle mühimdir. Fütüvvet telakkisi aslında tasavvufi bir misyon kaygısıyla ortaya çıkmamış, süreç içerisinde tasavvufi özellikler taşımaya başlamıştır. Şöyle ki bazı kronikler, fütüvvet ehlinin "ayyâr", "rind" veya "şâtır" isimleriyle anıldığı ilk dönemlerde, her zaman için fazilet kavramlarına göre yaşayan gençler olmadıklarını, hatta bir kısmının eğlenceye düşkün olduklarını yazmaktadır. Kendine özgü nitelikleri bulunan bir sosyal kesim olarak VIII-IX. yüzyıllarda ortaya çıkan fityân, göçebe toplulukların yaşadığı Arap yarımadasında değil, eski İran kültürünün hâkim bulunduğu Irak ve İran topraklarında yani şehirli ve gayri Arap bir kökenle kurumlaşmıştır. Dolayısıyla IX. yüzyılda fütüvvet ve sûfîlik telakkileri aynı ortak sosyal tabandan kaynağını aldıkları için kolayca bütünleşmişlerdir.[103]

IX. yüzyılda tarih sahnesinde görülen sûfîliğin, toplumda belli bir nüfuzu olan fityân teşkilatlarına ilgi duyması, o çevrelere nüfuz edebilmek için fütüvvet telakkisini benimsemesi ve ona kendi yapısına göre bir muhteva kazandırmış olması mümkündür.[104] Sufiler İslâm coğrafyasında, fütüvveti kendilerine özgü bir şekilde inkişaf ettirmiş ve temel ahlâkî değerleri fütüvvet kavramıyla açıklamışlardır.[105] Fütüvvet, önceleri toplumsal hayatta bir ideal iken, sufilerin yeniden şekil vermesiyle ruhani hayatta da bir ideal haline gelmiştir.[106] XI. yüzyıldan itibaren sûfîlik yavaş yavaş kurumlaşma sürecine girerken, fütüvvet anlayışında sûfî nitelikler ağır basmaya başlamıştır. Fütüvvet anlayışında da tasavvuftakinin benzeri bir kurumlaşma süreci görülmüş, bir başka deyişle sûfîlikteki kurumlaşma, fütüvveti de etkilemiştir.[107]

Abbâsî Halifesi Nâsır'la birlikte fütüvvetin saray çevrelerinde yaptığı gelişme devam ederken daha sonra bu anlayış, Anadolu'da özellikle orta halli halk tabakasına yönelmiştir.[108] Yani saray çevresi değil, orta halli halk tabakası fütüvvet idealini, prensip olarak benimsemiştir. Fütüvvetin halk tabakasında benimsenmesi, fütüvvet

[102] Uludağ-Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, 260.
[103] Uludağ-Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, 261.
[104] Uludağ-Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, 262.
[105] Funda Demirtaş, "Fütüvvet Kavramının/Kurumunun Askeri ve Siyasi Mahiyeti", Ahî**lik Uluslararası Sempozyumu Kalite Merkezli Bir Yaşam Bildiri Kitabı**, Kayseri (2011), s.411.
[106] Demirci, s.84.
[107] Uludağ-Ocak, "Fütüvvet", **DİA**, XIII, 262.
[108] Anadol, s.67.

teşkilatında lonca[109] anlayışını doğurmuştur. Loncaların meydana getirdiği fütüvvet teşkilatı ile birlikte Anadolu ahîlerinde dervişliğe doğru bir meyil hasıl olmuştur. Fütüvvet ehlinin ve sûfilerin adetlerinin birbirine yakın olması, loncaların birçok İslâm memleketinde kaldırılmasından sonra bile, lonca adetlerinin bazı derviş tarîkatleri tarafından devam etmesini sağlamıştır.[110]

Fütüvvet ve tasavvufun münasebetine bir başka örnek de Yeniçeri Ocağı'ndaki uygulamadır. Fütüvvet geleneğindeki her meslek kolunun bir pirinin bulunması şartı, Yeniçeri Ocağı'nda da kendisini gösterir. "Erenler serveri ve gaziler serdarı" sayılan ünlü mutasavvıf Hacı Bektâş-ı Veli'nin fütüvvet öğretileriyle yeniçerileri şekillendirdiği görülmüştür. Hacı Bektâş-ı Veli söz ve icraatlarında fütüvvet şuuruna pek çok kez değinmiş, Osmanlı Devleti'nin Bektâşi tekkelerine gönülden bağlı ordusu da Hacı Bektâş-ı Veli'nin duâlarına nail olma arzusuyla asırlarca fetihler yapmıştır.[111]

Tarihi seyrine bakıldığında fütüvvetin Melâmilik[112] akımıyla da yakın bir ilişkisi olduğundan söz edilir. Bir çok âlim, fütüvvetin çıkış kaynağı olarak Melâmeti gösterir. Melâmet felsefesinin prensipleri arasında yer alan kendini topluma adama, topluma hizmet aşkı, fakire, muhtaca karşılıksız yardım eli uzatma ve bunun gibi davranışlar fütüvvet ve ahîlik düşüncelerinde de yerini almıştır.[113]

Tasavvuf ilminin amacı da, fütüvvet ile tasavvuf ilişkisini göstermesi açısından önemlidir. Mutasavvıfların hedefi, İslâm'ın içsel boyutunu, zâhirî yönüyle beraber dengeli bir şekilde geliştirmek[114] ve bu amaçla kişilerin çeşitli ahlâki prensipleri benimsemesini sağlamaktır. Tüm bu ahlâki değerlerin fütüvvet ehlinin sahip olması gereken özelliklerle aynı paralelde olduğu bariz bir gerçektir. Kişinin fütüvvet ehli olmasını sağlayan nitelikler anlatılırken, tasavvuf düşüncesinin önemle üzerinde durduğu nefis terbiyesi, dünyâ metâına yönelmeme gibi düsturlar yer almaktadır. Ahlâki değerlerin ortaklığı dışında bu üç kurum arasında usulde de benzerlik görülmektedir. Tasavvufî tarîkatlarda olduğu gibi, yol karındaşı ve yol atası edinme, şed bağlama, fetâa

[109] Lonca: Osmanlılar'da teşkilâtlanmış esnafın birliğiyle ilgili çeşitli fonksiyonların icra edildiği özel yerin ismidir. Teşkilâtlanmış esnaf gruplarını ifade etmel için de kullanılır.
Ahmet Kal'a, "Lonca", **DİA,** XXVII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, s.211.
[110] Anadol, s.68.
[111] Murat Özaydın, "Fütüvvet ve Fütüvvet Ahlâkı", **I. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu**, Kırşehir (12-13 Ekim 2004), s.693.
[112] Melamiyye: Hicri III. yüzyılda Horasan bölgesinde ortaya çıkıp daha sonra bütün İslâm dünyâsında yaygınlık kazanan tasavvuf anlayışını benimseyenlerin oluşturduğu tasavvuf akımı ve tarîkat.
[113] Tenik, s.136.
[114] Tenik, s.135.

pişirip dağıtma gibi merasimlerin düzeni, fütüvvet ve ahîlik merasimlerinde de mevcuttur. Tasavvufî tarîkatlarda mevcut bulunan mürîdle şeyh arasındaki hiyerarşiye ahî teşkilatına mensup sanatkarlar arasında da rastlanır. Bunun yanında tasavvuftaki sohbet âdâbı, sefer âdâbı, giyim kuşam âdâbı, uyku âdâbı, yeme içme âdâbı gibi başlıklarla tasnif edilen edeblere fütüvvet ehli arasında da ehemmiyet verilmektedir.

Tarîkat ve fütüvvetin birbirine benzer yönleri inkar edilememekle birlikte bu iki kavramın aynı olmadığını da söylememiz gerekir. Bu konuda Yaşar Çalışkan ve Lütfi İkiz, her tarîkatın bünyesinde az veya çok fütüvvetin olduğunu, tarîkatın belli bir zümreyi içine aldığını fakat ahîliğin bütün bir hayatı kapsadığını ifade ederler. Onlara göre, Mevlevîlik Mevlevî dergâhında, Rifâîlik Rifâî dergâhında kendi cemaatiyle ifa edilirken ahîlik çarşıda, pazarda, arastalarda bütün hayatı içine almaktadır. Çalışkan ve İkiz, ahîliğin bir tarîkat, Ahî Evran'ın da bir tarîkat şeyhi olmadığını savunmuşlardır.[115]

Abdülbaki Gölpınarlı'ya göre, fütüvvetin tarîkatle en bariz ortak yanı, mistik oluşudur. Aradaki en önemli fark ise, fütüvvet ehlinin dünyâya verdiği değer ölçüsüdür. Helâl kazanmak, bir sanat ehli olmak, kazandığıyla muhtaçlara yardımda bulunmak fütüvvet yolunun temel prensibidir. Tarîkatler, mensuplarını dünyâ malından uzaklaştırmayı vazife olarak görürken, fütüvvet; insanları kimseye muhtaç olmamak için dünyâlık kazanmaya sevk eder. Tasavvuf ehlinde olduğu gibi, fütüvvet ehlinde de, kanaat ön plandadır.[116] Ahînin on sekiz dirhemden fazla birikmiş parasının bulunmaması şartdır, aza kanaat etmek gerekir. Fakat on sekiz dirhemden fazla kazanılmışsa, muhtaçlara yardım daha fazla olmalıdır. Ahîlikte sosyal yardımlaşma anlayışı hâkim olduğu için, kişi çok kazanıp yardım etmeye çalışır.[117]

Tüm bu söylediklerimizden sonra denilebilir ki, ahîlik tasavvufî boyutla kendini idrak eden bireylerin oluşturduğu bir birlik anlayışıdır.[118] Ahîlik, tasavvufun zahire yansıyan yönü olarak kabul edilebilir. Diğer bir ifadeyle, tasavvufî manayı sosyal plana aktaran bir anlayıştır. Ahîlik ve tasavvuf arasında amaç birliği de vardır. Her ne kadar uygulama farklı olsa da, fütüvvet ehlinin de tasavvuf ehlinin de amacı aynıdır. Her iki anlayışın ortak prensibi tevazu, hilm, isâr, müsamaha, güleryüzlülük, kanaat gibi

[115] Yaşar Çalışkan ve M. Lütfi İkiz, **Kültür Sanat Ve Medeniyetimizde Ahîlik**, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma Ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 1993, s.96.
[116] Anadol, s.69.
[117] Anadol, s.70.
[118] Fulya Bayraktar, "Ahiliğe Felsefi Bir Bakış", **II. Ahî Evran-ı Veli Ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu**, Ankara: Ahî Evran Üniversitesi Ahîlik Kültürünü Araştırma Merkezi, 13 Ekim 2006, s.84

erdemleri bünyesinde toplamış bireyler yetiştirmektir. Tasavvufta bireyin nefsini yok etmesi, fazla mal biriktirmemesi esastır. Ahîlikte de çalışıp kazanması, kazandığını başkaları için harcaması ve yine fazla mal biriktirmemesi esastır. İki grup arasındaki benzerlik ahlâk eğitimi konusunda da kendisini gösterir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde cemiyet birbirinden çok ayrışık olmadığı için, kişiler günlük hayatlarını idâme ettirirken, efendileri, mürşîdleri, pirleri onların mânevi hayatlarını da zabt altına almış, dünyevi mesleğini icra eden dergah şeyhi, mesleğin inceliklerini çırağına aktarırken tarîkatlarıyla ilgili hususları da öğretmiştir. Yani fütüvvet, hem tarîkat teşkilatını tanzim etme, hem de mânevi meslek dışında dünyevi meslekleri de organize etme misyonunu yüklenmiştir. Dolayısıyla bu durum, tasavvuf telakkisinin sadece ruhani hayatta değil, sosyal ve pratik hayatta da etkili olmasını sağlamıştır.

B. FÜTÜVVETNÂME

I. Tanımı ve Ortaya Çıkışı

İslâm dünyâsında fütüvveti konu edinen, tasavvuf çevrelerinin ve mesleki teşekküllerin bir çeşit nizamnâmesi hüviyetindeki risâlelere fütüvvetnâme adı verilmektedir. Bu risâlelere Arapça'da "kitâbü'l-fütüvve", Farsça ve Türkçe'de "fütüvvetnâme" denilir. Bu iki isim arasında aslında büyük bir fark vardır. Kitâbü'l-fütüvve, daha çok klasik tasavvuf kaynaklarında, sûfîlikteki anlamıyla fütüvvet kavramına dair konuları veya müstakil risâleleri çağrıştırır. Fütüvvetnâme ise özellikle XIII. yüzyıldan başlayarak fütüvvet ve ahî teşkilatı çerçevesinde bahsedilen mesleki nitelikteki nizamnâmeleri ifade eder. Ancak her iki türün kaynağı da, tasavvuf eserlerinde yer alan fütüvvete dair konulardır.[119] Anadolu'da fütevvetnâmelerin yanı sıra fütüvvet teşkilatını konu alan "şecerenâme" ve "icazetnâme" isimli eserler de yer alır. Şecerenâmeler ahîlerin silsilesini, tarîkate ait usul ve merasimleri, pirlerin adlarını ele alırken, icazetnâmeler, Ahî Evran adına kemer bağlayıp çözmeye yetkili kişilere verilen bir nevi diplomadır.[120]

[119] Ahmet Yaşar Ocak, "Fütüvvetnâme", **DİA**, XIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995, s.264.
[120] Gürel, s.XXXX.

Neşet Çağatay, fütüvvetnâme türünün en ilkel halinin, aslında milattan önceki dönemlere tekabül ettiğini ifade eder. Ona göre, Mutezile[121], İhvân-ı safa[122] ve bazı tasavvuf kurumları, Bağdat, Basra, Kufe gibi yerlerde sosyal toplulukları olumlu anlamda etkilemiştir. Fakat aynı dönemde dini, politik ve ekonomik amaçlı çoğu şeriat dışı örgütler, Türkistan, İran ve Mısır gibi bölgelerde halkta huzursuzluk meydana getirmiştir. Devlet o dönemlerde halkın can, mal, namus güvenliğini her zaman sağlayamamış, adaleti tam anlamıyla yaşatamamıştır. Bu nedenle mutasavvıflar ve din adamları kendilerini halkın ahlâk düzenini kurmakla yükümlü hissetmiş, ahlâkî ilkelerin yaygın hale getirilmesi ve yaşatılması amacıyla eserler yazmışlardır. Çağatay, bu eserlerin ilkinin M.Ö. 1900'lü yıllarda yazılan Gılgamış Destanı olduğunu ifade eder.[123]

Kronolojik sıraya göre başlıca üç fütüvvetnâme türünden söz etmek mümkündür:

II. Sûfî fütüvvetnâmeleri (IX-XIII. yüzyıllar)[124]

Fütüvvetten bahseden müstakil risâlelerin ilki, Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî (ö. 412/102) tarafından Arapça kaleme alınan *Kitâbü'l-Fütüvve*'dir. Eserde fütüvvet kaide ve edeplerinden bahsedilmektedir.[125] Kuşeyrî (ö. 465/1072) er-Risâlete'l Kuşeyriyye adındaki Arapça eserinde fütüvvete dair geniş bir bölüm yazmıştır. Hatrı sayılır diğer bir fütüvvetnâme ise *Radavi Fütüvvetnâmesi*'dir. Eserin ne zaman yazıldığına dair bir kayıt mevcud değildir. Bu fütüvvetnâme üçüncü Türkçe fütüvvetnâme olarak kabul edilmiştir.[126] İbn Cadveyh *Mir'atü'l Mürüvvet* adıyla kaleme aldığı eserinde mürüvvet ve fütüvvetin esaslarından bahsetmiştir.[127] Bu eserlerin yanında Hâce Abdullâh el-Ensârî'nin (ö. 481/1088) "*Risâletü'l-Fütüvve*" adlı eseri de sayılabilir.[128]

---

[121] Mutezile: İtikadi meselelerin yorumunda akla ve iradeye öncelik veren kelâm mezhebi. Bkz. İlyas Çelebi, "Mutezile", **DİA,** XXXI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, s.391.
[122] İhvân-ı safâ: Hicrî IV. yüzyılda Basra'da ortaya çıkmış, dinî, felsefî, siyasî ve ilmî amaçları olan, faaliyetlerini gizli olarak sürdürmüş organize bir topluluktur.
Bkz. Enver Uysal, "İhvân-ı Safâ", **DİA,** XXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, s.1.
[123] Çağatay, s.174.
[124] Ocak, "Fütüvvetnâme", **DİA**, XIII, 264-265.
[125] Gürel, s.XXXIIX.
[126] Aydınlı, s.23.
[127] Eren, s.54.
[128] Gürel, s.XXXIX.

III. Fütüvvet teşkilatına ait fütüvvetnâmeler (XIII-XIV. yüzyıllar)

Bu anlamdaki ilk fütüvvetnâme Abbasî Halifesi Nâsır Li-Dînillâh'ın, Abbâsî hilafetinin iyice zayıflayan otoritesini güçlendirmek için, Şehabeddin es-Sühreverdî'ye (ö. 632/1234) yazdırdığı *Risâletü'l-Fütüvve*'dir. Sühreverdî, böylece fütüvvet teşkilatının nizamnâmeleri niteliğini taşıyan fütüvvetnâme türünü başlatmıştır.[129]

IV. Ahî loncaları fütüvvetnâmeleri (XIII-XVI. yüzyıllar)

XIII. yüzyılda Anadolu'da ahîlik teşkilatının gelişme göstermesiyle birlikte ahî fütüvvetnâmeleri ortaya çıkmıştır.[130]

XVIII. yüzyılla beraber fütüvvetnâmelerde ihtisaslaşmanın başladığı görülmektedir. Yani fütüvvet teşkilatı içerisinde yer alan bir kavram ele alınarak, bu kavramlar üzerine çalışmalar sürdürülmüştür. *Risâle-i Habbazan (Ekmekçiler Kitabı), Kitab-ı Sakka (Sucular Kitabı)* gibi daha dar kapsamlı eserler yazılmıştır. Bu eserler her bir meslek grubunun inceliklerini, âdâb, erkân ve merasimlerini ele alan bir nevi iç tüzük kitapları sayılabilir.[131] Örneğin *Fütüvvetnâme-i Kassâbân* adlı eserlerde, kurban kesimi esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar, kasaplıkla ilgili ritüeller, kesilen hayvanın haram, helâl ve mekruh kısımları gibi konulara yer verilmiştir.[132] *Fütüvvetnâme-i Tabbâhân* adlı eserlerde aşçılık ehlinin âdâb ve erkânları, aşçılığın pirleri üzerinde durulmuştur.[133]

Arapça ve Farsça eserlerin yanında Anadolu'da kaleme alınan bazı Türkçe fütüvvetnâmeler de vardır. Bunların ilki, Yahyâ b. Halil b. Çoban el-Burgazî'nin tahminen XIII. yüzyılda yazdığı fütüvvetnâmedir.[134] Eldeki ikinci Türkçe fütüvvetnâme, Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Hüseyn'in fütüvvetnâmesidir. Arkasından Seyyid Muhammed İbnü's-Seyyid Alâaddin el-Hüseyn er-Razavî'ye ait *Fütüvvetnâme-i Kebir* ve *Fütüvvetnâme* adlı eserleri, Şeyh Mûsâ eş-Şehir bi-Nasıhi'ye ait *Fütüvvetnâme*

[129] Ocak, "Fütüvvetnâme", **DİA**, XIII, 264-265.
[130] Ocak, "Fütüvvetnâme", **DİA**, XIII, 264-265.
[131] Şen, s.8.
[132] Ozan Yılmaz, "Farsça Fütüvvetnâmelerden Hareketle Esnaf Pirleri Ve Fütüvvet Âdâbı Üzerine Bir Değerlendirme", **1. Uluslararası Ahîlik Kültürü Ve Kırşehir Sempozyumu**, Kırşehir (15-17 Ekim 2008), C. II, s.1181.
[133] Ozan Yılmaz, s.1184.
[134] Ocak, "Fütüvvetnâme", **DİA**, XIII, 264-265.

sayılabilir. Bu eserlerin dışında müellifi mechul olan bazı fütüvvetnâmeler de mevcuttur.[135]

V. Yazılış Amacı ve Önemi

Fütüvvetnâmeleri kaleme alan müellifler, çok çeşitli amaçlarla bu işe koyulmuşlar ve hemen hepsi eserlerini ne sebeple yazdıklarını mukaddime kısmında açıklamışlardır. Bu amaçların belki de en önemlisi, fütüvvet alanındaki eserlere duyulan ihtiyacı karşılamaktır. Meselâ El-Burgazi, ahîlerin kılavuz olarak okuyup, ahîliğin gereklerini yerine getirebilecekleri bir metin olması niyetiyle eserini yazdığını ifade eder. Alâü'd-Devle-i Semnâni, ahlâkî üstünlüğün meleke haline gelmesi ve aşağılıkların yok edilmesi amacıyla eserini yazdığını söyler.[136] Müellifler, eserlerini yazarken fütüvvet prensiplerinin anlaşılması ve uygulanması amacını da taşırlar. Bunun yanında Nâsır Li-Dînillâh'ın Sühreverdî'ye yazdırdığı fütüvvetnâme örneğinde olduğu gibi, farklı kişilerin istekleri doğrultusunda yazılan fütüvvetnâmeler de vardır. Bazı müellifler de, hayır duâ ile anılma amacıyla eserlerini kaleme aldıklarını ifade etmişlerdir.[137] Çalışmamızın konusu olan Tophânevî Mehmed Tâhir Efendi'nin eserini yazma amaçlarından biri de budur. O, okurlarından bazı beklentilerinin olduğunu söylemiş, eseri okuyan kişinin faydalanıp kendisine hayır duâ eylemesini, yad edip Fatiha okumasını istemiştir.[138]

Fütüvvetnâmelerin önemine gelince, bu eserler her şeyden önce peygamberler tarihi ve kaleme alındıkları devrin tarihi bakımından birer kültür hazinesidir. Geleneğe göre fütüvvet Cebrâîl (a.s.) aracılığıyla çâr-pir yani dört peygambere, sırasıyla Hz. Âdem (s.a.v.), Hz. Nûh (s.a.v.), Hz. İbrâhim (s.a.v.) ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'e intikal etmiştir.[139] Fütüvvetnâmeler bu peygamberlerin özellikleri ve meslekleri hakkında detaylı bilgi verir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in nesebi hakkında da geniş malumat içeren fütüvvetnâmeler, onun akrabalarını, çevresindekileri, sahabeleri tanımamızı sağlar.[140]

Fütüvvetnâmeler, fütüvvet âdâb ve erkânını anlatan eserler olarak, yazıldıkları dönemin sosyal hayatına da ışık tutarlar. Örneğin, Şeyh Seyyid Hüseyin İbn Gaybî,

[135] Gürel, s.XLVI- LV.
[136] Şeker, s.130.
[137] Şeker, s.133.
[138] Bkz. vr.16.
[139] Şeker, s.136.
[140] Şeker, s.138-139.

eserinde günlük fiillerde uyulması gereken 124 edebden bahseder.[141] Bu âdâb ve erkânlar, aynı zamanda o dönem toplumsal ilişkilerde kişilerin nasıl davrandıkları konusunda önemli bilgiler vermektedir.

Dönemin yaygın eğitim-öğretim kurumu sayılan ahî zâviyelerinde okutulan fütüvvetnâmeler, Türk eğitim tarihi açısından da önemli kaynaklardır.[142] Fütüvvetnâmelerin İslâm dininin hassasiyetle üzerinde durduğu meseleleri ve ahî zâviyelerindeki günlük ibadet eğitimini konu edinmesi, bu türdeki eserlerin eğitim alanındaki ehemmiyetini gösterir. Fütüvvetnâmeler, rûhi hayatı konu edinmesi yanında pratik hayata yönelik işlediği; yemek yeme, su içme, misafire ikram sunma, oturma-kalkma âdâbı gibi meseleleri mevzu edinmeleri yönüyle, kişilere görgü kurallarını kazandırma işlevi üstlenir. Ahîliğin meslek eğitimi konusunda vazgeçilmez kaidelerinden sayılan; çırakların ilk günden itibaren belli bir disiplin kazanmış olmaları, satıcıların malının sağlamlığı, müşteri memnuniyeti, helâl para kazanma, iş ahlâkı gibi konular, eğitim anlayışımız açısından oldukça önemli bilgiler içerir.

Fütüvvetnâmeler, Türk-Anadolu coğrafyasında mevcut bulunan Alevî- Bektâşî geleneğini tanımak için de önemli kaynaklardır. İkrar verme, yol atası ve yol kardeşi edinme merasimleri, rehberlik, sakilik ve bunun gibi tören hizmetleri, talibe verilen nasihatler, okunan duâlar; fütüvvet ehli veya Bektâşi mensuplarının müşterek benimsedikleri uygulamalardır. Fütüvvet hem âdâb ve erkân bakımından hem de çeşitli gelenek ve inanç motifleri bakımından Bektâşî ve Alevî kültürünü etkilemiştir.[143] Ayrıca Anadolu'daki bazı tarîkatların edeb ve erkânla ilgili eğitimlerinde de fütüvvetnâmeler mühim rol oynamıştır.[144]

Netice itibariyle fütüvvetnâmeler, hem yazıldığı tarih, hem geçmiş tarih, hem sosyal hayat, hem de edeb ve ahlâk kuralları hakkında önemli bilgiler içeren oldukça mühim eserlerdir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, fütüvvetnâmeler, insanı ahlâken olgunlaştırmayı hedefleyerek usta-çırak ilişkisi, ilim sahibi olmanın ehemmiyeti, mensup olunan tarîkatın disiplinleri gibi konuları işlemiş, insan ilişkilerini düzenlemeyi kendine düstur edinmiştir. Fütüvvet ehli, bu eserlere göre; her fiilini Allâh'ın rızasını

[141] Şeker, s.143.
[142] Şeker, s.148.
[143] M. Saffet Sarıkaya, "Bektâşi ve Alevi Kültürünün Yazılı Kaynağı Olarak Fütüvvetnâmeler", **Alevilik Araştırmaları Dergisi,** Ankara, No. 4 (2012), s.8.
[144] Şeker, s.172.

gözeterek yapmış olacak, nefsini terbiye etme, edeble hareket etme gibi hasletlere hâiz olacak, ictimai hayatta görgü kurallarını tatbîk edecek, mesleğini icra ederken helâl-haram olgularını dikkate alacak, böylece dünyâda ve âhirette mutlu olacaktır.

VI. *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa* İçindeki Fütüvvet Bahsi

a) Minhâcü'l- Mürîdîn ve Mecmûa İçindeki Fütüvvet Bahsinin Diğer Fütüvvetnâmelerle Ortak Özellikleri

İncelemiş olduğumuz eserin ikinci faslında yer alan "fütüvvet" bahsi, diğer fütüvvetnâmelerle bazı ortak özelliklere sahiptir. Bu özellikleri şöyle açıklayabiliriz:

Tüm fütüvvetnâmeler kaynak olarak Kur'ân-ı Kerîm'i kullanmıştır.[145] Tophânevî Mehmed Tâhir er-Rifâi de, fütüvvet bahsinde ileri sürdüğü pek çok iddiayı Kur'ân ayetleriyle desteklemiştir. Müellif eserinde, delil olarak kullandığı ayetlerin yalnız lafzını vermekle yetinmiş, sûrenin ismine ve ayetin numarasına yer vermemiştir. Biz çalışmamız içerisinde, eserde kullanılan sûre isimlerini ve ayet numaralarını göstermenin istifadeli olacağı düşündüğümüz için, Arapça lafızlarından yola çıkarak tespit ettiğimiz ayet numaralarına ve sûre isimlerine dipnotta yer verdik. Fütüvvetnâmelerde Kur'ân-ı Kerîm'den sonra hadîslere de geniş ölçüde yer verilmiştir. "Hadîs-i Menzile" olarak isimlendirilen "Ya Ali, Hârûn Mûsâ'ya ne menziledeyse sen de bana o menziledesin" mealindeki hadîsi ve Hz. Ali (r.a.)'ı fütüvvetin menbaı olarak nitelendiren "Ali bendendir ben Ali'denim" mealindeki hadîsi, bu hadîslerin en çok zikredilenleri olarak kabul edebiliriz.[146]

Türk-İslâm kültürüne ait tüm eserlerde, müellif eseri yazma amacına yer verir. Tophânevî bu geleneğe paralel olarak eserinin incelemiş olduğumuz ikinci faslında, eseri yazma amacını; fütüvvetdârlar arasında söylenen erkânın önemini belirtme, şeddin şartlarını ve erkânını, halvâ-yı cefne[147] senedini ve erkânını, meşayih-i selefin erkânlar üzere sahih rivayetlerini Kur'ân-ı Kerîm'e ve sünnete mutabık kalarak göstermek[148] şeklinde açıklamıştır. Bunun yanında Arapça ve Farsçadan haz etmeyen kimselerin, bu muhtasarın mütalaasıyla fayda görmesini amaçladığını belirtmiştir. Ayrıca, Allâh'tan bu

[145] Şeker, s.124.
[146] Gürel, s.LXVII.
[147] Halvâ-yı cefne: Tencere helvası. Ahî tekkelerindeki bu çeşit fetâa, belirli bir güne özel olmayıp istendiği zaman bal, yağ, hurma ve za'feran karıştırılarak özel bir törenle pişirilir.
Bkz. *Anadolu Sufî Yemek Âdâbı Ve Yemekleri-7*, 2011, ekintarlasi.wordpress. com (11 Temmuz 2013).
[148] Bkz. vr.15.

nüshayı mü'minlerin gönlünde makbûl ve amellerini bu nüshayla mevsuf kılmasını istemiştir. Tophânevî eseri kaleme alırken, okurlarından bazı beklentilerinin olduğunu da ifade etmiştir. Eseri okuyan kişinin faydalanıp müellife hayır duâ eylemesini, yad edip Fatiha okumasını, eserdeki mühim noktaları ehlinden gayrısının nazarından muhafaza etmesini, bununla beraber ehlinden esirgememesini istemiştir. Zira hikmeti ehlinden başkasına vermenin ve ehlinden esirgemenin zulüm olduğunu ifade etmiştir.[149]

Türk-İslâm kültürüne ait tüm eserlerde, eserin başında bulunan ve muhtevasını açıklayan dibâce bölümü, fütüvvetnâmelerde de mevcuttur. Dibacelere besmele, hamdele ve salvele ile başlanır.[150] Hz. Peygamber'in adının yazıldığı yerlerde fütüvvet ehline sık sık salavat getirmeleri tavsiye edilir.[151] Dibacelerdeki bu geleneğe uyarak müellif de eserinin büyük bir bölümünü Allâh'a hamd ve sena, Hz. Peygamber'e salavat cümlelerine hasretmiştir. Eserin üçüncü sayfasında eserin muhtevasına değinilmiş ve onsekiz fasıl beyân edilmiştir.

Fütüvvetnâmelerde, fütüvvete ait kavramlar bazı remizlerle karşılık bulur. Bu remizler genel olarak hurûf-i mukattaa ile ifade edilir. Örneğin, "ق" doğruluğa, "ا" safaya, "ن" emanete, "ت" korkuya, "م" kereme, "ه" mürüvvete, "ى" hayâya işarettir.[152] Müellif, Hz. Ali'nin fütüvveti yedi harfle işaret ettiğine, evvelinin; "ق", ikincisinin; "ا", üçüncüsünün; "ن", dördüncüsünün; "ت", beşincisinin; "م", altıncısının; "ه", yedincisinin; "ى" olduğuna değinir. Yani "ق"; sıdk, "ا"; safa, "ن"; emanet, "ت"; teka, "م"; kerem, "ه"; hürmet, "ى"; hayâ anlamına gelir.[153]

Tüm fütüvvetnâmelerde fütüvvet ehli; nâzil, nîm-tarîk, müfredî, beşâriş, nakîb, nakîbu'l-nukbâ, halîfe, şeyh, şeyhe'l-şuyûh gibi derecelerle adlandırılır.[154] *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*'da da müellif, mürîdle şeyh arasındaki hiyerarşiyi ve bu hiyerarşinin özelliklerini açıklar. Erkân ehlini dokuz kısımda inceleyen müellif, bu kısımların altısını erkân-ı tarîkat, üçünü ashâb-ı tarîkat olarak taksim etmiştir. Ashâb-ı tarîkatı oluşturanlara, nâziller, nîm tarîk ve miyânbeste denildiğini, müfredînin üstüne dost nakîb, dost nakîbin üstüne nakîb, nakîbin üstüne nâkibü'n-nukbâ ve bu üç bölüme nukbâ denildiğini ifade etmiştir. Nakîbü'n-nükebânın üstüne ahî veya halife, ahînin

[149] Bkz. vr.16.
[150] Şeker, s.117.
[151] Şeker, s.124.
[152] Gölpınarlı, *İslâm Ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları,* s.32.
[153] Bkz. vr.36.
[154] Gölpınarlı, *İslâm Ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları,* s.37.

üstüne şeyh, şeyhin üstüne de şeyhu'ş-şuyûh denildiğini ve böylece dokuz taifenin tamamlandığını belirtmiştir.[155]

Fütüvvetnâmelerin muhtevası incelendiğinde bilgilerin çoğu kere birbirinden nakil olduğu, dolayısıyla bu tür eserlerde fütüvvet-ahî çevresinde bilinen kaynakların dışına fazla çıkılmadığı görülür. Fütüvvetnâmelerde anlatılan kıssaların realitesine pek önem verilmediği ve menkıbe türü efsanevi rivayetlerin yer aldığı söylenebilir. Ayrıca kullanılan hadîslerin pek çok kez sıhhat derecesine bakılmaksızın, esere dahil edildiği gözlenir.[156] Tophânevî de eserinde kaynağı belli olmayan bazı menkıbelerden faydalanmıştır. Örneğin, fütüvvet anlayışında, fetâa pişirip mürîdlere taksim etme geleneğinin İmam Zeyne'l-Âbidîn'den kalan bir uygulama olduğunu anlatırken, Abdurrahmân Külhantâb, odun kesici İshak ve Zeyne'l-Âbidîn'in kıssasından bahseder[157]. Ticarette müşteriyi aldatmama konusunu işlerken kaftan satıcısı Yûnus b. Abdullâh ve kumaş satıcısı Muhammed b. el-Mükender adlarındaki zatların kıssalarını anlatır.[158] Ticarette kul hakkının öneminden bahsederken, Hz. Mûsâ (s.a.v.)'in kabir ehliyle konuşması ve kabirdeki bir hamalın yediği kul hakkıyla ilgili kıssaya yer verir.[159] Sadaka vermenin ehemmiyetini anlatırken, vefât etmiş anne-babasının durumunu rüyada görüp Hz. Peygamber (s.a.v.)'e anlatan bir hanımın hikayesini[160] ve Hz. Îsâ (a.s.) ile sadaka veren bir kassârın arasında geçen diyaloğu örnek olarak kullanır.[161]

Fütüvvetnâmelerde savunulan görüşün kaynak göstermeden kıssa yoluyla delillendirilmesi tarzı hadîslere de yansımış, sıhhat derecesine bakılmaksızın pek çok hadîs eser içerisinde kullanılmıştır. Hadîsler eserde; fütüvvet ehlinin sahip olması gereken özellikler, kaçınması gereken davranışlar ve bilhassa Hz. Ali (r.a.)'a biat edilmesi konusunda önemli birer delil kabul edilir. Hz. Ali (r.a.) ile ilgili,

"علی منّی و انا من علی و الحاق بعدی مع علی"[162] ve

[155] Bkz. vr.37.
[156] M. Saffet Sarıkaya, "Osmanlı Devleti'nin İlk Asırlarında Toplumun Yapısına Ahîlik Açısından Bir Bakış Denemesi", **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** No. 6 (1999), s.54.
[157] Bkz. vr.32.
[158] Bkz. vr.44-45.
[159] Bkz. vr.46.
[160] Bkz. vr.46-47.
[161] Bkz. vr.47.
[162] "Ali bendendir, ben de Ali'denim. Hak da benden sonra Ali'yle beraberdir."

‘‘دمّك دمی و لحمك لحمی و جسمك جسمی و روحك روحی یا علی انت اخی سلمك سلمی حربك حربی بمنزلت موسی و هارون[163]

hadîsleri buna örnek verilebilir[164]. Yine fütüvvet ehlinde bulunması gereken özellikler anlatılırken kullanılan ‘‘الكذاب لا امتی و فتیكم’’[165] hadîsi[166], fütüvvet ehli olmaktan çıkaran özellikler anlatılırken ‘‘لا یدخل الجنّة من كان فی قلبه مثقال حبّة من كبر’’[167] hadîsi[168], bu duruma örnek verilebilir.

Fütüvvet kavramının temeli tasavvufa dayandığı için, fütüvvetnâmelerin hepsinde tasavvufî nitelik ağır basar.[169] İncelediğimiz eser de bu yönleriyle tasavvufî bir eser sayılabilir. Tasavvufun hedefi, İslâm'ın içsel boyutunu, zâhirî yönüyle beraber dengeli bir şekilde geliştirmek[170] olduğuna göre, fütüvvet ehlinin özellikleri arasında, temel ahlâkî değerlerin ve faziletlerin sayılması, eserin tasavvufî boyutunu açıkça ortaya koyar. Örneğin müellif, tasavvufî tarîkatlarda olduğu gibi; bir şeyhe bağlanmanın gerekliliğinden, şeyhi olmayanın şeyhinin şeytan olduğundan, uyanıklık halinin bir dereceye ulaşsa da şeyhi olmayanın sözünün dinlenmeye şayan olmadığından söz eder. Bir âlimden icazet almadıkça ve bir silsileye dahil olmadıkça, kişilere Kur'ân ve hadîs tefsirinin teslim edilemeyeceğinden bahseder.[171] Müellif, ahîyi ahîliğinden, şeyhi şeyhliğinden çıkaran nitelikleri anlatırken tasavvuf düşüncesinin önemle üzerinde durduğu nefis terbiyesi, dünyâ metâına yönelmeme gibi düsturlara yer vermiştir. Bir kişinin tarîkat sahibi seyyidden veya bir kamil-i şeyhden duâ almayınca fütüvvetinin dürüst olmayacağını[172] belirtir. Helâl yemenin öneminden bahsederken, kırk gün helâl lokma yiyen kişinin, kalbinin hikmet nuruyla dolacağını ifade etmiştir. Bunun yanında, bazı tasavvufî tarîkatlarda olduğu gibi, yol karındaşı ve yol atası edinme[173], şed bağlama[174], helva pişirip dağıtma[175] gibi merasimlerin düzeninden de bahseder.

---

[163] "Kanın kanımdır, etin etimdir, cismin cismimdir, ruhun ruhumdur ya Ali. Sen benim kardeşimsin. Selâmın selâmımdır, harbin harbimdir. Mûsâ ve Hârûn'un indiği gibi."
[164] Bkz. vr.24.
[165] "Yalancılar benden ve benim ümmetimden değildir."
[166] Bkz. vr.38.
[167] "Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse, Cennet'e giremez."
[168] Bkz. vr.40.
[169] Şeker, s.136.
[170] Tenik, s.135.
[171] Bkz. vr.48.
[172] Bkz. vr.39.
[173] Bkz. vr.27.
[174] Bkz. vr.26.
[175] Bkz. vr.31.

Tüm fütüvvetnâmelerde birbirinden yer yer farklı da olsa, fütüvvetin kişilere hangi tarîkle intikal ettiğini anlatan silsilenâme veya şecerenâmeler mevcuttur.[176] Tophânevî de eserinde, fütüvvet silsilelerine yer vermiştir. Eserinde öncelikle Hz. Şît (a.s.)'dan Hz. Nûh (a.s.)'a kadar devam eden fütüvvet silsilesini gösterir.[177] Arkasından Hz. Nûh (a.s.)'dan Hz. Salih (a.s.)'a kadar devam eden silsileye yer verir.[178] Daha sonra Hz. İbrâhim (a.s.)'dan Hz. İsmâil (a.s.) yoluyla Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ulaşan silsileyi sıralar.[179] Bunun yanında Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ulaşan silsilenin, Hz. İshâk (a.s.) yoluyla devam ettiğini rivayet edenlerin silsile zincirine de yer verir.[180] Hz. Ali (r.a.) yoluyla fütüvvet silsilesini Selmân-ı Fârisî'ye bağlar, Selmân-ı Fârisî'den farklı kişilerin rivayetlerindeki farklı silsilelere de yer verilerek, en sonunda Hz. eş-Şeyh Seyyid Ahmed er-Rifâî'ye ulaştırır.[181] Müellif eserinde, bu rivayetlerin yanında, fütüvvet silsilesinin, ilki Hz. Ali (r.a.) olan oniki imama ulaştığını da ifade etmiştir.[182]

Fütüvvetnâmelerin çoğunda gündelik hayatta yapılması gereken görgü kuralları etraflıca sıralanır. Bu edeplerin çoğunun Hz. Peygamber'in sözlerinden alınan ve halk arasında uygulanmakta olan sünnetler olduğu görülür.[183] Tophânevî de eserinde bu edeblerden bahseder. Örneğin, incelediğimiz faslın sonlarında yemek yeme âdâbıyla ilgili olarak, dikkat edilmesi gereken kuralları şöyle sıralamaktadır: Yemek yiyen kişi, imana gelip şükretmeli, yemeğini Allâh'ın emrini yerine getirmek için kuvvetlenme niyetiyle yemeli, nimetin Allâh'tan geldiğini bilmeli ve ona şükretmeli, yemekten önce ve sonra elini yıkamalı, yemekten önce ve sonra bir parmak kadar tuz yemeli, sağ dizini dikip sol dizi üzerine oturmalı ya da iki dizi üzerine oturmalı, yemeğe başlarken "Bismillâh", ikinci lokmada "Bismillâhi'r-Rahmani'r-Rahîm" ve yemeğin sonunda "Elhamdülillâh" demeli.[184]

Fütüvvetnâmelerde, fütüvvet anlayışı bütün büyük peygamberlerin vasıflarıyla açıklanmıştır. Fütüvvet Cebrâîl (a.s.) aracılığıyla çâr-pir yani dört peygambere, sırasıyla Hz. Âdem (a.s.), Hz. Nûh (a.s.), Hz. İbrâhim (a.s.) ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'e intikal

[176] Aydınlı, s.45.
[177] Bkz. vr.20.
[178] Bkz. vr.20.
[179] Bkz. vr.21.
[180] Bkz. vr.21.
[181] Bkz. vr.33.
[182] Bkz. vr.35.
[183] Sarıkaya, "*Osmanlı Devleti'nin İlk Asırlarında Toplumun Yapısına Ahîlik Açısından Bir Bakış Denemesi*" s.66.
[184] Bkz. vr.53.

etmiştir.[185] Tophânevî, sırasıyla bu dört peygamberin fütüvvetin kaynağı olduğunu savunur. Bunlara ilave olarak, beşinci sırada Hz. İmam Zeyne'l-Abidin'in adını da zikreder.[186] Hz. Âdem (a.s.)'ın başına Cebrâîl (a.s.) tarafından tac-ı ictebâ'nın giydirilmesi, önüne hırka-i fütüvvetin bırakılması, Mîkâîl (a.s.)'ı âhiret atası ve İsrafil (a.s.)'ı âhiret karındaşı edinmesi fütüvvet merasimlerinin ilki sayılır.[187] Hz. Nûh (a.s.)'a, Cebrâîl (a.s.)'ın fütüvvet şeddini yetiştirdiğini, Nûh (a.s.)'ın Cebrâîl (a.s.)'ı şeyh, Mîkâîl (a.s.)'ı yol atası ve İsrâfîl (a.s.)'ı yol karındaşı edindiğini anlatır. Cebrâîl (a.s.)'ın Nûh (a.s.)'a kuşak kuşatdığını, mü'minlerin necatı için gemi yapmayı tâlim ettiğini, daha sonra Cebrâîl (a.s.)'ın Cennet'ten incir ve üzüm getirdiğini, ikisini birbirine karıştırıp helva yaptığını ve helvayı Nûh (a.s.)'a verdiğini, Nûh (a.s.)'ın helvadan yediğini ve mü'minlere paylaştırdığını, arkasından Allâh Teâlâ'ya hamdettiklerini belirtmiştir. Daha sonra fütüvvetin, Hz. Nûh (a.s.)'dan silsile yoluyla Hz. İbrâhim (a.s.)'a ulaştığını söyler. Hz. İbrâhim (a.s.)'a fütüvvet şeddinin yine Cebrâîl (a.s.)'dan yetiştiğini, aynı anda kendisine Kâbe-i Mükerreme'yi inşa etmesinin emredildiğini, Hz. Âdem (a.s.)'ın tâlimiyle Hz. İbrâhim (a.s.)'ın Hz. Mîkâîl (a.s.)'ı yol atası, Hz. İsrâfîl (a.s.)'ı yol karındaşı edindiğini, Hz. Cebrâîl (a.s.)'ın Hz. İbrâhim (a.s.)'ın belini bağladığını, Cennet'ten bir tabak helva getirdiğini belirtir.[188] Tophânevî, fütüvvetin Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Mi'râc Gecesi'nde ulaştığını, Allâh Teâlâ'nın, Cebrâîl (a.s.)'a, Cennet'ten bir tac, bir hulle[189], bir kuşak ve Burak'ı alıp, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i Mi'râca davet etmesini, tacı başına, hulleyi önüne giydirmesini, kuşağı beline bağlamasını ve Burak'a bindirilmesini emrettiğini anlatır. Hz. Resûl (s.a.v.)'in niyetinin, ümmetine şefaat etmek olduğunu, ümmetine şefkat göstererek atalık ettiğini, şefaat hakkı verildiğinde onları yad ederek karındaşlık ettiğini söylemektedir.[190]

Fütüvvetnâmelerde XIII. yüzyıldan itibaren fütüvvet kavramı, Hz. Ali (r.a.)'a dayandırılmaya başlamıştır. Böylece Hz. Ali (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.v.)'e varis kabul edilmiş ve fütüvvet anlayışını en iyi temsil eden kişi olarak düşünülmeye başlamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e atfedilen "لا فتى الا علی لا سیف الا ذوالفقار"[191] hadîsi, Hz. Ali

[185] Şeker, s.136.
[186] Bkz. vr.16.
[187] Bkz. vr.18.
[188] Bkz. vr.20.
[189] Hulle: Cennet'te giyilecek bir çeşit giyecek.
[190] Bkz. vr.22.
[191] "Ali'den başka fetâ, zülfikardan başka kılıç yoktur."

(r.a.)'ı fütüvvetle alakalandırmanın en önemli sebebidir.[192] Fütüvvetnâmelerde fütüvvet kavramının Hz. Ali (r.a.)'a dayandırılması geleneğine incelediğimiz eserde de rastlanmaktadır. Tophânevî, şeddin Hz. Peygamber (s.a.v.)'den Hz. Ali (r.a.)'a yetiştiğini, Veda Haccı'nda Gâdir-i Hum[193] denilen yerde, Allâh Teâlâ'nın Hz. Muhammed (s.a.v.)'e, Cebrâîl (a.s.)'ı gönderdiğini, Allâh Teâlâ'nın emriyle Hz. Ali (r.a.)'ı hilafete vasi eylemesini söylediğini belirtmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Mi'rac Gecesi'nde Cebrâîl (a.s.)'ın kendisinin beline kuşattığı kuşağı, Hz. Ali (r.a.)'ın beline kuşattığını, Hz. Ali (r.a.) ile karındaş olduğunu, Hz. Ali (r.a.)'ın başına bir imame, önüne bir fütüvvet libası giydirdiğini belirtmiştir.[194]

Fütüvvetnâmelerde önemli bir bölüm de Hz. Ali (r.a.)'ın ehemmiyetine, oniki imamın övülmesine ve ehl-i beyt sevgisine ayrılmıştır. Tophânevî, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Hz. Ali (r.a.) hakkında kırk hadîs söylediğini[195] belirtirken, bu hadîslerden bazısını eserine dahil etmiştir.[196] Oniki imamı sevmenin gereği hakkında,

"مثل اهل بیتی کمثل سفینة نوح من اولاها بخاد تخلّف عنها غرق"[197] hadîsini ve buna benzer hadîsleri delil olarak kullanmıştır.[198] Ehl-i beyt sevgisinin önemine uzun bir bölüm ayıran müellif, bu konu için de, "من کان حبّ علیّاً و اولاده رفضاً و انا رأس الرّافضین"[199] [200] hadîsini delil göstermiştir.

Hz. Ali (r.a.) tüm fütüvvetnâmelere göre, kemerbestegân denilen onyedi kişinin belini bağlamıştır. Selmân-ı Fârisî bu kişilerin başında gelir. Bu suretle şed erkânı, Hz. Muhammed (s.a.v.), Hz. Ali (r.a.) ve Selmân-ı Farisi silsilesine dayanır.[201] *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*'da da Hz. Ali (r.a.)'ın, kemerbestegân denilen onyedi kişinin belini bağladığından bahsedilmiştir. Buna ilaveten müellif, Hz. Ali (r.a.)'ın Selmân-ı

---

[192] Ocak, "Fütüvvetnâme", **DİA**, XIII, 265.
[193] Gâdir-i Hum: Hz. Ali'nin imameti açısından Şiî gruplar nezdinde tarihi önem taşıyan yer. Mekke ile Medine arasındaki Cuhfe mevkiine 4 km. kadar uzaklıkta yer alır.
Bkz. Ethem Ruhi Fığlalı, "Gadir-i Hum", **DİA,** XIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, s.279.
[194] Bkz. vr.23-24.
[195] Bkz. vr.24.
[196] Bkz. vr.24-25.
[197] "Ehl-i beytimin sizin içinizdeki misâli Nûh'un gemisi gibidir. Ona binen kurtulur, ondan uzak duran boğulup helâk olur."
[198] Bkz. vr.34.
[199] "Kim Ali'yi ve evlâdını sevdi, Râfızîdir ve ben Râfızîlerin reisiyim."
[200] Râfızîler: Şiî unsurlar taşıyan bâtınî gruplardır. Bu terim, ileride Alevî yahut Bektâşî diye anılacak olan ve yaygın İslâmî anlayıştan uzak kalan muhtelif derviş zümreleri, Şîa'ya mensup olan Acemler, Kalenderîler, özellikle Safevî Devleti'nin kurulması esnasında ve sonraki dönemlerde Anadolu'da ve İran'da bulunan Osmanlı muhalifi kızılbaş zümreler için kullanılmıştır.
Bkz. Mustafa Öz, "Râfızîler", **DİA,** XXXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, s.397.
[201] Gölpınarlı, *İslâm Ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları,* s.27.

Fârisi'den de şed bağlamasını istediğini ve Selmân-ı Fârisi'nin ellibeş kişinin belini bağladığını kaydetmiştir.[202]

Fütüvvetnâmelerin tümü, şed bağlanacak kişilerde bulunması gereken özellikleri, şed bağlandıktan sonra dikkat edilmesi gereken meseleleri ve şed verilemeyecek kişilerdeki özellikleri sıralar.[203] Tophânevî, şed bağlanacak kişilerde bulunması gereken özellikleri; duyduğunu saklamak, doğru söze inanmak, yemin etmemek, kendi için istediğini başkası için de istemek, büyüklere hizmet etmek,[204] düşmanlara tahammül etmek, kötülük yapana iyilikle karşılık vermek, Allâh Teâlâ için dost ve düşman olmak, fakirlere tevazû ve cömertlik etmek, ahde vefâ göstermek, kibirlenmemek, tatlı dilli olmak, atasına asi olmamak, izzet ve hürmet etmek, alışverişte yalan söylememek, komşulara iyilik etmek, kimseye hased ve kin etmemek, yükünü kimseye çektirmemek, kimsenin malına tama' etmemek, halka faydalı olmak, öfkesini yutmak, insanların aybını örtmek, sırrını saklamak, alçakgönüllü olmak, şeriata ve tarîkata muhalif amel etmemek, kimseyi incitmemek[205] gibi hasletlerle açıklamıştır. Müellif, kâfirlerin, münafıkların, falcıların, tellakların, dostlukları eşya için kolayca heba olduğundan dellâlların[206], Müslümanlara yalan va'dde bulundukları ve eksik ölçtükleri için çulhâların[207],[208], işi daima kan dökmek olduğu için şefkatleri kalmayan kasapların, hiç kimseye acımadıkları için cerrahların, kuşlara ve domuzlara tuzak kurup boğazladıkları ve Allâh'ın yarattıklarına şefkat göstermedikleri için avcıların, bid'at artırdıkları için alemdarların, yiyecekleri depo edip kıtlık isteyen muhtekirlerin[209] şed bağlanmaya layık olmadıklarını[210] ifade etmiştir. Fütüvvet sahiplerinden içki içenin, zina edenin, livata[211] edenin[212], gammazlık edenin, münafığın, kibirlinin, sert ve katı karakterli kişinin, hasedcinin[213], mü'minlere buğz edenin, kast ile yalan söylemeyi alışkanlık edinenlerin, verdiği sözü yerine getirmeyenlerin, emanete hıyanet edenlerin, namahreme şehvet ve hıyanet fikriyle bakanın, bir kimsenin kusurunu isteyenin, cana kıyanın, kumar

[202] Bkz. vr.28-29.
[203] Gölpınarlı, *İslâm Ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları*, s.28.
[204] Bkz. vr.36.
[205] Bkz. vr.37.
[206] Dellâl: Emlak, kira, hayvan vs.alışverişinde satıcı ile müşteri arasında vasıta olup pazarlığı kestiren adam.
[207] Çulhâ: Dokumacı.
[208] Bkz. vr.38.
[209] Muhtekir: Yolsuz kazanç elde eden.
[210] Bkz. vr.39.
[211] Livâta: Erkekler arasındaki eşcinsel ilişki.
[212] Bkz. vr.39.
[213] Bkz. vr.40.

oynayanın, cimrinin, iftiracının[214] fütüvvetten düşeceğini belirtmiştir. Bunun yanında çoğu fütüvvetnâmede, fütüvvet ehlinin bağlaması ve açması gereken yedi kapıdan bahsedilir. Tophânevî de bu geleneğe uymuş, eserinde bu yedi kapının neler olduğundan bahsetmiştir. Ona göre, fütüvvetdâr önce, ef'al-i zemîme[215] yani buhl[216] kapısını bağlamalı ve ef'al-i hamîde[217] yani seha kapısını açmalı. İkinci; kahr kapısını bağlamalı ve lütuf kapısını açmalı. Üçüncü; kibir, hırs, heva kapısını bağlamalı ve rıza ve kanaat kapısını açmalı. Dördüncü; tokluk ve lezzet-i nefsanî kapısını bağlamalı, riyâzat[218] ve açlık kapısını açmalı. Beşinci; halktan ümit etme kapısını bağlamalı ve Hak'tan yana niyaz kapısını açmalı. Altıncı; hurâfât kapısını bağlamalı, zikr ve tesbih ve tilavet-i Kur'ân kapısını açmalı. Yedinci; ef'al-i şeytandan yana meyletmek kapısını bağlamalı ve ef'al-i Rahmân'dan yana meyletmek kapısını açmalı.[219]

Tüm fütüvvetnâmelerde fütüvvet ehlinin terbiyeyle eğitileceği üzerinde durulmaktadır. Fütüvvet ehli; meslek eğitimi, meşreb eğitimi, ibadet eğitimi, sosyal hayat eğitimi ile terbiye edilir. Bununla beraber fütüvvet ehlinin en önemli özelliği, ilim sahibi olmaktır.[220] İncelediğimiz eserin ilgili faslında da bu konulara yer verilmiştir. Meslek sahibi olmanın kimseye muhtaç olmamak için önemli olduğu[221] anlatılmıştır. Sanat sahibi kişinin sahip olması gereken özellikler sayılırken, ibadet ve muamelatı öğrenmek, öğrendiğiyle amel etmenin gerekliliği[222], sosyal hayatta insan ilişkilerinde yalan söylememe[223], kul hakkına riâyet etme[224] gibi konulara değinilmiştir.

Fütüvvetnâmelerin hepsi bazı peygamberin özellikleri ve meslekleri hakkında bilgi verir.[225] Ahlâkî değerlerin öneminden bahsederken peygamberlerin niteliklerini örnek gösterir. İncelediğimiz eserde de bazı peygamberlerin özellikleri ve meslekleri hakkında bilgi verilmiştir. Tophânevî, kişinin kendi elinin emeğiyle kazandığını yemesi gerektiğini savunurken, tüm peygamberlerin meslek sahibi olduklarını belirtmiş, Hz. Âdem (a.s.)'ın çift sürdüğünü ve ekin ektiğini, Hz. Şît (a.s.)'ın çulhalıkla meşgul

[214] Bkz. vr.41.
[215] Ef'âl-i zemîme: Kötü, alçak iş ve fiiller.
[216] Bühal: Hasislik, eksiklik.
[217] Ef'âl-i hamîde: Övülmeye layık iş ve fiiller.
[218] Riyâzât: Nefsi kırma, zühd ve takva maksadıyla rahat ve lezzetlerden uzak durma
[219] Bkz. vr.36.
[220] Şeker, s.149.
[221] Bkz. vr.45.
[222] Bkz. vr.42.
[223] Bkz. vr.37.
[224] Bkz. vr.42.
[225] Şeker, s.138.

olduğunu, Hz. İbrâhim (a.s.)'ın yaycılıkla uğraştığını, Hz. Dâvûd (a.s.)'ın zırh ördüğünü, Hz. Süleymân (a.s.)'ın zenbil ördüğünü kaydetmiştir.[226] Müellif, ahlâkî değerlerin öneminden bahsederken, peygamberlerin niteliklerini ve helak olan kavimlerin özelliklerini örnek verir. Meselâ, sanatkarların sahip olması gereken özellikleri anlatırken, Hz. Şuayb (a.s.)'ın kavminin ölçü ve tartıda hile yaptıkları için helak edildiklerini[227] belirtmiştir. Şed bağlanacak kişilerin özelliklerini anlatırken; Hz. Süleymân (a.s.) gibi himmet sahibi olmaktan, saltanat içinde dünyâya mukayyed olmamaktan, Hz. Yûsuf (a.s.) gibi namuslu olmaktan[228] söz edilir. Müelif, Hz. İsmâil (a.s.)'a şed bağlama konusunu anlatırken, onun Allâh'ın kazasına razı olduğu, sabır ve tahammül gösterdiği, muhalefet etmeyip atasına asi olmadığı için atasına bağışlandığını[229] belirtir. Fütüvvet ehlini fütüvvetten düşüren özellikler anlatılırken, zina etmenin kötülüğüne değinen müellif, Hz. Yûsuf (a.s.)'ın zina etmediği için fütüvvet ile yad edildiğini[230] ifade eder. Yine aynı bahiste livatadan sakınmak konusuna örnek olarak Hz. Lut (a.s.)'ın kavminin helak edildiğini[231] kaydeder.

Fütüvvetnâmelerde, merasimler hakkında da önemli bilgiler verilir. Mesleğe başlama merasimleri, merasimlerde nasıl davranılacağı, törenlere katılanların görevleri, törenin merhaleleri, şed bağlama şekilleri vb. hakkında önemli malumatlar verilir.[232] Eserin incelediğimiz faslının son kısımlarında müellif, mahfilde şeyhü'l-meşâyihin, şeyhlerin, haliflerin, müfredlerin, miyânbestelerin, nîm tarîklerin, ahbabın oturacakları yerleri, nakîblerin ayakta dikilip, hizmet ve riâyet etmeleri gerektiğini, Kur'ân okunmasını, kısas-ı enbiya ve menakıb-ı evliyaullâh okunmasını kaydeder.[233] Fütüvvetin üç mezhebden oluştuğunu, nakîbin mahfilde nasıl davranacağını, şakird ve mürîdin erkânını[234], yol ata ve iki yol karındaşlar edinmenin erkânını[235], nîm tarîki sahib-i tarîk kılmanın erkânını[236], pîrin mürîde tuğ, alem ve şed verme erkânını[237] tüm tafsilatıyla anlatır. Tophânevî şed bağlama sırasında kullanılan her şeklin bir olay veya

[226] Bkz. vr.42.
[227] Bkz. vr.45.
[228] Bkz. vr.52.
[229] Bkz. vr.21.
[230] Bkz. vr.39.
[231] Bkz. vr.40.
[232] Şeker, s.144.
[233] Bkz. vr.48.
[234] Bkz. vr.50-51.
[235] Bkz. vr.51-52.
[236] Bkz. vr.52.
[237] Bkz. vr.53.

durumu temsil ettiğinden bahseder. Meselâ nakîbin, fûteyi[238] alıp, uzun tarafından beş kat bükmesinin beş vakit namaza, beş büyük peygambere, beş âl-i abâya[239],[240], İslâm'ın beş şartına, beş nesneye yani Allâh Teâlâ'nın birliğine, meleklere, ilâhî kitaplara, peygamberlere, Kıyamet gününe (meâd) iman etmeye işaret olduğunu kaydeder. Şedde üç kere düğüm atılmasının, birinin ahde, birinin bey'ata ve birinin vasiyyete işaret olduğunu[241] anlatır.

Fütüvvetnâmelerde her esnaf grubunun, kendi sanatlarını önce kim yaptıysa onu kendilerine pîr sayma geleneğinden bahsedilir.[242] Müellif de bu geleneğe uymuş ve iki grup şed ehlinin meslek ehlinin piri olduklarını yazmıştır. İlk grupta Hz. Ali (r.a.)'ın bellerini bağladığı onyedi kişinin, ikinci grupta ise Selman-ı Farisi'nin bellerini bağladığı her şed ehlinin bir meslek silsilesinin piri olduğunu söylemiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Ammar b. Ümeyye-i Zamîrî'nin beylerin, Bilal-i Habeşî'nin müezzinlerin, Berîde-i Eslemî'nin sancakdarların, Zi'n-nû Mısrî'nin tabiblerin, Sâhib Rûmî'nin ahîlerin, Hasan Basrî'nin meşayihin, Kanber'in seyislerin ve mükarilerin[243] ve renkkâzların, Kümeyl b. Ziyâd'ın meşayihin, Abdullâh b. Abbâs'ın müfessirlerin, Mâlik Esâtir Necî'nin silahşörlerin ve gazilerin, Muhammed b. Ebû Bekr (r.a.)'ın yaycıların, Ebû Akîl'in kasapların, Câbir el-Ensârî'nin nikâbetin[244], Ebû Zer el-Gıfârî'nin[245] palanduzların[246], Ebü'd-Derdâ Âmirî'nin ehl-i riyâzetin, Ebû Ubeyde el-Hazrecî'nin reislerin silsilelerinin başı olduğunu[247] söyler. Selmân-ı Fârisî'nin bellerini bağladığı şed ehlini ise şöyle sıralar: Ebü'n-Nasr Abdullâh en-Nâc'ın çullâhların, Amr b. İmrân Berberî'nin ekmekçilerin, Adî b. en-Nebâş'ın bakkalların, Şeyh Ebû Amr b. Abdullâh el-Vâsitî'nin işbâzların, Selmân-ı Kûfî'nin sikâların, Abdullâh Mısrî'nin dellâlların, Mahzâ b. Osman'ın hamamcıların, Mansûr b Kasım Bağdâdî'nin nâtırların[248], Zeyd

[238] Fûte: Bir iş yaparken veya hamamda bele bağlanan ipek peştamal.
[239] Âl-i abâ: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisi ile beraber, kızı Hz. Fâtıma Validemiz, damadı Hz. Ali ve torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den (r.a.) müteşekkil hey'et. "Hamse-i âl-i abâ" da denir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) giydiği abâsını mezkûr sahâbe-i güzîn hazerâtının üzerine örterek hususî duâ ettiğinden bu isimle anılmaları meşhurdur.
[240] Bkz. vr.50.
[241] Bkz. vr.54.
[242] Anadol, s.102.
[243] Mükârî: Kira ile hayvan işleten adam, katırcı.
[244] Nikâbet: Nakiblik, vekalet, riyaset
[245] Bkz. vr.28.
[246] Palandûz: Semerci, palancı. Semer diken.
[247] Bkz. vr.29.
[248] Nâtır: Hamam hademesinin başı.

Hindî Tabbağ'ın tabbağların[249], Dâvud b. Abdurrahmân Berberî'nin terzilerin, Mansûr Zühdü'l-Fettân'ın hallâcların[250], Abdullâh el-Vâsıtî'nin takıyyecilerin[251], Amr ibn Âmir ez-Zarab'ın kürkçülerin, Ebû Said Lebbâdî'nin keçecilerin, Müslim b. Akîl'in hâfızların, Mansûr b. Muâz'ın muarriflerin[252], Kasım b. Abdullâh el-Kûfî'nin yazıcıların, Abdullâh Yemenî'nin sahafların, Hasan b. Sâbit'in şâirlerin, Hamza b. Yetim'in hoşhânların[253], Ebû Zeyd Müslim Haddâd'ın demircilerin ve çelenlerin, Ebü'l Kasım Âyâr'ın iğnecilerin, Ebû Habîb Hafiyyuddîn Nehâs'ın kazancıların, Ebü'l-Kasım bi'l-Hammî es-Semyânî bi't-Târ'ın nalbandların, Nasr b. Abdullâh'ın kuyumcuların ve altıncıların,[254] Hüseyn el-Basrî'nin helvacıların, Hâm b. Abdullâh el-Basrî'nin attarların[255], Abdullâh b. Ca'fer-i Tayyâr'ın gazzâzların[256], Saîd b. Ebû Ubeyde el-Hazrecî'nin tâcirlerin, Muhammed el-Ekber Yemenî'nin pabuççuların ve paşmakçıların[257] ve çizmecilerin, Ebû Nasr Hâşim el-Bağdâdî'nin sarrâcların[258], Esîr Hindî Seyyâh'ın kılıççıların, Ebü'l-Feth b. Abdullâh Basrî'nin bıçakcıların, Nâsır b. Abdullâh el-Mekkî el-Hıyâm'ın çadır-dûzânların[259], Nasr Hindî'nin ferrâşların[260] ve meş'aledârların, Hasan Kattâl Gazî'nin siper-dûzânların, Amr b. Huzâî'nin emînlerin ve çavuşların, Nasrullâh Selmân'ın balıkçıların, Ebû Ubeyde el-Cerrâh'ın cerrâhların, Ebü'l-Kasım Abdülvâhid en-Neccâr'ın dülgerlerin[261], Ebû Abdülharrât'ın hasırcıların, Kasım b. Nâsır'ın taşçıların, Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın tîrendâzların[262], Ebû Muhammed İmrân el-Kavvas'ın yaycıların ve okçuların, Ammâr b. Abdullâh es-Sıyağ'ın boyacıların, Amr b. Nasîr el-Vetar el-Musarrifîn kirişçilerin, Abdülgaffâr el-Fehhar el-Medenî'nin çanakçıların ve bardakçıların ve çömlekçilerin, Gıyas b. Amr İbnü'l-Hırâs'ın çiftçilerin, Ebû Zeyd Hind'in bağçevanların, Avn b. İmrân'ın

[249] Tabbağ: Kılıç yapan kimse.
[250] Hallâc: Pamuğu atıp ayıran sanatçı.
[251] Takyeci: Şapka yapan ve satan.
[252] Muarrif: Tarif ve tayin eden.
[253] Hoşhân: Güzel okuyan.
[254] Bkz. vr.29.
[255] Attâr: Güzel kokulu yağlar vs.satan kişi.
[256] Gazzâz: İpek işleyen kimse.
[257] Paşmakçı: Ayakkabı yapan ve satan kişi.
[258] Sarrâc: Eğer vs.at takımı yapan ve satan kişi.
[259] Çadır-dûzân: Çadır dikmekle uğraşan kişi.
[260] Farrâş: 1-Yatakları yapan ve kilim ve maketleri döşeten hizmetçi. 2- Süpürücü, mukaddes mekanları süpürüp temizlemeye ve bekleyip muhafaza etmeye memur kişi.
[261] Dülger: Binanın kapı ve pencereden başka ahşap kısımlarını yapan sanatkar.
[262] Tîrendâz: Ok atan, okla vuran.

hurdafürûşların[263], Avn b. eş-Şârib er-Râî'nin çobanların, Mikdâd b. Esved'in kadıların silsilesinin başı olduğunu[264] söyler.

b) Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa ve Fütüvvetnâme-i Sultânî'nin Karşılaştırması

Bu başlık altında fütüvvet konusunda çeşitli ve kapsamlı eserler kaleme alan Abdülbaki Gölpınarlı'nın incelemiş olduğu Molla Hüseyn Kâşifî'ye diğer adıyla Molla Hüseyn Vâiz'e ait olduğu rivayet edilen *Fütüvvetnâme-i Sultânî* ile *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*'nın genel hatlarıyla karşılaştırmasını yapacağız.

Abdülbaki Gölpınarlı, incelemiş olduğu eserin son kısmının elinde bulunan nüshada noksan olduğunu belirtmektedir.[265] Gölpınarlı bu eserin ismini Âkaa-yı Muhammed Takıyy Behar'ın *Sebk-Şinasi yâ Tarih-i Tatavvur-ı Nesr-i Fârisî* adlı eserinin 3. cildinden öğrendiğini,[266] Behâr'ın eserden bahsederken bir mukaddime, oniki bab ve bir hâtimeden ibaret olduğunu aktardığını ancak Gölpınarlı'nın kendi elindeki nüshanın altıncı bab bitmeden sona erdiğini söylemektedir.[267] Buna karşılık Tophânevî'nin incelemiş olduğumuz eseri onsekiz fasıldan müteşekkildir. Biz konumuzla ilgili olduğunu düşündüğümüz için eserin 42 varaktan oluşan ikinci ve üçüncü fasıllarını inceledik.

Gölpınarlı, elindeki nüshanın yazı açısından güzel ancak yanlışlarla dolu olduğunu ifade etmektedir.[268] Buna karşılık Tophânevî'nin Türkçeye hâkim olduğunu, dilimizi oldukça fasih bir şekilde ve havasa has terimlerle birlikte kullandığını, yazısının okunaklı olduğunu ancak yer yer yazım yanlışları yaptığını söyleyebiliriz.

Gölpınarlı Molla Hüseyn'in bu risâleyi fütüvvet yolunu, edeblerini, şed ve bey'at usulünü, şeyhlik ve mürîdlik şartlarını bildirmek amacıyla yazdığını aktarmaktadır.[269] Tophânevî ise eserini kaleme alırken, fütüvvetdârlar arasında söylenen erkânın önemini belirtmeyi, tevbe etmeyi, biat etmeyi, yol atası ve iki yol karındaşı edinmeyi, şed kuşanmayı, şeddin şartlarını ve erkânını, halvâ-yı cefne senedini ve erkânını, ne tarîkle

[263] Hurdafürûş: Ufak tefek şeyler satan, çerçi.
[264] Bkz. vr.30.
[265] Abdülbâki Gölpınarlı, "Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.17, No. 1-4 (1955), s.128.
[266] Gölpınarlı, *Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar*, s.127.
[267] Gölpınarlı, *Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar*, s.128.
[268] Gölpınarlı, *Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar*, s.128.
[269] Gölpınarlı, *Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar*, s.129.

piştiğini, nasıl ortaya çıktığını, ne tarîkle kısmet edildiğini, nasibin bir şehirden bir diğer şehre ne tarîkle gönderdiklerini, ne vecihle teslim edileceğini, teslim eden kişinin elinden ne vecihle alınacağını, meşayih-i selefin erkânlar üzere sahih rivayetlerini Kitab'a ve sünnete mutabık kalarak göstermeyi[270] amaçlamıştır. Bunun yanında Tophânevî, Arapça ve Farsçadan haz etmeyen kimselerin, bu muhtasarın mütalaasıyla fayda görmesini amaçladığını belirtmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki her iki müellifin amacı da, fütüvvet anlayışının inceliklerini anlatmaktır.

Gölpınarlı, *Fütüvvetnâme-i Sultânî*'nin Meşhed'de yazıldığını söylemektedir.[271] Biz *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa*'nın yazıldığı yer ile ilgili bir bilgiye rastlayamadık.

Eserlerin muhtevasına baktığımızda *Fütüvvetnâme-i Sultânî*'nin bir önsözle başladığını, dört fasıldan meydana gelen mukaddime kısmında; fütüvvet bilgisinin yüceliğini, lugat olarak izahını, peygamberliğin Hz. Âdem (a.s.) ile başlayıp[272] Hz. Muhammed (s.a.v.)'le bittiğini, fütüvvetin Hz. İbrâhim (a.s.) ile zuhur ettiğini, Hz. Ali (r.a.)'ın fütüvvet kutbu olduğunu ve fütüvvetin son temsilcisinin Mehdi olacağını anlattığını öğreniyoruz. Gölpınarlı, birinci ve ikinci bablarda fütüvvetin kaynağı, tarîkat ve fütüvvetin anlamları, fütüvvetin peygamberlere silsileyle ulaşması, en son Hz. Ali (r.a.)'da zuhur etmesi ve Kur'ân-ı Kerîm'deki fetâ kavramı gibi konulara değinildiğini anlatmaktadır.[273] Gölpınarlı diğer bablarda, nakibin ve üstadın şartları, şeddin kısımları, miyanbesteler, helva pişirme, yol atası ve yol kardeşi edinme gibi edeblerin sıralandığını, tarîkat şecere silsilelerinin dal dal sayıldığını,[274] Gâdir-i Hûm olayı[275], şed bağlama erkânı[276] gibi konulara değinildiğini söylemektedir. En önemli kısım olan altıncı babda ise müellifin, çarşı-pazarı konu ettiğini, şed kuşananlar arasında en üstün taifenin meddahlar olduğunu,[277] meddahlık,[278] sakalık,[279] pehlivanlık,[280] hamallık[281] gibi meslek gruplarının ve her bir meslek grubunun uyması gereken edeblerin neler

[270] Bkz. vr.15.
[271] Gölpınarlı, *Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar*, s.129.
[272] Gölpınarlı, *Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar*, s.130.
[273] Gölpınarlı, *Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar*, s.131.
[274] Gölpınarlı, *Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar*, s.132.
[275] Gölpınarlı, *Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar*, s.133.
[276] Gölpınarlı, *Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar*, s.134.
[277] Gölpınarlı, *Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar*, s.135.
[278] Gölpınarlı, *Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar*, s.136.
[279] Gölpınarlı, *Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar*, s.138.
[280] Gölpınarlı, *Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar*, s.140.
[281] Gölpınarlı, *Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar*, s.143.

olduğunu anlattığını söylemektedir. Tophânevî'nin eserinde de, Fütüvvetnâme-i Sultânî ile aynı muhtevaya sahip olduğunu görmekteyiz.

Netice olarak her iki kaynağın da biçim ve üslub açısından farklı olsalar da amaç ve muhtevaları bakımından birbirine çok benzediği söylenebilir.

c) Süleymâniye Kütüphanesi'nde Bulunan Yazma Fütüvvetnâmelerle Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa'nın Karşılaştırması

İncelemiş olduğumuz *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa* adlı eserin önemini anlamamız açısından, bu eseri Süleymâniye Kütüphanesi yazma eserler bölümünde mevcut diğer fütüvvetnâmelerle karşılaştırmanın da önemli olduğunu düşündük. Süleymâniye Kütüphanesi'nde mevcut bulunan otuzdan fazla fütüvvetnâmenin yalnızca oniki tanesinin mikrofilmine ulaşabildik. Bu eserlerin isimlerini ve incelediğimiz eserle kıyaslandığında ortaya çıkan benzer ve farklı yönlerini açıklamaya çalışacağız.

1) Feridüddin Muhammed b. İbrâhim el-Hemedâni el-Attar'ın 970 yılında kaleme aldığı fütüvvetnâme, her bir sahifesi 11 satırdan ve 49 varaktan müteşekkil 185x109, 112x62 mm. boyutlarında yazılmış bir eser. Sahifeleri oldukça eski ve yıpranmış durumda olan eser, talik türüyle Farsça yazılmış.

2) Muhammed b. Alâüddin Rizevî'nin fütüvvetnâmesi, her bir sahifesi 13 satırdan ve 75 varaktan müteşekkil 180x115, 135x80 mm. boyutlarında yazılmış bir eser. Eserde geçen kelimelerin günümüz Türkçesinde de kullanılıyor olması, eserin yakın döneme ait olduğunu gösteriyor. Yazısı gayet açık ve okunaklı durumda. Eser nesih türüyle Türkçe yazılmış.

3) Attâr-ı Ferîdüddin'in fütüvvetnâmesi, 25 varaktan müteşekkil, dış boyutları 227x145 mm. olan bir eser. Görselliğin ön plana alındığı eserde, konu başlıkları ve metin, tablolar içinde yer alıyor. Yazısı gayet açık ve okunaklı durumda. Eser nesih türüyle Farsça yazılmış.

4) Seyyid Hüseyin b. Seyyid Ali'ye ait olan fütüvvetnâme, her bir sahifesi 17 satırdan ve 84 varaktan müteşekkil 205x150, 155x105 mm. boyutlarında yazılmış bir eser. 1060 yılında yazıldığını tahmin ettiğimiz eser, nesih türüyle Türkçe yazılmış. Yazısı gayet açık ve okunaklı durumda. Eserde ayetler, duâlar, hadîsler ve bazı büyüklerin sözleri yazılırken kırmızı mürekkep kullanılmış.

5) İbn Abbas Hâce-i Can'ın kaleme aldığı fütüvvetnâme, her bir sahifesi 17 satırdan ve 89 varaktan müteşekkil, 200x144, 141x75 mm. boyutlarında yazılmış bir eser. Nesih türüyle Türkçe yazılmış. Eserin metin kısmının dışında bazı sayfalarda bir takım semboller kullanılmış. Ana metnin yanlarına oldukça fazla not ilave edilmiş. Yazının okunaklılık durumu, zora yakın sayılabilir.

6) İncelediğimiz *Fütüvvetnâme-i Şeyh Leys er-Rifâî* adındaki diğer eser de 1-53 varaktan müteşekkil. Her bir sahifede 21 satır bulunan eser, rika türüyle Türkçe yazılmış. 239x157, 175x105 mm. boyutlarındaki fütüvvetnâmenin yazısı oldukça zor okunuyor.

7) İncelediğimiz eserler arasında künyesi belirtilmemiş ancak müellifin sadece isminin bilindiği fütüvvetnâmeler de var. Bunlardan ilki, Abdullâh adındaki bir müellifin eseri. 1033 tarihinde kaleme alınmış olan eser, 90 varaktan oluşuyor. Her bir sahifede 17 satır bulunan eser, 205x150, 135x85 mm. boyutlarında. Nesih türüyle Türkçe yazılmış olan eserde yer yer kırmızı mürekkep kullanılmış. Ana metin dışına çok fazla not ilave edilmiş. Yazı, 51. varağa kadar oldukça okunaklı, fakat 52. varaktan itibaren Hacı Bektâş için yazılmış olan risâle bölümü çok karışık ve oldukça zor okunuyor. Eserin 62. varağında Tophânevî'de olduğu gibi ebced hesabında kullanılan tabloya benzer bir tablo yer alıyor.

8) Künyesi belirtilmemiş ancak Mehmed isimli bir müellif tarafından yazılmış olduğu bilinen fütüvvetnâme ise, 1088 yılında kaleme alınmış. 68 varaktan müteşekkil olan eserin her bir sahifesi 17 satırdan oluşmuş. 210x120, 145x65 boyutlarındaki eser, nesih türüyle Türkçe yazılmış. Yer yer kırmızı mürekkep kullanılmış. Eserin başlangıç bölümünde eserin içinde geçen konu başlıkları sayfa numaralarıyla birlikte verilmiş. Bu konular; 16. sahifeden itibaren "Bâb Fî Aksam Ehl-i't-Tarîk", 18. sahifeden itibaren "Şerâiti'l-Fütüvve", 24. sahifeden itibaren "Fedâilü's-Sadaka", 40. sahifeden itibaren "Şeyh Tutunmak", 41. sahifeden itibaren "Âdâb ve Erkân", 55. sahifeden itibaren "Etmekçilik" olarak sıralanmış.

9) İncelediğimiz eserler arasında bazılarının da müellifinin belli olmadığını gördük. Bunlardan birisi, 81 varaktan müteşekkil olan ve her bir sahifede 15 satır bulunan, 209x104, 179x87 mm. boyutlarındaki bir fütüvvetnâme. Bu fütüvvetnâmede yer yer Arapça sembollere yer verilmiş. Başlıklarda, ayet ve hadîslerde kırmızı

mürekkep kullanılmış. Nesih türüyle Arapça yazılmış olan eserin yazısı 252. sahifeye kadar oldukça açık ve okunaklı. Fakat devamı oldukça karışık yazılmış. Eserde, Tophânevî'de gördüğümüze benzer olarak, 182. sahifeden başlayıp 259. sahifeye kadar devam eden ayrı bir fütüvvet bahsi açılmış.

10) Müellifi bilinmeyen bir fütüvvetnâme de 39 varaktan müteşekkil. 201x127 mm. boyutlarındaki eser, rika türüyle Türkçe yazılmış. Yazısı oldukça zor okunuyor.

11) Müellifi belli olmayan diğer bir fütüvvetnâme de 1877 yılında kaleme alınmış, 67 varaktan müteşekkil ve her bir sahifede 9 satır bulunan bir eser. 150x110, 90x70 mm boyutlarında olan bu eser, nesih türüyle Türkçe yazılmış. Yazısı Tophânevî'de olduğu gibi günümüz Türkçesine oldukça yakın ve okunaklı durumda.

Tophânevî'nin *Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa* adlı eserini, incelediğimiz bu 11 eserle karşılaştırdığımızda, üslup ve muhteva açısından tüm bu fütüvvetnâmelerin birbirinin benzeri olduğunu gördük. Biçimsel anlamda bazı farklar olduğunu tespit ettiğimiz çalışmamızda Tophânevî'nin, aynı türden yazılmış olan diğer eserlere nazaran eserini daha büyük ebatlarla yazdığını söyleyebiliriz. Tophânevî'nin eseri 244x175 mm. boyutlarıyla yazılmış ve her sahifede 25 satır mevcut. Diğer eserler, boyut ve satır sayısı bakımından bu esere göre daha küçük yazılmış. Tophânevî'nin eseri, incelediğimiz diğer sekiz eserde olduğu gibi Türkçe yazılmış. Müellif, dilimizi oldukça anlaşılır, açık ve okunaklı bir biçimde kullanmış. Yukarıda bazı özellikleri verilmiş olan üç fütüvvetnâmede olduğu gibi, Tophânevî'nin eserinde de ana metnin kenarındaki boş kısımlara zaman zaman şerh düşülerek notlar ve bazı semboller ilave edilmiş. Fakat bu ilavelere, diğer eserlerde olduğu kadar sık yer verilmemiş.

Müellifin, yazı dilinden anladığımız kadarıyla bazı kişisel özelliklerini de ortaya koyabiliriz. Müellifin eserini büyük bir titizlikle kaleme almış olması, hiçbir ayrıntıyı atlamadan her bâbın hakkını vermesi, onun detaycı olduğunu göstermektedir. Yüklendiği sorumluluğun hakkını vermiş olması aynı zamanda bu konuda liyakat sahibi olduğunu da ortaya koymaktadır. Eserin, edeb, saygı ve alçakgönüllülük ekseninde dönüyor olması, bize müellifin bu niteliklere sahip bir kişilik olduğunu düşündürmektedir. Allâh, peygamber ve tüm din büyüklerini tavsif ederken oldukça yüceltici ifadeler kullanan ve onlara karşı büyük hürmet beslediği anlaşılan müellifin,

kendisi söz konusu olduğunda her türlü kibirden uzak kelimeler kullanmış olması, onun tevazusunu ortaya koymaktadır. Eseri yazma amacını söylerken kullandığı ifadelerde insanların istifade etmelerini, karşılığında sadece hayır duâ ve Fatiha okumalarını istemesi; müellifin gösterişten uzak, güzel niyetler beslediğini göstermektedir. Türkçeye hâkim olduğu anlaşılan müellifin, dilimizi oldukça fasih bir şekilde ve havasa has terimlerle birlikte kullanması, âlim bir kişi olduğunu da açıkça ortaya koymaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

MİNHÂCÜ'L- MÜRÎDÎN VE MECMÛA:

İKİNCİ VE ÜÇÜNCÜ FASIL ÇEVİRİ METNİ

A. EL- FASLÜ'S-SÂNÎ Fİ'L- FÜTÜVVE

15a6 Ba'd ez hamd-i Hüdâ ve vird-i Mustafâ ve eimme-i asfiyâ ey tâlib-i erkân-ı tarîkat bilgil kim, fütüvvet a'lâ makām ve azîz derecedir, aslı kadîmdir, ezelîdir ve ebedîdir.[282]"فخلقوا باخلاق الله تعالي " mânâsındadır. Ya'nî her ki fütüvvet sıfatını sıfatlana, ol Allâh sıfatında olur. Ve her ki Allâh sıfatını sıfatlana, hakkā ki, ol kişi Allâh'a irmişdir. Fütüvvet, kullarına Allâh'dan rahmetdir ve izzetdir ve rif'atdir[283]. Evvel kim, Âdem'e Hak Teâlâ'dan rahmet oldu, fütüvvet erişdi ve Halîlullâh'a hil'at[284], âsâr-ı fütüvvet[285] idi. Ve Muhammed Mustafâ'ya rif'at, âsâr-ı fütüvvet idi. Ve Ali Veliyyullâh'a kerâmet, âsâr-ı fütüvvet idi. Pes[286], fütüvvet sıfatı Hak sıfatındandır, enbiyâ makâmıdır, evliyâ sülûkidir[287]. Anın vasfı, bu muhtasardan tafsîl olunmaz. Ve ba'dehû bilgil kim bu kitâbdan garaz oldur kim, sâhib-i tarîklerden şöyle beyân ve ıyân olur ki; fütüvvetdârlar arasında söylenen ve işidilen dakāyikın[288] ve erkânın ehemmin kılma kötürüm mikrası[289] almak ve tevbe kılmak ve ahd-ü şart ve bey'at etmek, dahi yol atası ve iki yol karındaşlar edinmek erkânı nedir ve şed[290] kuşanmak ve şeddin şerâyıtı ve erkânını ve erkân-ı meşed ve halvây-ı cefne[291] senedini ve erkânını ve ne tarîkle bişer ve geldiğini ve ne tarîkle kısmet etdiklerini ve bir şehirden bir âhar şehre nasîb ne tarîkle gönderdiklerin ve alub giden ne vecihle teslîm ideceğin ve teslîm iden kişinin elinden ne vecihle alınacağın ve mahfil ehli birbirine ya'nî tike[292] sunmak ve

---

[282] "Allâh Teâlâ'nın ahlâkıyla ahlaklanın."
[283] Rif'at: Yükseklik. Yüksek ve büyük rütbe sahibi olmak, âlişan olmak.
[284] Hil'at: Hükümdaran ve vüzera tarafından birine hürmet ve mükafat yerine giydirilen kaftan.
[285] Âsâr-ı fütüvvet: Fütüvvet nişanı.
[286] Pes: Şimdi, bu halde, binaenaleyh.
[287] Sülûk: Bir yola girme, ehl-i tarîkten olma.
[288] Dakâyık: İnce fikir, mülahaza.
[289] Mikras: Makas.
[290] Şed: Esnafın bellerine sardıkları kuşak.
[291] Halvâ-yı cefne: Tencere halvâsı. Ahî tekkelerindeki bu çeşit halvâ, belirli bir güne özel olmayıp istendiği zaman bal, yağ, hurma ve za'feran karıştırılarak özel bir törenle pişirilir.
Bkz. *Anadolu Sufî Yemek Âdâbı Ve Yemekleri-7*, 2011, ekintarlasi.wordpress. com (11 Temmuz 2013).
[292] Tike: Bir parça.

birbirinden hak taleb etmek ve bir sâhib-i tarîkten günâh sâdır olsa saff-ı niâlde[293] durub ki, ana Horasan ve Irâk pirleri kalbden tarîkat dirler. Ve Mekke ve Medine erenleri buna makâm-ı insâf dirler. İmdi, ol makâmda durub ashâb-ı tarîka azâmet çeküb ki ana tercümân-ı […] dirler. Ve dahi tercümân-ı lîsân söylemeye dirler. Meşâyih-i selef[294] rahimehümüllâhü teâlâ erkânları üzere essah[295] rivâyet ve ahsen hikâyet eyle ki **15b** Kitâba ve sünnete mutâbık ve icmây-ı meşâyiha muvâfık ola. Beyân ve ıyân edelim ümîzdir; her azîzden kim bu kitâbı mütâlaa kıla, müstefîd olub biz fakîri hayır duâ ile yâd eyleyüb Fâtiha ihsân ideler ve bu noktaları (nükteleri) nâ-ehl nazarından mahfî dutalar. Ammâ ehlinden dirîğ[296] buyurmayalar. Zîrâ hikmeti nâ-ehle virmek zulümdür ve ehlinden dirîğ itmek dahi zulümdür. Nitekim haberde gelmişdir. Bihterîn-i kâinât ve mefhar-i mevcûdât Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi ve alâ âlihi efdalü's-salavâti ve ekmele't-tahiyyât buyurur:

" لا تعطى الحكمة الى غير اهلها فتظلمو هاولا تمنعوا من اهلها فتظلموها بيت ومن منع الجمال علماضاعه ومن منع المستوجبين فقد ظلم "[297]

Ve bu kitâbı türkî dilinde yazılmağın sebebi budur ki, nice azîz karındaşlar vardır ki, arabîden ve farîsîden haz itmezler. Pes, ol azîz karındaşlar, bu muhtasarın mütâlaası birle müstefîd olalar. Nitekim Hak Sübhânehû ve Teâlâ Kelâm-ı Kadîm'inde buyurur. Kelâmuhû Teâlâ: "وَمَا ... مِنْ رَسُولٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهٖ..."[298] Ve Resûl Hazreti sallallâhu aleyhi ve sellem buyurur: " كلّموا النّاس على قدر عقولهم "[299] İş bu kaviyy-i sâdık ol âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfe muvâfık kılmakla. Pes, türkî dilince kaleme gele. Ümîdim budur, Hak Sübhânehü ve Teâlâ hazretinden ki, bu nüshayı mü'min karındaşlar gönlünde makbûl ve amelleri birle mevsûf kıla, inşâallâhu teâlâ. Ammâ bilgil kim, ey tâlib erkân-ı tarîkat es'adekallâhu fi'd-dâreyn ehl-i erkân arasında meşeddin ve halvâ-yı cefnenin künhünü[300] beş vecihle isbât ederler. Evvel Hazret-i Âdem safiyyullâh aleyhisselâmdan, ikinci Hazret-i Nûh Neciyyullâh aleyhisselâmdan, üçüncü Hazret-i İbrâhîm Halilullâh aleyhisselâmdan, dördüncü Hazret-i Muhammed Mustafâ aleyhissalavâtü vesselâmdan,

[293] Saff-ı niâl: Ayakkabıların bırakıldığı yer, oturulacak mahallerin en aşağısı.
[294] Meşâyih-i selef: Evvelki şeyhler, önce gelen pirler.
[295] Essah: Pek doğru, en sağlam.
[296] Dirîğ: Esirgeme, kıyamama.
[297] "Hikmeti ehlinden gayriye vermeyin, hikmete zulmetmiş olursunuz. Hikmeti ehlinden gizlemeyin, ehline zulmetmiş olursunuz."
[298] "Biz her peygamberi ancak kendi kavminin diliyle (gönderdik)." (İbrâhîm 14/4)
[299] "İnsanlara akılları ölçüsünde söz söyleyin."
[300] Künh: Bir şeyin aslı, cevheri, özü.

beşinci Hazret-i İmâm Zeyne'l-Âbidîn aleyhi ve alâ abâîhi aleyhisselâmdan. Ve hem fukarâ ve ya'nî ashâb-ı fütüvvet ıstılâhında budur ki, bu dört peygamber salavâtullâhi aleyhim ecmaîn hazerâtına çâr[301]-pîr ve çâr-tekbîr dirler, anlardan isbât ederler. Âdem Peygamber tekbîrine tekbîr-i fenâ dirler. Ve İbrâhîm Peygamber aleyhisselâm tekbîrine tekbîr-i safâ dirler. Ve Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem tekbîrine tekbîr-i vefâ dirler. Eğer fukarâ ıstılâhında giru söz uzun olur. Ammâ biz geldik anlara kim, şeddi ve halvâ-yı cefne ve tekbîri Âdem Safî'den dutarlar salavâtullâhi aleyh. Anların isbâtları kaçan kim, Hak Teâlâ Âdem aleyhisselâmı yaratdı. Kalbini Mekke ile Tâif arasında kırk gün temâm eyledi. Erbaîn yevmen temâm oldu, kisvet-i insâniyyet boynuna geçdi. Andan ol ârî cânı ol kalbe urdu. Andan [302]"...وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي اٰدَمَ" nidâsın kıldı. Andan anı uçmaka[303] götürdü. Vildân ile gılmân[304] ile hûr-u kusûr ravza-i rızvân[305] arasında Hazret-i Havvâ ile îş-u ışret[306] ederken şeytan aleyhillâ'nehu hased idüb anları aldadı. **16a** Hak Teâlâ'nın emrine muhâlefet itdürüb buğday yedirdi. Nisyân Âdem'in üzerine galebe idüb [307]"...لَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ..." âyetini unutdu. Lâceram[308], [309]"... اهْبِطُوا..." anı kulağına girdi. Fi'l-hâl Âdem'in başından tâc ve eğninden hülle[310] gidüb Hazret-i Âdem ve Hazret-i Havvâ aleyhimüsselâm yalıncak kaldılar. Devekkeli uçmak ehli katına vardılar, yalvardılar. Hiç biri anlara nesne virmediler kim, avretlerini setredeler. Âhir incir ağacından istediler. Ve incir ağacı anları esirgeyüb üç yaprak Âdem aleyhisselâma ve beş yaprak Hazret-i Havvâ aleyhisselâma virdi. İmdi, âdemoğlanı kaçan kim olsalar, er âdeme üç kefen ve avrada beş kefen sararlar, andan kaldı. Ammâ Hak Teâlâ Celle Celâluhu incir ağacına ıtâb[311] edüb aytdı: "Yâ incir, niçün küstahlık idüb Âdem'e yaprak verdin, senden gayrı hiçbir kulum Âdem'e nesne virmedi, sen niçün virdin?" Andan incir ağacı tazarru'[312] idüb aytdı: "İlahi, sen sahîsin[313] ve sahîleri seversin, ben zayıf. Anın içün sahîlik ihtiyâr kıldım ki senin rızân

[301] Çâr: Dört.
[302] "And olsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık." (İsrâ 17/70)
[303] Uçmak: Cennet, beheşt, kevser.
[304] Vildan ve gılman: Cennet hizmetçileri.
[305] Hûr-u kusûr Ravza-i Rızvân: Cennet hurileri ve Cennet köşkleri.
[306] Îş-u işret: Zevk-u safa etmek.
[307] "…şu ağaca yaklaşmayın…" (A'râf 7/19)
[308] Lâceram: Şüphesiz, elbette.
[309] "…İnin…" (Bakara 2/38)
[310] Hülle: Cennette giyilen bir çeşit giyecek.
[311] Itâb: Paylama, tekdir, ta'zir, azarlama.
[312] Tazarru': Tevâzu ile yalvarmak.
[313] Sahî: Cömert, eli açık.

içünde olam.” Pes, incir ağacının bu sözü Hak Teâlâ Hazreti’ne hoş gelüb aytdı: “Yâ ağaç, çün sen sehâvet ihtiyâr kıldın ve ayb setretdin. Izzim ve Celâlim hakkı içün, ben dahi seni cemî’ ağaçlar üzerine üç nesne ile mufaddal etdim. Ya‘nî artuk kıldım. Evvel; seni yakmağı haram kıldım. İkinci; hiç bir yerde seni yermeyeler, kabuğu ve çekirdeğini yabana atmayalar. Üçüncüsü; senden bir nesne yaratdım, tâ kim Âdem ve Âdem’in zürriyyeti anı libâs edinüb giyeler. Dünyâda ve ölüb âhirete gidecek kefen edüneler.” Kaçan kim, Hazret-i Âdem aleyhisselâm incir ağacından yaprakları kopardı, südü damladı. Ol südü Hak Sübhânehû ve Teâlâ penbe halk eyledi. Çün Hazret-i Âdem ve Hazret-i Havvâ aleyhimüsselâm incir yaprağıyla setrlerin örtdüler. Andan cemî’ Cennet ehli [314]“وَ[315]عَصٰٓى اٰدَمُ ... فَغَوٰىۖ.” deyü çağrıştılar. Pes, Âdem ve Havvâ aleyhimesselâm utandılar Hak Teâlâ’dan. Pes, Hak Teâlâ’dan anlara [316]“ ...اهْبِطُوا... جَمِيعاًۚ...” hitâbı yetişdi. Âdem ve Havvâ ve yılanı ve tâvusu ve şeytanı Cennet’ten sürdüler. Pes, Âdem yılana binüb Serendil Dağı’na[317] düşdü. Ve Havvâ tâvusa binüb Cidde’ye[318] düşdü, rivâyet olunur. Kaçan kim, Âdem uçmakdan çıkdıysa dün ve gün işi ağlamak ve zârîlik[319] kılmak oldu. Temam üçyüzaltmışüç yıl figân eyledi, gözyaşın dökdü. **16b** Ve ammâ Süheyl İbn-i Havşeb rivâyetinde eydür; çün Âdem aleyhisselâm Cennet’den taşra düşdü, üçyüz yıl ağladı. Şol kadar ağladı ki, gözlerinden yaş yerine kan revân oldu. Amma İbn-i Abbâs radıyallâhu anh rivâyetinde eydür; ikiyüz yıl ağladı, Allâh Sübhânehû ve Teâlâ korkusundan, ikinci; mertebeden ve Cennet’den ve Havvâ’dan ayru düştüğünden ötürü, üçüncü; iki eli birle ol üç incir yapraklarını dutmuştu, başını kaşımağa mecâli yoğdu. Eğer elini kaldırsa yaprak düşerdi, setri açılurdu. Saçı yüzünü örtmüşdü. Bu halle üçyüzyetmişüç yıl ağladıktan sonra ol hakîm bîmarhâneyi [320]“...سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَٓا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَاۜ...” hazretinden Cebrâîl’e emrolundu. Âdem’e fütüvvet yetüşdir, tâ kim Âdem’in elleri halâs ola. Nitekim haber de gelmişdir:

---

[314] “… Âdem … baş kaldırdı ve yolunu şaşırdı.” (Tâhâ 20/121)
[315] Ayette geçen “vav” harfi yerine, müellif “fe” harfini yazmıştır.
[316] “…İnin hepiniz…” (Bakara 2/38)
[317] Serendib Dağı: Hindistan’ın güneyindeki Seylan (Sri Lanka) Adası’nda bulunan dağın isimdir. Âdem’in (a.s.) Dünyâ’da ayak bastığı ilk yerin Serendib Dağı olduğu rivayet edilir. Müellif eserinde bu dağın ismini Serendil olarak yazmıştır.
Bkz. Süleyman Hayri Bolay, “Adem”, **DİA,** C.1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, s.363.
[318] Cidde: Suudi Arabistan’ın batısında, Kızıldeniz kıyısında, Mekke yakınlarında bir liman kenti.
[319] Zârî: Sesli ağlayan.
[320] “…Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur…” (Bakara 2/32)

"انزل الله تعالى الفتوّت على آدم عليه السّلام بخصلتين الصّبر على عداوت الشّيطان و كثرت البكاء من خشية الرّحمان"[321]

Pes, Hak Sübhânehû ve Teâlâ kerem ve lütfu birle diledi kim, Âdem'in tevbesin kabûl edüb, rahmetiyle andan Âdem'e birkaç kelime telkîn eyledi. Tâ kim tevbesi kabûl olmaya sebeb ola. Nitekim Hak Sübhânehû ve Teâlâ Kelâm-ı Mecîd'inde ve Furkân-ı Hamîd'inde buyurur: [322] "... فَتَلَقَّىٰٓ اٰدَمُ مِنْ رَبِّهٖ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِۚ" Ammâ ulemâ bu kelimâtta ihtilâf etmişler. Abdullâh İbn-i Abbâs radıyallâhu anhüma eydür, ol kelimât bu idi kim, Âdem salavâtullâhi aleyh ve selâmuhû aytdı: "Yâ Rabbe'l-İzzet! Sen beni kudret elinle yaratmadın mı ve kudretin birle cismime rûhundan nefh etmedin mi? Ve [323]"سبقت رحمتي على غضبي" demedin mi? Ve ben kulunu Cennet'e göndermedin mi?" Andan Hak Sübhânehû ve Teâlâ kudret diliyle "Yarlığam" dedi. Pes, Hazret-i Âdem salavâtullâhi aleyh aytdı: "Yâ Rabbi, beni niçün Cennet'den sürdün çıkardın?" Hazret-i Hak Celle ve Alâ aytdı: "Senin mâsiyetin şu mel'ûndan ötürü ki sebeb oldu." Pes, Âdem aytdı: "Yâ Rabbi, eğer tevbe kılsam ve amel-i sâlih işlesem beni Cennet'e gönderir misin?" Hak Sübhânehû ve Teâlâ: "Belâ, neam" dedi. Ve Abdullâh bin Ömer radıyâllâhu anhüma rivâyetinde eydür: Âdem aleyhisselâm aytdı: "Yâ Rabbi, ben bu mihnetleri kendü nefsimden bilürüm ve hem senin takdîrinden." Andan Hak Sübhânehû ve Teâlâ aytdı: "Yâ Âdem, bu işleri seni yaratmazdan evvel takdîr etmiştim." Andan Âdem salavâtullâhi aleyhi ve selâmühü aytdı: "Yâ Rab, nitekim bu işleri bana takdîr kıldın, giru beni yarlığa." Andan Hak Sübhânehû ve Teâlâ aytdı: "Yâ Âdem, benim Harem'im vardır. Anı tavâf kılurlar, sen dahi var, anı tavâf kıl. Nitekim arşımı melâikelerim tavâf ederler. Ve andan bana ibâdet kıl. Nitekim arşımda meleklerim ibâdet kılurlar. Anda tevbeni kabûl kılam ve hâcetini revâ kılam ve dahi nâme-i â'mâlinde çok çok hasenâtlar yazam." Ammâ haberde şöyle gelmişdir kim; **17a4** ol harem, Beytü'l-Ma'mûr[324] idi. Ve ol Cennet'in bir dâne yâkūtlarından idi. Ve hem Seb'a-i Muazzama mikdarınca idi. Ammâ şimdi Mekke-i Mükerreme şerrefehâllahu teâlâ, anın yerindedir. Şimdi ol Beytü'l-Ma'mûr dördüncü kat gökdedir. Kâbe-i Şerîf üzerine beraberdir. Hazret-i Nûh

[321] "Şeytanın düşmanlığına sabretme hasleti ve Rahman'ın korkusundan çok ağlamasından dolayı Allâh Âdem'e fütüvveti indirdi."
[322] "Derken Âdem (vahiy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabb'ine yalvardı. O da) bunun üzerine tevbesini kabûl etti..." (Bakara 2/37)
[323] "Rahmetim gazabımın önüne geçti."
[324] Beytü'l-Ma'mûr: Semâda, içinde meleklerin ibadette bulunduğu rivayet edilen mâbed. Kur'ân-ı Kerîm'de Tûr sûresi 4. âyette Allâh'ın üzerine yemin ettiği bir mekânın adı olarak geçer.
Bkz. Abdurrahman Küçük, "Beytü'l-Mamur", **DİA,** C. 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, s.95.

salavâtullâhi aleyh tûfânında Allâh Teâlâ'nın emriyle anı melâikeler göğe ağdırdılar. Ve ol Beytü'l-Ma'mûr'un iki kapusu vardır. Biri şarktan yana ve biri garbdan yana. Çün Âdem Nebi aleyhisselâm Hindistan'dan hacca teveccüh edüb ve revâne oldu. Hak Sübhânehû ve Teâlâ bir ferişteh[325] verdi, tâ kim Âdem'e kulağuz ola. Çün Âdem Müzdelife'ye geldi. Havvâ aleyhisselâm dahi Cidde'den Âdem'i arayugelmişdi. Âdem'e buluşdu ammâ Âdem'i tanımadı, kaçdı, bir dağa çıkdı. Andan Âdem aleyhisselâm Havvâ'yı görüb ardınca dağa çıkdı, Havvâ'ya çağırdı. Havvâ Âdem'i avazından tanıdı. Çün bunlar andan buluşdular. Andan ötürü ol güne arefe deyü ad kodular. Ve ol dağa Cebel-i Arafât deyü ad kodular. Pes, Âdem ve Havvâ ikisi dağdan aşağı indiler. Mina'ya geldiler. Andan Hazret-i Cebrâîl aleyhisselâm geldi, aytdı: "Yâ Âdem, ne dilersin?" Âdem aleyhisselâm eydür: "اقمنّا من الله التّوبة و المغفره" Ya'nî "Allâh Teâlâ'den tevbemîn kabûllüğünü verilmekliğini dilerin" dedi. İmdi, ol makâma Mina deyü ad kodular. Pes, ol demde Cebrâîl aleyhisselâm gâib oldu. Ve Hak Teâlâ'nın emri birle Cennet'den bir tas ve bir ustura ve bir mikras[326] getürdü. Ve Âdem'in başın tıraş etdi ve mikras ile bıyığın artığın kesdi. Anın içün hacılar bu vecihle ol makâmda tıraş olurlar ya kasr etdürürler. Ve dahi Hazret-i Cebrâîl Hazret-i Âdem'e iş bu tercümânı öğretdi. Muhammed bin Ka'b el- Kurtubî rivâyetinde eydür:

"لااله الّا انت سبحانك و بحمدك علمت سوء او ظلمت نفسى قلب علىّ انك انت التّواب الرّحيم لااله الّا انت سبحانك و بحمدك علمت سوء او ظلمات نفسي فاغفرلى انّك انت الغفور الرّحيم، و انت ارحم الرّحمين"[327]

Ve Said İbn-i Cübeyr ve Hasan ve Mücâhid ve İkrime rivâyetlerinde:

"...رَبَّنَا ظَلَمْنَٓا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ"[328] dedi. **17b** Çün Âdem aleyhisselâm bu kelimâtı dedi. Hak Sübhânehû ve Teâlâ kendi fazlından ve keremînden anın günâhın bağışladı, tevbesini kabûl kıldı. Lâceram onun gibi kişiyi fütüvvete revâ ola kim, işinden peşîman[329] oldu. Ve kendüzine insâf verdi. Pes, Âdem ve Havvâ aleyhimesselâm Mekke'ye geldiler ve Beytü'l-Ma'mûr'u tavâf kıldılar. Pes, Hazret-i Cebrâîl ve Hazret-i Mîkâîl ve Hazret-i İsrâfîl ve Hazret-i Azrâîl yetmişbin ferişteler ile

[325] Ferişteh: Melek.
[326] Mikras: Makas.
[327] "Senden başka ilah yoktur. Seni tesbih eder ve sana hamd ederiz. Nefsimin kötülükleri ve karanlığı üzerine galebe etmeyi sen öğrettin. Muhakkak ki sen Tevvab'sın (tevbeleri çok kabûl eden), Rahim'sin (çok merhametli). Senden başka ilah yoktur. Seni tesbih eder ve sana hamd ederiz. Nefsimizin kötülüklerini ve karanlığını sen öğrettin. Beni bağışla. Muhakkak ki sen Gafûr'sun (çok bağışlayıcı), Rahim'sin. Ve sen merhametlilerin en merhametlisisin."
[328] "…Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz." (A'raf 7/23)
[329] Peşîman: Nedamet getirmiş, nadim.

Âdem'e tevbesi ve haccı kabûl olduğunu müjde verdiler. Dahi Âdem'i Mekke kurbunda bir makāma getürdiler ki, şimdi ana Vâdi-i Nûman dirler. Ol vakt, Havvâ Mekke'de kaldı. Pes, Cebrâîl aleyhisselâm Âdem'in başına tâc-ı ictibâyı[330] giydirdi. Nitekim Hak Teâlâ Kelâm-ı Şerîf'inde buyurur: [331]"...فَتَابَ عَلَيْهِ[332] رَبُّهُ اجْتَبٰيهُ ثُمَّ" Dahi bu kelimâtın demdemesi[333] âlem-i mülk ve'l-melekûtta çalındı. Ve ıstıfâ[334] hil'atini eğnine bırakdı ki, ana hırka-i fütüvvet dirler. Nitekim Hak Teâlâ Kelâm-ı Şerîf'inde buyurur:

[335]"... اٰدَمَ اصْطَفٰى اللّٰهَ اِنَّ" deyü âlem-i ceberûtda ve âlem-i lâhûtda[336] nidâ olundu. Pes, Âdem aleyhisselâm şâd olub, şâdlığından tekbîr getürdi, "Allâh-u Ekber, Allâh-u Ekber" dedi. Pes, erbâb-ı fütüvvet Âdem aleyhisselâm tekbîrine tekbîr-i rızâ dirler. Ya'nî Hak Sübhânehû ve Teâlâ, Âdem'den râzı oldu. Ve dahi Âdem aleyhisselâm Cebrâîl'in tâlimiyle Mîkâîl'i âhiret atâ ve İsrâfîl'i âhiret karındaşı edindi. Pes, Hak Sübhânehû ve Teâlâ Âdem'e vahyetdi ki: "Yâ Âdem, sen dahi zürriyetin ahd kılın kim, beni birleyüb bana ibâdet edesin. Ve emrime muti' olub muhâlefet etmeyesin." Andan Âdem aleyhisselâm aytdı: "Yâ Rabbi, benim zürriyetim kandedir[337] ki, ben anlarunla ahd eyleyim?" Hak Teâlâ aytdı: "Senin zürriyetin arkandadır." Pes, Hak Sübhânehû ve Teâlâ yed-i kudretiyle Âdem'in kalbi arkasını sığadı. Âdem'in sulbünden[338] her nebîye geldi ki, Âdem'in toprağı zerresidir. Ve her zerrede Âdem'in nefsi zerresi çıkdı. Âdem'in nefsî zerresiyle bile bir nebî tâyin olunmuşdur. Pes, ol zerreler, âlem-i ervâha mukâbil, sufûf-u muhtelifte durğurdular[339] ervâhın sufûfu gibi. Pes, her zerre nebî ruhuna mukâbil durğurub her rûhu kendü zerresine taalluk edüb, iltifat edüb andan her zerre kabiliyet kesb eyledi. Dahi ehliyyet-i istima'i[340] [341]"بربّكم الست " hitâbı ve isti'dâd-ı cevâb "belâ" hâsıl eyledi. Nitekim Hak Sübhânehû ve Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'inde buyurur: **18a** Kalemuhû Teâlâ:

[330] Tâc-ı ictibâ: Seçilmiş tac.
[331] "Sonra Rabbi onu seçti, tevbesini kabûl etti…" (Tâhâ 20/122)
[332] Müellif bu kısımda âyet-i kerîmede mevcut olmayan "kelimât" kelimesini ilave etmiştir.
[333] Demdeme: Hiddetli söz söyleme.
[334] Istıfâ: Seçme, intihab.
[335] "Şüphesiz Allâh Âdem'i … seçti." (Âl-i İmrân 3/33)
[336] Âlem-i Ceberût ve âlem-i lâhût: Ruhanîler alemi, mânevî âlem.
[337] Kande: Nerede, hangi yerde.
[338] Sulb: Zürriyet.
[339] Durgurmak: Durdurmak.
[340] İstima': Dinleme, işitme.
[341] "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"

" وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ من بنى اَدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُم و أَشْهدهمْ علَى أنفُسِهِم ألست بِرَبِّكم قالوا بلى[342] شهدْنا أنْ يومَ القِيامةِ إنّا كُنّا عنْ هذا غافلينَ "[343]تقولوا

و سئل عبدالله مالك ابن عبّاس عن تفسير هذه الآية قال سمعت عن رسول الله صلى الله عليه و سلّم بقوله انّ الله سبحانه و تعالى مسح ظهر آدم و اخرج منه كلّ نسمة[344] هو خالقها الى يوم القيمة كالذى بنعمان[345] قرب مكّة ثمّ اخذ عليهم الميثاق قبولا الست بربّكم و قالو[346] بلى[347]

Ya‘nî Abdullâh İbn-i Abbâs’tan sordular bu âyetin tefsirinden, rivâyet etdi. Hazret-i Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem dedi, Hak Sübhânehû ve Teâlâ Âdem’in arkasını kudret eliyle sığadı. Fi’l-hâl cemî’ zürriyyetini çıkardı. Şöyle kim, âlem anın zürriyetiyle dobdolu oldu ve anlardan sordu kim, ‘Ben sizin perverdekârınız[348] değül miyim?’ Cemîsi ‘belâ’ dediler. Ya‘nî ‘Sen bizim perverdekârımızsın’ dediler. Pes, Hak Sübhânehû ve Teâlâ Cebrâîl’e emreyledi kim; Âdem’in dahi zürriyetin ahd edüb ve ikrar eyledüklerin yaza. Hak Teâlâ’dan nidâ eyledi kim: “Yâ Âdem, imdi bu ikrâr ile ahd-i hüccet yaz.” Âdem aleyhisselâm dedi kim, “Kağıd ve kalem ve divid yokdur. Neye yazayım?” Hak Teâlâ Celle Azamet, Cebrâîl’e buyurdu: “Cennet’den kağıd ve kalem ve divid alub, dünyâya ilet.” Ve Âdem aleyhisselâm zürriyetiyle ahd edüb ikrâr eylediler ki şeytana mutâbaat etmeyeler. Ve Hakk’a muti’ olub ibâdet edeler. Nitekim Hak Sübhânehû ve Teâlâ, Kelâm-ı Şerîf’inde buyurur. Kavlühû Teâlâ:

"اَلَمْ اَعْهَدْ اِلَيْكُمْ يَا بَنِي اٰدَمَ اَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِين وَاَنِ اعْبُدُونِيْ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيم" [349]

Pes, Âdem aleyhisselâm zürriyetinin ağzından ikrâr alıb ol ahidnâmeyi yazdı. Dahi Mîkâîl’i ve İsrâfîl’i ve Sarsabâîli[350] ve Mehlaili dahi, ol vakt anda hâzır olan ferişteleri şâhid yazdı. Ve ol hücceti saklayacak yer bulmazdı. Allâh’tan buyruk öyle

[342] Âyette mevcut olduğu halde metinde eksik yazıldığı için “belâ” kelimesi tarafımızca ilave edilmiştir.
[343] “Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini almış anları kendilerine şahid tutarak ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ demişti. Onlar da ‘Evet, şahid olduk (ki Rabbimizsin)’ demişlerdi. Böyle yapmamız Kıyâmet günü, ‘Biz bundan habersizdik’ dememeniz içindir.” (A‘râf 7/172)
[344] Metinde “nesîmetin” olarak yazılan kelimenin aslında hadîs metnindeki “nesemetin” kelimesi olduğunu düşünmekteyiz. Hadîsin anlamının bozulmaması için hadîs metnindeki orijinal şeklinde yazmayı tercih ettik.
[345] Metinde “lokmani” olarak yazılan kelimenin aslında hadîs metnindeki “Na’man” kelimesi olduğunu ve müellifin sehven bu şekilde yazdığını düşünmekteyiz. Hadîsin anlamının bozulmaması için hadîs metnindeki orijinal şeklinde yazmayı tercih ettik.
[346] Metinde “ka” olarak yazılan kelimenin aslında hadîs metnindeki “kālû” kelimesi olduğunu ve müellifin sehven bu şekilde yazdığını düşünmekteyiz. Hadîsin anlamının bozulmaması için hadîs metnindeki orijinal şeklinde yazmayı tercih ettik.
[347] “Muhakkak ki Sübhân olan Allâh Teâlâ, Âdem’in sırtını sıvazladı ve Mekke yakınlarında Na’man’da Âdem’in nesebinden Kıyamet gününe kadar yaratmış olduğu herkesi çıkardı. Sonra onlardan kabul üzere söz aldı. ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ ‘Belâ’ dediler.”
[348] Perverdekâr: Tüm mahlûkātı besleyen ve yetiştiren.
[349] “Ey Âdemoğulları! Ben size şeytana kulluk etmeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır. Bana kulluk edin. İşte bu dosdoğru yoldur, diye emretmedim mi?” (Yâsîn 36/60-61)
[350] Metinde “Sarsabâil” şeklinde yazılan bu meleğin asıl ismi, Sarsâil’dir.

oldu kim, "Yâ Âdem, ol hücceti Haceru'l-Esved'e emânet koyasın." İmdi, ol ahidnâmeyi Allâh Teâlâ'nın emriyle Haceru'l-Esved'e emânet komuşlardır. Ve Haceru'l-Esved ak yâkūtdan idi. Âdem aleyhisselâm anı Cennet'den böyle çıkarmışdı. Kendü birle saklardı. Âdem'in gözü yaşından âh-u vâh edüb ıslanduğundan kara olmuş idi. Âdem ol taşa işâret eyledi. Allâh Teâlâ emriyle fi'l-hâl ağzın açdı, ol ahidnâmei içüne kodular. Allâh Teâlâ'nın emriyle ağzını yumdu. Ol ahidnâme Kıyâmet'e değin Haceru'l-Esved'in içünde emânet olsa gerekdir. **18b** Ol ciheddendir hacılar ol taşı öperler ve tavâf kılurlar ve selâmlar verirler. garaz ol ahidnâmdır ki, Âdem ağzından yazıldı. Ol vakt kim, Kıyâmet günü ola, ol ahidnâmei andan çıkarub âdemoğlanlarına oku deyü verseler gerekdir. Her kim ki, ol ahde vefâ kılmış ola, Cennet'e koyalar. Ve her kim ki ahde muhalefet kılmış ola, Cehennem'e koyalar. Ve hem ol Haceru'l-Esved Kıyâmet gününde haccedenlere şehâdet etse gerekdir. Nitekim Şerh-i Sünen'de beyân kılur. Kāle fî Şerhi's-Sünen an Said bin Cübeyr ve an Abdullâh İbn Abbâs radıyâllâhu anhüma innehu kāle Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem:

"تنزل الحجر الاسود من الجنّة و هو اشد بيضاء من اللّبن فسرّدته خطايا من بنى آدم و انّه ياقوت من بواقيت الجنّة و انّه بياض يبعث يوم القيمة وله عنان ينظر بهما و لسان ينطق به و شهدته لمن استسمه بحقّ و صدق[351] و كان رسولالله نفسله كثيرا"

Bu hadîsin mânâsı oldur ki, Cübeyr oğlu Said ve Abbas oğlu Abdullâh radyallâhu anhümâ rivâyet kılurlar ki, Hazret-i Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem şöyle buyurdu kim: "Haceru'l-Esved Cennet'den indüği vaktin, südden ağdı. Âdemoğlanlarının günâhı anı karartdı. Ve ol Cennet yâkūtlarındandır ve Kıyâmet günü anın iki gözü ola ve göre ve dili ola söyleye. Ve anı gerçeklikle ziyâret edenlere şahâdet eylese gerekdir." Nitekim beyân kıldık. Çün Âdem aleyhisselâm zürriyetiyle ahd kıldılar. Gîrü Allâh Teâlâ'nın emriyle Âdem aleyhisselâm'ın sulbüne girdiler. Çün Âdem aleyhisselâm ahd eyledi. Ve ol yapraklar ki kendüye setr-pûş[352] edinmişdi. Ve anları iki eliyle dâim dutmuşdur. Başın kaşımağa mecâli yoğdu. Kaçan başın kaşımak dileseydi ol yapraklar yere dökülürdü. Yere düşmesün deyü dâim iki eliyle dutardı. Bu belâyla mübtelâ idi, dâim inilerdi. Andan Hak Sübhânehû ve Teâlâ emriyle Cebrâîl

[351] "Haceru'l-Esved Cennet'ten indirildi, sütten daha beyazdı. Fakat onu âdemoğlunun hataları kararttı. Ve o Cennet yakutlarından bir yakuttur. Kıyâmet günü haşrolur, görür iki gözü ve konuşur dili vardır. Hak ve doğrulukla kendisini dünyâda istilâm edenlerin lehinde şehadet eder."

[352] Setr-pûş: Giyilen örtü, örten, kapatan.

aleyhisselâm Cennet'den bir kuşak getürdi. Ve panbukdan[353] bir ip bükdü idi. Hak Teâlâ'dan buyruk geldi kim: "Yâ Cebrâîl, var ol koçdan kim, İsmaîl içün kurban olacakdır. Onun yününden bir mikdâr al ve gîran[354] ip bük ve var Âdem'in beline bağla. Tâ Âdem elini depredebile[355]." Nâkâh[356] Cebrâîl aleyhisselâm Hak Teâlâ'nın emriyle varub ol koçun bir mikdâr yünün alub bir ip bükdü. Ve alub getürdi. Âdem'e aytdı ki: "Yâ Âdem, bu kuşağa şedd-i vefâ dirler. Allâh Teâlâ emriyle bunu senin beline kuşadırım. Tâ ki ahd-ü vefâ kılasın. Ve ol racîm şeytana mutâbaat kılmayasın. Ve hemîşe[357] anınla adâvet kılasın. Ve dünyâya muhabbet etmeyesin. Ve Hakk'ın kaza ve kaderine sabr edesin. **19a** Tâ ki Hak Teâlâ'nın rızâsın hâsıl edesin" dedi. Ve ol kuşağla belin bağladı ve dahi Cennet reyhanlarından bir sarık getürdi. Ve Âdem'in ol mikrasla kasr etdiği saçını ol sarığa bağladı ve tekbîr eyledi ve Âdem'in eline verdi. Ve aytdı ki: "Yâ Âdem, her ne yere gidersen bu tuğ senünle böyle olsun ki, Allâh Teâlâ'nın bunda hikmeti vardır" dedi. Ve Âdem'i hilâfet seccâdesine geçürdi. Andan sonra Cebrâîl'i karındaşlığa kabûl eyledi. Andan Cebrâîl aleyhisselâm Cennet'e vardı. Şâzlık[358] eyledi, feriştehler bile şâzlık eylediler. Allâh Teâlâ'nın fermânıyla Cebrâîl aleyhisselâm Cennet ırmaklarından bir mikdâr süd ve bir mikdâr bal alub, birbirine halt[359] edüb bir halvâ eyledi. Ve bir zarfa koyub Âdem'e getürdi ve Haceru'l-Esved'in üzerine kodu. Ve Âdem'e tike sundu. Âdem aleyhisselâm ol halvâdan bir mikdârın yedi ve Havvâ içün bir nasîb eli koydu. Eğerçe Havvâ ol yerde değil idi. Ammâ Havvâ'dan ötürü firakda idi ve melûl idi. Şimdi mahfillerde bahş-ı gâyib eli komak Hazret-i Âdem aleyhisselâmdan kalmışdır. Pes, Cebrâîl ve Mîkâîl ve İsrâfîl ve Azrâîl ve anlar birle gelân feriştehler cemî'isi Âdem aleyhisselâm ile esenleşdiler. Andan gâib oldular. Andan Âdem aleyhisselâm Mekke'ye geldi ve Havvâ'ya buluşdu. Ve Havvâ ile vedâ' tavâfın işleye hayır duâ kıldı. Pes, ol duâ berekâtında cümle peygamberler belinden yılda bir gelürdi. Haccedüb gerü Hindistan'a giderdi. Menâsık-i hac andan kalmıştır. Ve hem ashâb-ı tarîk bu tertîbe riâyet ederler. Evvel mürîdin başını tıraş ederler ve yâhud mikras ile kasr ederler. Ba'dehû tevbe ve telkîn verirler. Ve ahdullâh âyetini okurlar. Ve ba'dehû tâc ve

[353] Panbuk: Pamuk.
[354] Giran: Tutarak, tutarken.
[355] Depretmek: Yerinden oynanmak, sıçratmak, tahrîk etmek.
[356] Nâkâh: Ansızın.
[357] Hemîşe: Dâima, her zaman, her vakit.
[358] Metinde geçen şazlık kelimesinin, tarafımızca "şâdlık" kelimesinin karşılığı olduğu tahmin edilmiştir. Şâdlık: sevinçli, memnun, bahtiyar.
[359] Halt: Karıştırma.

hırka giydirirler. Ve ba‘dehû yol atâ ve yol karındaş verirler. Ve ba‘dehû kuşak kuşadırlar ve tuğ ve alem verirler ve seccâdeye geçürürler. Ve ba‘dehû halvâ bişürürler. Ve birbirine tike sunarlar. Ve bir kişiye nasîb eli korlar ve bir şehirden bir âhir şehre halvâ gönderirler. Anlar kim tıraş ve tâc ve hırka ve pîr dutunmak ve yol atâ ve yol karındaş dutunmak ve ahd etmek ve tercümân-ı lisân söylemek ve halvâ-yı cefne bişürmek ve birbirine tike sunmak ve bahş-ı gâyib eli komak ve bir yerden bir âhir yere halvâ göndermek ve tuğ ve alem tutanların bu cemî’ Âdem aleyhisselâmdan ve Cebrâîl aleyhisselâmdan kaldı. Ehl-i tarîk olanların senedi budur ki, zikr olundu ve Allâh-u a‘lem. Ve sallallâhu alâ seyyidî Muhammed ve âlihî ve sahbihî ecmaîn. **19b**

I. Fasl fî Bulûğiyyeti’n-Nebiyyi Şît Aleyhisselâm [360]

Çün Âdem aleyhisselâm hacceyledi ve Hind’e gitdi, oğlu ve kızı çoğladı. Ve Şît aleyhisselâm hadd-i bulûğa yetişdi. Allâh Teâlâ’nın emri öyle oldu kim, Âdem aleyhisselâm ahdullâhı ve fütüvveti Şît’e ulaşdura. Ve karındaşların ana vire ki terbiyet kıla ve edeb öğrede. Hazret-i Âdem aleyhisselâm vefâtı yakın olucak ol sîne pûşu[361] ve fütüvveti ve şeyhliği oğlu Şît’e vasiyyet eyledi. Çün Hazret-i Âdem fütüvveti oğlu Şît’e yetişdürdi. Şît aleyhisselâm dahi ahîlik kıldı ve konuk konakladı, hafre[362] yapdı ve etimek[363] kesdi ve karındaşlarına edeb ve erkân tâlim eyledi. Ve Şît aleyhisselâm fütüvvet ve şeddi ve ahdi oğlu Enûş’a[364] yetişdürdi. Enûş’dan oğlu Fetyân’a[365] yetişdi. Fetyan’dan Mehlâil’e değdi. Mehlâil’den Berîde’ye değdi, Berîde’den Ahnûh’a[366] ya‘nî İdris aleyhisselâm’a değdi. Ol terzi idi. Ol emânetleri çün ana değdirdiler. Ol sîne- pûşu önün yazub, iki bölük edüb ve iki yanını yanına dikib ve iki yen dikdi, temâm hırka oldu. Ve İdris’ten Müteveşlih’a yetişdi. Andan Lamek’e değdi. Lamek’den Hazret-i Nûh’a değdi. Nûh’dan beri silsile-i Âdem’e çıkardılar. Müteveşlih’a yetişdirirler. Oğuldan oğula, Âdem’den tâ Nûh’a gelince ammâ fukarâ ya‘nî ashâb-ı fütüvvet, Nûh

[360] Müellif eser içerisinde bazı alt başlıkları Farsça ve Arapça dillerini karıştırarak yazmıştır.
[361] Sine pûş: Göğsü örten, kapatan örtü.
[362] Hafre: Kazılmış toprak, çukur
[363] Etimek: Yumurta ile yapılan ve iki kez pişmiş şekerli ekmek.
[364] Hazret-i Şît vefât etmeden önce yerine oğlu Enûş’u halife tayin etmiştir. Gökbilimi hakkında derin bilgisi olan Hazret-i Enuş 960 sene yaşamıştır. Türbesi Diyarbakır’ın Ergani ilçesine bağlı Otluca Köyü’ndedir.
Bkz. *Peygamberler ve Diyarbakır (3),* 7 Haziran 2013, www.ozgurhabergazetesi.com (18 Temmuz 2013).
[365] Müellif pek çok yerde, “Kaynun” ya da “Kaynarı” olarak anılan şahsı eserinde “Fetyan-Fityan” olarak zikretmiştir.
[366] İdris aleyhisselâm Ahnûh, Unhuh veya Hanûh isimleriyle de anılır. Künyesi; İdris b. Yerd (Yarid) b. Mehlail b. Kaynarı (Kaynen) b. Enuş b. Şit b. Âdem aleyhisselâm.

Peygamber'e salavâtullâhi alâ nebiyyinâ ve aleyh ana pîr-i tekbîr dirler. Şöyle ki kitâbın evvelinde çehâr-pîr ve çehâr-tekbîr dirler, anıldı idi. İkinci Hazret-i Nûh peygamberdir salavâtullâhi aleyh.

II. Fasl fî Beyânı Fütüvveti Hazreti Nûh En-Nebî Salavâtullâhi Alâ Nebiyyinâ ve Aleyh

Şöyle rivâyet olundu ki, Nûh Peygamber salavâtullâhi aleyh, dörtyüz yıl kavmini tarîk-ī Hakk'a davet eyledi. Hiç kimse ana inanmadı. Şol kadar Nûh zârlık kıldı kim yakîn-ı Nûh eylemediler. Ol kavim gelürlerdi ve oğlanların getürürlerdi. Ve anlara eydürlerdi kim: "İş bu kişinin sözüne inanman, bu kişi yalancıdır ve cimridir ve yohsuldur. Eğer anın sözüne inanırsanız siz dahi anın gibi cimri olursunuz" dirlerdi. "Zinhar[367] putlara tapmakdan yüz döndürmem" deyü ısmarlarlar idi. Ve Hazret-i Nûh'a katı katı kahrederler idi. Ve ol bunlardan yüz döndürtler idi. Nûh aleyhisselâm ol kadar zaman duruşdu[368], nice döğüldü nice söğüldü. Hemân[369] kırk er ve kırk avrat müslüman oldu. Artuk kimse imâna gelmediler, nefsi incindi, Allâh Teâlâ dergâhına münâcaat eyledi. [370]"رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّاراً..." dedi. **20a** Ya'nî Nûh aleyhisselâm dergâh-ı Hakk'a münâcaatında söyledi ki: "Ey benim perverdekârım, bu yeryüzünde bir kâfir koma, cümlesin helâk eyle" dedi. Hak Teâlâ duâsın kabûl eyledi. Ol hînde[371] Cebrâîl aleyhisselâm Hak Sübhânehû ve Teâlâ'nın emriyle erişdi. Hazret-i Nûh'a tûfan haberin eriştirdi. Derhal Nûh Peygamber aleyhisselâm tekbîr getürdi. Fukarâ bu tekbîre tekbîr-i fenâ dirler. Ya'nî Hak Sübhânehû ve Teâlâ düşmanlarını helâk-ī fenâ etdi. Ve dahi Cebrâîl aleyhisselâm Allâh emriyle şedd-i fütüvveti Nûh'a yetişdirdi. Pes, bunca zecrile[372] ve kahrile kavmini Tanrı Teâlâ Hazreti'ne davet kılurdı. Tanrı Teâlâ kapusundan yüz döndürmedi. Lâceram anın gibi kişiye fütüvvet lâyık ve erzânîdir[373]. Andan Nûh aleyhisselâm Cebrâîl'i şeyh edindi ve Mîkâîl'i yol atâ edindi ve İsrâfîl'i yol karındaş edindi ve Cebrâîl aleyhisselâm Nûh aleyhisselâma kuşak kuşatdı. Ve gemi yapmağı tâlim eyledi. Tâ kim mü'minlere necât ola. Pes, bâzı erkân ehlinin senedi budur. Andan Cebrâîl aleyhisselâm Cennet'ten incir ve üzüm getürdi. Bu ikisini

[367] Zinhar: Sakın, aman.
[368] Duruşmak: Bir işe müdavemet etmek.
[369] Hemân: O anda, hemen.
[370] "Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma." (Nûh 71/26)
[371] Hîn: Zaman, vakit.
[372] Zecr: Mani, nehiy, zorlama, eziyet.
[373] Erzânî: Layıklık, liyakat, münasiplik, muvâfakat.

birbirine katub karışdırdı, halvâ gibi oldu. Anı Nûh'a verdi. Nûh aleyhisselâm dahi ol halvâdan kendi yedi ve mü'minlere kısmet etdi. Ve Allâh Teâlâ Hazreti'ne hamd-u senâ kıldılar. Andan Hazret-i Nûh aleyhisselâm dahi fütüvveti ve ol emânetleri oğlu Sâm'a yetişdirdi, vasiyyet eyledi. Sâm'dan Eflah'a yetişdi ve Eflah'dan Hûd Peygamber'e yetişdi. Hûd Peygamber'den Azîr'e yetişdi. Azîr'den Semmâl'e yetişdi. Semmâl'den Sâlih Peygamber'e yetişdi. Bu tarîk ile Hazret-i Nûh'dan oğuldan oğula İbrâhîm Halîlullâh'a salavâtullâhi aleyhe yetişdi. Hazret-i İbrâhîm Halîlullâh'dan beri silsile-i Nûh'a çıkar. Anlar Âmir'e yetişdirirler ve Allâh-u âlem.

III. Fasl fî Beyani Fütüvveti İbrâhîm Aleyhisselâm

Şöyle rivâyet olundu ki, cemî' ashâb-ı fütüvvet buna müttefik dirler ki, Hazret-i İbrâhîm Halîlu'r-Rahman'ın şeddi, Cebrâîl'den yetişdi. Ol hînde kim, Halîlu'r-Rahman Kâbe-i Mükerreme yapmak emrolundu. Cebrâîl aleyhisselâm geldi ve Mîkâîl ve İsrâfîl dahi nice feriştehler ile geldiler. İbrâhîm salavâtullâhi aleyh Hazret-i Âdem aleyhisselâm tâlimiyle Hazret-i Mîkâîl'i yol atâ ve Hazret-i İsrâfîl'i yol karındaşı edindi. Ve Hazret-i Cebrâîl, İbrâhîm Halîlullâh salavâtullâhi aleyhin belin bağladı. Ve Cennet'ten bir tabak halvâ getirdi. Ba'dehû Kâbe'nin yerini gösterdi ve gâib oldu. Ammâ fukarâ ya'nî ehl-i fütüvvet İbrâhîm Halîlullâh salavâtullâhi alâ nebiyyinâ ve aleyh tekbîrine pîr tekbîri dediklerine vecih budur ki, İsmaîl Peygamber salavâtullâhi aleyh "Kurban eyle!" deyü emr olunmuşdu, hikâyet olunur. **20b2** Ol vakt kim İbrâhîm aleyhisselâm mün'îm[374] ve mağrûr oldu. Allâh'dan emroldu kim: "Yâ Halîl, kurban ver!" Halîlullâh yüzden ziyâde kurban eyledi, kabûl olmadı. Gerü kurban emroldu kim: "Yâ Halîl, kurban ver!" deyü. Bu kere bin koyun kurban verdi, bu dahi kabûl olmadı. "Yâ Allâh, bu kadar kurban verdim kabûl olmaz, nice edeyim?" dedi. Allâh'dan ferman oldu kim: "Yâ Halîl, İsmaîl'i kurban et." Halîlullâh sergerdân[375] oldu. Âhir, evine geldi, aytdı: "Yâ Hacer! İsmaîl'in başını yuğa, Arafat'a iletem." Halîlullâh eydür: "Yâ İsmaîl, seni Hak yoluna kurban ederim." İsmaîl: "Yâ baba, minnet beyân bana kim, Hak Teâlâ yoluna kurban olurum." Halîlullâh eydür: "Yâ İsmaîl, geldi imdi kurban ol." Çün İbrâhîm Peygamber aleyhisselâm İsmaîl Peygamber'i kurban kılmaya boğazına bıçak çaldı, kesmedi. İbrâhîm acze vardı, mütehayyer kaldı. Ol demde Cebrâîl-i Emîn bi izn-i

[374] Mün'ım: Nimet veren, herkese yedirip içiren, mükerrem.
[375] Sergerdân: Başı dönen, sersem, avare.

Rabbi'l-Âlemîn Cennet'ten bir koç fedâ getürdi. Hava yüzünden inerken gördü kim, Hazret-i İbrâhîm aleyhisselâm hayretde kalmış, bildirmek içün tekbîr getirüb "Allâh-u Ekber, Allâh-u Ekber" dedi. Hazret-i Halilu'r-Rahman aleyhi's-salavâtullâh ve selâmuhû nazar kıldı. Gördü kim, Hak Teâlâ'dan kendüye fedâ ve merhamet ve şefkat atâ'[376] olub, şöyle cevab verüb dedi kim:

"لا اله الا الله و الله اكبر الله اكبر ولله الحمد"[377] İsmaîl aleyhisselâm çün bu esrâra vâkıf oldu ve şâz oldu. Pes, fukarâ ya'nî erbâb-ı fütüvvet, bu tekbîre tekbîr-i safâ dediler. Allâh Teâlâ İbrâhîm-i Halîl'e oğlan atâ' kıldı ve yerine bir koç feda kıldı. Ve müşkülün halleyledi. Safâ ve sürûr hâsıl oldu. Ve bu şükrâniye kim, İsmaîl salavâtullâhi alâ nebiyyinâ ve aleyh, Hak Teâlâ'nın kazâsına rızâ verüb, sabr ve tahammül edüb, muhâlefet etmeyüb ve atâsına âsî olmadı. Her hâle râzı olmuşdur. Ol sebepden Hak Teâlâ İsmaîl'i atâsına bağışladı. Ve Hazret-i İbrâhîm Halîlullâh dahi Hazret-i İsmaîl aleyhisselâm'ın belin bağladı ve fütüvveti ana yetişdirdi. Ve Cebrâîl ile karındaş oldu ve İsmaîl'den oğlu Kader'e[378] erişdi. Andan Kemmel'e değdi. Andan Nebez'e değdi. Andan Selâm'a değdi. Andan Hemese'a geçdi. Andan Best'a geçdi. Andan Kâ'b'e, andan Mürre'ye, andan Kilâb'a, andan Kusay'a, andan Abd-i Menâf'a, andan Hâşim'e, andan Abdülmuttalib'e, andan Ebû Tâlib'e, andan Abdullâh'a değdi. Andan emânetler sahibine değdi ki, Muhammed Mustafâ'dır, sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem. Bu emânetler Ebû Tâlib'e kaldı. **22a** Ve andan oğuldan oğula Hazret-i Risâlet'e gelince silsile-i fütüvveti İbrâhîm-i Halîl'e çıkaranların senedi ve delîli budur ki, zikr olundu ve Allâh-u âlem. Bâzılar eydür; hırka ve şed ve ahd İbrâhîm Halîlullâh oğlu İshâk'a yetişdi. İshâk'dan Yâ'kûb'a yetişdi. Yâ'kûb'dan Yûsuf'a yetişdi. Şöyle kim Hak Teâlâ Kelâm-ı Kadîm'inde onyedi peygamberi fütüvvet ile yâd eder. Nitekim Yûsuf Peygamber hakkında buyurur. Kalemuhû Teâlâ:

"وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَاَتُ لْعَزِيزِا تُرَاوِدُ فَتٰيهَا عَنْ نَفْسِهٖۚ قَدْ شَغَفَهَا حُباًّۜ اِنَّا لَنَرٰيهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ"[379]

Yûsuf'dan Yelvâ'ya yetişdi. Yelvâ'dan Hazr'a yetişdi. Hazr'dan Eyyûb'a yetişdi. Eyyûb'dan Şuayb'a yetişdi. Şuayb'dan Mûsâ'ya yetişdi. Mûsâ'dan Hârûn'a yetişdi.

[376] Atâ': Verme, bağışlama, ihsan.
[377] "Allâh'tan başka ilah yoktur ve Allâh büyüktür. Allâh Büyüktür ve hamd Allâh içindir."
[378] Kaydar olarak da anılır.
[379] "Şehirdeki birtakım kadınlar ise dedi ki: 'Vezîrin karısı, delikanlısının nefsinden murâd almak istiyormuş. Doğrusu (ona duyduğu) aşk, kalbine işlemiş. Muhakkak ki biz, onu apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz'" (Yûsuf 12/30)

Hârûn'dan Yûşa'a yetişdi. Nitekim Hak Teâlâ Yûşa' hakkında Kelâm-ı Şerîf'inde buyurur. Kāle Allâh-u Teâlâ:

"وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِفَتٰيهُ لَآ اَبْرَحُ حَتّٰٓى اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ اَوْ اَمْضِيَ حُقُبًا"[380]

Yûşa'dan Zülkifl'e yetişdi. Zülkifl'den Süleymân'a yetişdi. Süleymân'dan İrmiyâ'ya yetişdi. İrmayâ'dan Azîr'e değdi. Azîr'den Harkîl'e değdi. Harkîl'den Cercîs'e değdi. Cercîs'den İmâm Kuds'a yetişdi. İmâm Kuds'dan Zekeriyya'ya değdi. Zekeriyya'dan Îsâ'ya yetişdi. Îsâ'dan Yahyâ'ya yetişdi. Yahyâ'dan Kays Râtib'e değdi. Kays Râtib'den Büşra'ya yetişdi. Büşra'dan Yehûdâ'ya değdi. Yehûdâ'dan Hâtemü'n-Nebiyyîn Muhammed Mustafâ zamanına yetişdi. Andan beri silsileyi İbrâhîm Peygamber'e çıkaranlar delîli bu vecihle beyân ederler.

IV. Fasl fî Beyânı Fütüvveti Hazreti Habîbillâhi Muhammedin Resûlillâh Sallâllahu Teâlâ Aleyhi ve Sellem

İmdi, bilgil ey tâlib erkân-ı fütüvvet hedâkallâhu ilâ tarîkı's-sâlikîn isbât-ı meşeddi ve kavâid-i tarîkati ve halvâ-yı cefneyi ve ahd-ü bey'at ve uhuvveti hâtemden ya'nî hazreti server-i kâinat ve ol seyyid-i sâdât ve ol mefhar-i mevcûdât ve ol sadr-ı saffe-i safâ ve ol bedr-mâh[381] kubbe-i vefâ muallâ müzekkâ[382] müctebâ[383] muktedâ[384] Habîb-i Hüdâ Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi ve sellem'den dutarlar. Anların senedi budur ki, Cebrâîl aleyhisselâm Mi'râc Gecesi'nde kuşatmışdır. Ol gece kim, Hak Sübhânehû ve Teâlâ Celle ve Alâ kendi habîbini Mi'râc'a dâvet kıldı. Ammâ Mi'râc Gecesi kangı ayda ve kangı tarihinde vâkı' olduğunda ulemânın ihtilâfı vardır. Üstâd Ebü'l-Kâsım Nişâbûrî ve'n-Necm sûresinin tefsîrinde getürmişdir kim; Mi'râc Gecesi Rebîü'l-evvel'in onüçüncü gecesinde idi. Ve Şeyh Muhyiddîn Ravza-i Kitâbı's-Siyer evvelinde getürmişdir kim; Mi'râc Receb'in yirmiyedinci gecesinde on yıl ve üç ay izhâr-ı nübüvvetten sonra idi. Ve Kâdı Iyâz *Şerh-i Müslim*'de getürmişdir kim; Mi'râc Rebîülâhir'in yirmiyedinci gecesinde bir yıl hicretten öndin idi. Ba'dehû Nevevî cezmetmişdir fetevâsında kim; Mi'râc Rebîü'l-evvelin onyedinci gecesinde idi. **21b** Ammâ Şeyh Ebü'l-Hüseyn Fâris Er-Radî muhtasarında Sîretü'n-Nebevî'de getürmişdir

[380] "Mûsâ, genç arkadaşına: 'Ben iki denizin birleştiği yere ulaşmağa, yahut yıllarca yürümeye kararlıyım' demişti." (Kehf 18/60)
[381] Bedr-mâh: Ay yüzlü.
[382] Müzekkî: Saf ve halis hale getiren.
[383] Mücteba: Seçilmiş, mümtaz.
[384] Muktedâ: Kendisine uyulan, tabi olunan, önde bulunan.

kim; çün Hazret-i Resûl aleyhisselâmın mübârek ömründen ellibir yıl dokuz ay geçmişdi. Zilhicce'nin yirmiyedinci gecesinde penşenbe[385] gecesi idi. Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem kâfirlerin teşnî'inden[386] mübârek hâtırı rencîde ve melûl olub, ol gece Hazret-i Ali'nin kerremallâhu vechehû, kızkarındaşı Ümmü Hânî'nin evine gelmişdi. Pes, Hak Sübhânehû ve Teâlâ tâvus-u melekût ya'nî Cebrâîl-i Emîn'e hitâb kıldı kim, "Yâ Cebrâîl, var Cennetü'l-Firdevs'de bir köşk yaratmışım. Bir tane ak inciden ve kapusu zeberceddendir.[387] Anın içünde bir sandûk vardır yâkuttan. Anın içünde bir tâc ve bir hulle[388] ve bir kuşak var. Ve ol derstârce-i[389] âl kim, hûri kızları eğirüb dokumuşlardır. Ol panbukdan kim, Âdem incir yaprağını kopardıkda damlayan südden bitmiş idi. Bunları al ve ol Burâk'ı kim, Halîlim İbrâhîm'e iletmişdin, anınla hazretime geldi. Anı dahi böyle al ve Mîkâîl'i ve İsrâfîl'i ve Azrâîl'i ve Şemhâil'i ve Kütamyâil'i ve Sarsbâil'i aleyhimüsselâm ve anların cemîsinin fermanında melâikler dahi seninle böyle gitsünler, Habîbimi bu gece dâvet kılun. Ve ol tâcı başına giydir ve ol hulleyi eğnine giydir ve kuşağı beline bağla ve Burâk'a bindir gelsün. Yâ Cebrâîl, sen rikâbında[390] ol ve Mîkâîl gâşiyedâr[391] olsun. Ve sâir melâike-i celle önde yürüsünler. Zîrâ kim, Habîbim Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi ve âlihî ve sellem kâfirler elinden gâyet melûldür. Bu gece hazretime gelsün, âlem-i melekûtu ve ceberûtu ve lâhûtu seyr kılsun ve dîdârımı görsün ve dahi her ne dileği var ise dilesün. Cemî' dileği hazretimde makbûldür." Pes, Hazret-i Cebrâîl aleyhisselâm fermân deyüb, bu zikr olan melâike ile ol destârceyi ve tâcı ve hulleyi ve Burâk'ı alub Hazret-i Resûl'e geldi. Mekke Haremi'ne da'vet kıldı. Hazret-i Resûl aleyhisselâm dahi Ümmü Hâni evinden çıkdı, Kâbe Haremi'ne geldi. Zemzem ile İbrâhîm Makâmı ortasında durdu. Pes, cemî' melâike:

"السّلام عليك يا شفيع المذنبين و يا رحمة العالمين"[392] dediler. Andan Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem dahi "و عليكم السّلام و رحمة الله و بركاته"[393] dedi. Pes, Cebrâîl aleyhisselâm aytdı: "Yâ Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem Hak Sübhânehû ve

[385] Pençşenbe: Perşembe.
[386] Teşnî': Kötü nazarla bakma, ayıplama ve küçük görme.
[387] Zeberced: Yeşil renkli, eski bir çeşit taş.
[388] Hulle: Cennet'te giyilecek bir çeşit giyecek.
[389] Destarce: Küçük sarık.
[390] Rikâb: Üzengi, boyun.
[391] Gâşiyedâr: At eğerinin örtüsünü tutan.
[392] "Selâm senin üzerine olsun ey günâhkarların şefaatçisi, ey alemlere rahmet olan."
[393] "Allâh'ın selâmı, rahmeti ve bereketi sizin de üzerinize olsun."

Teâlâ sana selâm eder ve sana şol kadar atâlar erzâni[394] kıldı kim, hiç vasfa gelmez. Ve senden evvel gelen peygamberler hiç birine nasîb olmamışdır. Zîrâ Hak Sübhânehû ve Teâlâ seni bu gece kendü hazretine da'vet kıldı. Bu gece senin makâmın kabe kavseyndir[395]. **22a** Özün habîb ve sözün ümmetinin derdine tabîb olur" der. "Ve seyrin lâ-mekân ve hitâbın Hazret-i Müsteân[396] birle olur" der. Pes, Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem şükrâne içün iki rek'at namâz kıldı, çün namâzdan fârig[397] oldu. Cebrâîl aleyhisselâm ol tâcı ve ol hulleyi Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve selleme giydirdi ve ol kuşağla mübârek belin bağladı. Andan aytdı: "Yâ Resûlallâh! Burâk'a bin gidelüm" dedi. Andan Hazret-i Resûl aleyhisselâm ve't-tahiyye ve'l-ikrâm durdu.

"بسم الله الرّحمن الرّحيم" deyüb Burâk'a süvâr[398] oldu. Burâk, yukarda ol demde Beytü'l-Mukaddes'e erüb, anda durdu. Cebrâîl aleyhisselâm aytdı: "Yâ Muhammed Burâk'dan inün ki bu mübârek yerdir. Bu makâma Mescid-i Aksa dirler." Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem Burâk'dan indi. "بسم الله الرّحمن الرّحيم" deyüb içerü girdi. Gördü kim, sağda ve solda iki saf nûrâni kişiler durdular. "Anlar ne kişilerdir?" Cebrâîl aleyhisselâm cevab verüb aytdı kim: "Yâ Muhammed, bunlar evvel gelen peygamberlerdir. Hemîşe arzu ederlerdi kim, senin ümmetinden olalar. Ve senin ardında kılalardı. Hep bu arzu ile dünyâdan âhirete intikâl etmişlerdir. Bu gece, Hak Sübhânehû ve Teâlâ cümlesini diri kıldı. Tâ senin mübârek cemâlini görüb mesrûr olalar. Ve sana tâbî olub, ardında iki rek'āt namâz kılalar ve murâdlarına ereler." Pes, Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem imâmet etdi. Cemî' peygamberler ve ferişteler salavâtullâhi aleyhim iktidâ[399] etdiler. İki rek'at namâz kıldılar. Ba'dehû Habîb-i Ekrem duâ kıldı, hep "âmîn" dediler. Çün namâzdan fârig oldu. Cümle peygamberler salavâtullâhi aleyhim Hazret-i Resûl'le vedâ edüb gâib oldular. Andan Cebrâîl aleyhisselâm aytdı: "Yâ Muhammed, bu kadehlerin kangısından dilersen al, nûş[400] eyle ki, bu Cennet taamlarındandır. Ki Cennet'in hazinedârı Rıdvân senin içün getürdi" dedi. Pes, Hazret-i Resûl aleyhisselâm el uzatdı. Süt kadehin alub yarısın içdi ve yarusın kadeh ile sofra

[394] Erzâni: Layıklık, muvafakat, uygunluk
[395] Kâbe kavseyn: Mi'râc mucizesinin en son ve en ileri safhasında, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) rü'yete mazhar olduğu mânevî makamın ismidir.
[396] Müsteân: Kendisinden yardım ve imdad taleb olunan. Allâh'ın sıfatlarındandır.
[397] Fârig: İşini bitirmiş, boş kalmış.
[398] Süvâr: Atlı, ata binmiş, binici.
[399] İktidâ: uymak, tabi olmak.
[400] Nûş: İçen, içici.

üzerine kodu. Cebrâîl aleyhisselâm aytdı: "Zehî![401] Lütf-i ezelî ki Hak Sübhânehû ve Teâlâ sana erzâni kılmışdır. Yâ Muhammed, ki sütü kabûl kıldın, eğer ol balı alaydın, ümmetin hep dünyâ sevinci olaydı ve âhireti unudalar idi. Eğer şarabı alaydın ümmetin hep haram-hor olalar idi. Ammâ südün yarusun içdin ve yarusun alıkodun. Hak Sübhânehû ve Teâlâ ümmetinin yarusun senin şefaatinle Cennet'e koya." Pes, Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem diledi kim, el uzadub tekrar ol kadehi alub ol bâkî kalan südün cümlesin içe. Cebrâîl aleyhisselâm aytdı: **22b** "Yâ Muhammed, şimdin geru olmaz. Hak Teâlâ'nın emri şöyle idi ki, etdik" dedi. Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem melûl oldu. Pes, Cebrâîl ol demde gâib olub yine geldi, aytdı ki: "Yâ Muhammed, Hak Sübhânehû ve Teâlâ sana selâm eder. Ve eydür ki 'Habîbim gam yemesün, eğer ümmetinin yarısın anın şefaatiyle Cennet'e koyarsam, yarusun dahi benim fazlımla ve rahmetim birle Cennet'e koyarım. Eğer anın ümmetiyse benim dahi kullarımdır. Ve ben Ekramü'l-Ekremîn ve Erhamü'r-Râhimîn padişâhım' dedi." Çün Hazret-i Resûl aleyhisselâm bu sözleri işidicek tekbîr getirdi. Ya'nî "Allâh-u Ekber, Allâh-u Ekber" dedi. Fukarâ ya'nî ashâb-ı tarîkat bu tekbîre tekbîr-i vefâ dirler. Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem ümmetine şefaat etmek niyyet etdi. Ümmetine hem atâlık etdi ve hem karındaşlık etdi. Atâlık bu idi kim, şefkat gösterdi. Karındaşlık bu kim, kabûl vaktinde anları yâd etdi. Bu remzin hakîkati yolkarındaşlar nefsinde keliser, der. Cebrâîl aleyhisselâm Resûl Hazretinin belin bağladı ol destârce ile ve üç düğüm ördü. Ol düğümün biri Allâh ismine ve ikinci düğümün Cebrâîl adına ve üçüncü düğümün Muhammed Mustafâ ismine. Bunda Cebrâîl aleyhisselâm "ا- ل- م" işâretin gösterdi. Bu sözün hakîkati erkân-ı şedde keliserdir. Ve dahi bâzı ehl-i şed ederler; Hazret-i Resûl Mi'rac şükrânesi kendi mübârek eliyle beline üç düğüm ördü. Biri kendi adına ve birin Cebrâîl adına birin Allâh adına ördü. Ve bâzılar ederler; Hazret-i Resûl Bedir Gazâsı'na ashâb salmak istedi. Ashâb cem' oldular üçyüzonüç idiler. Mürsel peygamberler adedince ve ashâba "Gazâmız din-ü şühedâ olanlara ecrîn" dedi. Ashâb tekbîr getürdiler ve Hazret-i Resûl kılıcın beline bağladı. Allâh adın andı ve Cebrâîl adın andı. Ol tâife kim, "şed kılıç bağıdır" dirler. Senedleri buradandır, anın içün kim

[401] Zehi: Ne güzel, ne mutlu.

erbâb-ı fütüvvet Hazret-i Resûl'e pîr-i şed ve pîr-i tekbîr dediklerine senedleri budur ki, zikr olundu ve Allâh-u âlem bi's-savâb.[402]

V. Fasl fî Beyâni Şeddi Emîri'l-Mü'minîn Ali el-Murtazâ Kerremallâhu Vechehû ve Radıyâllâhu Anh

Bilgil ey tâlib, [403]ارکان طریقت هداك الله الی طریق الرشاد و جعلك من السالکین طریق العباد Ammâ şeddi Resûl Hazreti'nden ol şâh-ı velâyet emîru'l-mü'minîn Hazret-i Ali'ye yetişdi. Bu beşinci şeddir. Anı ehl-i şed iki vecihle isbât ederler. Bir bölük tâife ederler ki; Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem Hazret-i Ali'ye Hazret-i Fâtıma radıyallâhu anhâ'yı verdiği gün, cemi' kesîr içünde aytdı: "Yâ Ali, dur, belden bağla ve suğa gelenlere su içir ve nasîb sun" dedi. **23a** "Zîrâ sana onlar çenkâl kalmışlardır." Pes, İmâm Ali durdu, Hazret-i Resûl'ün emriyle kendi belin bağladı, üç düğüm ördü. Evvel düğümün Allâh adına, ikinci düğümün Allâh adına ve hem Cebrâîl adına, üçüncü düğümün Muhammed adına ve ol düğümleri döndürdü. Allâh adına dökülen düğüm üstüne geldi. Cebrâîl adına dökülen düğüm altına geldi. Muhammed adına dökülen düğüm dahi altına geldi. Şimdi ana fütüvvetdâr ıstılâhında tekmîl dirler. Ammâ böyle demekden maksûd bu değil kim, Cebrâîl, Muhammed'i ve Muhammed, Ali'yi kuşatmadı demek ola, öyle değildir. Bir işte kim; Allâh ve Resûl râzı ola ve Resûl Hazreti'nin emri böyle ola ve Resûl Hazreti ol meclisde böyle ola, ol hemân anın yapmağıdır, dediler. Bu münâsebetle cemî' ihtilaf ehl-i şed beyân olundu. Allâh tevfîkıyle inşâallâhu Teâlâ. İttifâkât dahi beyân ederiz. Ammâ ekser sâdât ve ulemâ ve fukarâ katında rivâyet-i sahîh ile sâbit olmuşdur kim; hicretin onuncu yılında ki, dokuz yıl onbir ay geçmişdi. Zilkādenin yirmibeşinci günü idi. Server-i enbiyâ ve mehter-i evliyâ Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi ve sellem Medine'den ihram bağlayub Mekketullâh'a varub haccetdi. Ol hacca haccu'l-vedâ' dirler. Ya'nî peygamberin âhir haccıdır. Çün kim hac edüb geru Medine'ye müteveccih oldular. Mekke ile Medine mâbeyninde bir makâma geldiler ki, ana Gadîr-i Hum[404] dirler. Eğer suâl etdiler kim, Gadîr-i Hum denmeğin nisbeti nedir? Cevâb oldur kim; Arap ıstılâhında gadîr ana dirler

---

[402] Allâh-u a'lem bi's-savâb: Allâh doğrusunu en iyi bilir.

[403] Bir kimse tarîkat erkânından bir talebeyse Allâh anı doğru yola hidâyet etsin, kulluk yolundan gidenlerden kılsın.

[404] Hazret-i Ali'nin imâmeti açısından Şiî gruplar nezdinde tarihi önem taşıyan yer. Mekke ile Medine arasındaki Cuhfe mevkiine 4 km. kadar uzaklıkta olup sık sık yağan yağmurlar sebebiyle bataklık ve sazlık haline gelmiş bir gölcükten ibarettir.
Bkz. Ethem Ruhi Fığlalı, "Gadîr-i Hum", **DİA,** C.13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, s.279.

kim, yağmur yağmış ola ve ol yağmur suları bir yerde irkilib kalmış ola. Ol makâmda yağmur suyu olduğu içün Gadîr-i Hum demişler. Yohsa ol makâma şemm-i abîr[405] dedilerdi. Hazret-i Muhammed aleyhisselâtü vesselâm gelüb ol makâmda ârâm[406] kıldı. Ol hînde Hazret-i Rabbü'l-âlemîn Celle Celâluhû ve amme nevâluhû Cibrîl-i Emîn'i gönderdi. Ve Cibrîl-i Emîn geldi, aytdı: "Yâ Seyyidî, ve Yâ Senedî, Yâ Resûlallâh! Hak Sübhânehû ve Teâlâ sana selâm eder" ve bu âyetle buyurdu kim:

"يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّـغْ مَّا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَّ وَاِ نْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهٗ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ..."[407]

Pes, erbâb-ı nüzûlde İmâm Ebü'l-Hasan el-Vâsıdî bin Ebû Saîd el-Hudrî radıyallâhu anh şöyle getürmüşdür kim; ol vakt Hazret-i Cebrâîl aleyhisselâm eydür: "Yâ Resûlallâh, Hak Teâlâ şöyle buyurur: 'Vakt oldu kim, Habîbim benim hazretime vâsıl ola. Tâ kim hûri ve gılman ve kusûr-u cinân[408] anınla ve anın evlâdı ve ashâbı birle arasına (en alt satır) ola. İmdi, bu makâmda Ali'yi hilâfete vâsi eylegel ki, senden sonra senin yerinde İmâm ve halîfe ve vasî Ali ola." **23b** Çün ki Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi ve sellem bu sözleri işitdi, fikre vardı. Fikri dahi bu idi kim, "Ashâb çoktur, minber yokdur." Medine'ye vardıkta emri yerine getürem. Cebrâîl aleyhisselâm, dergâh-ı Hazret-i İzzet'e varub gerü geldi, aytdı: "Yâ Nebiyyâllâh, Hak Teâlâ'nın emrine ne içün teallül[409] edersin?" Resûl aleyhisselâm eydür: "Yâ karındaşım Cebrâîl, minber yoktur." Cebrâîl aleyhisselâm aytdı: "Yâ Muhammed, Allâh'ın emri böyledir kim, deve palanından[410] minber düzeler. Anın üzerine çıkub, halka nasihat kılasın. Ve vasiyyet edüb emri yerine getüresin" dedi. Pes, ol vakt Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu. Fi'l-hal deve palanından bir minber düzdüler. Fahr-i âlem onun üzerine çıkdı. Ol bir beliğ hutbe okudu. Tevhîd-i Hak okudu. Andan yüzyirmidörtbin peygamberler artuk eksik ve üçyüzonüç mürseli, cemîsi hak din üzerine gelüb gitdiklerin ve kendü hâtimi'n-nebiyyîn olub kendüden sonra âhir peygamber gelmeyeceğin ve İslâm dininin hak olduğun ve ashâbının fazlın beyân etdi. İmâm Ali'ye

[405] Şemm-i abîr: Anber kokusu.
[406] Ârâm: Dinlenme, sükun, istirahat
[407] "Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allâh, seni insanlardan korur." (Mâide 5/67)
[408] Kusûr-i cinân: Cennet köşkleri.
[409] Teallül: Vesile arama.
[410] Palan: Semer.

gelicek, Ali hakkında kırk hadîs buyurdu, cemî' ashâb hayran kaldılar. Ve âhir buyurdu kim: [411] "علی منّی و انا من علی و الحاق بعدی مع علی" Andan İmâm Ali'ye nazar etdi:

"تعل[412] الیّ یا علی" dedi. İmâm Ali [413]"لبّیك یا رسول الله" deyüb yerinden durub minber önüne vardı. Resûl-ü Hazret Emiru'l-Müminîn Ali bin Ebû Tâlib kerremallâhu vecheyi ol minberin üzerine dâvet eyledi. İmâm Ali dahi minber üzerine çıkdı. Hazret-i Resûl'ün sağ yanına durdu. Pes, Hazret-i Resûl İmâm Ali'yi kendü mübârek gönleğinün içüne kodu. İkisi dahi mübârek başların bir yakadan çıkardılar. Ve ikisi birbirin gucdular[414]. Pes, Hazret-i Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem mübârek dilin depredüb ibâret-i garîb ve fesâhat-i beliğ birle ağız edüb aytdı:

"دمّك دمی و لحمك لحمی و جسمك جسمی و روحك روحی یا علی انت اخی سلمك سلمی حربك حربی بمنزلت موسی و هارون"[415]

Andan cemî' ashâb rıdvânullâhi teâlâ aleyhim ecmaîn [416]"یا لی" [417]"هنیاك" deyü çığrıştılar. Ve Ömer radıyallâhu anh:

"[418] پح پح لك یا علی اصبحت مولای و مولآی کلّ مؤمن و مؤمنة" dedi. Ashâb arasında bir kişi hased vechile dedi kim: "Yâ Resûlallâh, sen mübârek gönleğünizi çıkarın, biz dahi görelim. Şüphemiz zâil olsun" deyicek, Resûl Hazreti mübârek gönleğin teninden çıkardı. **24a** Gördüler ki Hazret-i Nebi'nin ve Hazret-i Veli'nin mübârek cism-i latîfleri bir olmuşdur. Ashâb bu hâli görücek:

[419]"الصلوت والسّلام علیك یا رسول الله" çeküb, [420] "صدق یا رسول الله" dediler. Pes, gerü mübârek başını kaldırdı ve gönleği giydi. Ammâ bir tâife vardı kim, Hazret-i Ali'yi ziyâde severler idi. Ol kişinin sözü anlara katı geldi, aytdılar: "Bu kişiye bu söz ne hâcet idi Yâ Resûlallâh? Allâh Resûlü kizb mi zafer (ü5) eder?" dediler. Andan adâvet peyda oldu. Andan Resûl Hazreti aytdı: "Yâ ashâb, size bir suâl ederim" dedi. Ashâb: "Ne buyurursuz Yâ Resûlallâh?" dediler. Resûlullâh aytdı: [421]"ایّها النّاس! انا اولی منکم بانفسکم" Ya'nî "Kendü nefsinizden kimi âlâ görürsüz?" dedi. Ashâb aytdılar ki, "Allâh ve

[411] "Ali bendendir, ben de Ali'denim. Hak da benden sonra Ali'yle beraberdir."
[412] Teal: "Kalk" anlamına gelen emir.
[413] "Buyur yâ Resûlallâh!"
[414] Gucmak: Sarmak, sarılmak.
[415] "Kanın kanımdır, etin etimdir, cismin cismimdir, ruhun ruhumdur yâ Ali. Sen benim kardeşimsin. Selâmın selâmımdır, harbin harbimdir. Mûsâ ve Hârûn'un menzili gibi."
[416] "Tebrik ederiz ya Ali!"
[417] Doğru yazılışı "هنیاً لك" şeklindedir.
[418] "Ne mutlu sana ya Ali, benim, tüm mü'min ve mü'minelerin mevlası oldun."
[419] "Allâh'ın salat ve selâmı üzerine olsun yâ Resûlallâh."
[420] "Resûlullâh doğru söyledi."
[421] "Ey insanlar! Kendi nefsinizden daha üstün kimi görürsünüz?"

Resûlü" dediler. Pes, Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem Hazret-i Ali'nin eline yapışdı ve yukaru kaldırdı. Böyle buyurdu:

من كنت مولاه[422] فعلى مولاه اللّهم وال من والا و عاد من عادآهو انصر من نصره و اخذل من خذله "[423]

Tâ üç kerre böyle buyurdu ve bu hadîsi dahi buyurdu. Sahih-i Müslim'de gelir. An Zeyd İbn-i Erkam kāle:

"خطبنا رسول الله عليه السّلام والهبين مكّة والمدينة ثمّ قال بين الوعظ ايّها النّاس انّما انا بشر مثلكم بلا شك ان يأتينا رسول ربّي فا حببت واناتارك فيكم الثّقلين، ادلّها كتاب الله فيه الهد ى زى النّور فخذوا بكتاب الله و استمسكوا به والثّانى اهل بيتى اذكركم الله في اهل بيتى "[424]

Pes, Hazret-i Resûl Hazret-i Ali hakkında kırk hadîs buyurdu. Eğer cümlesin yâd edersen, bu muhtasar mutavvel olur. Ammâ bâzını teberruken[425] yâd edelim, dedi. İbnü'l-Meâzi fî el-Kitâbü'l-Menâkıb an Resûlillâh aleyhi essalâtü vesselâm ennehû kāle:

"يوم غدير خم لكلّ نبى و[426] وارث و وصى و وارثى على بن ابى طالب و عن الامام جعفر بن محمّد صادق عليهم السّلام، عن جابر عن النّبى صلى الله عليه و سلّم انّه قال جاءنى جبرئيل عليه السّلام بورقة آس حضراء مكتوب فيها ببياض انّي افترضت محبّت علي ابن ابى طالب على خلقى فبلغهم ذلك عنّى ثم قال اللهم وآل من وآلاه وعاد من عاداه وانصر من نصره واخذل من خذله يا مجيب الدّعوات يقولها ثلاث مرات الا بليغ الشّاهد العاقب"[427]

Cemî' ashâb radıyallâhu anhüm: "سمعنا و اطعنا يا رسول الله"[428] dediler. Pes, Hazret-i Resûl aleyhisselâm ve âlihi Hazret-i Ali'nin sağ elin sağ eline aldı ve başparmağın başparmağına mukâbil kodu. **24b** Eli elinde iken bu âyet-i bey'atı okudu.

" اعوذ بالله من الشّيْطانِ الرّجيمِ بسم الله الرّحمان الرّحيمِ إنّ الّذين يُبايِعُونكَ إنّما يُبايعونَ الله يدُ اللهِ فوقَ أيْديهِمْ فمنْ نكثَ فإنّما ينكُثُ على نفْسِهِ ومَنْ أوْفى بِما عاهَدَ عليْهُ اللهَ فسَيُؤْتِيهِ أجْرًا عظيمًا " [429]

---

[422] Müellif burada "hu" zamirini eksik yazmıştır. Biz hadîs metninin anlamının bozulmaması için orijinal halini yazdık.

[423] "Ben kimin mevlası isem Ali de anın mevlasıdır. Allâh'ım ona dost olana dost ol, ona düşmanlık edene düşmalık et, ona yardım edene yardım et, ona alçaklık edeni de düşür."

[424] "Resûlullâh aleyhisselâm Mekke ile Medine arasında bize hutbe okudu ve sonra va'z arasında dedi: 'Ey insanlar, muhakkak ki ben de sizin gibi bir beşerim, şüphesiz bana Rabbim'den risâlet geliyor. Ve ben sevdiğim iki şeyi size bırakıyorum. Onlardan biri Kitâbullâh, nur sahipleri için bir hidâyet rehberidir, onlar Kitâbullâh'ı alırlar ve kavrarlar. Ve ikincisi ehl-i beytimdir, Allâh ehl-i beytimi size zikreder."

[425] Teberruken: Bereket ve saadete vesile olmasını umarak.

[426] Doğru yazımda "ve" ilavesi yoktur.

[427] "Gâdir-i Hum günü tüm nebiler ve varisler ve vasiler ve Ali bin Ebi Talib varisleri ve İmâm Cafer bin Muhammed Sadık aleyhisselâm'dan ve Cabir ani'n-Nebi sallallâhu aleyhi ve sellem'den şöyle dedi: 'Cebrâîl aleyhisselâm huzuruma beyaz yazılı yeşil bir kağıt ile geldi. Muhakkak ki ben Ali Bin Ebû Talib'in halkıma muhabbet duyduğunu zannederim böylece benden onlara tebliğ etti.' Sonra dedi ki: Allâh'ım ona dost olana dost ol, ona düşmanlık edene düşmalık et, ona yardım edene yardım et, ona alçaklık edeni de düşür. Ey duâlara icabet eden! Üç kere tekrarlar: el-Ebliğ, eş- Şahid, el-Akıb."

[428] "İşittik ve itaat ettik ya Resûlullâh."

Bu âyet temâm okundukdan sonra bu ahdi okudu. Bu âyetin şartı yerine gelmek içün ve bu dört hadîs-i şerîfi buyurdu. Evveli; et-ta'zim li emrillâh[430], ikinci; eş-şefkat alâ halkıllâh[431], üçüncü; ve kün fi'd-dünyâ bi'l-müsafirat[432], dördüncü; ve fi'l-âhireti bi'ş-şefaat.[433] Ba'dehû ashâbdan yana döndü ve aytdı:

"اما وعلى من نور واحدة على منّى وانا منه وبمنزلة موسى وهارون الا انه لانبى بعدى والحق بعدى مع على اللّهم او بر الحق مع على حيث ما وار"[434]

Andan sonra döndü, Hazret-i Ali'nin yüzüne bakdı ve aytdı:

"لكلّ نبى و[435] وصى و وارث و انت وصيّى و وارثى و خليفتى و قائمقامى من بعدى يا على امّتى و قاضى و دينى و دنيايى اوّلنا كاخرنا كاولنا اناخاتم اللنّبيّن و انت امير المؤمنين و امام المتّقين لا وكيلك الا مؤمن تقى ولا يعاديك الّا منافق شقى"[436]

Andan ashâbdan yana dönüb aytdı: "Yâ ashâb, nübüvvet ve risâlet bende hâtem oldu. Şimdi gerü imâmet ve velâyet zamanıdır. Efdâl-i enbiyâ benim ve efdâl-i evliyâ Ali'dir." Pes, cemî' ashâb radıyallâhu anh: "هنيئا لك يا على"[437] dediler. Ve Ömer radıyallâhu anh: "لك يا على اصبحت مولى و مولاى كل مؤمن و مؤمنة"[438] dedi. Ve Hassân bin Sâbit radıyallâhu anh ileru geldi, aytdı: "Yâ Resûlallâh, bana destûr ver ki, bu makâmda bir nazım diyeyim ki Allâh Teâlâ benden râzı ola." Hazret-i Resûl aleyhisselâm:

" قل يا حسّان على اسم الله"[439] Pes, Hassân radıyallâhu anh bir yüce yere çıkdı ve bu ebyâta âğaz eyledi. Beyit:

"اليس ينادهم يوم الغدير بينهم نجم واسمع بالّر سول مناديا، فقال فمن مولاكم و وليكم فقالوا و من يبداء و هناك التعاديا الهك مولانا و انت وليّنا، ولم تجد منالك اليوم عاصيا، فقال له قم يا على فاننى وصيّك من بعدى اماما و هاد يا فمن كنت مولاه فهذا وليه، وكن للذى عادا على معاديا"[440]

---

[429] "Sana biat edenler ancak Allâh'a biat etmiş olurlar. Allâh'ın eli anların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allâh'a verdiği sözü yerine getirene Allâh büyük bir mükafat verecektir." (Fetih 48/10)

[430] Allâh'ın emrine hürmet etmek.

[431] Allâh'ın yarattıklarına şefkat etme.

[432] Dünyâda misafir olmak.

[433] Âhirette şefaate ulaşmak.

[434] "Ben ve Ali birlik nurundanız. Ali benden Hârûn'un Mûsâ'ya olan konumundandır. Ancak benden sonra peygamber olmayacaktır. Ve benden sonra hak Ali'yle beraberdir. Allâh'ım, Hak Ali'nin olduğu yerde vardır."

[435] Orijinal metinde "ve" bağlacı yoktur

[436] "Her nebinin bir vasi ve varisi vardır. Ve sen benim vasim ve varisim ve halefimsin ve benden sonra ümmetimin kâimisin. Ben Peygamberlerin sonuncusuyum, sen Emiru'l-Mü'minin ve İmam'ül-Müttakîn'sin. Seni ancak halis mü'minler sever, sana ancak şakî münafıklar düşmanlık eder.

[437] "Tebrik ederiz, ya Ali."

[438] "Yâ Ali, sen benim, tüm mü'min ve mü'minelerin mevlası oldun."

[439] "Allâh'ın ismiyle söyle ya Hasan."

[440] "Gadîr günü Peygamber ümmete seslenmedi mi? Anlar da peygamberin nidasını duydu. Peygamber 'Mevlanız ve veliniz kimdir?' diye buyurdu. Allâh Teâlâ bizim mevlamız ve sen bizim velimizsin, hiç kimse bu mânâyı inkar

Hazret-i Resûl aleyhisselâm aytdı:

"يا تزال يا حسّان مريد ابردح القدس مانصر تنا بلسانك" Ve Hazret-i Ali kerremallâhu veche bu ebyâtı inşâ eyledi. Pes, Hazret-i Resûl aleyhisselâm mübârek seccâdesin İmâm Ali'ye yetişdirdi. Hem ol minber üstünde ba'dehû minberden aşağı indi. Ve emîru'l-mü'minin Ali kerremallâhu veche dahi Hazret-i Resûl'ün mübârek seccâdesin getürdi. Ardınca minberden aşağa indirdi. **25a** Hem ol minberin ayağında Hazret-i Resûl'ün emriyle kıbleye karşū döşedi. Andan Hazret-i Resûl aleyhisselâm seccâdeden üç kadem gerü durdu. Evvel sağ ayağın bir adım ileru basdı, Allâh Teâlâ adı birle Celle ve Alâ. İkinci kademini basdı kendü adına ki Muhammed Resûlullâh'dır. Seccâde üzerine geldi ve iki rek'at namâz kıldı, oturdu, el kaldırdı, bu duâyı okudu:

"اللهم اني اسألك ان تغفرلى زنبى و صحبه و عفه والعافات و دينى و دنيايى فى الاخرة و توفنى مسلماً والحقنى بالصّالحين وصلى الله علىّ و اخوانه بر حمتك يا ارحم الرّاحمين"[441]

Şimdi biz deriz, sallallâhu alâ seyyidinâ Muhammed ve âlihi ve ashâbihi ecmaîn.

"اللّهم احينى مسكيناً و امتنى مسكيناً و احشرنى فى زمرة المساكين[442] و توفّنى مسلماً و الحقنى بالصّالحين،[443] يا مجيب السّائلين"[444]

Andan sonra İmâm Ali dahi iki rek'at namâz kıldı, el kaldırdı, bu duâyı okudu:

"اللّهم اجل بواطننا بالخضوع و ظواهرنا بالخشوع لامرك و جعلنا متورعين بدر الخوف متمسكين بحبل الرّجاء متقدمين على اوامرك منتهنّ عن نواهيك و اشرح صدورنا بلطائف الايمان و نور قلوبنا بسرائر الايقان و حققنا بحقايق العرفان لاتحملنا عن جنابك، ولا تطردنا عن بابك، و افعل بنا بما هو لايق بكرمك يا جواد يا كريم يا ارحم الرّاحمين"[445]

Çün duâyı âhir aytdı. Öğle namâzı vakti oldu, müezzin ezan okudu. Pes, Hazret-i Resûl aleyhisselâm seferî iki rek'at öğle namâzının farzı ve ardınca iki rek'at ikindi namâzının farzını kılıverdi. Andan duâ kıldı, çün kim namâzdan fârig oldular. Hazret-i

---

etmez dediler. Peygamber 'Kalk ya Ali' buyurdu. 'Şüphesiz benden sonra İmâm ve hidâyetçi olmana râzı oldum. O halde ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır. Öyleyse Ali'ye köleler gibi gerçek yardımcılar olunuz."

[441] "Ey Allâh'ım, senden günâhlarımı bağışlamanı ve sahâbeleri bağışlamanı, iffetimi korumanı ve âfâtlardan korumanı dilerim. Dinimi ve dünyâmı âhirette korumanı isterim. Beni Müslüman olarak öldür ve sâlihlerle beraber halket. Allâh'ın selâmı benim ve anın kardeşlerinin üzerine olsun. Senin rahmetinle ey merhametlilerin en merhametlisi."

[442] "Allâh'ım beni fakir olarak yaşat, fakir olarak ruhumu kabzet ve âhirette de fakirler zümresinde haşret."

[443] "Beni müslüman olarak vefât ettir ve beni salihler arasına kat." (Yûsuf 12/101)

[444] "Ey duâlara icabet eden."

[445] "Allâh'ım içlerimizi huzu' (alçakgönüllülük) ile cilala. Dışlarımızı senin emrine karşı boyun eğmekle cilala. Bizi havf incisi ile vera sahibi olanlardan eyle. Senin reca' ipine sarılanlardan eyle. Senin emrin üzere mütekaddim eyle. Yasaklarına da son verenlerden eyle. Gönüllerimize îmanın güzellikleriyle inşirah ver. Kalplerimizi emîn olmanın sırrıyla aydınlat. Bizleri irfanın hakîkatleriyle doğrula. Bizi zatından ayırma. Bizleri katından kovma. Bizlere senin keremîne yaraşan şekilde muamele eyle. Ey Cevvad (cömertlikte ileri giden) Ey Kerîm (cömert, yüce), Ey merhametlilerin en merhametlisi."

Resûl aleyhisselâm ve âlihî yerinden durugeldi. Cemî' ashâb dahi bile ayak üzerine durugeldiler. Hazret-i Resûl aleyhisselâm ve âlihî mübârek omzundan zerâasını[446] eline alub, seccâde üzerine elif şeklinde saldı ve bu duâyı okudu:

"اللّهم انّی اشهد بك و کفابك شهیداً و اشهد انبیائك و رسلك و مئکتك و حملة عرشك و سکان سبع سمواتك و ارضك وما فیهنّ و ما فوقهنّ وما بین هنّ وما فهن بانّك انت الله الملك القدّوس السّلام المؤمن المهیمن العزیز الجبّار المتکبّر خالقی و رازقی ربّی و ربّ کلّ شئ بانّك انت الله لا اله الّا انت وحدك لا شریك لك تبرکت وتعالیت عمّا یقول الظالمین علوّاً کبیرًا"[447]

Ba'dehû ol zerâayı seccâde üzerinden getürdü ve mübârek boynuna bırakdı. Ve "Yâ Allâh Teâlâ" dedi. Fi'l-hâl Hazret-i Ali keremallâhu veche ileru gelüb Hazret-i Resûl'ün karşusunda el bağlayub durdu. Andan Hazret-i Resûl aleyhisselâm bu âyet-i kerîmeyi okudu: **25b**

"الّذینَ یقولونَ ربّنا إنّنا آمنّا فاغْفِرْلنَا ذُنوبنا وقِنا عَذابَ النّارِ الصّابِرینَ والصّادِقِینَ والْقانِتِینَ والْمُنفِقِینَ والْمُسْتَغْفِرِینَ بالأَسْحارِ شَهِدَ اللهُ أَنّهُ لا إلهَ إلاّ هُوَ والْملاَئِکَةُ وأُولُوا الْعِلْمِ قَائمًا بِالْقِسْطِ لاَإلهَ إلاّ هُوَ الْعزیزُالْحکیمُ إنّ الدِّینَ عند اللهِ الإسْلامُ..."[448]

Pes, Hazret-i Resûl aleyhisselâm ol zerâayı mübârek boynundan çıkardı ve mübârek eline aldı ve aytdı: "Yâ Ali, bu kuşak ol kuşakdır kim, Mi'rac Gecesi karındaşım Cebrâîl aleyhisselâm benim belime kuşatdı. Ve beni Allâh Sübhânehû ve Teâlâ Hazreti'ne iletdi. Ben dahi senin belüne kuşadırım" dedi. Ve bunu okudu:

"الحمد لله الّذی خلق آدم بقدرته، و جعله خلیفة فی الارض بحکمته و ارسل جبرائیل علیه السّلام اشدّ وسط بعد ما اخذ العهد علیه و اوصانی علی الامر بالمعروف و النّهی عن المنکر و اکدّه علیه ایّها النّاس یتشدر اوصانکم فی سبیل الله للجهاد والطّاعة والعبادة ولرضاء الله تعالی والاحکام الشّریعة والطّریقة من الاوامر والنّواهی و احکام الالیهی و اعلموا انّ علی الصّراط عقبة لا یقطعها الاالفتیان، او کلّ کریم صادق اللّسان و اعلموارحمکم الله ان

[446] Zera': Gölgelik.

[447] "Allâh'ım, muhakkak ki ben sana şahidlik ederim ve sen şahit olarak yetersin. Ve ben peygamberlerine ve Resûllerine, meleklerine ve hamele-i arşın ve senân (parlak, ışıklı) yedi semavatın ve arzın ve onlarda bulunanların ve onların üzerindekilerin ve ikisi arasındakilerin ve oradakilerin hepsinin senin olduğuna şahitlik ederim. Sen Allâh'sın, Melik'sin (buyrukları yerine getirilen), Kuddüs'sün (noksanlıktan arınmış), Selâm'sın (yarattıklarını selâmette kılan), Mü'min'sin (inananları güvenlikte kılan), Müheymin'sin (hükmü altına alan), Aziz'sin (ulu, galip), Cebbar'sın (dilediğini zorla yaptırma gücüne sahip olan), Mütekebbir'sin (yegane büyük), Hâlık'ımsın (yaratıcı), rızık verensin, Rabb'imsin. Ya Rabbi, her şey senindir, sen Allâh'sın, senden başka ilah yoktur. Sen birsin, senin ortağın yoktur. Sen yücesin, zâlimlerin söylediklerinden münezzehsin, büyüksün."

[448] "(Bunlar) 'Rabbimiz biz îman ettik. Bizim günâhlarımızı bağışla, bizi ateş azabından koru' diyenler, sabredenler, doğru olanlar, huzurunda gönülden boyun büküp divan duranlar, Allâh yolunda harcayanlar ve seherlerde (Allâh'tan) bağışlanma dileyenlerdir. Allâh, melekler ve ilim sahipleri, O'ndan başka ilah olmadığına adaletle şahitlik ettiler. O'ndan başka ilah yoktur. O mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. Şüphesiz Allâh katında din İslâm'dır." (Âl-i İmrân 3/16-19)

الفتوّت خايطت شريفة و رابطته لطيفتى و هى شعارى و شعار الانبياء والمرسلين من قبل، و اثارالاولياء والمتّقين من بعدى، وانا الفتا و ابن الفتا و اخوا الفتا و ابو الفتا "[449]

Kāle Allâh Sübhânehû ve Teâlâ:

"يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ"[450] Andan ol kuşağı Hazret-i Ali'nin sağ yanından beline saldı ve "Allâh-u Ekber" dedi ve üç düğüm dökdü. Evvel düğümün Allâh Teâlâ Celle ve Celâlehu adına dökdü.

"بسم الله على التّحقيق والحمد لله على التّوفيق"[451] dedi. Ve ikinci düğümün Hazret-i Cebrâîl aleyhisselâm adına dökdü. Ve üçüncü düğümün kendü adına dökdü kim, "Benim adımla kim, Allâh Teâlâ'nın Resûlüyüm" dedi ve mührü döndürdü. Tâ Allâh Teâlâ adıyla dökülen düğüm üstüne geldi ve ol meşeddin ya'nî kuşağın bir ucun sağdan ve bir ucun soldan sokdu ve tekmîl etdi. Ve üzerine bu mührü okudu kim:

"يا على مكتوب على باب الجنّة لا اله الّاالله محمّد رسول الله و على ولى الله و اخوا رسول الله"[452] dedi. Ehl-i fütüvvet buna mühr-ü şed dirler. Sevâkıbu'l-Ahbâr'da şöyle naklolunmuşdur: Andan sonra Hazret-i Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem iki mübârek elini ol kuşağın mührü altına sokdu ve bunu okudu:**26a**

"اتممتلك و اكملتك و اخلفتك و اخوتك يا على آه"[453] dedi. Ehl-i fütüvvet buna tekmîl dirler. Hazret-i Resûl aleyhisselâm ol kuşağı kuşatdı ve şeddin mübârek temlîki[454] içün duâ kıldı. Ve seccâdede oturdu. Ashâb radıyallâhu anhüm dahi cümle oturdular. Pes, Hazret-i Resûl aleyhisselâm şükür-bârından[455] bu ehâdis-i şerîfte buyurdu:

"يا ايّها المؤمنين اليوم الخابوا فى الاسلام اثنين اثنين لانّ المؤمن كثيراً باخيه"[456] Hadîsin mânâsı budur ki, "Ey ol kimseler kim imâna gelmişsiz bugün karındaşlık günüdür. İslâmda

[449] "Allâh'a hamdolsun ki O, Âdem'i kudretiyle yarattı ve onu hikmetiyle yeryüzünde halife kıldı. Ve Cebrâîl aleyhisselâm'ı gönderdi, onun üzerine söz aldıktan sonra belinden bağladı ve bana emr-i bi'l ma'rûf nehy-i ani'l münker üzerine tavsiyede bulundu ve onu onayladı. Ey insanlar! Vasiyetlerinizi (emir, tembih) Allâh yolunda cihad, taat, ibâdet, Allâh Teâlâ'nın rızâsı, şeriat hükümleri, ilâhi hükümler, emir ve yasaklar yolunda harcamak için verdirin. Âhiret yolunu bilin ve yiğitlik olmaksızın onu kesmeyin. (yiğitce devam edin) sözün doğrusu hep en büyüktür. Ve biliniz ki Allâh size hayidât-ı şerîfe (doğru yolu gösterenler) rabıta-i latifeye, vahiy şiârına (iz, işâret), önceki Resûl ve enbiyanın şiarına, sonraki evliya ve müttakilerin eserlerine ve enâ el-fetâya (fütüvvete erenlere) ve ibnü'l-fetâya ve ihva el-fetâya ve ebü'l fetâya merhamet etsin."

[450] "Ey îman edenler! Sabredin, sabır yarışında düşmanlarınızı geçin. Cihad için hazırlıklı ve uyanık olun ve Allâh'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz." (Âl-i İmrân 3/200)

[451] "Apaçık Allâh'ın ismiyle ve hamdolsun Allâh'a tevfiki üzere."

[452] "Ey Ali, Cennetin kapısında Allâh'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allh'ın Resûlüdür ve Ali Allâh'ın velisi ve Resûlullâh'ın kardeşidir yazılıdır."

[453] "Senin için tamamladım ve kemale erdirdim ve seni hilâf kıldım Yâ Ali, âh."

[454] Temlik: Bir mülkü birine mülk olarak verme.

[455] Şükürbâr: Şükür yağdıran, şükür saçan.

[456] "Ey mü'minler bugün İslâmda kardeşlik günüdür. İkişer ikişer (kardeşleşin) Çünkü mü'minlerin hepsi kardeştir."

ikişer ikişer karındaşlaşın.” Bedürüstî ki[457] mü’min karındaşıyla kopacaktır. Evvel (okunmayan kelime) Allâh Teâlâ’nın emriyle Hazret-i Cebrâîl aleyhisselâm bu âyeti getürdi. [458]”... اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيناً..“ Pes, Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem bu şükrâniye buyurdu:

[459]”يا اصحابى تتحادو فى الاسلام اخوين اخوين“ Ya‘nî “Ey benim ashâblarım, her iki kişinüz birbirinizi karındaşlığa kabûl eylen” dedi. Ve kāle sallallâhu aleyhi ve sellem:

[460]”من اراد الله خيرا رزقه خليلا صالحا ان تسى ذكره و ان ذكره و ان ذكره اعانه“ Ya‘nî kim, Hak Sübhânehû ve Teâlâ ana hayır dileye, ana bir sâlih dost rûzî[461] kılur ki, eğer Allâh Teâlâ’yı unudursa ana andıra. Eğer kârı varsa ana yardım kıla. Ve kāle sallallâhu aleyhi ve sellem:[462]”من اخا اخافى الله رفعه الله درجة فى الجنّة لاينالها بشئ من علمه“ Bu hadîs-i şerîfin mânâsı budur kim, her kimse kim karındaşlaşa bir mü’min karındaşla, Hak Teâlâ ol kişilere Cennet’te bir derece yücelte ki, hiçbir amelle encıleyin dereceye erişmeyeler. Ve kāle sallallâhu aleyhi ve sellem:

[463]”ينصب لطائفة من النّاس كراسى حول العرش يوم القيمة و جوههم كا القمر ليلة بدر يضرع النّاس ولا يضرعون و يخاف النّاس ولا يخافون فهم اولياء الله لا خوف عليهم ولاهم يحزنون فصلى من هؤلاء يا رسول الله قال المتواخون و المتحابون فى الله“

Bu hadîsin mânâsı budur kim; Kıyâmet gününde arşın çevresinde bir tâife içün kürsîler kurula. Ol tâifenin yüzleri bedir olmuş aya benzer ola. Cemî’ âdemler belkeller, anlar belkelmeyeler. Cemî’ âdemler korkalar, anlar korkmayalar. İmdi, Allâh’ın dostlarıdır, anlara korkmak ve gam yokdur. Ashâbdan biri aytdı: “Anlar kimlerdir Yâ Resûlallâh?” Hazret-i Resûl aytdı: “Anlar ol kimselerdir ki, Allâh içün karındaşlaşırlar ve Allâh içün sevişürler.” Ve kāle aleyhisselâm: **26b**

[457] Bedürüstî: Gerçekten de, kuşkusuz.
[458] “…Bugün sizin içün dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm’ı seçtim…” (Mâide 5/3)
[459] “Ey ashâbım ikişer kardeş ikişer kardeş olarak İslâmda birleşin.”
[460] “Allâh kimin için hayır dilerse, unuttuğunu ona hatırlatacak ve hatırladığında ona yardım edecek sâlih, yakın bir dost ile rızıklandırır.”
[461] Rûzî: Rızıklanma, kısmetlenme.
[462] “Kim Allâh yolunda bir kardeş edinirse Allâh Teâlâ o kardeşliği edineni cennette bir derece yükseltir. O dereceye o başka bir ameliyle hiçbir zaman nail olamaz.”
[463] “‘İnsanlardan bir topluluk için Kıyâmet Günü arşın etrafında kürsüler vardır. Onların ise yüzleri dolunay gecesindeki ay gibidir. İnsanlar korku içerisindedir fakat onlar korkmazlar. Onlar Allâh’ın kendilerine korku vermediği veli kullarıdır. Onlar mahzun da olmazlar.’ Ve sordular: ‘Onlar kimlerdir Ya Resûlallâh?’ Dedi: ‘Onlar Allâh için kardeş olanlar ve birbirlerini sevenlerdir.’”

‘‘و اله لمة اخون والمتحا بون فى الله علمى عمود فى ياقوته حمراء فى رأس العمود سبعون الف عوفة يتشرّفون على اهل الجنّة يضئ حسنهم لاهل الجنّة كما يضئ الشّمس لاهل الدن عليهم ثياب سندس حضر مكتوب على جباهم هؤلاء المتواخون المتحابون فىالله’’[464]

Bu hadîs-i şerîfin mânâsı budur ki; Allâh içün karındaşlaşub sevişenler, kızıl yâkuttan bir direk üzerinde olalar ki, ol direğin üzerinde yetmişbin köşk ola. Cennet ehline müşrîf[465] olalar. Yüzleri Cennet ehline ziyâ vere. Nitekim güneş dünyâ ehline ziyâ verdi, Cennet ehli birbirine edeler: “Gelün, dünyâda Allâh içün kardaşlaşub sevişenleri temâşâ edelim.” Pes, her kaçan kim anların hüsnü şöylece ziyâ vere Cennet ehline. Nitekim güneş dünyâ ehline ziyâ verirdi. Ve anların libâsı yeşil sündüsten ola ve alınlarında yazılu ola ki, “Bunlar ol kimesnelerdir ki, dünyâda Allâh içün kardaşlaşub seviş[en]lerdi.” Ve kāle sallallâhu aleyhi ve âlihî:

‘‘استكبره او من الاخوان فى الله تعالى لان لكلّ مؤمن شفاعة قليل المؤمن يدخل فى شفاعة اخيه فانّ المؤمن اذامات قبل صاحبه و قيل له ادخل الجنّة سئل عن منزل اخيه فان كان دونه لم يدخل الجنّة حتى يعطى اخيه مثله ولايزال يسئله من ذكرى من زكى فيقال انى كنت اعمل لى وله فقطى جميع ما سئلك و يرفع اخوه الى درجته معه’’[466]

Bu hadîs-i şerîfin mânâsı budur ki; çoğladık karındaşı Allâh içün ki, bedürüstî her mü’minin şefaati vardır. Şâyet ki, mü’min karındaşı şefaatle Cennet’e gire. Bedürüstî her kaçan kim mü’min musâhibinden öndin ola. Ve anlarınla Cennet’e gire. Ol mü’min karındaşının menzilinden[467] sonra eğer kendüden alçak olursa, Cennet’e girmeye. Tâ karındaşına dahi ancıleyin menzil verilmeyince, mâdam sora, şöyle şöyle edeler: “Ol sencileyin amel kılmadı.” Ol mü’min diye kim: “Ben kendim içün ve hem anın içün amel kılardım.” Pes, her nesne kim, karındaş için dileyivereler, andan karındaşını kaldırub, kendü derecesine böyle eyledi. Ve dahi nice hadîsler âhiret karındaşı olmak hakkında. Çün ashâb radıyallâhu anhüm bu ehâdis dürer-i bârîyi işidüb, şâz olub sem’an ve tâaten “Yâ Resûlallâh” deyü bir uğurdan durugeldiler. Pes, Hazret-i Resûl

[464] “Allâh’tan ötürü birbirlerine sevgisi olanlar, kırmızı yakuttan bir kule üzerinde bulunurlar. O kulenin üzerinde yetmişbin köşk mevcuttur. Onlar yukarıdan Cennet’e baktıklarında yüzlerinin ışığı güneşin dünyâya verdiği ışık gibi olur. Cennet ehli ‘Haydi onları seyredelim’ diye seyre çıkarlar. Onların üzerlerinde yeşil sündüsten elbiseler ve alınlarında da ‘Bunlar Allâh uğrunda birbirlerini sevenlerdir’ diye yazılır.”

[465] Müşrîf: Etrafı gören, yükselen.

[466] “O, Allâh yolunda kardeşinden dolayı büyük oldu. Çünkü her mü’min için kardeşiyle gireceği bir şefaat hakkı vardır. Muhakkak ki mümin kardeşinden önce öldüğünde ona ‘Cennet’e gir’ denilir. Kardeşinin menzilinden sorar. Ona ‘sorduğun kimseler senin ulaştığın dereceye ulaşamadı, Cennet’e giremedi’ denir. Kardeşine onun benzerinden verilinceye kadar sorar. Zihninden hatırlamak için yine sorar ve ardından der. ‘Ben hem kendim hem de onlar için amelde bulundum’ der. Bunun üzerine onların kardeşlerinin de onunla birlikte derecesi artar.”

[467] Menzil: İkamet olunan yer, mesken, inilen yer.

aleyhisselâm buyurdu; Ebû Bekir'i Ömer birle karındaşlaşdırdı. Ve Osman'ı Abdurrahmân ile ve Selmân'ı Ebû Derda ile ve Ammâr bin Yâsir'i Sa'd bin Hazrec ile ve bâkî ashâbı birbiriyle bu kalem ile karındaş eyledi. Şeyh Ebû Talib Mekkî rahmetullâhi aleyh Kitâb-ı Kutu'l-Kulûb'da şöyle nakleyledi ve Allâh-u âlem: **27a** Çün Hazret-i Resûl aleyhisselâm ve âlihî cümle ashâbı radıyallâhu anhüm ikişer ikişer birbiriyle karındaşlaşdırdı. Ammâ Hazret-i Ali'yi kimesne ile karındaşlaşdırmadı. Bu halde emîru'l-mü'minin Hazret-i Ali kerremâllahu veche ve radıyâllahu anhın mübârek gözleri yaş ile dolub, ileru geldi ve aytdı: "Yâ Resûlallâh, cümle ashâbı birbiriyle karındaşlaşdırdın ve beni kimesne ile karındaşlaşdırmadın. Benim günâhım nedir?" dedi. Hazret-i Resûl aleyhisselâm aytdı: "Yâ Ali, sen benim karındaşımsın. Hem dünyâda ve hem âhiretde şöyle kim, Mûsâ ile Hârûn karındaş idiler." Nitekim *Mesâbîh*'de İmâm Beğavi getürmişdir. An İbn Ömer radıyallâhu anh ennehû kāle:

"اخا رسول الله علیه السّلام واله بین اصحابه فجاء علی رضی الله عنه یدمغ عیناه فقال اخببث بین اصحابك و لم نوافی بیتی و بین احد فقال علیه السّلام و آله انت اخی فی الدّنیا و الآخرة"

Ve İbnü'l-Halil en-Nefî *Emâlî*'de getürmişdir. An Abbas radıyallâhu anh ennehû kāle:

"انّ النّبی علیه السّلام و آله نظر وجه علی ابن ابی طالب یوم اخابین اصحابه و قال انت سیّد فی الدّنیا و سیّد فی الآخرة دمّك دمّی و جسمك جسمی و روحك روحی و لحمك لحمی من احبّك فقد احبّنی و حبیبی حبیب الله ومن ابغضك فقد ابغضنی و بغضینی بغیض الله "[468] قالو: "بل لمن ابغضك بعدی"[469]

Hadîs-i şerîfin mânâsı budur ki, İbn Abbâs radıyallâhu anhüma rivâyet eder: Ol gün ki, Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve âlihi ashâbı birbiriyle karındaşlaşdırdı. Andan Hazret-i Ali'nin yüzüne bakdı ve aytdı: "Sen seyyidsin dünyâda ve seyyidsin âhirette. Kanın benim kanımdır ve canın benim canımdır ve tenin benim tenimdir ve etin benim etimdir. Her kim ki seni sevmiş, hakkā ki beni severmişdir. Ve benim sevgüm Hak Teâlâ sevgüsidir. Ve seni sevmemek beni sevmemekdir. Ve beni sevmemek Allâh Teâlâ'yı sevmemekdir. Cehennem ol kimseler içündür ki, bizden sonra sana buğz edeler." Çün Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve âlihî ve sellem bu hadîs-i gevher

[468] "Nebi aleyhisselâm ashâbın kardeşleştirme gününde Ali bin Ebû Talib'in yüzüne baktı ve dedi: 'Sen dünyâda efendisin ve âhirette efendisin. Kanın kanımdır, cismin cismimdir, ruhun ruhumdur, etin etimdir. Kim seni seviyorsa ancak beni sever, beni seven Allâh'ı sevmiş olur. Kim sana buğzederse ancak bana buğzetmiş olur. Bana buğzeden Allâh'a buğzetmiştir."

[469] "Bilakis, sana kim benden sonra buğzeder?

nisâr[470] buyurdu. Hazret-i Ali kerremâllahu veche şâz olub ol hînde bu ebyâtı eyledi. Kāle en-Nebi aleyhisselâm ve âlihî:" اللّهم اجعل هاديا مهديّا و اهديه " Ve *Kitâbu'l-Fusûli'l-mühimme fi'l-ma'rifeti'l-eimme*'de getürmüşdür ki, Hazret-i Resûl aleyhisselâm ve âlihî duâ kıldı ve Hazret-i Ali'nin başına bir imâme giydirdi ki, ana zi's-sehâb[471] dirler. Tâc üstüne sarılmışdır, iki taylasânı[472] vardı ve aytdı: "Yâ Ali, bedr-i Huneyn gününde Hak Sübhânehû ve Teâlâ bana yardım etmek içün ferişteler göndermişdi." **27b** Cümlesin imâmeleri[473] şöyle idi; Hazret-i Ali'nin eğnine fütüvvet libâsın giydirdi ve aytdı: "Yâ Ali, Mi'râc Gecesi Cennet'e girdim, Cennet'in orta yerinde kız yâkuttan bir köşk gördüm. Cebrâîl ol köşkün kapusını açdı, içeru girdim. Bir hücre gördüm, bir tane ak incuden, ol hücrenin içünde nurdan bir sandık gördüm, aytdım: 'Yâ Cebrâîl, bu sandık içinde ne var?' dedim. 'Bilmezem Yâ Resûlallâh, anı Allâh bilür' dedi. Pes, Hak Celle ve Alâ kıbelinden bir nidâ geldi ki: 'Yâ Cebrâîl, ol sanduğu aç.' Kaçan kim Cebrâîl ol sanduğı açdı. 'İçinde bu hırka ve bu tâc ve bu imâme vardı idi. Ve Cebrâîl ol gece bana nice yetişdürdüyse ben dahi sana bugün öyle yetişdirdim'" dedi. Ve Hazret-i Ali'yi seccâdesine geçürdi ve aytdı: "Yâ Ali, sen dahi durugel, kendü hulefânı bu mahfilde kuşad" dedi. Pes, Hazret-i Ali dahi yerinden durugeldi Hazret-i Resûl aleyhisselâm ve âlihinin önünde onyedi rek'at farızâ namâz aşkına. Ashâbdan ol hazretin hizmetkârı idi ve âlim idi ve hem Hazret-i Resûl anın hakkında buyurur:

سلمان منا اهل البيت ادرك علم اوّ اوّلين والآخرين و انّ الجنّة مشتاق الى سلمان فى كلّ يوم وليلة خمسة مرآة"[474]"

Ya'nî Selmân bizdendir ve ehl-i beytimizdendir ve evvelîn ve âhirîn ilmine erdi. Ve bedürüstî ki, Cennet arzular Selmân'ı gecede ve gündüzde beş kez. Ve Selmân dörtyüzkırkbeş yaşında dünyâdan nakletdi. Kabri Medâin'dedir, rahmetullâhi aleyh. İkinci Amr bin Ümeyye-i Damîrî'nin belin bağladı ki, ol Hazret-i Resûl'ün peykiydi[475]. Peyklerin silsilesi ana çıkar. Kabri Hâmis'dedir, rahmetullâhi aleyh. Üçüncü Bilâl-i Habeşî'nin belin bağladı ki, ol Hazret-i Resûl'ün müezzini idi. Müezzinlerin silsilesi ana çıkar. Kabri Şam'dadır, rahmetullâhi aleyh. Dördüncü Büreyde-i Eslemî'ye kuşatdı

[470] Gevher nisâr: Düzgün söz söyleyen.
[471] Zi's-sehâb: Karanlık, zulmetli.
[472] Taylasân: Zâhidlerin sarkıttıkları sarık ucu.
[473] İmâme: Başa sarılan sarık.
[474] "Selmân ehl-i beytimdendir. Evvel ve ahirinin ilmini idrak etti. Ve Cennet her gün ve her gece beş kez Selmân'ı arzular."
[475] Peyk: Haber ve mektup getirip götüren.

ki, ol Hazret-i Resûl aleyhisselâmın sancakdârı idi. Ol kimesne ki, İslâm sancağını getürmişdir. Sancakdarların silsilesi ana çıkar. Kabri Merv'dedir ve hicretin altmış yılında anda şehîd oldu, rahmetullâhi aleyh. Beşinci Zi'n-nû Mısrî'nin belin bağladı ki, Mısır Sultanı Mukavkısrân elçiliğe göndermişdir. Hazret-i Resûl aleyhisselâmı görücek artuk ayrılmadı. Âlim ve şâir ve hem tabîb ve ilm-i tasrîf Hazret-i Ali'den görmüş idi. Tabîblerin silsilesi ana çıkar. Kabri Mısır'dadır, rahmetullâhi aleyh. Altıncı Suheyb Rûmî'nin belin bağladı. Ve icâzet verdi ki, Hazret-i Resûl'ün meddâhîdi ve Hazret-i Ali'nin şâkirdidir. **28a** Ve Hazret-i Resûl aleyhisselâm ve âlihî anın hakkında buyurdu ki: "من فردوس الاخبار" Ruviye an Resûlillâh aleyhisselâm ve âlihi ennehû kāle: [476]"من يسقى من خوض صهيي الرّومى" Ya'nî Kıyâmet gününde evvel kimesne ki havz içüren Suheyb-i Rûmî'dir. Ahîlerin silsilesi ana çıkar. Yüzon yaşında nakleyledi. Kabri Sivas'dadır, rahmetullâhi aleyh. Ve bir rivâyette Suheyb bin Sinan Rûmi Medine'de vefât eyledi ve Bakîa'da defn olundukda. Sinni, yetmişüç yıl idi. Vüfût-u târih hicretin otuzüç senesi şevvaldedir. Yedinci, Hasan Basrî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Ya'nî meşâyihin silsilesi ana çıkar. Ol silsileye silsile-i fazlî dirler. Yüzyetmiş yaşında nakleyledi. Kabri Buhâra'dadır, rahmetullâhi aleyh. Ve bir rivâyette İmâm Hasan Basrî Basra'da yüzon tarihinde vefât edüb, anda defn olundukda seksensekiz yaşında idi. Sekizinci Kanber'in belin bağladı ve icâzet verdi. Seyislerin ve mükârilerin[477] ve renkkâzların silsilesi ana çıkar. Haccâc bin Yûsuf anı şehîd eyledi. Kabri Bağdâd'dadır, rahmetullâhi aleyh. Dokuzuncu Kümeyl İbn-i Ziyâd'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Meşâyihin silsilesi ana çıkar. Anlara Kümeylîler dirler. Anı dahi Haccâc şehîd eyledi. Kabri Kûfe'dedir, rahmetullâhi aleyh. Ve bir rivâyette Kümeyl yetmiş yaşında iken sekseniki tarihinde Haccâc katleyledi. Onuncu Abdullâh İbn-i Abbâs'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Müfessirlerin silsilesi ana çıkar. Kabri Mekke'dedir, rahmetullâhi aleyh. Onbirinci Mâlik Eşter Necî'nin[478] belin bağladı ve icâzet verdi ki, ol Hazret-i Ali'nin şâkirdi idi. Ve silahşörlükte gâyet bahadırâr idi. Ve hem Hazret-i Ali anı beylerbeyi etmişdi. Cemî' silahşörlerin ve gazilerin silsilesi ana çıkar. Kabri Kûfe'dedir, rahmetullâhi aleyh. Onikinci Muhammed bin Ebî Bekr radıyallâhu anhümânın belin bağladı ve icâzet verdi ki, yaycıların silsilesi ana çıkar. Kabri Mısır'dadır, rahmetullâhi aleyh. Onüçüncü

[476] "Süheyb er-Rûmî havuzdan su içiren kişidir."
[477] Mükârî: Kira ile hayvan işleten adam, katırcı.
[478] Doğru şekli "Nehaî" olduğu halde müellif "neci" olarak yazmıştır.

civanmerd kasabın belin bağladı ve icâzet verdi. Künyesi Ebû Akîl'dir. Ve adı Nasr-ı İsfahânî'dir ve lakabı civanmerd kasabdır. Kasabların silsilesi ana çıkar. Kabri Bağdad'dadır, rahmetullâhi aleyh. Ondördüncü Câbir Ensârî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Ensârîlerin nikâbetin[479] ana havâle kıldı, rahmetullâhi aleyh. Onbeşinci Ebâ Zer Gıfâri'nin belin bağladı ve icâzet verdi. **28b** Ol dahi Yûsuf Perlüve'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Palandûzların[480] silsilesi ana çıkar. Yüzyetmiş yaşında nakletdi, rahmetullâhi aleyh. Onaltıncı Ebû Derdâ Âmirî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Ve ashâb-ı suffeye ser-halîfe eyledi. Ehl-i riyâzetin silsilesi ana çıkar ve dahi Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem onun hakkında buyurdu. An İbn-i Abbâs radıyallâhu anh innehu kāle, kāle Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve âlihî ve sellem:

"اوّل من تصلفحه الملائكة من مفازء يوم القيمة ابو دردآء"[481] Ya'nî ol kimesne kim, onunla feriştehler merhaba ederler Kıyâmet gününde kurtulmasından, Ebû Derdâ'dır. Onyedinci Ebû Ubeyde Harzecî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Ve Ensârilere reis dendi. Reislerin silsileleri ana çıkar. Çün emîru'l-mü'minîn Hazret-i Ali radıyallâhu teâlâ anhu zikr olunan ashâbın rıdvânullâhi teâlâ aleyhim ecmaîn bellerin bağladı ve icâzet verdi. Andan seccâdesi üzerine geçdi, oturdu. Ve Selmân-ı Fârisi'ye buyurdu ki, "Yâ Selmân, sen dahi ashâbdan hakkı olanın belin bağla ve icâzet ver" dedi. Pes, Selmân radıyallâhu anh dahi emîru'l-mü'minîn icâzetiyle kalktı. Bu şimden gerü esâmîleri zikr olunacak ashâbın bellerin bağladı ve icâzet verdi. Evvel Ebu'l Muhaccen Kürî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. İkinci Ebü'n-Nasr Abdullâh En-Nâc'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Ve cemî' mekûk ehli olanın silsilesi ana çıkar. Ve çullâhlarun reisi oldu. Seksenyedi yaşında âhirete nakletdi. Kabri Rida'dadır, rahmetullâhi aleyh. Üçüncü Amr İbn-i İmrân Berberî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Etimekçilerin silsilesi ana çıkar. Seksenyedi yaşında âhirete nakletdi. Kabri Ba'lebek'dedir, rahmetullâhi aleyh. Dördüncü Adî İbn-i en-Nebbâş'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Bakkalların başı budur ve yemiş satanların silsilesi ana çıkar. Yüzyirmi yaşında âhirete nakletdi. Kabri Kuds-i Mübareke'dedir, rahmetullâhi aleyh. Beşinci Şeyh Ebû Amr İbn-i Abdullâh Vâsitî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. İşbâzların silsilesi ana çıkar. Yüzelli yaşında âhirete nakletdi. Kabri Sûkum'dadır, rahmetullâhi aleyh. Altıncı Selmân-ı

[479] Nikâbet: Nakiblik, vekalet, riyaset.
[480] Palandûz: Semerci, palancı.
[481] "Kıyâmette kazananlardan en önce meleklerle musafaha edecek olan Ebû Derdâ'dır."

Kûfî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Sakaların silsilesi ana çıkar. Yüzotuz yaşında âhirete nakletdi. Kabri Ridâ'dadır, rahmetullâhi aleyh. **29a** Yedinci Abdullâh Mısrî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Dellâlların silsilesi ana çıkar. Sekizinci Mahza bin Osman'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Hamamcıların silsilesi ana çıkar. Dokuzuncu Mansûr İbn-i Kâsım Bağdadî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Hamamda nâtırlık[482] edenlerin silsilesi ana çıkar. Onuncu Zeyd Hindî Tabbâğ'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Tabbâğların[483] silsilesi ana çıkar. Onbirinci Dâvud İbn-i Abdurrahmân Berberî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Derzîlerin silsilesi ana çıkar. Onikinci Mansûr Zühdü'l-Fettân'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Hallâcların[484] silsilesi ana çıkar. Onüçüncü Abdullâh el-Vâsıtî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Takıyyecilerin[485] silsilesi ana çıkar. Ondördüncü Amr İbn-i Âmir ez-Zarrâb'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Kürkçülerin (kürekçilerin) silsilesi ana çıkar. Onbeşinci Ebû Said Lebbâdî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Keçecilerin silsilesi ana çıkar. Onaltıncı Müslim İbn-i Akîl'in belin bağladı ve icâzet verdi. Hâfızların silsilesi ana çıkar. Onyedinci Mansûr İbn-i Muâz'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Muarriflerin[486] silsilesi ana çıkar. Onsekizinci Kâsım İbn-i Abdullâh Kûfî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Yazıcıların silsilesi ana çıkar. Ondokuzuncu Abdullâh Yemenî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Sahafların silsilesi ana çıkar. Yirminci Hasan İbn-i Sâbit'in belin bağladı ve icâzet verdi. Şâirlerin silsilesi ana çıkar. Yirmibirinci Hamza bin Yetîm'in belin bağladı ve icâzet verdi. Ol Hazret-i Resûl aleyhisselâmın hoşhânıydı.[487]. Hoşhanların silsilesi ana çıkar. Yirmikinci Ebû Zeyd Müslim Haddâd'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Demircilerin ve çelenlerin silsilesi ana çıkar. Yirmiüçüncü Ebü'l-Kâsım Âyâr'ın belin bağladı ve icâzet verdi. İğnecilerin silsilesi ana çıkar. Yirmidördüncü Ebû Habîb Hafiyyuddîn Nehâs'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Kâzancıların silsilesi ana çıkar. Yirmibeşinci Ebü'l-Kâsım bi'l-Hammî es-Semyânî el-Baytâr'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Nalbandların silsilesi ana çıkar. Yüzkırk yaşında dünyâdan âhirete nakletdi. Kabri Hürmüz'dedir, rahmetullâhi aleyh. Yirmialtıncı Nasr İbn-i Abdullâh'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Kuyumcıların ve altuncıların silsilesi ana çıkar. **29b** Yirmiyedinci Hüseyn

[482] Nâtır: Hamam hademesinin başı.
[483] Tabbağ: Kılıç yapan kimse.
[484] Hallac: Pamuğu atıp ayıran sanatçı.
[485] Takyeci: Şapka yapan ve satan.
[486] Muarrif: Tarif ve tayin eden.
[487] Hoşhân: Güzel okuyan.

Basrî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Halvâcıların silsilesi ana çıkar. Yirmisekizinci Hüsâm İbn-i Abdullâh el-Basrî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Attârların[488] silsilesi ana çıkar. Yirmidokuzuncu Abdullâh İbn-i Ca'fer-i Tayyâr'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Gazzâzların[489] ve mevtyâpların silsilesi ana çıkar. Otuzuncu Saîd İbn-i Ebû Ubeyde Hazrecî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Tâcirlerin silsilesi ana çıkar. Otuzbirinci Muhammed el-Ekber Yemenî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Pabuççıların ve paşmakçıların[490] ve cizmecilerin silsilesi ana çıkar. Yüzyirmidört yaşında âhirete nakletdi. Kabri Cezâyir'dedir, rahmetullâhi aleyh. Otuzikinci Ebû Nasr Hâşim Bağdâdî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Sarrâcların[491] silsilesi ana çıkar. Otuzüçüncü Esîr Hindî Seyyâh'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Kılıççıların silsilesi ana çıkar. Yüzyirmi yaşında nakletdi. Kabri Cezâyir'dedir, rahmetullâhi aleyh. Otuzdördüncü Ebü'l-Feth İbn-i Abdullâh Basrî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Bıçakcıların silsilesi ana çıkar. Otuzbeşinci Nâsır İbn-i Abdullâh el-Mekkî el-Hayyâm'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Çadır-dûzânların[492] silsilesi ana çıkar. Otuzaltıncı Nasr Hindî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Ferrâşların[493] ve meş'aledârların silsilesi ana çıkar. Otuzyedinci Hasan Kattâl Gazî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Siper-dûzânların silsilesi ana çıkar. Otuzsekizinci Amr İbn-i Huzâî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Emînlerin ve çavuşların silsilesi ana çıkar. Otuzdokuzuncu Nasrullâh Semmâk'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Balıkcıların silsilesi ana çıkar. Kırkıncı Ebû Ubeyde-i Cerrâh'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Cerrâhların silsilesi ana çıkar. Kırkbirinci Ebü'l-Kâsım Abdülvâhid en-Neccâr'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Dülgerlerin silsilesi ana çıkar. Kırkikinci Ebû Abdülharrât'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Hasırcıların silsilesi ana çıkar. Kırküçüncü Kâsım İbn-i Nâsır'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Taşcıların silsilesi ana çıkar. Kırkdördüncü Sa'd İbn-i [Ebû] Vakkâs'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Tîrendâzların[494] silsilesi ana çıkar. Kırkbeşinci Ebû Muhammed İmrân el-Kavvâs'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Yaycıların ve okçuların silsilesi ana çıkar. Kırkaltıncı Ammâr İbn-i Abdullâh es-Sayyağ'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Boyacıların silsilesi

[488] Attar: Güzel kokulu yağlar vs.satan kişi.
[489] Gazzaz: İpek işleyen kimse.
[490] Paşmakçı: Ayakkabı yapan ve satan kişi.
[491] Sarrâc: Eğer vs.at takımı yapan ve satan kişi.
[492] Çadır-dûzân: Çadır dikmekle uğraşan kişi.
[493] Farrâş: 1-Yatakları yapan ve kilim ve maketleri döşeten hizmetçi. 2-Süpürücü, mukaddes mekanları süpürüp temizlemeye ve bekleyip muhafaza etmeye memur kişi.
[494] Tîrendâz: Ok atan, okla vuran.

ana çıkar. **30a** Yüzotuz yaşında dünyâdan nakletdi. Kabri Yemen'dedir, rahmetullâhi aleyh. Kırkyedinci Amr İbn-i Nasîr el-Vetar el-Mısrî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Kirişçilerin silsilesi ana çıkar. Kırksekizinci Abdülgaffar el-Fehhar el-Medenî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Çanakcıların ve bardakcıların ve çölmekçilerin silsilesi ana çıkar. Yüzaltmışiki yaşında âhirete nakleyledi. Kabri Medine'dedir, rahmetullâhi aleyh. Kırkdokuzuncu Gıyas İbn-i Ömer İbnü'l-Hırâs'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Çiftcilerin silsilesi ana çıkar. Ellinci Ebu Zeyd Hind'in ana yapa rinlind (ü 8) dirler. Hazret-i Resûl'ün bağbendi[495] idi. Anın belin bağladı ve icâzet verdi. Ol bağçevanların silsilesi ana çıkar. Yüzelli yaşında âhirete nakletdi. Kabri Hindistan'dadır. Ellibirinci Abdullâh bin Abdullâh'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Elliikinci Avn İbn-i İmrân'ın belin bağladı ve icâzet verdi. Hurdafürûşların[496] silsilesi ana çıkar. Elliüçüncü Avn İbn-i eş-Şârib er-Râî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Çobanların silsilesi ana çıkar. Elli dördüncü Abdullâh İbn-i el-Bahrî'nin belin bağladı ve icâzet verdi. Gemicilerin silsilesi ana çıkar. Ellibeşinci Mikdâd İbn-i Esved'in belin bağladı ve icâzet verdi. Ol Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellemin emîni idi. Ve Hazret-i Ali'nin şâkirdi idi. Bir yere kâdı göndermelü olsa, anı gönderir idi, rahmetullâhi aleyh. Kâdıların silsilesi ana çıkar. Çün bu zikrolunan ellibeş nefer-i ashâb, rıdvânullâhi teâlâ aleyhim ecmaîn miyânbeste[497] oldular. Andan Hazret-i Nebi'nin ve velinin ellerin öpdüler. Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem anlara duâ eyledi ve aytdı:

"يا اصحاب لو سلك النّاس و اديا و على و اديا و على و اديا فا سلكوا واديا علينا فانّ الحق مع على و على مع الحق انّه لن يدخلكم فى ردّ ولن يخرجكم من هدى"

Sevâkıbu'l-Ahbar getürmişdir, Ebû Eyyûb Ensârî'den ve Ammâr İbn-i Yâsir'den rivâyet kılur ki, Gadîr-i Hûm'da Hazret-i Resûl aleyhisselâm ve âlihi aytdı: "Cemî' mahlûkât bir yola gitseler ve Ali bir yola gitse, siz Ali gitdüği yola gidin Hak Ali iledir. Ve Ali Hak iledir ki, sizi yaramaz yere getürmez ve doğru yolluktan çıkarmaz."

و من مفاتح الاقبال و عن عبدالله ابن بريده رضى الله عنه انه قال، قال رسول الله عليه السّلام و آله بو غدير خم هذه الآيت " اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِۙ اُولٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِۜ" فوضع يده على كنت على رضى الله

[495] Bağbend: Bağ ile bağlı.
[496] Hurdafürûş: Ufak tefek şeyler satan, çerçi.
[497] Miyânbeste: Bel bağlamış, hâzır.

عنه، فقال انت و انصارك و انباعك يا على، انّ الله عزّ و جلّ قد غفرلك و لا هلك و لشيقيك فابشر فانّ لك الانزع البطين منزوح من الشّرك بطين من العلم هكذا مذكور فى مفاتح الاقبال و فى الثيا قات"[498]

Ya'nî *Mefâtihu'l-ikbâl*'de ve *Siyâkāt*'te rivâyet eder, Abdullâh İbn-i Büreyde'den radıyallâhu anh Hazret-i Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellemden Gadîr-i Hum'da ashâb miyânbeste olduklarında bu âyeti okudu:

"اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِۙ اُولٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّة"[499] Ya'nî "Ol kimesneler ki, îmana gelmişlerdir ve bu a'mâli kılmışlardır, onlardır halkın yeğreği[500]" dedi. Ve mübarek elini Hazret-i Ali'nin omzuna kodu ve aytdı: "Yâ Ali sana yardım edenler ve sana uyanları Hak Sübhânehû ve Teâlâ ve seni yarlığamışdır ve evlâdını ve etbâını ve senin bilgüni ve böyle olanlarını sevenleri içinden şirk giderilmişdir. Ve ilm ile toplaşdır." Pes, Hazret-i Ali radıyallâhu anh şâz oldu ve aytdı:

"الحمد لله الّذى فضّلنا على كثير من من خلقه"[501] Pes, Hazret-i Resûl aleyhisselâm aytdı: "Yâ Ali, bu şeddin ve karındaşlığın şükrânesi içün bir nimet bünyâd[502] etmek gerekdir." Pes, Hazret-i Ali kerremâllahu veche yerinden durugeldi. Ol demde beksimât ve hurma ve yağ buldu. Anları aldı. Bir lâlin içünde ya'nî bir cefneye kodu. Ya'nî bir ağaç çanağa kodu ki, anın içünde eriye, alef[503] verirlerdi. Onun içünde hankâl[504] [505]kıldı. Ya'nî eliyle ovdu. Şimdi halvâ-yı cefne dedikleri ol vecih üzeredir. Anın içün ashâb-ı tarîk ana halvâ-yı cefne dirler. Ve ol mahfilde İmâm Ali radıyallâhu anh durugeldi. Kendü mübarek eliyle ol halvâyı anlara bahşetdi. Miyânbeste olanlara iki eliyle verdi.

"و هنئا لك يا على اصبحت مولاى و مولا كلّ مؤمن و مؤمنة"[506] Ve yine ol halvâdan bir eliyle verdi. Muhammed bin Osmân Ka'b el Hâri'i radıyallâhu anh aytdı: Hazret-i Ali radıyallâhu anh çadır içündeydi ve Hazret-i Resûl aleyhisselâm ve âlihî emretmişdi kim, bölük bölük Hazret-i Ali'nin üzerine gireler ve tehniye[507] vereler emîru'l-mü'minin olduğuna. **31a** Gelenlere ol halvâdan verdi. Ammâ Resûl Hazreti aytdı: "Yâ Ali, her kim seni severse ve senin emîru'l-mü'minin olduğun bilürse bu halvâdan ana ver" dedi.

---

[498] Mefatihu'l-İkbal'den ve Abdullâh İbn Büreyde (r.a.) buyurdu: "Resûlullâh (a.s.) Gadîr-i Hum'da buyurdu: "Şüphesiz, îman edip sâlih ameller işleyenler var ya, işte onlar yaratıkların en hayırlısıdır." (Beyyine 98/7)
[499] "Şüphesiz, îman edip sâlih ameller işleyenler var ya, işte onlar yaratıkların en hayırlısıdır." (Beyyine 98/7)
[500] Yeğrek: Daha müreccеh, daha iyi.
[501] "Allâh'a hamdolsun ki, O bizi halkın çoğu üzerine üstün kıldı."
[502] Bünyâd: Temel, esas.
[503] Alef: Hayvanatın yediği ot ve saman.
[504] Metinde "hankâl" yazılan bu kelime aslında çankâldir.
[505] Çankâl: Avuç, kabza.
[506] "Tebrik ederiz, sen bizim ve tüm mü'min ve mü'minelerin mevlası oldun."
[507] Tehniye: Tebrik etme.

Her kişi kim; "Benim imâmım Ali'dir" derse, ol zikrolunan çankâlden[508] iki eliyle verirdi. Ehl-i erkân ya'nî ashâb-ı tarîk nefs-i halvâyı sorduklarının senedi budur dediler. Ol halvâyı mecmu' ashâba yetişdirdi ve bir mikdârı artdı. Hazret-i Ali kerremâllahu veche ol artan halvâyı bir kutuya kodu ve ağzını mühürlediler. Ve ol kutuyu Hazret-i Selmân-ı Farîsi'ye teslim eylediler. Tâ Hazret-i İmâm Hasan ve İmâm Hüseyn radıyallâhu anhümâ ve hayru'n-nîsa Hazret-i Fâtımatü'z-Zehra radıyallâhu anhümâya ve bâki ehl-i beyt-i Resûl içün nasîb kodular, radıyallâhu anhünne. Medine'de idiler. Zîrâ ki Hazret-i Selmân radıyallâhu anh Hazret-i Resûl'ün hânedânına hizmetkârı idi. Pes, Selmân-ı Fârisî dahi ol kutuyu alub, ta'zîm-i tâm birle başına getürüb yola giderdi. Tâ Medine şehrine yetirdi. Şuykim, ol kutuyu hiç yere komazdı. Gitseler başında götürür idi. Kosa dahi sepâye[509] üzerine kordu. Ol izzet içün ki, Hazret-i Resûl aleyhisselâmın mahfilinde ekl[510] olmuşdu. Pes, bu kâide meşâyih ortasında sünnet oldu. Ol mahfilde şeyh, Muhammed Mustafâ idi. Ve nakîb[511], Ali idi. Ve nakîb ıssîleri[512], ehl-i beyt idi. Resûl aleyhisselâm ol zamandan tâ bu zamana gelince, ehl-i tarîk olanlar arapda ve acemde ve Irâk'da ve Horasân'da ve Türkistân'da ve Hindistân'da ve Rûm'da ve cemî' diyâr-ı İslâm'da muhibbân-ı hânedân ve fütüvvetdârân ve ashâb-ı tarîk ve ehl-i irfân ana binâen ve iktidâen ol mahfil aşkına mahfiller ederler ve halvâlar bişürirler. Mâbeynlerinde taksîm ederler ve bir şehirden bir şehre ve bir diyârdan bir diyâra ahbâba ve ehl-i erkâna nasîb gönderirler. Ol cefne aşkınadır ki; Hazret-i Resûl aleyhisselâmın mahfilinde[513] oldu, Medine şehrine iletdiler. Bunlar dahi anlara müşâbihât ederler. Ve Hazret-i Resûl aleyhisselâmın mutahhar ruhu içün ve âli ve ashâbı ve ahbâbı ve ervâhı içün bahşederler. Ve dahi Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellemin dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rıhlet etdiklerinden Rûm ve Irâk vilâyetleri müslümanlık oldu. Pes, Hazret-i Emîru'l-mü'minin İmâm Ali radıyallâhu anh dört vilâyete dört sahâbe-i miyânbeste gönderdi. **31b** Tâ müslümanlık arasında erkân-ı târikat cârî olub tâ devr-i Kıyâmet'e değin işlene. Evvel Selmân'ı Irâk'a, Medâyin-i Fârisî radıyallâhu anha tahtına gönderdi. İkinci Suheyb Rûmî radıyallâhu anh'ı Rûm'a gönderdi. Üçüncü Zinnûn Mısrî

[508] Çankâl: Avuç, kabza.
[509] Sepâ: Üç ayaklı küçük iskemle, sehpa veya masa.
[510] Ekl: Yeme.
[511] Nakîb: Bir kavim veya kabilenin reis veya vekili, bir tekkede semâ veya mukabelede şeyhe vekalet eden kademeli derviş veya dede.
[512] Issî: Sahip, malik.
[513] Mahfil: toplantı yeri.

radıyallâhu anh'ı Mısır'a gönderdi. Dördüncü Seyf Yemenî radıyallâhu anh'ı Yemen'e gönderdi. Bâkîleri Medine'de kaldılar. Anın içün bu dört kişiyi ol dört memlekete gönderdi kim, her kişi cinsi arasında halk-ı muhabbet ve sıdk ve safâ ve ahd-ü vefâ göstereler. Kendü dillerince mülâyemet[514] edeler. Ve erkân-ı fütüvvet, kuvvet duta. Anın içün Irâkîlere Selmânî dirler; zîrâ nişanları elifdir. Ve Rûmîlere Suheybî dirler, elif lâm demişlerdir; zîrâ nişanları lâm elifdir. Ve Mısrîlere ve Şâmîlere Zünnûnî dirler, bir lâm'dır nişanları, kavse[515] teşbîh etmişlerdir; zîrâ nişanları kavsîdir. Ve Yemenîlere Seyfî dirler; zîrâ nişanları mahfî dutmakdır. Ya'nî bağlamak vaktinde anı kimse görmeye. Ammâ Selmân-ı Fârîsî radıyallâhu anh dâim mahfil dutmakda ve tarîk söylemekde ve erkân göstermekde ve hânedâna muhabbet etmekde gâyet mübâlağa eder idi. Lâceram, ol vilâyet[516] ehli hânedân-ı murtazâ[517] ve Mustafâ muhabbetine bel bağlayub ashâb-ı tarîk oldular. Anın içün tâ rûz-i Kıyâmet'e değin Horasân ve Irâk vilâyetlerinde erkân-ı tarîkat kuvvetlüdir. Ammâ halvâ-yı cefneyi âteş ile bişürüb ve terâzu ile kısmet edenlerin senedi İmâm Zeyne'l-Âbidin'den dutarlar, radıyallâhu anh. Zîrâ Hazret-i Resûl aleyhisselâm önünde olan çankâl idi. El ile karışdırmak âteşsiz halvâ ve dedi terâzusuz tartısız oluşdur demek, ya'nî miyânbestelere iki eliyle, sairlerine bir eliyle vermek, kısmet hâzır olanlara nasîb öleşdürmek halvâyı kim âteşîdir. İmâm Zeyne'l-Âbidin huzûrunda bişdi ve terâzu ile kısmet olundu. Tâ ki fevk-ı derecât mâlum ola. Zîrâ ol mahfillerde mürîdi idi. Ya'nî iki eliyle kısmet ederlerdi. Bâzı yerlerde henüz el ile sunarlar. Ammâ Hazret-i İmâm Zeyne'l-Âbidin şeyhe iki bahş ve nakîbe bi hak bahş ve dost nakîbe ve miyânbesteye birer bahş ve nîm[518] tarîke nîm bahş ale't-tertîb kısmet etdi. Ya'nî nasîb verdi. Şimdi mîzanla halvâ bahşedüb gâlib-i nâzil gözetmek İmâm Zeyne'l-Âbidin'den kaldı. **32a** Anın sebebi bu idi kim, Kûfe şehrinde Selmân-ı Fârisî'nin mürîdlerinden bir pîr var idi. Külhantâblık[519] eder idi. Ana Abdurrahmân Külhantâb dirlerdi. Ve anın dahi kırk mürîdi var idi. Biri kendü katında olurdu. Ana İshâk Kündeşiken dirlerdi. Odun kesiciydi. Hazret-i İmâm Zeyne'l-Âbidin aleyhisselâm Kûfe'de Hazret-i Ali'nin sarayında olurdu. Yezîdîler leanehümullâh ve hazelehüm[520]

[514] Mülâyemet: Uygunluk, muvafakāt, yumuşaklık, yavaşlık.
[515] Kavs: Yay.
[516] Vilâyet: Dostluk, muhabbet.
[517] Murtaza: Beğenilmiş, seçilmiş, makbul, rağbet gören sülale, aile.
[518] Nîm: Yarım.
[519] Külhantâb: Külhan gücünde olan.
[520] "Allâh onlara lanet etsin ve onları hayal kırıklığına uğratsın" anlamında bir bedduâ.

ana kastetdiler. Ve dilediler kim, imâmın evin basub, anı şehîd edeler. Hazret-i İmâm anların halinden haberdâr olub gizlü kapudan çıkub, Abdurrahmân-ı Külhantâb'ın külhanına[521] geldi. Zîrâ bilürdi kim, ol mü'mindir. Abdurrahmân, imâmı görücek, karşı gelüb ahvâlin sordu. Hazret-i İmâm dahi mâcerayı ana nakletdi. Abdurrahmân'ın tekyesi zîr-i zemîn[522] idi. Hazret-i İmâm'ı anda pinhân[523] eyledi. Ammâ Yezîdîler hazelehümullâh ceddehû, imâmın külhana geldüğin bildiler, ardına düşdüler. Abdurrahmân hissetdi kim, imâmın külhana geldüğin Yezîdîler görmüş olalar, anlar gelmedin. Abdurrahmân'ın bir oğlancığı var idi. Fi'l-hâl anı getürüb atdı, "Hay!" deyince yandırdı. Ol demde Yezîdîler ellerinde yalın kılıçlar ile imâmı izleyerek külhana gelüb içeru girdiler. "Kanı bunda giren oğlan?" deyü imâmı sordular. Abdurrahmân aytdı: "İşte dama atdım" deyü ol külhanda yanan oğlanı gösterdi. Ol münafıklar dama bakdılar, ol yanan oğlanı gördüler. Gerçek imâmı sanub sevindiler. Andan Abdurrahmân'a tahsin kıldılar. Külhandan çıkub gitdiler. Pes, Hazret-i İmâm: "Ben senin oğlun olayım, oğlancuğun karındaşım olsun. Kıyâmet gününde ansız ve sensiz girmeyem" dedi. Pes, Hazret-i İmâm "Anın cânı içün bir hâtemim[524] vardır, vereyim de var, sat. Bala ve yağa ve una ver, getir bir halvâ bişürelim. Dahi tez bildüğini çağır, gelsünler. Seni şeyh ederim" dedi. Bâzılar eydür; Hazret-i İmâm ol yanmış, kömür olmuş kemikleri od içünden çıkardı ve iki rek'at hâcet namâzı kıldı. Ve Hak Teâlâ Celle Celâluhû Hazretinden ol oğlancuğun tenini kemâkân[525] sahîh ve sâlim edüb, hayat verdi. [527]"إِنَّ اللهَ[526] عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ..." Andan Hazret-i İmâm aytdı: "Yâ Abdurrahmân, var; bal ve yağ ve un al getir ve terbiyelerini çağır gelsünler. Şükrâne içün mahfil edelim ve halvâ bişürelim" dedi. Pes, Hazret-i İmâm ne buyurduysa öyle eyledi. Ol kırk mü'min terbiyelerini haber eyledi. Cümleten hâzır oldular. **32b** Ve cemî' Kûfe'de olan mü'minler, Abdurrahmân-ı Şeyh dendi. Ve İshâk'ı nakîb eyledi ve buyurdu. Ol mahfilde nicesinin belin bağladı ve nicesine atâ ve karındaş verildi. Ve halvâyı bişürüb Hazret-i İmâm'ın nazarında sepây üzerinde kodular. Hazret-i İmâm İshâk'ā buyurdu. Tâ kim varub taş ve terâzu getürdi. Andan Abdurrahmân'a iki bahş ve

[521] Külhan: Hamam ateşliği.
[522] Zîr-i zemîn: Yer altnda.
[523] Pinhân: Gizli, saklı.
[524] Hâtem: Mühür, yüzük.
[525] Kemâkân: Olduğu gibi, eskisi gibi.
[526] Müellif bu kısımda "Allâh" kafzı yerine "Hu" ism-i şerifini kullanmıştır. Biz ayet metninin aslını muhafaza etmek için ayette bulunduğu şekilde verdik.
[527] "…Şüphesiz ki O her şeye hakkıyla gücü yetendir." (Bakara 2/20)

İshâk'a bir buçuk bahş ve miyânbestelere birer bahş ve nîm bahş ve sâir ahbâba birer mikdâr kısmet yetürdi. Bu kısmet kim, şimdi ehl-i erkân arasında yürür. Hazret-i Zeyne'l-Âbidin'den kalmışdır. Ve ol halvâdan kutulara kodular. Her kande muhibb-i hânedân-ı Resûlullâh var ise ol kutuları anlara gönderdiler. Ve ol hâzır olan miyânbestelerden nicesini nice şehre gönderdiler. Yani ol kutular ile halvâları her bir kutuyu bir miyânbeste ile bir şehre gönderdiler. Ol şehir kavmi dahi cân-u gönül birle kabûl kılub ve bir araya cem' olub mahfil etdiler. Ve ol halvayı getiren kişiden suâl etdiler. İmâm ne resme kısmet etdiyse anlar dahi öyle kısmet etdiler. Duâ ve senâ etdiler. İmdi, erkân ehlinin ittifâkın ve arasında işlenen her akvâl ve efâlin senedini ve şeddin ve halvâ-yı cefnenin ve tâc ve hırkanın Âdem'den hâtime ve hâtimden bu deme gelince üstâd ve derdest birle ve rivâyet-i sahîh birle takrîr eyledik. Pes, lâzımdır ki silsileyi dahi bu deme yetürdük. Allâh'ın tevfîkıyle andan kütüb-ü mûteberden çıkardık. Bundan essah fütüvvetnâme yokdur. Zîrâ halkın elinde olan fütüvvetnâmeler, eğer Fârisîdir ve eğer Arâbîdir ve eğer Türkîdir, ekser rivâyetleri yanlışdır, denmesi sahîh değildir. Hak Sübhânehû ve Teâlâ ol kula rahmet eylesün kim, bu risâleyi mütâlaa edüb müstefîd ola. Ve bu fakîri hayırla yâd ede. Ve dahi bu risâleyi ehlinden dirîğ[528] dutmayalar. Ve nâehle sarf etmeyeler. Ve sallallâhu alâ seyyidinâ Muhammedin hayra halkıhî ve âlihi ve ashâbihî ecmaîn.

VI. Fasl Fî Beyâni Ahvâli Silsilei Şed

Çün kim şed ve ahd ve inâbe[529] İmâm Ali'den Selmân'a yetişdi. Selmân'dan Ebû Derdâ'ya yetişdi. Ebû Derdâ'dan Ammâr İbn-i Yâsir'e yetişdi. Andan Kaydâr'a yetişdi. Andan Ebu Ali-i Nevfî'ye yetişdi. Andan İmâm Mûsây-ı Kâzım zamanına yetişdi. Vardı, İmâm Mûsâ'ya teslim eyledi. Ammâ ana tahrîk-i şed etdi. Şimdi ehl-i şed içinde tahrîk-i şed erişdikde sened, Ebû Aliyyi Nevfî İmâm Mûsâ-i Kâzım'a yetişdüğidir. **33a** Pes, ehl-i erkân arasında lâzım oldu kim, imâmlara ve müctehidlere ve gâlibe erişdikde kendüyi ana ve tebşîre[530] tahrîk ve tekbîr kabûl edegeldik. Yine silsile-i şed Ebû Ali Tevnî[531]'den erişdikde, senedi Ebû Ali Tevnî İmâm Mûsâ-i Kâzım'a yetişdüğidir. Pes, ehl-i erkân arasında lâzım oldu kim, imâmlara ve müştehidlere ve gâlibe erişdikde,

[528] Dirîğ: Esirgeme, kıyamama.
[529] İnâbe: Vekil seçme, atama.
[530] Tebşîr: Müjdeleme.
[531] Buradaki "tevnî" kelimesinin aslı Nevfî'dir.

kendüyi ana ve tebşîre tahrîk ve tekbîr kabûl edegeldik. Yine silsile-i şed Ebû Ali-i Tevnî'den Emîr Mûteber'e yetişdi. Andan Avn'e yetişdi. Andan Ebû Muslih'a yetişdi. Andan Ömer-i Sübhânî'ye yetişdi. Andan Cevş'e, andan Ebu'l-Hasan Neccâr'a yetişdi. Andan Emîr Mavsılî'ye yetişdi. Andan Abdullâh el-Cellâ'ya yetişdi. Andan Ebu'l-Hasan Irâkî'ye yetişdi. Andan Ebu'l-Berekât'a yetişdi. Andan Ebu'l-Kâsım'a yetişdi. Andan Şeyh Seyyid Ali'ye andan Şedîdâ'ya yetişdi. Şedîdâ zamanında padişah Kerdiş oldu. Neûzübillâh, âlem fitne ile doldu, erkân zaîf oldu. Hayli fevt[532] geçdi. Şedîdâ vâkıa gördü. Ol vâkıa üzerine, ol zamanın padişahıyla meşveret[533] kıldı. Ol padişah muhibb-i hânedan idi. Şedîdâ'ya muvâfakat etdi ve icâzet verdi. Şedîdâ ol şükrâniye bir ulu mahfil yapdı. Oniki imâm aşkına oniki kişiye şed ve seccâde yetişdirdi. Oniki muazzam şehristâna gönderdi. Devr-u âdem, kendünin oğlanları idi. Bu zamanda kesret-i fütüvvetdârların silsilesi Şedîdâ'ya yetişdi. Ol oniki kişinin biri, Ömer Halvetî idi. Sâlihlerden idi. Pîr Ömer Halvetî'den Seyyid Ali Attâr'a yetişdi. Andan Baba Hacı Irakî'ye yetişdi. Andan Şeyh Abdüssamed'e yetişdi. Andan Şeyh Yahyâ İbn-i Ebi'ş-Şükr Endelüsî'ye yetişdi. Ol meşhur Mağribî oğlu dirler idi. Ve çok ömür sürmüş. Makbûl ve dânâ[534] kişiydi. Rûm memleketinde erkânı ihyâ eyledi. Rûm Sultanı Sultan Murad Han icâzetiyle nevvârullâhi kabrahü[535] Mağribî oğlundan Şeyh Ali'ye yetişdi ki, ol meşhur Şeyyâdoğlu dirler. Şeyh Ali'den kasîr Şeyh Seyyid Hüseyn İbn-i Şeyh Seyyid Gaybî'ye yetişdi. Ve bir kalem dahi Mûsâ-i Kâzım'dan es-Seyyid İbrâhîm Mücâb'a, andan es-Seyyid Hüseyn'e, andan es-Seyyidânî el-Kâsım Muhammed'e, andan es-Seyyid Mehdî'ye, andan es-Seyyid Hasan'a, andan es-Seyyid Mûsâ'ya, andan es-Seyyid Ahmed es-Sânî'ye, andan es-Seyyid Ali'ye, andan es-Seyyid Hâzım'a, andan es-Seyyid Sâbit'e, andan es-Seyyid Yahyâ'ya, andan Hasan Es-Sultan Seyyid Velî'ye, andan **33b** Kutbu'l-ârifîn Hazret-i eş-Şeyh Seyyid Ahmed er-Rifâî'ye yetişdi. Ve andan ilâ zemâninâ hâzâ meşâyıha yetişdi. İnşâallâhu Teâlâ ol teşebbüh etdüğümüz kavimle haşroluvuz, amin. Yâ Mücibe's-sâilîn bi câh-ı seyyide'l-mürselîn ve imâmu'l-müttekîn.[536] İmdi, Âdem'den hâtime ve hâtimden silsile-i fütüvveti bu deme değin

[532] Fevt: Ölüm, kayıp.
[533] Meşveret: Tanışma, söyleşme.
[534] Dânâ: Bilgili, âlim.
[535] "Allâh kabrini nurlandırsın" anlamında duâ.
[536] "Ey duâlara icabet eden, peygamberlerin efendisi ve müttakilerin imâmı hürmetine."

beyân etdik. Ammâ gerekdir ki, İmâm Ali'ye çıkar silsilelerden ehemm[537] olanı beyân edelim. Ya'nî bâzını beyân edelim. Tâ her vechile serçeşme[538] emîru'l-mü'minîn Ali idi ki mâlum oluna, inşâallâhu Teâlâ. Ey tâlib erkân-ı tarîkat bilgil kim ulemânın ve sûfiyânın ve fukarânın ve sâdâtın dahi silsilesi İmâm Ali'ye yetişür. Nitekim, ehl-i şeddin yetişdi. Ol ulemânın silsilesi Abdullâh İbn-i Abbâs'a yetişür. Andan İmâm Ali'ye yetişür. Ulemâ içünde tarîk budur ki, isti'dât hâsıl kıldıkdan sonra ehâdis kılmak câiz ola. Yohsa ulemâ anı tecvîz[539] etmezler kim, Kur'ân şeyhlerinden ve ehâdis şeyhlerinden icâzeti ya'nî destûru olmaya ve müsellem[540] olmaya. Ve silsileye girmeye. Vara, takrîr ve tefsîr ede. Gerçi cemî' ekâbir-i ashâba yetişür silsile makbûldür. Bu hadîs mûcebince ki, Resûl Hazreti buyurmuşdur kim:

"اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم"[541] Ammâ emîru'l-mü'minîn Ali hakkında buyurmuşdur kim: "انا مدینة العلم و علی بابها فمن ارادالعلم فلیأ تها من بابها"[542] Ammâ sûfiyânın silsilesi şeyh Hasan Basrî'ye, andan İmâm Ali'ye yetişür. Sûfiyânın içünde tarîk budur ki, silsilesi geru döndükden sonra ve isti'dat hâsıl kıldıkdan sonra ya'nî kendünün düşdüğin ve durduğun ve vâkıâsın temyiz etdikden sonra ve ilhamdan ve vesveseyi fark etdikden sonra ve dört dâireyi seyrîn etdikden sonra ya'nî evvel dâire-i nefsi ve dâire-i kalbi ve dâire-i rûhu ve dâire-i seyri seyrede. Ve sırru'l-esrâra kadem basa ya'nî vâsıl ola. Ya vâsıl-ı makbûl ya vâsıl-ı merdûd ola. Geldik imdi, vâsıl-ı makbûl oldur ki, ana irşâd emrolunmaya. Ol kanda kaldı. Bir kimesneyi getürüb silsileye koymak anın vazifesi değil. Eğer vâsıl-ı merdûd olur ise ana tarafından emrolunur. Ya'nî pîrinden ve sülûkundan. Pes, ol icâzetiyle irşâd eder. Yohsa böyle olmaz ise meşâyih içünde anın irşâd etdiği câiz değildir. Ammâ fukarânın silsilesi Şeyh Hasan Basrî'ye yâhud oniki imâma yetişür. **34a** Nitekim ehl-i şed yetişdi. Ammâ oniki imâm dedüğimiz biri İmâm Ali'dir. Ve onbiri anın evlâdıdır ki, mâsumlardır, müctehidlerdir, makbûllerdir, imâmlardır. Nitekim Hazret-i Resûl aleyhisselâm buyurdu:

[537] Ehemm: En ehemmiyetli olan.
[538] Serçeşme: Çeşme suyunun mabeyni.
[539] Tecvîz: Caiz görme, cevaz verme.
[540] Müsellem: Kimse tarafından inkar veya itiraz olunamayan.
[541] "Ashâbım yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız, doğruyu bulursunuz."
[542] "Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır. İlim isteyen kimse bu kapıdan gelsin."

"الائمّة من بعدي اثنا عشرة اوّلهم علی و آخرهم مهدی"[543] Ya'nî benden sonra imâmlar oniki olacakdır. Anın evveli Ali'dir ve âhiri Mehdî aleyhisselâm'dır. Ve bir yerde dahi Hazret-i Risâlet sallallâhu aleyhi ve sellem buyurmuşdur:

"الائمة من بعدي بعدد نقباء بنی اسرائیل"[544] Pes, nukabâ-ü Ben-î İsrâil onikidir, dirler. Nitekim Hak Teâlâ Kelâm-ı Şerîf'inde buyurdu:

" وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ بَنِي اِسْرَاۤئِيلَۚ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيباًۚ ..."[545] Pes Kelâmullâh ile ve kelâm-ı Resûlullâh ile dürüst oldu ki, emîru'l-mü'minîn Ali ve onbir evlâdı ki, âhiri Mehdî'dir. İmâm haktır ve bunlar peygamberlere etdükleri muhabbeti etmek gerek. Şu ki, tasdîk-ī Resûl kılmadan teberrâ[546] eylerler. Ve bunlara dahi adâvet eden teberrâ etmek gerek. Nitekim Hak Teâlâ Kelâm-ı Şerîf'inde buyurur: " ...اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰىۜ..."[547] Ve bir yerde dahi Kelâm-ı Kadîm içünde Hak Teâlâ buyurur. Ya'nî deyü emreder, terğîb[548] eder muhabbet-i ehl-i beyte; ve nehyeder vesvese-i şeytandan ya'nî adâvet-i ehl-i beytten. Ve Resûl aleyhisselâm Hazreti bu mâ'nîde buyurur ki:

"مثل اهل بیتی کمثل سفینة نوح من اولاها بخاد تخلّف عنها غرق"[549] Ya'nî benim ehl-i beytim misâli Nûh Peygamber aleyhisselâm gemisi gibidir. Her ki, ol gemiye girürse kurtulur. Ve bunlara muhâlefet eden gark olur. Ve bir yerde dahi Hazret-i Resûl aleyhisselâm buyurur ki: "Aranızda iki nesne koydum. Eğer anları temessük[550] edesiz, yolunuz azdırmayasız. Biri Kitâbullâh'dır ve biri benim ehl-i beytimdir. Ve bunlar doğru yolda ip gerilmiş gibidir. Ve bunlara yapışan dağılmaz. Doğru yoldan çıkmaz." Ve dahi Hak Sübhânehû ve Teâlâ Kelâm-ı Şerîf'inde bunlar hakkında buyurur. Ya'nî ol nesne kim, suâl olunur evlâd-ı âdemden, muhabbet-i ehl-i beyttir. Zîrâ kim, bunların muhabbetsiz hiç amel kabûl değildir. Nitekim Hazret-i Resûl aleyhisselâm buyurubdur. Ya'nî eğer cinn-ü ins cem' olaydı muhabbet-i emîru'l-mü'minîn Ali ve evlâdı üzerine, Allâh Teâlâ Cehennem'i yaratmayaydı. Zîrâ Hazret-i Ali dört yârin güçlüsüdür ve â'lemidir ve ağaç altında beyat edenlerdendir. Ve zevcü'l-Betûl'dür ve Ebü's-Sıbtayn'dır[551] ve vasiyy-i

[543] "Benden sonra ümmetimden oniki imâm gelecek. Onların ilki Ali, sonuncusu Mehdî'dir."
[544] "Benden sonra İsrailoğullarının nakîbleri adedince imâm gelecek."
[545] "Andolsun, Allâh İsrailoğullarından sağlam söz almıştı. Onlardan oniki temsilci seçmiştik…" (Mâide 5/12)
[546] Teberrâ: Uzaklaşma, çekilme
[547] "… akrabama sevgiden başka…" (Şûrâ 42/23)
[548] Terğîb: Arzu ettirme, rağbet ettirme.
[549] "Ehl-i beytimin sizin içinizdeki misâli Nûh'un gemisi gibidir. Ona binen kurtulur, ondan uzak duran boğulup helâk olur."
[550] Temessük: Tutunma, sarılma.
[551] Ebü's- Sıbtayn: Hz. Ali'nin "iki torun babası" anlamına gelen lakabı

Resûl'dür. **34b** Anın içün her vücûhle muhabbet mü'minlere lâzım gelür. Şöyle kim, İmâm Muhammed bin İdris eş-Şafî' radıyallâhu anh bu mâ'nîde buyurur:

"من كان حبّ علیّاً و اولاده رفضاً و انا رأس الرّافضین"[552] Ya'nî İmâm Ali ve evlâdını sevmek rafaza[553] ise, ben Râfızîlerin[554] reîsiyin, dedi. Pes, eimme-i dîn[555] ve ulemâ-i ehl-i yakîn muhabbet-i Ali ve evlâdı üzerine geldiler, gitdiler. Bunda söz çokdur, söylenirse söz mutavvil olur. Zîrâ hadîs kitaplarında, fedâil-i ashâbda ve meşâyih risâlelerinde ve menâkıblarda, dekâyık kitaplarında gereğince anlamışlar ve öğrenmişler. İmdi, bizim maksûdumuz oldur ki, cemî' fukaranın silsilesi oniki imâma yetişür ki, evveli Ali'dir. İkinci; Hasan, üçüncü; Hüseyn, dördüncü; Zeyne'l-Âbidîn, beşinci; Muhammed Bâkır'dır, altıncı; Ca'fer-i Sâdık'dır, yedinci; Mûsâ-i Kâzım'dır, sekizinci; Ali bin Mûsâ er-Rızâ'dır, dokuzuncu; Muhammed et-Takî, onuncu; Muhammed en-Nakî, onbirinci; Hasan Askerî, onikinci Muhammed el-Mehdî Sâhibü'z-Zemân salavâtullâhi aleyhim ecmaîn. Sâhibân-ı sikke-i sûret ki, lâ alet-ta'dîd yeryüzünde yürürler. Bunların kimisi sûretle imâmlara yetişdi ve kimisi silsileyle yetişdi. Biri meşhur sultan el-mü'minîn İbrâhîm Edhem'dir. İmâm Muhammed Bâkır'a yetişdi. Ve biri Sultânü'l-ârifîn Bâyezîd Bistâmî'dir. Rûhâniyet Ca'fer-i Sâdık'dan ve zâhirde İmâm Muhammed Bâkır'a yetişdi. Ve biri Şeyh Cemal Muhbir'dir, İmâm Muhammed Takî'ye yetişdi. Bilin, bu oniki imâmlar mâsumlardır, müştehidlerdir, bunların ilimleri enbiyâ ilmi gibidir. "ادّبنی ربّی"[556] ilmindendir. Bunlara müşkül yokdur ve bunlar hall-i müşkilâtdır. Ve cemî' sâdât kim, dünyâda yürürler, aslı bunlardır, silsilesi bunlara yetişür. İmdi, fütüvvet dahi İmâm Ali'den İmâm Hasan'a yetişdi. Andan İmâm Hüseyn'e yetişdi. Andan İmâm Zeyne'l-Âbidîn'e yetişdi. Andan İmâm Muhammed Bâkır'a yetişdi. Andan İmâm Ca'fer-i Sâdık'a yetişdi. Andan İmâm Mûsâ-i Kâzım'a yetişdi. Andan İmâm Ali bin Mûsâ er-Rızâ'ya yetişdi. Andan İmâm Muhammed Takî'ye yetişdi. Andan İmâm Ali en-Nakî'ye yetişdi. Andan İmâm Hasan Askerî'ye yetişdi. Andan İmâm Muhammed Mehdî'ye yetişdi. Hazret-i Muhammed

[552] "Kim Ali'yi ve evlâdını sevdi, Râfızîdir. Ve ben Râfızîlerin reisiyim."
[553] Rafaza: Râfızîlik.
[554] Râfızîler: Şiî unsurlar taşıyan bâtınî gruplardır. Bu terim, ileride Alevî yahut Bektâşî diye anılacak olan ve yaygın İslâmî anlayıştan uzak kalan muhtelif derviş zümreleri, Şîa'ya mensup olan Acemler, Kalenderîler, özellikle Safevî Devleti'nin kurulması esnasında ve sonraki dönemlerde Anadolu'da ve İran'da bulunan Osmanlı muhalifi kızılbaş zümreler için kullanılmıştır.
Bkz. Mustafa Öz, "Rafiziler", **DİA,** XXXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, s.397.
[555] Eimme-i dîn: Müctehidler, din imamları.
[556] "Rabbim beni terbiye etti."

Mehdî mevkûfdur[557]. Allâh emri ile âhir zamanda zâhir olub, ilimle, imâmet ile, şeriat-ı tarîkat-ı hakîkat irşâd etse gerek. İmdi, her kişinin kim, ilimle, şed ile, fukarâ ile, siyâdetle[558], tasavvufla silsilesi bu oniki imâma yetişdi. **35a** Zehî![559] Seâdet anlarun! Ahbarda şöyle gelmişdir: [560]"العلماء ورثة الانبياء" Ve dahi ulemâ hakkında Hazret-i Resûl aleyhisselâm demişdir: [561]"علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل" Ve bunların hakkında Hazret-i Resûl aleyhisselâm buyurmuşdur ki:

[562]"اذا جاء العالم ولم یقم النّاس قائما کاملا فلیس لهم شفاعتی یوم القیمة" Ve fukarâ hakkında dahi Resûl Hazreti buyurmuşdur ve bunların duâsına ümmeti terğîb[563] buyurur ki ve sâdât[564] hakkında dahi Hazret-i Resûl aleyhisselâm buyurubdur:

"من اکرم اولادی فقد اکرمنی و من اکرمنی ضمنت علی الله الجنّة و من مات بحبّ اولادی فقد مات شهیدا و من مات بیغض اولادی فقد مات کافراً"[565]

Pes, mâlum oldu kim, din-ü îman bunların muhabbetiyle dürüst olurmuş. Pes, bunların iken elden komamak gerek. Ve ehl-i şed hakkında dahi Hazret-i Resûl aleyhisselâm işâret etmişdir: "سیر و سبق المفردون بربّ الکعبة" Ya'nî bu dedüği yolu müfredler öğretdi, aldı demek olur.

Mea'l-yemîn, zîrâ bunlar dâim [566]"حاسبوا قبل ان تحاسبوا" mânâsıyla hesaplanurlar. [567]"وزنوا قبل ان توزنوا" mânâsıyla tartılurlar. Şeriat gemisine girürler. Ehl-i sünnet ve'l-cemaat âlimlerin mellâh[568] edinirler. Tâ mübtedâ'[569] olub, hevâ ve heves anı gark etmeye. Andan tarîkat gavvâslarıyla[570] gavsâ ururlar. Kendüleri tarîkat bahriyle âşinâ kılurlar. Andan hakîkat dürrünü[571] ka'r-ı deryâda[572] ederler. Lenger[573] ipine yapışub

[557] Mevkûf: Alıkonmuş, tutulmuş, vakfedilmiş.
[558] Siyâdet: 1-Seyyidlik, sahiplik, efendilik 2- Hz. Hüseyin vasıtasıyla Hz. Peygamber soyundan olma.
[559] Zehî: Ne güzel, ne mutlu.
[560] "Âlimler, peygamberlerin varisleridir."
[561] "Benim ümmetimin âlimleri İsrailoğullarının peygamberleri gibidir."
[562] "Âlim geldiğinde tam olarak ayağa kalkmayan kişilere Kıyâmet Günü'nde şefaatim yoktur."
[563] Terğib: Şevklendirme, rağbet verdirme.
[564] Sâdât: Seyyidler, Hz. Peygamberin soyundan gelip onun izinden gidenler.
[565] "Kim evlatlarımı yüceltirse ancak beni yüceltmiş olur. Kim beni yüceltirse, Allâh üzerine Cennet'i garantilemiştir. Kim evlatlarımın sevgisiyle ölürse, muhakkak ki şehit olarak ölür. Kim evlatlarıma buğzederek ölürse, muhakkak kâfir olarak ölür."
[566] "Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekin."
[567] "Tartılmadan önce kendinizi tartın."
[568] Mellâh: Gemici, gemi ile denizlerde seyahat eden, gemicilik ilmini bilen adam.
[569] Mübteda': Baş, başlangıç.
[570] Gavvâs: Derine dalan, dalgıç.
[571] Dürr: İnci.
[572] Ka'r-ı deryâ: Deryanın derin dibi.
[573] Lenger: Gemi demiri.

deryaya inerler. Belki nice gevher-i hakîkat[574] elin dururlar. Ammâ lenger ipin elden komazlar. Tâ ki ka'r-ı deryâdan çıkdığı vaktin, gemiden ayrı düşüb helâk olmayalar. Pes, bu tertîbi gözetmekle mârifet kapusı açılur. Ya'nî felâh-ı şeriatle ve gavvâs-ı tarîkatledir. Hakikat elin durub lenger ipini elinde olub nefsini tehlikeden sakınmakla "من عرف نفسه فقد عرف ربّه"[575] mânâsı hâsıl olur. Burada sözü muhtasar ve müfîd edelim. Gene maksûda gidelüm. Ulular ve azizler tarîkin güdelüm. Bu münasebette demişlerdir. Beyt: "Sözü az söyle kim, çokdur ıbâde"[576] ve denilmişdir ki "يكفيه الاشاره."[577] Çün kim silsile Âdem'den, hâtimden, eimmeden bu zamana değin beyân etdik. Ammâ eğer Hak Teâlâ tevfîk verirse erkân-ı şeddi ve best[578] ve kuşâdı[579] ve rumuzâtı[580] ve nefisleri ihtisâr vechile takrîr edelim, inşâallâhu Teâlâ.

Fasıl 35b

Ey tâlib erkân-ı tarîkat bilgil ki bu şeddin yedi adı var ve yedi şartı var ve yedi bağlaması var ve yedi açması var ve yedi salması var ve yedi getürmesi var. Her bir ismi bunlardan ibaretdir. Şöyle ki; yedi yıldızdan ve yedi gökden ve yedi yerden ve yedi âzâdan ve yedi mushafdan ve yedi âyet Fâtiha sûresinden ve Fâtiha'nın yedi âyetinden ve Kur'ân'ın yedi âyetinden ve secdede yere gelen yedi âzâdan ve yedi kez tavâf-ı Kâbe'den ve Sâfâ ile Merve arasında yedi kez seğirtmekden ve İsmaîl Peygamber aleyhisselâm şeytanı yedi taş ile atmakdan ve nefs-i emmârenin[581] yedi başından ve yedi tâmûdan[582] ve yedi günden ve onyedi farzdan ve Kadir Gecesi ve Ramazan'ın yirmiyedinci gece olmakdan bunda remz-ü işârât vardır. Ammâ her birine vecih beyân edersek söz uzar. Muhtasar etmek evlâdır. Nitekim ulemâ eydürler: "العاقل يكفيه الاشاره"[583] Geldik şimdi şeddin yedi adın beyân etdüm. Evvel; şerîat dirler, ikinci; tarîkat dirler ve şed dahi dirler, üçüncü; mârifet dirler, dördüncü; hablu'l-metîn ile vesîletü'l-yakîn dirler, beşinci; mürsiyyün ilâ ceresi'l-aşk dirler, altıncı; sırât-ı müstakîm dirler, yedinci;

[574] Gevher-i hakîkat: Hakîkat incisi.
[575] "Kim kendini bilirse muhakkak Rabb'ini bilir."
[576] Ibâd: Kullar.
[577] "İşaret kâfidir."
[578] Best: Bağlama, bağlanmış.
[579] Kuşâd: Açma, açılış.
[580] Rumuzât: İşaretler, semboller.
[581] Nefs-i emmare: Kötülüğü emreden ve bundan zevk alan nefsdir.
[582] Tâmû: Cehennem.
[583] "Akıllı olana işâret yeter."

hâdîyyü[584] sırât-ı Rabbi'l-âlemîn dirler. Bu yedi bağlamağın ve yedi açmanın kavli var ve fiili var ve seyri var.

VII. Fasl Fî Erkân, Şerâiti'l-Fütüvve

Bilgil kim ey tâlib erkân-ı fütüvvet cealekallâhu mine'l-mûkınîn[585] kim, meşâyih-i selef rahimehümullâhü teâlâ fütüvveti bir ağaca teşbîh etmişlerdir. Nitekim Seyyid Nâsır Hüsrev rahmetullâhi aleyh buyurmuşdur: "Fütüvvet bir ağaçdır. Aslı Tanrı Teâlâ sıfatıdır. Budakları enbiyâ sıfatıdır. Yaprakları evliyâ sıfatıdır. Yemişi mü'minler sıfatıdır. Pes, ol fütüvvet ağacının göğü tevhîd ve ihlâs, budakları sıdk-u safâ ve ahd-ü vefâdır. Yaprakları edeb ve hayâdır. Ve yemişi mârifetullâhdır. Ve ol yemişin lezzeti kerem-ü sehâdır. Ve ol ağacın suyu rahmet-i Hüdâ'dır. Ve hattı havf-ü recâdır. Nitekim emîru'l-mü'minîn Hazret-i Ali kerremallâhu veche asıl fütüvveti asıl bu yedi harfle işâret etmişdir. Evveli; "ق", ikinci; "ا", üçüncü; "ن", dördüncü; "ت", beşinci; "م", altıncı; "ه", yedinci; "ى". Ya'nî ق; sıdk, ا; sâfâ, ن; emânet, ت; tekâ, م; kerem, ه; mürüvvet, ى; hayâ. Pes, kangı fetâda[586] kim bu yedi harfin remzi vardır, ol ağaç kim fütüvvet ağacıdır. Ol Âdem'in gönlü tahakkukunda biter. **36a** Pes, bu sıfat sıfatlanmaya illâ sıdk-u safâ ehli. Ve bu hil'ati giymeye illâ ahd-ü vefâ ehli. Ve bu şeddi kuşanmaya illâ fetâ ehli. Ve bu yola yürümeye illâ hayâ ehli. Ve bu menzile ermeye illâ sehâ ehli. Bu sıfatludur Mustafâ ehli ve Murtazâ-i ve çâr-yâr ehli. Ve bu kemâli tahsil edendir bekâ ehli. İmdi, azîz min fütüvveti Hak Sübhânehû ve Teâlâ azîz kıldı, sen dahi azîz kıl; tâ ki azîz olasın. Pes, fütüvvetdâr olan gerekdir kim, üzerine yedi kapu bağlaya ve yedi kapu aça. Ve bu yedi bağlamanın ve açmanın hakîkati budur ki, fütüvvetten murâd mürüvvetdir. Öyle kim, îman hayâ iledir. Ol ef'âl-i zemîme[587] ya'nî bühl[588] kapusın bağlaya. Ve ef'âl-i hamîde[589] ya'nî sehâ kapusın aça. İkinci; kahr kapusın bağlaya ve lütuf kapısın aça. Üçüncü; kibir, hırs, hevâ kapusın bağlaya ve rızâ ve kanaat kapusın aça. Dördüncü; tokluk ve lezzet-i nefsânî kapusın bağlaya, riyâzât[590] ve açlık kapusın aça. Beşinci; halktan yana ümîdi kapusın bağlaya ve Hak'tan yana niyâz kapusın aça. Altıncı; dürrihât ve hurâfât kapusın bağlaya, zikr-u tesbîh ve tilâvet-i Kur'ân kapusın

[584] Hâdî: Doğru yolu gösteren, hidâyet veren.
[585] Bir kimse fütüvvet erkânından bir talebeyse Allâh onu yakîn hasıl edenlerden etsin.
[586] Fetâ: Genç, delikanlı, yiğit, kerem ve sehavet sahibi.
[587] Ef'âl-i zemîme: Kötü, alçak iş ve fiiller.
[588] Buhl: Hasislik, eksiklik.
[589] Ef'âl-i hamîde: Övülmeye layık iş ve fiiller.
[590] Riyâzât: Nefsi kırma, zühd ve takva maksadıyla rahat ve lezzetlerden uzak durma.

açа. Yedinci; ef'âl-i şeytandan yana meyletmek kapusın bağlaya ve ef'âl-i Rahman'dan yana meyletmek kapusın açа. Ve dahi bilgil kim her kişinin bu yedi hâssiyet[591] mevcûd ola, ol kâmil-i müfredîdir. Ve yedi ef'âl-i zemîme ki, zulumât cemî' mevcûdâtdır, kendüsüne bağladı. Ve bu yedi ef'âl-i hamîde ki, zikrolundu, cemî' mevcûdâtın gözgüsüdür,[592] saykâlıdır.[593] Kendüye ol kişiye miyânbestelik helâldir ve tayyibdir. Tarîk-ı seccâdesine kadem ura ve sülûk eyleye. Yohsa bunda kalub varmazsa kezzâbdır[594]. Ol kişi kim şeddi taklîd ile beline bağlamışdır ve bu tarîkde mukalliddir ve kezâ. Nitekim Tanrı Teâlâ Kelâm-ı Mecîd'inde buyurur: [595]"وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ" Ve bir yerde dahi Resûlullâh buyurur: [596]"الكذاب لا امقى و فتيكم" Hal şöyle ola. Miyânbestelik ârâyiş[597] değildir ve bu kâide ve şerâyitleri şöyledir kim; işitdüğün saklamak gerek, tâ kim zulumâttan necât bulasın ve Allâh-u âlem. Ve dahi demişler kim, fütüvvetdâr bu sıfatlu ola. Ve Hak söze inancı ola. Ve gerçeğe ve yalana hergiz[598] and içmeye. Ve halkla, insafla dirile. Ve kendüye ne sanursa, her müslümana dahi anı sana. Ululara izzet ve hürmet ve hizmet ede. Ve kaçanlara şefkat ve merhamet ede. **36b** Düşmanlara tahammül ede. Kendüye yaramazlık edene iyilik kıla. Ve sâdâta ve ulemâya hürmet ede. Dostluğu, düşmanlığı Allâh içün ola. Fukarâya tevâzû ve sehâvet ede. Ve ahde vefâ kıla. Yolunda sâbit kadem ola. Ve müteaccib[599] ve mütekebbir olmaya. Tatlu dillü ve gökçek[600] sîretlu ola. Atasına ve anasına ve üstâdına ve pîrine âsî olmaya, izzet ve hürmet eyleye. Ve gönüllerin sapmaya tâ fütüvvetden düşmeye. Ve satu pazar üzerinde yalan söylemeye. Ve konşulara iyilik ede. Ve cevrlerine[601] tahammül ede. Kimseye hased ve buğz ve kin etmeye. Sulh-engîz ola. Kendü yükünü kimseye çekdirmeye. Ve fâsıklardan ve yaramazlardan ırâğ ola. Ve kimsenin malına tama'[602] etmeye. Dâim halka nef'î[603] yetişe. Gazâbın yuta. Müslümanların malına tama' etmeye. Müslümanların aybını muttalî olursa, örte ve sırrı saklaya. Her kande yürürse hakkı zâhir göre.

[591] Hâssiyet: Özellikler, hususi nitelikler.
[592] Gözgü: Ayna.
[593] Saykâl: Cila.
[594] Kezzâb: Çok yalan söyleyen, yalancı.
[595] "O gün yalanlayanların vay haline!" (Mutaffifin 83/10)
[596] "Yalancılar ümmetimden değildir ve kerem sahibi değildir."
[597] Ârâyiş: Süs.
[598] Hergiz: Asla, kat'iyyen.
[599] Müteaccib: Hayrette kalan, şaşıran.
[600] Gökçek: Güzel, şirin latif.
[601] Cevr: Zulüm, haksızlık, eziyet.
[602] Tama': Doymazlık, çok arzu etme, açgözlülük.
[603] Nef'î: Faydalı, menfaatli.

Huşû'dan ve huzû'dan[604] hâlî[605] olmaya. Şeriata ve tarîkata muhâlif amel kılmaya. Elinden kimesne incinmemek gerekdir. Eğer nâhak[606] yere kimesneyi incidirse, fütüvvetden düşer. Zîrâ fütüvvetin şerâyıtı çokdur. Binbir menzil kırkdört makāmdır. Eğer cümlesin dersen, bu kitâb ana tâkat getirmez. Ve bu zemanda ol şerâyıtı kimesne yerine getürmez. Anın içün biz muhtasar kıldık ve Allâh-u âlem. İmdi, şeddi bir yerde dahi ansak gerek bâkî tarif anda söylene. Çün kim ashâb-ı mâzînin arasında işlenen erkân beyân olundu. Âdem'den hâtime ve hâtimden bu deme değin isnâd-ı dürüst birle. Pes, vâcib oldu kim, bu zaman içündeki ehl-i tarîkat arasında müsta'mel[607] olan ıstılâhı dahi bu muhtasarın içünde beyân ederüz. Tâ ki kusuru kalmaya. Geldik şimdi ashâb-ı tarîkatın ıstılâhına kim, müsta'meldir. Bâzısına şeyh dirler ve bâzısına halîfe dirler ve bâzısına nakîb dirler ve bâzısına beşer-i şed dirler. Bu zikrolunan dört tâifenin gayrına ashâb-ı tarîk dirler. İmdi gerek dahi rûşen-i beyân[608] edevüz. Tâ okuyanlar müstefîd olub bu âciz fakîri duây-ı hayırla yâd ede. Tâ makbûl olmuş nefislerinden bu derdime derman ola, inşâallâhu Teâlâ.

VIII. Bâb Fî Beyâni Aksâmı Ehli Tarîk ve Âdâbihim ve Fîhi Fusûlün

37a Bilgil ey tâlib erkân-ı tarîk evsalekallâhu ilâ menâzilil vâsılîn. Bu erkân ehlinin üç mezhebi vardır. Birine kalemî[609] dirler. Ve birine şürbî[610] dirler. Ve birine seyfî[611] dirler. Ammâ seyfî anlardan akvâdır. Ve bu erkân ehline yedi tâife dirler. Ve bunlar dokuz kısımdır. Altısı erkân-ı tarîkat ve üçü ashâb-ı tarîkatdır. Birbirinden gâlibdir. İmdi, evvel nâzilden yürüyelüm, tâ ki gâlib mâlum oluna. Evvel nâzil olanlardır. Ve nâzil anlardır ki, mahfillerde muhabbet edüb geleler. Ve yâhud üstâdıyla veya atâsıyla gele. Ammâ dahi erkâna kadem basmamış ola. Anlara ahbâb dediler ya'nî muhiblerdir. Bunlar ehl-i erkândan addolmazlar. Ammâ ehl-i erkânın nâzili anlardır kim, üstâdından icâzet aldukdan sonra pîr dutunub ve pîrânın ikrârın almış ola. Ammâ anların gâlibi nîm tarîkdir. Ve nîm tarîk oldur ki, anın üstâdı ve pîri ve tarîkat atası ve iki tarîkat karındaşları ola. Ve anlardan terbiyet görmüş ola. Ve nefeslerine yetişmiş ola.

[604] Huzû: Tevâzu, gönül alçaklığı, huşû'.
[605] Hâlî: Yapmamak, etmemek.
[606] Nâhak: Haksız, haksız olarak.
[607] Müsta'mel: Kullanılan.
[608] Rûşen-i beyân: Aydın, açık, zâhirî olarak anlatma.
[609] Kalemî: Sözle ilgili.
[610] Şürbî: İçmeyle ilgili.
[611] Seyfî: Kılıçla ilgili.

Ammâ üstâdın ve pîrin ve yol atânın ve yol karındaşların senedi neredendir ve bunlardan tâlibe nice terbiyet olunur, ve ne nefisler yetişür, kitâbın aşağasında suâl ve cevâb tarîkasınca beyân olunur, tâ söz terbiyetten çıkmaya. Ama nîm tarîkden gâlib müfredîdir ki, ana miyânbeste dirler. Ve sâhib-i tarîk dahi dirler. Ve müfredî ana dirler kim, anın üstâdı ve yol atası ve iki yol karındaşları ola. Zîrâ ana şedd-i Murtazâ Ali yetişmişdir. Ve nefes ve halvâ ve nasîb verilmişdir. Pes, bu üç bölüğe ashâb-ı tarîkat dirler. Geldik imdi, müfredîden gâlib, beşer-i şeddir. Ve ana dost nakîb dahi dirler. Zîrâ anın hizmeti ayakda durub, hâmilleri puhte[612] kılub, hizmet yaraşdırmakdır. Ve anların hakkında denilmişdir kim; "مهر القدم خادمهم" Ammâ dost nakîbden gâlib, nakîbdir kim, nikâbete durmuşdur. Lütuf ve kerem birle mahfil ehlini yerlü yerine kondurur. Ve dâim cem'iyyete sebeb olur. Ve anların hakkında denilmişdir;

" سد يد القوم خادم الفقراء"[613] Ve ammâ nakîbden gâlib nakîbü'n-nukabâdır. Ve nakîbü'n-nukabâ anlardır kim, yedi tâifeye hizmet etmiş olalar. Ve erkânlarına muttâlî olmuş olalar. Ve ıstılâhlarına ve esrarlarına vâkıf olmuşlardır. Bu üç bölüğe nukabâ dirler. Ammâ sâbık fütüvvetnâmeler ve yedi tâifeye deyü icmâlen[614] yazarlar. **37b** Ammâ tafsîliyle yazılmamışdır. Biz bu kitâbda zikredelim, inşâallâhu Teâlâ. Evvelki tâife; mülûk ve ümerâ ve vüzerâ ve erbâb-ı kalemdir[615]. İkinci tâife; ulemâ ve müftîler ve kâdılar ve müderrisler ve vâizlerdir. Üçüncü tâife; meşâyih ve fukarâdır. Dördüncü tâife; erbâb-ı niâm ve ashâb-ı ahvaldir. Beşinci tâife; dehhânîn[616] ve ruesâ ve müzârî'lerdir. Altıncı tâife; ehl-i ticâret seferde ve hazarda. Yedinci tâife; muhterife[617] ve ehl-i sanâyîlerdir. Ve her tâifenin âdâb ve şerâyiti ve sülûku vardır ki, eğer anlar ile âmil olub ve kıyâm gösterub ve anınla Hazret-i Hak Sübhânehû ve Teâlâ'ya takarrub ve tevessül ederse, Hak Sübhânehû ve Teâlâ anları sıddîklar ve şühedâ ve sâlihâ derecesine yetişdüre. Her tâifenin sülûku mahallinde yâd oluna, inşâallâhu Teâlâ. Şimdi maksûda varalum. Pes, nakîbu'n-nukabâ oldur kim, bu yedi tâifeye hizmet etmiş ola ve erkânlarına vâkıf olmuş ola ve bu üç bölüğe nukabâ dirler. Ve bunlardan gâlib ahîdir. Zîrâ ahî, halîfe gibidir. Kâimmakâm, şeyhdir. Ammâ kendi tâifesi içinde sâhib-i seccâde değildir. Ve ahînin ve halîfenin gâlibi şeyhdir. Kendü tâifesi içinde sâhib-i seccâdedir.

[612] Puhte: Pişmiş, pişkin, tecrübeli.
[613] "Fukaranın hizmetçisi, kavmin efendisi."
[614] İcmâlen: Bir sözün teferruatına girmeden özetle anlatmak.
[615] Erbâb-ı kalem: Kâtib, yazı ile ifade eden.
[616] Dehhânin: Boyacı.
[617] Muhterife: Sanatçı, iş emekçisi.

Ve me'cûzdur. Ve şeyhden gâlib şeyhu'ş-şuyûhdur. Ya'nî bu yedi tâifenin içinde olan seccâdenişînler[618] ana tâbîdir. Nitekim ahîler ıstılâhınca fetâdır, halîfe ahîdir, şeyh feşâne[619] şeyhdir. Ve hem emîru'l-mü'minîn Hazret-i Ali kerremallâhu veche bu üç isimle zikretdi. Evvel; fetâ dendi, tâ Haccetü'l-Vedâ'ya değin. Andan ahî ve vasî dendi, tâ ömrü kırka erince. Andan şeyh dendi, tâ hilâfet tahtına kendü oturunca. Andan cemî' târifle vasfetdiler, hemçünân[620]. Bu mânîde Hazret-i Resûl aleyhisselâm buyurmuşdur: "انا الفتى ابن الفتى اخوا الفتى ابو الفتى" Ya'nî ben yiğit ve oğlu yiğit ve karındaşı yiğit ve atâsı yiğit. Ve kendüyü fetâlığla yâd etdi. İkinci; bi kezâ ve Ali vâdiyen dedüğü, irşâddandır. Halîlullâh nitekim buyurmuşdur:

"انا ابن الزّبيح"[621] ve el-vechu's-sahîh İsmâil İbn-i İbrâhîmü'l-Halîl aleyhisselâm. Üçüncü; ehu'l-fetâ dedüği; İmâm Ali'ye işâretdir. Dördüncü; ebu'l-fetâ dedüği, İmâm Hasan'a ve İmâm Hüseyn'e işâretdir. Pes, ahîler ıstılâhında fetâlık yiğitlikdir ve ahîlik kavğalıkdır ve şeyhlik pîrlikdir. Çün ehl-i erkân bu dokuz vechiledir.

IX. Fasl fî Beyâni Dâhili ve Hârici Fütüvve

38a Geldik imdi, cumhur meşâyih ittifak etmişlerdir kim, oniki kişiye şed bağlamayalar. Zîrâ anlarda nice haslet vardır kim, onunla lâyık fütüvvet olmazlar. Meğer kim, ol hasletlerini terk edeler, andan lâyık fütüvvet olalar. Evvel; kâfirlere. Zîrâ anlar ehl-i îman değildir, bâtıla hak ve hakka bâtıl dirler. Ve anların hakkında Hak Sübhânehû ve Teâlâ Kelâm-ı Mecîd'inde buyurmuşdur: "...إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَس..."[622] Tâ îmana gelmeyince anlar pâk olmazlar. Fütüvvete lâyık olmazlar. İkinci; münâfıklar. Bunların hakkında Allâh Kelâmı şâhiddir ki, bunlar ehl-i Cehennem'dir. Zîrâ münâfıklar hakkında Hak Sübhânehû ve Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'inde buyurmuşdur kim: "... إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ"[623] Ve Habîb-i Ekrem aleyhisselâm buyurur ki: "المنافق اشدّ من الكافرين"[624] Tâ ol sıfatdan rücû' etmeyince lâyık fütüvvet olmazlar. Üçüncü; ol kimesne kim, san'atı gaybe hükmetmek ola. Remmâl[625] gibi ve müneccim[626] gibi.

---

[618] Seccâdenişînler: Seccâdede oturanlar.
[619] Feşâne: Saçan, serpen.
[620] Hem-çünân: Böylece.
[621] "Ben kurbanın oğluyum."
[622] "… Allâh'a ortak koşanlar ancak bir pislikten ibârettir…" (Tevbe 9/28)
[623] "Şüphesiz ki münafıklar Cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar…" (Nisâ 4/145)
[624] "Münafıklar, kâfirlerden daha şedîddir (sert, katı, şiddetli)"
[625] Remmâl: Kumun üzerine bir takım işâretler yazarak veya başka şekillerde gaybden haber vermek iddiasında bulunan dolandırıcı.
[626] Müneccim: Yıldızların mevkî ve hallerinden hüküm çıkarmak gibi batıl şeylerle uğraşan kişi, astrolog.

Zîrâ anlar kavillerinde ekser hata edüb kizb vâkî olur. Ve Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu: [627]"الكذّاب ليس منّى و من امّتى" Pes, kezzâb olan lâyık fütüvvet olmaz. Dördüncü; hamr[628] içene. Zîrâ anlar müdmini'l-hamrdır.[629] Hak Teâlâ'nın emrin saymamışlardır ve Peygamber aleyhisselâmın sünenin koyub nefse tâbî' olmuşlardır. Bî-hayâlık ihtiyar kılmışlardır ve bunları Hak Teâlâ ibâdet kılmadan men' etdi. Gerçi mü'minîndir, ammâ lâyık fütüvvet değildir. Kalemehû Teâlâ:

[630]"...لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكَارٰى حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ..." Pes, tâ tevbe-i istiğfâr etmeyince lâyık fütüvvet olmazlar. Beşinci; dellâklara[631]. Zîrâ kim, bunların katında kâfir ve Müslüman hizmetinde fark olunmaz. Ve bunlar dâim Müslümanların avretine nazar ederler. Bu mânîde Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem buyurmuşdur: [632]"لعن الله النّاظر و المنظور اليه" Gerçi anlar dahi müslümanlardır, hizmeti makbûldür, safâ bahşlerdir. Ammâ bu hevâyı terk etmeyince bu sekiz şart tâ kendülerde mevcûd olmaya lâyık fütüvvet olmazlar. Altıncı; dellâllara[633]. Zîrâ anların dostluğu sehl nesne içün hebâ olunur ve kendülere sehl nesne ait olduğu içün Müslümanlara çok ziyân ederler ve kendüler hâin olurlar. Ve bu mânîde Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem buyurur: [634]"شرّ النّاس من يضرّ النّاس" Nitekim bu ameller bir kişide ola, ol lâyık fütüvvet olmaz. Yedinci; çulhâlardır[635]. Zîrâ anlar Müslümanlara yalan vâ'de ederler. **38b** Ve eksik arşun[636] dutarlar. Pes, bu iki san'at lâyık fütüvvet değildir. Eğerçe bunlar şebiyyelerdir[637], san'atları makbûldür. Ammâ ol san'atlar Hak Sübhânehû ve Teâlâ'nın emrine muhâlifdir. Kangı bu san'atlu olsa ol lâyık fütüvvet değildir. Zîrâ kelâmullâha muhâlifdir. Nitekim Hak Celle Senâuk Kelâm-ı Şerîf'inde buyurmuşdur:

[638]"...وَاَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ اِذَا عَاهَدْتُمْ" Ve bir yerde dahi buyurmuşdur:

[639]"...وَاَوْفُوا بِعَهْدِي اُوْفِ بِعَهْدِكُمْ ..." Ve dahi demişler, meğer şöyle olalar kim, lâyık fütüvvet olalar. Sekizinci; kassablar ki, zîrâ anların işi dâima kan dökmekdir. Anlarda

---

[627] "Yalancılar benden ve benim ümmetimden değildir."
[628] Hamr: Şarap, bade.
[629] Müdmini'l-hamr: İçkiye devam edenler.
[630] "… Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar namâza yaklaşmayın…" (Nisa 4/43)
[631] Dellâk: Hamamda müşterilere kese yapıp yıkayan hizmetçi
[632] "Allâh bakana ve baktırana lanet etti."
[633] Dellâl: Emlak, kira, hayvan vs.alışverişinde satıcı ile müşteri arasında vasıta olup pazarlığı kestiren adam
[634] "İnsanların en şerlisi insanların zararlılarındandır."
[635] Çulhâ: Dokumacı.
[636] Arşun: Parmakların ucundan omuza kadar olan ölçü.
[637] Şebiyye: Benzer, mümâsil.
[638] "Anlaşma yaptığınız zaman Allâh' karşı verdiğiniz sözü yerine getirin..." (Nahl 16/91)
[639] "Bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki ben de size verdiğim sözü yerine getireyim." (Bakara 2/40)

şefkat kalmaz. Zîrâ fütüvvet şefkatle müzeyyendir. Nitekim Habîb-i Ekrem aleyhisselâm buyurur: [640]"الشّفقت من الايمان" Ve fütüvvetin bir şartı; eş-şefkat alâ halkıllâhdır. Nitekim emîru'l-mü'minîn Ali kerremallâhu veche cömerd kassaba dedi. Pes, tâ fütüvvet şartlarına sekiz şartdır. Bunlar da mevcûd olunmayınca lâyık fütüvvet olmazlar. Dokuzuncu; cerrahlara. Zîrâ bunların menfaatleri halka zahmet eriştirdikleri ve halka hayır sunurları yokdur. Ve hem yürekleri taş gibi katı olmuşdur, hiç kimseye acımazlar. Can vurukdurlar. Tâ fütüvvet şerâyıtı anlarda mevcûd bulunmayınca lâyık fütüvvet olmazlar. Onuncu; sayyâdlara[641]. Zîrâ ki anlar dâim kuşlara ve cânverlere[642] tuzak kurub boğazlarlar. Nicesinin yavrıcakları açlıkdan kırılur. Pes, eş-şefkat alâ halkıllâh anlarda bulunmaz. Pes, fütüvvet şerâyıtı anlarda mevcûd bulunmayınca lâyık fütüvvet olmazlar. Onbirinci alemdârlara. Zîrâ anlar dâim bid'at artırırlar ve Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem bu mânîde getürmüşdir ki. Pes, ehl-i bid'at, lâyık-ı fütüvvet olmaz. Onikinci; muhtekirlere[643]. Zîrâ ki, anlar me'kûlâtı[644] zahıre[645] kılurlar, kaht[646] isterler, hayırsızlardır. Haberde şöyle gelmişdir ki, an Ali bin Ebî Tâlib radıyallâhu anhümâ ennehû kāle. Kāle Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem:

"من حبس طعاماً اربعين يوماً يطالب به غلاء المسلمين ثمّ تصدق به لم يكن كفّارة له" Ya'nî her kim ki, yemek cinsini kırk gün saklasa Müslümanlara bahalu satam deyü, sonra cümlesini sadaka etse anın günâhına kefâret olmaya. Ve an İbn Ömer radıyallâhu anhüma: "من جميع طعاما اربعين يوما بتربص به فقد برى و برى الله عنه" Ya'nî her kim yemek kısmından kırk gün saklasa üstüne satmasa, bahalu olsun andan satayım deyü niyet etse bedürüstî ki Allâh Teâlâ'dan bîzâr[647] olmuş gibidir. Ve Allâh Sübhanehu ve Teâlâ andan bîzardır. **39a** "العياذ بالله من ذلك"[648] Ve an İbn Abbâs radıyallâhu anh innehû kāle, kāle Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem:

"من اختكر طعاماً اربعين يوماً ثمّ تصدق برأس المال والرّيح لم يسلم"[649] Ya'nî her kim ki, yemek kısmını kırk gün saklasa, sonra satsa, dahi cümle sermayesini sadaka verse ol kişi Allâh

[640] "Şefkat îmandandır."
[641] Sayyâd: Avcı.
[642] Cânver: Domuz.
[643] Muhtekir: Yolsuz kazanç elde eden.
[644] Me'kûlât: Yiyecekler.
[645] Zahıre: Bol, taşkın.
[646] Kaht: Kıtlık.
[647] Bîzâr: Bıkmış, usanmış.
[648] "Bunun gibi şeylerden Allâh'a sığınırım" anlamında duâ.
[649] "Satılık bir şeyi kırk gün saklayan kimse o malın tamamını sadaka verse, günahının kefaretine kafi gelmez."

Teâlâ azabından kurtulmaya. Pes, bu sıfatlar buluna, ana şed bağlamayalar. Tâ bu sıfatlardan rücû etmeyince fütüvvet sahibi olmazlar.

Fasl

Geldik imdi, ondokuz amel eyleyim kim, ol amelleri kılmak birle şed kendüden reddolur, fütüvvetden düşerler. Ahî ahîliğinden ve şeyh şeyhliğinden ve müfred müfredliğinden düşerler. Tâ kim ehl-i fütüvvete garâmet[650] çeküb ve tevbe ve tercümân söyleyüb tahrîk ve tecdîd lâzım olur. Bir sâhib-i tarîk-i seyyid veya bir kâmil-i şeyhden duâ almayınca fütüvveti dürüst olmaz. Evvel; hamr içmekdir ki ümmü'l-habâisdir[651] ve hem günâh-ı kebâirdir. Şer' ile isbât olunub hükmoluna. Nitekim Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem şarab içen hakkında buyurur. Ya'nî her nesne ki anın çoğu sarhoş eder, anın azı ve çoğu haramdır. Ve bir yerde dahi buyurmuşdur Habîbullâh:

"كل مسكر خمر حرام و من شرب الخمر فى الدنيا و هو بو منها و مات لم يتب لم يشربها فى الاخرة"[652]

Ehracehu'l Buhari ve Müslim ve Ettibağı fi't-Tirmizi. Hadîs-i Şerîf'in mânâsı budur ki, her nesne kim sarhoş eder, hamrdır ve her hamr haramdır. Ve her kim hamr içe, dünyâdan dahi tevbe etmeden öle. Ol âhiret şarabın içmeye. Ve nice hadîs-i şerîf dahi buyurmuşdur. Ve Hak Teâlâ Celle Kadruhû Kelâm-ı Kadîm'inde buyurur. İmdi şol nesne kim, Hak Sübhânehû ve Teâlâ azametiyle "amel-i şeytandır"[653] dedi. Ehl-i fütüvvet andan ırâk olun diye. Hem Resûl aleyhisselâm nehyetdi. Müslüman olan andan perhîz etmek gerekdir. Husûsan fütüvvetdâr ola. İkinci; zînâ etmekdir. Fütüvvet ehli olan zînadan sakınmak gerekdir. Zîrâ Hak Sübhânehû ve Teâlâ Kelâm-ı Kadîm'inde zînâdan nehyetmişdir. Nitekim buyurur: "وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنٰى اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً[655] وَسَاءَ سَبِيلاً"[654] Pes, ehl-i fütüvvet zînâdan sakınmak gerek, tâ fütüvvetden düşmeye. Görmez misin, Yûsuf Nebî salavâtullâhi alâ nebiyyinâ ve aleyh zînâ kılmaduğu içün Hak Sübhânehû ve Teâlâ Kelâm-ı Kadîm'inde anı fütüvvet ile yâd eyledi. Üçüncü; livâtâ[656] etmekdir. **39b** Fütüvvetdâr gerekdir kim, livâtâdan sakına. Zîrâ Hak Sübhânehû ve Teâlâ Lût Peygamber salavâtullâhi alâ nebiyyinâ ve aleyh kavmini livâtâ etdikleri içün helâk

[650] Garâmet: Borç, din, vergi.
[651] Ümmü'l-habâis: Kötülüklerin anası.
[652] "Sarhoşluk veren her içki haramdır. Kim dünyâda şarap içer ve ona devam ederse ve tevbe etmeden ölürse, âhirette (cennet) şarabı içemez."
[653] Amel-i şeytan: Şeytan işi.
[654] "Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur." (İsrâ 17/32)
[655] Ayetin aslında olmadığı halde müellif bu bölüme "ve mikten" kelimesini ilave etmiştir.
[656] Livâta: Erkekler arasındaki eşcinsel ilişki.

eyledi. Ve hem Hazret-i Resûl aleyhisselâtü vesselâm livâtâ edenlerin hakkında buyurur: Kāle Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem:

"لا ينظر وا الله تعالى الى رجل انى رجلا او امرءة فى دبرها"[657] Ehracehü't-Tirmizî. Ya'nî Hak Sübhânehû ve Teâlâ rahmet nazarıyla nazar etmez ol ere kim, erkekle cîmâ ede ve yâhud avradı dübüründen cîmâ ede. Ve bir yerde dahi buyurmuşdur:

"ملعون من يعمل بعمل قوم لوط"[658] Ehracehü't-Tirmizî. Ya'nî Allâh Teâlâ'nın rahmetinden ırakdır ol kimesne kim, Lût kavmi işledüği işi işleye. Ya'nî erkek erkeğe varmak. "نعوذ بالله من ذلك العمل"[659] Eğer zîna ve livâtâ edenlerin terhîbleri[660] içün vârid[661] olan ehâdis yâhud anlara olan azâbı yazarsam, bu kitâb ana tâkat getürmez. Ammâ demişlerdir ki, "العارف يكفيه الاشارة"[662] Pes, garaz budur kim, fütüvvet ehli bunun gibi amellerden kendüyi gâyet sakına, ulu hatardır[663]. Dördüncü; gammazlıkdır.[664] Ehl-i fütüvvet gerekdir ki, dili zikirden ve gönlü fikirden hâlî olmaya. Ve dâim dilini yalandan ve kovulmadan ve mü'minlere lânet etmekden ve müslümanları aldamakdan ve yalan tanıklıkdan ve yalan yere and içmekden ve gıybet söz söylemekden ve gammazlıkdan ve bühtân[665] etmekden. Zîrâ yalanı san'at edinmek fâsıklığa çıkar ve fâsıkın yeri Cehennem'dir. Ve her kim, yalanı dâim isti'mâl ede, Hak Sübhânehû ve Teâlâ ferişte hlere buyurur, tâ kim adını kezzâblar deyü anında sebt[666] ederler. Her kim kastla yalan söyleye, Hak Sübhânehû ve Teâlâ buyura, tâ Cehennem katranından bir katre anın gönlüne tamzereler. (a 7) Dahi çok yalan söylemeklik ile gönlü kapkara olur. Ve dahi gammazlıkdan sakına. Zîrâ gammazlık avâne[667] yardım etmekdir ve hem gıybetdir ve hem bir mü'minin ırzın yıkmak ve aybın fâş[668] etmek, kanın dökmek gibidir. Nitekim Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem buyurur:

"عرض المؤمن كومه" Ve hem bu sıfatlu kişiler hakkında Hak Sübhânehû ve Teâlâ "ehl-i Cehennem'dir" deyü Kelâm-ı Kadîm'inde buyurur. Kalemehû Teâlâ:

---

[657] "Bir erkek veya kadının dübüründen ilişkiye girene Allâh rahmet etmez."
[658] "Lût kavminin ameliyle amel eden lanetlenmiştir."
[659] "Bu amellerden Allâh'a sığınırız." anlamına gelen duâ.
[660] Terhîb: Korkutma, tehdit.
[661] Vârid: Gelen, vâsıl olan, ulaşan.
[662] "Ârif olana tek bir işâret yeter."
[663] Hatar: Tehlike, emniyetsizlik.
[664] Gammazlık: Gıybetçilik, herkesin ayıbını meydana çıkarmak, casusluk.
[665] Bühtân: Birine yalandan bir şey isnâd etme, iftira.
[666] Sebt: Kaydetme.
[667] Avane: Zorba, fesatçı.
[668] Fâş: Meydana çıkmış, ifşâ olmuş.

"وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَة..."[669] ilâ âhiri'l-âyet. Ve Enes İbn-i Mâlik radıyallâhu anh Hazret-i Resûl aleyhisselâmdan rivâyet kılur ki, buyurdu: "Mi'râca çıkduğım vakit bir kavme uğradım kim bakırdan tırnakları var idi. **40a** Yüzlerin yırtarlar idi. Cebrâîl'den sordum, cevab eyledi ki; 'halkın etlerin yerler idi.'" Ya'nî gıybet ederler idi ve ırzın yıkarlardı. Ebû Dâvud Müsned'inde öyle getürmişdir. El-hadîs an Enes İbn-i Mâlik radıyallâhu anh enne Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem kāle:

"لما عرج بی مررت بقدم لهم اظفار من نحاس یخمشون[670] بها وجوههم و صدورهم[671]، فقلت: من هؤلاء یا جبرائل. قالو[672]: هؤلاء الذین یأکلون لحوم الناس و یقعون فی اعراضهم"[673]

Ehracehü Ebû Dâvud. Pes, bu sıfatluları fütüvvet kabûl etmez. Beşinci; münâfıklıkdır. Fütüvvetdâr gerekdir kim, ikiyüzlü olmaya. Bir kişinin huzûrunda bir dürlü ve gaybetinden bir dürlü ve bâtınında bir dürlü bir hâl ve zâhirinde bir mekâl[674] olmak, münâfıklık sıfatıdır. Ve Hak Sübhânehû ve Teâlâ münafıklar hakkında bu âyeti gönderdi. Kalemuhû Teâlâ: "...إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ"[675] Ve hem Hazret-i Resûl buyurmuşdur kim: "Mümkin değildir kim, ikiyüzlü Cennet'e gire." Ve hem buyurmuşdur kim: "Kabir azabı üç nesneden hâsıl olur. Evvel; gıybet etmekden, ikinci; ikiyüzlü olmakdan, üçüncü; giyeceğine sidüğin damlatmakdan." Pes, bu amellerden fütüvvet bîzârdır. Ve fütüvvet ehli bu amellerden perhîz etmek gerek. Altıncı; tekebbürlükdür[676]. Fütüvvetdâr gerekdir kim, mütekebbîr olmaya. Tekebbürlük Allâh Teâlâ'ya yaraşur. Kibir, İblîs sıfatıdır, magbunlukdur[677] ve mahrumlukdur. Görmez misin kim, İblîs Âdem'e tekebbür kılduğu içün dergahdan sürilüb mel'ûn oldu. Ve hem mütekebbîr olan Cennet'e girmez. Nitekim Hazret-i Resûl buyurur:

"لا یدخل الجنّة من کان فی قلبه مثقال حبّة من کبر"[678] Ehracuhû Müslim ve Ebû Dâvud et-Tirmizî. Ya'nî Cennet'e girmeye ol kimesne kim, gönlünde bir arpa ağırı ululuk ola. Pes, fütüvvet ehli gâyet sakınmak gerekdir. Yedinci; yavuzgönüllü[679] olmamak gerek. Zîrâ yavuzgönüllü kişiden her kez vefâ gelmez ve şefkat gelmez ve fütüvvetdâr

[669] "İnsanları arkadan çekiştiren kişinin vay haline." (Hümeze 104/1)
[670] Hadîsin orijinal metninde "یخمشون" kelimesi olduğu halde, müellif bu kelimeyi metne yazmamıştır.
[671] Hadîsin orijinal metninde " صدورهم " kelimesi olduğu halde, müellif bu kelimeyi metne yazmamıştır.
[672] Hadîsin orijinal metninde"قالو " kelimesi olduğu halde, müellif bu kelimeyi metne yazmamıştır.
[673] "Bakır tırnakları olan bir kavme uğradım. Bunlarla yüzlerini ve göğüslerini tırmalıyorlardı. 'Bunlar kimlerdir ey Cebrâîl?' dedim. Dediler: Bunlar insanların etlerini yiyen ve ırzlarını, namuslarını pâyimâl edenlerdir."
[674] Mekâl: Söyleme, söyleyiş, söz.
[675] "Şüphesiz ki münafıklar Cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar." (Nisâ 4/145)
[676] Tekebbür: Kibirlenme, büyüklük iddiası.
[677] Magbun: Şaşkın, şaşırmış.
[678] "Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse, Cennet'e giremez."
[679] Yavuz gönüllü: Şiddetli, pek sert, yaman.

rahimdîl[680] olmak gerekdir. Tâ kim Hak Sübhânehû ve Teâlâ ana rahmet kıla. Nitekim Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem buyurur. Pes, fütüvvet yavuzgönüllüde karar etmez. İmdi, fütüvvetdâr yavuzgönüllü olmamak gerek. Tâ kim, fütüvvet kendüde karar kıla. Yavuzgönüllü olan kişi bu hadîs-i şerîf mânâsından mahrumdur. Sekizinci; hasûdlukdur[681]. Fütüvvetdâr gerekdir kim, hasedden ırak ola. Zîrâ hased bir yaramaz marazdır. Hased ehli hiç sıhhat bulmaz. Ve ne kadar amel kılsa kabûl olmaz. **40b** Ameli zâyî' olur. Kıt'a:

"Geç hasedden hurremşâd[682] ol yürü, kim hasûd olan kişi bulmaz felâh,

Ger hasedden geçebilürse yakîn, bağladun zevk-i safâya hôş nikâh."

Ya'nî Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem hased hakkında buyurmuşdur:

"الحسد يأكل الحسنات كما تأكل النار الحطب او الخشب"[683] Ehracehû Ebû Dâvud. Ya'nî hased, mürîdleri yer. Nitekim od, odunu yer. Pes, fütüvvet ve hased bir arada karar etmez. Dokuzuncu; buğz etmekdir. Fütüvvetdâr gerekdir kim, hiç mü'mine buğz etmeye. Meğer buğzu Allâh içün ola ki; "الحب لله و البغض لله"[684] dır. Ve eğer nefs-i hevâs içün ola, el-iyâz billâh dine zarardır. Pes, fütüvvet anda karar etmez. Nitekim Hazret-i Resûl aleyhisselâm buyurur. An İmâmeti'l-Bâhilî radıyallâhu anh ennehû kāle. Kāle Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem:

"من احبّ لله و البغض لله و اعطى لله و منع لله فقد استكمل الايمان "[685] Her kim ki, sevdiği Allâh içün ve düşmanlığı Allâh içün ve verdiği Allâh içün ve men' eylediği Allâh içün ola, bedürüstî îmanı temâm olmuşdur. Onuncu; kast ile yalan söylemekliği isti'mâl etmekdir. Ve yalan söyleyenler hakkında Kur'ân şahitdir kim, ehl-i Cehennem'dir. Kalemuhû Teâlâ: "وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ"[686] Ve bir yerde dahi buyurur: "ان الله لا يحبّ المكذّبين"[687] Ve bu mânâda Hazret-i Resûl aleyhisselâm buyurur: "الكذّاب لا امّتى"[688] Ve bir hadîs dahi buyurur ki: "الا انّ الكذب بسود الوجه فى الدّنيا والاخرة"[689] Pes, yalan ile fütüvvet bir arada karar etmez. Onbirinci; vaade hilâf kılmak kast ile. Zîrâ ki fesâdvâr, ol kendü yalan olur.

---

[680] Rahimdîl: Kalbi merhametli.
[681] Hasûdluk: Kıskançlık, başkasının nimet ve faziletini çekemeyip zevâlini arzu etme.
[682] Hurremşâd: Sevinçli, mesut, taze ve hoş.
[683] "Hased, hasenâtı yer tüketir, tıpkı ateşin odunu veya ahşabı yiyip tükettiği gibi."
[684] "Allâh için sevmek ve Allâh içün buğz etmek."
[685] "Kim Allâh için sever, Allâh için buğzeder, Allâh için verir ve Allâh için men ederse, muhakkak ki îmanı kemâle ermiştir."
[686] "O gün yalanlayanların vay haline." (Mutaffifîn 83/10)
[687] "Muhakkak ki Allâh yalan söyleyenleri sevmez."
[688] "Yalancılar ümmetimden değildir."
[689] "Muhakkak ki yalan söyleyen kişinin dünyâda olduğu gibi âhirette de yüzü siyahtır."

Onikinci; emânete hıyânet eylemekdir. Fütüvvetdâr gerekdir kim, emîn ola, hıyânetden perhîz ede. Zîrâ Hak Teâlâ hâin olanı sevmez. Nitekim Kelâm-ı Kadîm'inde buyurur. Kāle Allâh-u Teâlâ: [690]"...اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ" Ve Hazret-i Resûl aleyhisselâm buyurdu: [691]"الخائن لا يصلح ولا يفلح" Ya'nî hâin olan Hak Sübhânehû ve Teâlâ'nın rahmetinden mahrumdur. Ve hıyânet dinin düşmanıdır. Pes, hâin olan kişide fütüvvet karar kılmaz. Onüçüncü; nâmahreme şehvet ve hıyânet fikriyle bakmakdır. Pes, fütüvvetdâr gerekdir kim, hiç kimsenin ehl-i beytine ve ıyâline şehvet nazarıyla ve hıyânet fikriyle bakmaya. Ve Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem buyurur: [692]"العيان تزنيان" **41a** Ya'nî göz zînâ eder ve dil zînâ eder ve el zînâ eder. Her kim nâmahreme şehvet ve hıyânet nazarıyla baka, Hak Sübhânehû ve Teâlâ buyurur, anın gözlerinin çukurunu Cehennem oduyla dolduralar. Meğer kim, tevbe ede. Ve her kim ki, nâmahremîn eline şehvet nazarıyla yapışa, Sübhânehû ve Teâlâ Cehennem zebânîlerine buyura, tâ kim oddan zincir ile elini ardına bağlayalar da Cehennem'e bırağālar, neûzübillâh. Pes, fütüvvet bu sıfatları kabûl etmez ki, sakınmak gerek. Ondördüncü; bir kimsenin aybın istemekdir kim, anın ırzın yıka. Fütüvvetdâr gerekdir kim, kimsenin aybın istemeye ve ırzını yıkmaya. Bu mânâda Resûl Hazreti aleyhisselâm buyurmuşdur: " عرض المؤمن كومه" Ya'nî bir mü'mini utandırmak, kanın dökmekdir. Bu sıfatı fütüvvet kabûl etmez. Onbeşinci; katl-i nefs etmekdir, neûzübillâh. Ehl-i fütüvvet olan nâhak yere katletmekden sakına. Zîrâ Hak Sübhânehû ve Teâlâ Kur'ân'da buyurur:

[693]"وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ..." Ve bir yerde dahi buyurur. Kalemuhû Teâlâ: [694]"وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِناً مُتَعَمِّداً فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِداً فِيهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَاباً عَظِيماً" Pes, nâhak yere katl-i nüfûs edeni fütüvvet kabûl etmez. Onaltıncı; kumar oynamakdır. Fütüvvetdâr gerekdir kim, kumar oynamaya. Zîrâ ol dahi günâh-ı kebâirdir. Hak Sübhânehû ve Teâlâ kumarı şarap ile âyette nehyetdi. Kalemuhû Teâlâ:

[695]"...اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ"

"Hamrdan ve kumardan ictinâb edin" deyü buyurdu. Ve bir yerde dahi kalemuhû Teâlâ:

---

690 "… Çünkü Allâh hâinleri sevmez." (Enfâl 8/58)
691 "Hâin ıslah ve iflah olmaz."
692 "Gözler de zînâ eder."
693 "Haklı bir sebep olmadıkça, Allâh'ın öldürmesini haram kıldığı cana kıymayın…" (İsrâ 17/33)
694 "Kim bir mü'mini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedî kalacağı Cehennem'dir. Allâh ona gazâb etmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azab hazırlamıştır." (Nisâ 4/93)
695 "(Aklı örten) içki (vb. şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki, kurtuluşa eresiniz." (Mâide 5/90)

[696] "...كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوآ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ" Ve hem dünyâsı kendünce nefsi incinir, küfre mürtekib[697] olur. Bu sıfatlu kişiler Hak Teâlâ'nın düşmanıdır. Bu makûlde fütüvvet karar etmez. Onyedinci bahillikdir. Fütüvvetdâr gerekdir kim, bahîl[698] olmaya. Zîrâ bahîl mağbundur[699]. Nitekim Hazret-i Resûl aleyhisselâm buyurmuşdur.

"البخيل لا يدخل الجنّة ولو كان زاهداً"[700] Pes bu sıfatlular ile fütüvvet bir arada karar kılmaz. On sekizinci uğrılıkdır[701]. Fütüvvetdâr gerekdir kim, eliyle koymaduğu nesneyi getüre. Ol dahi günâh-ı kebâirdir. Ve hakk-ı abddir, uğrı mağbûndur. Zîrâ ne kadar ameli var ise hasmınındır. Dünyâda dahi isbât olucak bu âyet mânâsı ile kısas olunur. Kalemuhû Teâlâ: "...السَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا اَيْدِيَهُمَا ..."[702] el-âyet. Pes, bu sıfatlu kişide fütüvvet karar kılmaz. Ondokuzuncu; bühtân[703] etmeye. Zîrâ bühtân kılmak, ulu zulümdür. Delili, Kur'ân'da'dır ki, hezâ "... بُهْتَاناً عَظِيم..."[704] dir. **41b** Hak Sübhânehû ve Teâlâ kullarını bühtân kılmadan nehyeyledi. Kalemuhû Teâlâ: "...وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ"[705] Meğer tevbe ede ve bühtân etdüği kişinin kendüsinden helâllik dileye. "Filan gün bühtân etmiş idim, siz şâhid olun ki, ben istiğfâr ederim" diye. Andan sonra kazğan[706] gāynada ve duâ ile, ki fütüvveti dürüst ola. Pes, bühtân kılmak zulümdür ve zulüm hakkında bu ayet gelmişdir ve: "...لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِينَ"[707] Pes, zulüm ile fütüvvet bir arada karar kılmaz. Her kaçan kim, bu zikretdüğimiz günâhlardan birisi sâhib-i tarîkden sâdır ola, anın fütüvveti dürüst olmaz, tâ erbâb-ı tarîk önünde kazğan kaynadub ve saff-ı niâlde durub, sâdâtdan ya bir şeyh-i kâmilden duâ almayınca. Şöyle ki yerinde zikrolunur, vallâhu âlem. Böyle etmeyince fütüvvetleri dürüst olmaz.

Fasl

Geldik imdi erbâb-ı fütüvvetden muhterife[708] ve erbâb-ı sanâyîye vâcib olan edebleri beyân edelim inşâallâhu Teâlâ. Bilgil ve âgâh ol kim ey tâlib erkân-ı fütüvvet hedâkāllahu ilâ sebîli'r-reşâdi. Fütüvvetdâr ki münsebib ola. Ana ol vâcibdir ki, şeriatta

[696] "Yiyin, için fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez." (A'râf 7/31)
[697] Mürtekib: Haram ve kötü fiili kabûl ve icra eden, bu tür fiillere tenezzül eden.
[698] Bahîl: Hasis, nâkıs, cimri.
[699] Mağbûn: Alışverişte aldanmış.
[700] "Bahîl Cennet'e giremez. Her ne kadar zâhid olsalar da."
[701] Uğrılık: Hırsızlık.
[702] "…hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin…" (Mâide 5/38)
[703] Bühtan: İftira.
[704] "…büyük bir iftira…" (Nisâ 4/156)
[705] "… ve yalan sözden kaçının." (Hac 22/30)
[706] Kazgan: Kazan, büyük tencere.
[707] "Allâh'ın lâneti zâlimler üzerinedir." (Hûd 11/18)
[708] Muhterife: Sanatçı, iş emekçisi.

kendüye mâ lâyed olan kitâb-ı ibâdât ve muâmelâtı öğrene ve amele getüre. Tâ helâli haramdan ve şüpheden seçe ki, haram ede ve yedüği lokma haram ola, neûzübillâh. Kılduğı namâz ve verdiği sadaka kabûl olmaya ve Cennet'e girmeye. Ve Cehennem'e layık ola. Nitekim server-i kâinat ve mefhar-i mevcûdât Hazret-i Muhammed Mustafâ aleyhi efdalü's-salavât buyurmuşdur. Kāle Resûlullâh aleyhi ve sellem: "من صلى اوفى [709] بطنه طعام من حرام او على ظهره ملبوس من حرام لم تقبل صلوته" Hadîs-i şerîfin mânâsı budur ki; her kim ki namâz kıla ve anın karnında haramdan yemek ola yâhud arkasında haramdan kisve ola, ol kişinin namâzı kabûl olmaz. Ve bir yerde dahi buyurmuşdur. Kāle Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem:

"كل جسم عدية بالحرام لا يدخل الجنة والنار اولى به"[710] Ya'nî her nitekim haramdan yemeklene, Cennet'e girmeye. Ve Cehennem mahfili ola. Pes, haramdan muhkem[711] haram maldan kesb etse dahi ol maldan sadaka etse kabûl olmaya. Ve eğer suna, Cehennem'de kendüye dürlü dürlü gıdalar ola. Ve Hak Teâlâ kullarını haram yemeden nehyetdi. Nitekim Kur'ân'da buyurur: "...وَلَا تَقْتُلُوٓا اَنْفُسَكُمْ..."[712] Ya'nî nefsinizi depelemek[713], müfessirler aytdı; her kim haram yese, nefsini depeler. Zîrâ nefsinin helâklığına ve tefadisine[714] kendü sebeb olmuşdur. **42a** Fütüvvetdârın niyeti şöyle ola ki, bu hırfeti[715] ve bu san'atı Hak Sübhânehû ve Teâlâ'nın kulları içün işlerim kim, bu hırfete muhtaçlardır. Hâcetlerin bitürem ve hizmetlerin yerine getürem ve hizmetim mukâbelesinde her ne hâsıl idersem bir miktârın kendü maîşetime harc idem ve bir mikdârın fukarâya tasadduk idem. Zîrâ hiç andan helâl lokma yokdur kim, kişi kendü eli emeğinden yiye. Nitekim Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem buyurur:

"ما اكله احد طعام قط خير من ان يأكل من عمل يديه" [716] Mine's-Sahah. Ve hem Hazret-i Resûl aleyhisselâm kesbetmeye etmişdir. Nitekim buyurur:

"لان يأخذاحدكم حبلا يحتطب على ظهره فمأكل و يتصدّقه خير له من ان يأتى رجلا"[717] Ya'nî bedürüstî bir kişi bir ip alub arkası ile odun getürüb satub bir mikdârın kendü yeyüb ve bir mikdârın fukarâya tasadduk etse ana yeğdir. Bir kimseye varub nesne dileyüb ya anı

[709] "Midesinde haram lokma bulunduran üzerinde haram elbise dolaştıran kimsenin namazı kabûl olmaz."
[710] "Harama bulaşan hiçbir beden Cennet'e giremez. Cehennem ona daha lâyıktır."
[711] Muhkem: Sağlam, metin, kavî.
[712] "… kendinizi helâk etmeyin…" (Nisâ 4/29)
[713] Depelemek: Ezmek, yenmek, hakkından gelmek, mağlup etmek, püskürtmek.
[714] Tefadi: Kendini feda etmek.
[715] Hırfet: Sanat, iş ve kâr.
[716] "Hiçbir kimse kendi elinin emeğini yemekten daha hayırlı bir yemek yememiştir."
[717] "Sizden birinizin ip alp sırtında odun taşıması ve ondan yiyip tasadduk etmesi bir adamın getirmesinden daha hayırlıdır."

vire ya vermeye. Bedürüstî ki üstündeki el, altındaki elden yeğrekdir. Nitekim Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Mufahham[718] buyurur. Kāle aleyhisselâm: [719]"يد العليا خير من يد السفلى" Ya'nî sehî eli, bahîl elinden üstündür. Ve Hak Sübhânehû ve Teâlâ mü'minlere helâl kesb buyurdu. El-hadîs kāle Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem:

[720]"ان الله طيب وان الله امير المؤمنين بما امر به المرسلين"

Fe kāle: [721]"... كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ" [722]"يا ايّها الرّسل" Ve bir yerde dahi buyurur. El-hadîs kāle Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem: [723]"ان اطيب ما اكل الرّجل" Bedürüstî kişi kendü kesbinden bir nesne yemez. Anın içün ekser enbiyâ salavâtullâhi aleyhim ecmaîn ellerin emeğin yerler idi. Âdem Peygamber aleyhisselâm çift sürerdi ve ekin eker idi. Ve Şît Nebî salavâtullâhi aleyh çulhâlık[724] eder idi. Ve İbrâhîm aleyhisselâm yaycılık eder idi ve anın elişinden bir yay izniyle Hazret-i Resûl'e dökmüşdü. Anunla gazâda atardı. Ve Dâvud Nebî aleyhisselâm zırh örerdi. Ve Süleymân Nebî aleyhisselâm zenbil[725] örer idi. Ve ekser ashâb ve tâbiîn ve ulemâ ve sulehâ ve meşâyih-i selef rıdvânullâhi aleyhim ecmaîn ehl-i kesb idiler. Ve her kim sâtu pazar eylemese emanetle ve gerçeklikle, Kıyâmet'te peygamberler ile ve sıddîklar ile ve şehitler ile haşroluna. Nitekim haberde gelmişdir, an Ebî Said el Hudrî radıyallâhu anh ennehû kāle, kāle Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem: (42B VE 43A SAYFASI YOK) **43b**

[726]" اتاجر الصّديق الامين، يحشر يوم القيمة من النّبيّين، والصّديقين والشّهداً " Ve şeyh Ebû Tâlib Mekkî rahmetullâhi aleyh *Kūtü'l-Kulûb*'da getürmişdir ki; bir gün Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem seher vaktinde ashâbıyla oturur idi. Gördiler ki, bir kuvvetlü yiğit dükkana giderdi. Hazret-i Resûl aleyhisselâm aytdı: "Şöyle demek, eğer bunun sa'yi nefsi kifâfiçün[727] kimseye muhtaç olmayam deyü ise bedürüstî ki ol benim yolumdadır. Ve eğer sa'yi atası veya anası veya oğlancıkları kifâfiçün olursa, bedürüstî ki ol Hak Teâlâ yolundadır. Ve eğer malım çok olsun anınla tefâhur[728] edeyüm deyü

[718] Mufahham: Hürmet ve ta'zime nail, mükerrem.
[719] "Yüksek el, aşağı elden hayırlıdır."
[720] "Allâh tayyibdir ve müminlere emrettiği şeyler, peygamberlere emretmiş olduklarının aynısıdır."
[721] "Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temiz ve helâl olanlarından yiyin…" (Tâhâ 20/81)
[722] Âyetin orijinal metninde "Yâ eyyühe'r-resûl" hitabı yoktur.
[723] "En temiz yemek kendininkidir."
[724] Çulha: Dokumacı.
[725] Zenbil: Hasırdan örülmüş saplı torba.
[726] "Güvenilir, doğru tüccar Kıyâmet günü peygamberler, sıddîklar ve şehitlerle birlikte haşrolunur."
[727] Kefâf: Yaşayacak kadar rızık, kendi hayatını temin için bir adama lazım olan rızık ve nafaka.
[728] Tefâhür: İftihar etme, övünme.

sa'y ederse bedürüstî ol şeytan yoluna yönelmişdir" dedi. Ve bu hadîs-i şerîfi buyurdu. Kāle Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem:

"من طلب الدنيا حلالا تعفنا عن السؤال و سعيا على اعياله و تفطنا على اجارة لفى الله وجهه كا القمر ليلة البدر"[729]

Bu hadîs-i şerîfin mânâsı oldur ki; kim ki dünyâyı taleb etse helâlden, kimseden nesne taleb eylememek içün ve ıyâl doyurmak içün ve konşularına iyilik yetirmek içün Allâh Teâlâ'ya karşı yüzü ayın ondördüncü gecesi gibi ola. Ve Şeyh Necmeddin Dânâ rahmetullâhi aleyh Mirsâdü'l-Ibâd'da getürmüşdür. Bir gün Hazret-i Dâvud en-Nebî aleyhisselâm Hak Hazreti'ne münâcaat eder idi. Aytdı: "İlâhi! Dilerim ki Cennet'te bana hemnişîn[730] olanı gösteresin." Hak Teâlâ Celle Azametühû aytdı: "Yâ Dâvud, yarın şehirden dışara çık. Her kim sana evvel karşu gele, ol olsa gerekdir." Ertesi Dâvud aleyhisselâm şehirden dışara çıkdı. Gördü karşudan bir kişi arkasından odun getürüb gelür. Hazret-i Dâvud aleyhisselâm ileru varub ol kişiye selâm verub aytdı: "Yâ kişi, Hak Teâlâ ile muâmelen nedir ki anın vesilesiyle Cennet'de enbiyâlar ile murâfakât[731] ve mücâleset[732] mertebesin buldun?" Ol kişi aytdı: "Her gün dağdan arkam ile odun getürüb, şehirde üç akçeye satarım. Birin anama harç iderim. Ve birin ıyâlimin nafakasına harç iderim. Ve birin dervişlere sarf iderim." Hazret-i Dâvud aleyhisselâm aytdı: "Erzânîdir ki sana Cennet'de peygamberlere yoldaş olmak." Ve Hazret aytdı: "Gel ben sana günde üç akçe vereyim benümle yoldaş ol. Çün Cennet'de benümle yoldaş olsan gerek." Ol kişi aytdı: **44a** "Yâ Dâvud, bu mertebeyi ben kesbimden ve arak-ı cebînimden[733] buldum. Çün ben rençberlikden el çekdim, ayrık ol mertebeyi bulmazam. İsterim ki hemîşe Hâlık'ā ve halka hizmet edem mecâlim yetince." Dâvud aleyhisselâm aytdı: "Râzı oldum ki, Cennet'de sen bana hemnişîn olasın." Haberde gelmişdir kim: "Her kim rençberlik edüb helâlinden dünyâ kazansa, yese ve yedirse Hak Sübhânehû ve Teâlâ anı şehitler derecesine yetüre. Her kim taleb-i helâl içün nefsini zillet makāmında koya, ol kişinin günâhı döküle. Nitekim hazan zamanında ağaçdan kuru yaprak dökilür gibi." Hadîs. Ya'nî her kim kırk gün helâl yiye, Hak Teâlâ ol kişinin kalbini nurlu ede ve hikmet bınarlarını anın gönlüne akıda. Ve dahi Resûl'e suâl

[729] "İstemekten haya ettiği için aile efradına bolluk göstermek ve komşusuna yardımda bulunabilmek için helâlinden dünyâlık talebinde bulunan kimse yüzü ayın ondördü gibi olduğu halde Allâh'a kavuşur."
[730] Hemnişîn: Beraber oturan.
[731] Murâfakât: Arkadaşlık, yoldaşlık, birlikte bulunma.
[732] Mücâleset: Birlikte oturma, hemnişînlik.
[733] Arak-ı cebîn: Alın teri. Metinde "arak-ı hıyn" şeklinde yanlış yazılmıştır.

aytdılar. Bu ayet-i kerîmede Hak Teâlâ bir tâife hakkında buyurdu: "Anlar kimlerdir?" Aytdılar: "Mü'minlerdir kim iyilik etdiler, yalan söylemediler, gönüllerin doğru ve pak dutdular." Ve kuvvetleri mütedeyyin ola ve şeriatda ve tarîkatda sâbit-kadem ola ve kesbi haram maldan ve şüphelü maldan mahfûz kıla ve sanayî-i mekruhdan ictinâb ede. Husûsan ol san'attan ki anda esbâb-ı lehv[734] ola. Ve bir kimesne ki kesbi haram idüğün bile, anınla sâtu bazar etmeye ve işledüğü işde ve yâhud satdığı nesnede ayb olsa gizlemeye, alana aybını diye. Hiç kimseyi satusunda ve bazarında aldamaya. Haberde gelmişdir. Ya'nî: "Her kim beni ve ümmetimi aldaya, ol benim ümmetim değildir." El-İyâz billâh Teâla min zâlik. Fütüvvetdâr gerekdir kim; ehl-i insaf ola. Kendüye ne sanursa, sâir Müslümanlara dahi anı sana. Nitekim Hazret-i Resûl aleyhisselâm buyurur, sadeka Resûlullâh: "Eğer bir kimesnenin metâı[735] olsa, anı satmak murâd olunsa, alıcı anın behâsın bilmese, ol kişiyi aldadub değerinden artuğa satmaya. Eğer kendü bir kimesnenin metâını almalu olsa, sahibi ol metâın behâsın bilmese anı aldayub değerinden eksiğe almaya, insaf budur." Rivayet eydürler kim; meğer bir tâcir var idi. İsmine Yûnus bin Abdullâh dirler İdi. Dikilmiş kaftan satardı. İki cins kumaşdan bir cinsinin behâsı ikiyüz akçelik ve bir cinsinin akçesi yüz akçe idi. Bir gün namâz kılmağa gitdi. Dükkanında karındaşı oğlunu kodu. Ba'den bir Arab geldi, kaftanı istedi. Ol oğlan ikiyüz akçelik kaftanın birini dörtyüz akçeye satdı. **44b** Arab ol kaftanı alub pazardan çıkub giderken Yûnus bin Abdullâh nemâzın kılub dükkana gelürken ol Arab'a sataşdı. Arab'ın elinde kaftanı gördü. Kendünin idüğin bildi ve aytdı: "Bu kaftanı niceye aldın?" Arab aytdı: "Dörtyüz akçeye aldım." Yûnus aytdı: "Oğlan seni aldatmış, bu kaftanın behâsı ikiyüz akçedir" dedi. Arab aytdı: "Bizde bu kaftan beşyüz akçe eder." Yûnus ol Arab'a aytdı: "Din dünyâdan yeğdir" deyüb kaftanı Arab'ın elinden alub dükkana geldi. Karındaşı oğluna kakdı, aytdı: "Sen Tanrı'dan korkmayub ve utanmayub bunu niçün aldadın? İkiyüz akçe değer nesneyi dörtyüz akçeye niye verdin?" Oğlan aytdı: "Kendinin rızâsıyla verdim." Yûnus aytdı: "Dutalım ki ol râzı oldu, ammâ senin insafın kani? Eğer sen kendüye almalu olsan bu behâya alur mıydın?" Oğlan: "Almaz idüm" dedi. Yûnus aytdı: "Sen kendü nefsine revâ görmedüğün işi, âhire niçün revâ görürsün?" Yûnus ol Arab'ın ikiyüz akçesin gerü verdi. Ve dahi ana

[734] Esbâb-ı lehv: Oyun, eğlence sebebi.
[735] Metâ': Satılacak mal, kıymetli eşya, sermaye.

mânend[736] bir tâcir var idi. İsmine Muhammed bin El-Mükender dirlerdi. Bir gün mescide gitmiş idi. Bir Arab gelüb hizmetkârından beş eşrafî[737] değer bir pâre kumaşı on eşrafîye alub giderken yolda Muhammed'e sataşdı. Muhammed ol Arab'a sordu ki: "Bu kumaşı niceye aldın?" Arab ana aytdı: "On eşrafîye aldım." Muhammed ol kumaşı çeküb Arab'ın elinden aldı ve ana aytdı: "Oğlan seni aldatmış, bunun behâsı beş eşrafîdir." Arab aytdı: "Ben kabûl eyledim." Muhammed ana aytdı: "Gerekse, sen kabûl eyle ben kendim almalu olsam, ol behâya almazam. Sana nice revâ göreyim? Gel sana on eşrafî değer kumaş vereyim" dedi. "Ve yâhud beş eşrafînî al" dedi. Ol Arab aytdı: "Ben bu kumaşı beğendim. Öyleyse bana beş eşrafîyi geru ver." Muhammed Arab'ı alub dükkana varub beş eşrafî verdi. Arab ol pazar kavminden sordu ki: "Bu kişiye ne dirler?" Anlar aytdılar: "Buna Muhammed bin el-Mükender dirler." Kaçan[738] Arab bunu işitdi, andan aytdı: "Kaçan yazıda yağmur yağmasa bunun nâmıyla istiskâ[739] edelüm" dedi, gitdi. Ve dahi Şeyhi'ş-şüyûh Şeyh Sırrı Sakatî rahmetullâhi aleyh bidâyetinde bakkal idi. Her nesne kim alur idi. [Derkenâr: Bakkal değildir, Sırrı yapmacıdır. Sakat şeyler alur satar idi. Anın içün sakatî dirler. Nakl] On akçede buçuk akçe fâidesine satar idi. Bir gün batmanı[740] atmış akçeye bâdem almışdı. Birkaç günden sonra behalu oldu. Batmanı doksan akçeye çıkdı. **45a** Bir kişi geldi âna: "Bâdemin var mı?" deyü sordu. Ol dahi "vardır" dedi. Ve çıkarub bir batman bâdem verdi. Ol kişi dahi doksan akçe saydı. Şeyh aytdı: "Ben bunu atmış akçeye aldım. Üç akçe fâidesine verurum. Artuğa vermezem. Zîrâ on akçede buçuk akçe fâideden artuk almazam" dedi. Ol kişi aytdı: "Bir nesnenin kim narhı[741] doksan akçeye ola, ben ana atmışüç akçe nice vereyim?" dedi. Ne bu narhdan eksiğe aldı ve ne ol âdetinden artuğa satdı. Geçmiş fütüvvetdârların şiârları[742] bu idi. İmdi, ehl-i fütüvvet gerekdir kim, eksik arşun ya taş ya keyle[743] dutan, ehl-i Cehennem'dir. Nitekim Hak Sübhânehû ve Teâlâ Kelâm-ı Şerîf'inde buyurur. Ya'nî Cehennem ol kimesneler içündür kim, halkından nesne alacak, büyük arşun ile alalar. Satmalu olsa küçük arşun ile satalar. Ya ağır taşla alalar, eksik taşla satalar. Ya büyük ölçek ile alub küçük ile satalar. Hak Teâlâ'nın emrine hilâf etmiş olalar. Zîrâ Hak

[736] Mânend: Benzer, nazîr.
[737] Eşrâfî: Gümüş para. Osmanlı Devleti'nde III. Ahmet döneminde 90 akçeye bedeldir.
[738] Kaçan: O vakit ki, ne vakit ki.
[739] İstiskâ: Yağmur yağdırması için Allâh'a özel bir şekilde duâ etmek.
[740] Batmânî: Eski bir ağırlık ölçüsü.
[741] Narh: Zaruri ihtiyaçlara devlet tarafından belirlenen fiyat.
[742] Şiâr: Alamet, nişan, eser.
[743] Keyl: Hububat ölçmek için kullanılan ölçü, ölçek.

Teâlâ buyurdu: “Kaçan keyle ile ölçmelü olsa, göz beraber ölçün. Terâzu ile tartmalu olsa, göz beraber tartun.” Hak Sübhânehû ve Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm’inde buyurur. Pes, Hak Teâlâ’nın emrine muhâlefet eden âsî olur. Âsî olan fütüvvetdâr olmaz. Zîrâ Hak Sübhânehû ve Teâlâ Şuayb Peygamber’in kavmini eksik arşun ile ve eksik taş ile ve yalan şirâ[744] sâtu pazar eylediklerinden ötürü helâk eyledi. Ve Nûh Peygamber aleyhisselâm kavmini ve Âd kavmini ve Semûd kavmini ve Hûd kavmini ve Sâlih Peygamberin kavimlerini helâk eyledüğü gibi. Zîrâ kim, Şuayb Peygamber salavatullâhi alâ nebiyyinâ ve aleyh, kavmine ne denlü cidd-ü cehd[745] edüb nasihat eder idi. “Ey kavim, birbirinizi aldaman. Alımda ve satımda hak alın ve hak satın.” Dâima böyle der idi. Anlar anın nasihatin işitmeyüb: “Malımıza hükmümüz geçer, her günâh gerekse ederiz.” dirler idi. Lâceram, Hak Teâlâ ol kavmi sayhâ[746] ile helâk eyledi. Nitekim anların hallerin Hak Teâlâ Celle Celâluhu ve Amme Nevâluhu Hûd sûresinde haber verdi. Pes, fütüvvetdâr olan kişiler, bunun gibi olan amellerden perhîz etmek gerek. Nitekim Resûl aleyhisselâm buyurdu. Ya‘nî: “Uğrîlerin[747] yaramazı şeytan uğrusidir.” Aytdılar: “Şeytan uğrusu nicedir yâ Resûlallâh?” Aytdı: “Her kimse kim, keylden ya terâzuden eksik verse, şeytan anı uğrular. Şeytanın rızkı andandır.” **45b** Haberde gelmişdir kim, “Kıyâmet gününde her satıcı kim mahşer yerinde durğuralar[748]. Dünyâda ne kadar kişiyle alı-satı eyledi ise, her birinden başka başka hesâbın alurlar. Eğer bir zerre mikdârı kimsenin hakkı anın üzerinde çıkarsa, hasenâtından alurlar. Ol hak ıssına[749] verirler. Eğer hasenâtı bulunmazsa günâhından hakkına göre alub hasmına yükledirler. Ol günâh ile Cehennem’de ana azâb ederler.” Ve *Kūtü’l-Kulûb*’da Şeyh Ebû Tâlib Mekkî rahmetullâhi aleyh getürmüşdür kim, meşâyihin birinden rivâyet eder kim; bir tâcir dostum var idi, vefât etmiş idi. Bir gece anı vâkıamda[750] gördüm. Ana eydürem ki: “Hâlin nice oldu?” Aytdı: “Elli bin nâme gösterdiler.” Aytdım: “Bu nâmeler günâh nâmesi midir?” Aytdılar: “Yok, halkla etdüğin muamelenin nâmesidir. Dünyâda elli bin kişiyle muâmele etmişsin. Ya‘nî sâtu pazar etmişsin, her birine anın bir nâme yazılmışdır. Kıyâmet gününde Hak Teâlâ Hazreti’nin dergâhına arz olunsa

[744] Şirâ: Satın alma.
[745] Cidd: Çalışıp çabalama, cehd, gayret.
[746] Sayhâ: Bağırma, nâra.
[747] Uğrî: Hırsız, harami, sârık.
[748] Durğurmak: Durdurmak.
[749] Iss: Sahip.
[750] Vâkıa: Rüya, düş.

gerekdir. Her bir nâmeye ferden ferden hesap versen gerek" dediler. Bir gün Hazret-i Mûsâ aleyhisselâm'ın yolu makberlere uğradı. Mekâbir ehlinin hâli ana keşfoldu. Gördü kim, bir kabirde bir kişiye azâb ederler. Hak Sübhânehû ve Teâlâ'dan hâcet diledi ki, ol ölüyü diri kıla. Hak Teâlâ hâcetini revâ eyledi. Çün Mûsâ aleyhisselâm andan sordu kim: "Sen ne amel kıldun kim bu azâba müstehak oldun?" Ol kişi aytdı: "Yâ Nebîyallâh, ben hamal idim. Bir gün bir kişi odun satun aldı. Bana aytdı: 'Al bu odunu götür, evime ilet.' Ben dahi odunu götürüb giderken meğer dişim arasında bir nesne kalmış. Ol odundan bir Kıymık kopardım ve onunla dişim arasında olan nesneyi giderdim. Öleliden beri anın azâbın çekerîm. Yâ Mûsâ, Hak Sübhânehû ve Teâlâ dergâhından beni dile, ol azâbı benden def ede." Mûsâ aleyhisselâm duâ eyledi. Nidâ geldi kim, "Yâ Mûsâ, ol hakkı sahibi helâl etmeyince ol azabdan kurtulmaz." Pes Mûsâ aleyhisselâm vardı, ol odun ıssını buldu ve andan helâllik diledi. Andan sonra ol meyyitin azâbı def oldu. Ve dahi fütüvvetdâr gerekdir kim, eline bir kalıb akçe düşerse, ol akçeyi kimseye vermeye. Eğer verecek olursa, nâmesinde yüz günâh-ı azîm yazılur. Mâdâm ki ol akçe dünyâda bâkîdir, ana günâh yazarlar. Ve haberde gelmişdir kim; her kim bir bir kalıb akçe harc etse, Kıyâmet gününde ol akçe ayniyle suretiyle anın nâmesine yapışduralar. **46a** Ol akçenin altında beşbin kendü ağırınca günâh yazub eline verirler. Pes, vâcib oldur kim, anın gibi akçe eline düşerse iki pâre edüb yabana ata. Haberde gelmişdir ki, her kim bir kalıb akçeyi pâreleyub yabana atarsa, anın dîvânına yüz has akçe sadaka etmişce ve yüz gün oruç dutmuşca sevap yazalar.

X. Fasl Fî Fedâili's-Sadakati

Pes, fütüvvetdâr gerekdir kim, sehî ve cömerd ola. Hak Teâlâ sehîleri Kur'ân'da medheyledi. Nitekim Kelâm-ı Şerîf'inde buyurur. Bu hadîsin mânâsı budur ki, Resûl aleyhisselâm buyurur: "Sehî ve cömerdlik bir ağacın ismidir. Cennet içinde Kıyâmet gününde sehî olanları kaldırır, budakları ile Cennet'e koyar. Pahîl dahi bir ağacın ismidir. Cehennem içinde Kıyâmet gününde pahîl olanları kaldırır, budakları ile Cehennem'e koyar. Cömerd Cehennem'e girmez, eğer fâsık dahi olursa. Pahîl Cennet'e girmez, eğer zâhid olursa." Ve dahi rivâyet olundu Resûl aleyhisselâm Hazreti'nden: Bir gün mescidde otururken bir hâtun kişi gelüb, selâm verub: "Yâ Resûlallâh, benim bir elim kurudu. Hazretinden dilerim, bana duâ edesin. Elim gene bayağı gibi olsun" dedi. Hazret-i Resûl aleyhisselâm ana aytdı: "Elin neden şöyle oldu?" Ol hatun aytdı:

“Ya Resûlallâh, benim atam sehî kişiydi. Ammâ anam pahîl idi. İkisi dahi vefât eylediler. Bir gece düşümde gördüm. Kıyâmet kopmuş. Atamı gördüm, Havz-ı Kevser yanında durur. Anamı sordum, aytdı: ‘Senin anan pahîl idi, pahîlin yeri Cehennem’dir. Ben dahi seğirdüb Cehennem kapusuna vardım, anamı Cehennem’de gördüm. Andan gördüm, elinde bir eski bez pâresi ve bir elinde bir pâre yağ dutub kendüye kalkan edinmiş, od harâretini onunla savar. Ben aytdım: ‘Yâ ana, sen hôd[751] bir sâliha kadın hatun idin. Seni Cehennem’e niçün kodular?’ Döndü, bana aytdı: ‘Dünyâda ben pahîl idim, pahîl olanın yeri Cehennem’dir.’ Andan ben aytdım: ‘Yâ ana bu elindeki nedir?’ Anam aytdı: ‘Dünyâda verdiğim sadaka. Ömrümde bundan gayrı sadaka vermemişim, anlar ile üzerimden savarım. Ammâ ey kızım, susuzlukdan gayet bunaldım. Bana bir içim su getüriver, içeyim’ dedi. Ben dahi dönüb Cennet’e geldim, atamdan âb-ı Kevser istedim. ‘Anam Cehennem’de azâb çeker, gâyet susamışdır, ana bir içim su vereyim’ dedim. Atam aytdı: ‘Ey kızım, senin anan pahîl idi. Hak Teâlâ Celle Kadruhû Havz-ı Kevser’i pahîl olanlara haram kıldı.’ **46b** Ben aytdım: ‘Bana ver, içeyim.’ Andan bir kadeh su verdi, aldım anama götürdüm. Bir avaz işitdim ki: ‘Elin kurusun. Pahîl olana nîçün âb-ı Kevser içürdün?’ Ol avazın heybetinden uyandım, elimi kurumuş gördüm.” Pes, Resûl aleyhisselâm mübarek elini ol hatunun eline sürdü ve duâ eyledi. Ol hatunun eli evvelki gibi sağ oldu. Sadaka günâhı söndürür. Nitekim su odu söndürür. Ya‘nî sadaka makbere harâretini söndürür ehlinden, ya‘nî sadaka verenden. Ya‘nî her kişi sadakası altında gölgelenür, tâ halkın hesabı temâm olunca. Ya‘nî bir kişi kendü sağlığında bir akçe sadaka etmek yeğdür; yüz altun ölürken vermekden, ya vefât ettükden sonra vermekden ya‘nî sadakayı sağlıkda verin. Bedürüstî sadakayı verenlerden olun. Min Abdenü’l-Mecâlis[752] an Nebîyyi sallallâhu aleyhi ve sellem. Ya‘nî gizlü sadaka vermek Hak Teâlâ’nın hışmını sevindirir. Âşikâre sadaka vermek, ömrü ziyâde eder. Ya‘nî sağlıkda sadaka vermek, âfât ve âhâtı giderir. *Kūtü’l-Kulûb*’da Şeyh Ebû Tâlib Mekkî rahmetullâhi aleyh getürmüşdür kim: Bir gün Hazret-i Îsâ aleyhisselâm bir köye uğradı. Halkı karşu gelüb aytdılar ki: “Yâ Resûlallâh, karyemizde[753] bir kassâr[754] vardır. Bizi gayet ile incidir. Bizlerinize taş urub eli kuruyuvermez. Elinden aciz kaldık. Ana bedduâ eyle, Hak Sübhanehu ve Teâlâ anı

[751] Hôd: Kendi.
[752] “Araisül Mecalis” adında bir eser olabilir.
[753] Kariyye: Köy.
[754] Kassâr: Leke çıkaran, yıkayıcı.

helâk edüb şerrinden kurtulavuz" dediler. Îsâ aleyhisselâm el kaldurub ol kassâra bedduâ eyledi. Çün ahşam oldu, kassâr bayağı sâğ-ı âsân köye geldi. Kariyye halkı bunun yine sağ geldüğün görüb, melûl olub Hazret-i Îsâ'ya gelüb: "Yâ Nebiyyallâh, kassâra bedduânız kâr etmedi gene sâğ-ı âsân geldi" dediler. Îsâ aleyhisselâm: "Kassârı getürün" dedi. Vardılar, kassâra haber etdiler. Geldi, başında bir boğça kumaş var idi. Hazret-i Îsâ aleyhisselâm ana aytdı: "Yâ kassâr, bugün sen ne amel işledin kim, benim bedduâm sana kâr etmedi?" Kassâr aytdı: "Yâ Nebiyyallâh, sabah evimden üç etmek getürüb işime gitdüm. Yolda giderken bir dervişe sataşdım. Benden nesne diledi, bir etmek verdim. Bana duâ etdi. Anın duâsı bana hoş geldi, bir etmek dahi ana verdim. Tekrar bana duâ eyledi. Anın duâsı bana hoş geldi. Bu kez etmeğin birin dahi verdim. **47a** Tekrar bana duâ etdi ve gitdi. Ben dahi işime gitdim" dedi. Hazret-i Îsâ aleyhisselâm ol kassâra: "Boğçayı aç, görelüm" dedi. Kassâr ol boğçayı açdı, içinden bir kara yılan çıkdı. Ağzında teymur[755] gem var idi. Îsâ aleyhisselâm aytdı: "Yâ Esved, sen bunu helâk etmeye gönderilmedin mi idi?" Ol yılan aytdı: "Belî! Veleykin bir ferişteh geldi, ağzımı bir teymur gem ile gemledi ve aytdı: 'Sakın bugün buna zarar getürmeyesin kim, bugün sadaka vermişdi.'" Îsâ aleyhisselâm aytdı: "Yâ kassâr, gel tevbe eylegil. Bu halkı ayrık incitme ve her gün sadakayı terk etmeyesin. Gör kim sadaka bugün senin üzerinde ne belây-ı azîm defetdi." Kassâr dahi: "Öyle olsun yâ Nebiyyallâh" dedi. Pes, fütüvvetdâr dahi gerekdir kim, sadaka vermekden taksîrlik[756] etmeye. Tâ günâhına kefâret bula, kazâsına kalkan ola ve ömrü uzun ola. Eğerçe yarım hurma dahi olursa mahrûm göndermeye. Nitekim Hazret-i Resûl aleyhisselâm buyurur. Ve fütüvvetdârlar gerekdir kim; bir vakt namâzı terk etmeye, tâ fütüvvetden düşmeye. Zîrâ fütüvvet, ibâdetle müzeyyendir. Târik-i salât[757] olan ehl-i Cehennem'dir. Delili nitekim Hak Sübhânehû ve Teâlâ Celle Celâluhu ve amme Nevâluhu, Cehennem ehlinden haber verir. Ya'nî Cennet ehli Cehennem'de olan Müslümanlardan sorarlar: "Kim sizi Cehennem'e niçün kodular?" Anlar ideler kim: "Dünyâda namâz kılmadık, anın içün kodular." Hak Sübhânehû ve Teâlâ Kıyâmet gününde ferişteh lere buyura. Tâ kim arşın perdelerin kaldıralar ve cemî' ehl-i arasâtı secdeye da'vet edeler. Cemî' salât

[755] Teymur: Demir.
[756] Taksîr: Kısaltma, bir işi noksan yapma.
[757] Târik-i salât: Namâzı terk eden.

ehli secdeye varalar, velî kâfirler[758] namâz secde edemeyeler. Zîrâ arkaları bütün olsa gerekdir. Dünyâda namâz kılmadıkları içün âhirette dahi secde emrolundakda, secde edemeyeler. Pes, Zebâniler[759] ol secde etmeyenleri Cehennem'e iledeler. Nitekim Hak Sübhânehû ve Teâlâ buyurur. Ya'nî küfr ile İslâmı ayırmaz, illâ namâz ile. Ve her kim kasd ile namâzı terk edüb ya'nî özürsüz terk eyleye, bedürüstî ol kişi kâfirdir. Ya'nî her kim ki abdest ala ve mescide teveccüh ede, anda namâzı kıla, her adımına bir hasene ve bir günâhı eksilür, çün namâzdan fârig olıcak. Hak Teâlâ ol kulun gövdesinde olan kıl sağışınca hasene yaza. Ve hem haberde gelmişdir. Her kaçan kim bir mü'min hasta olsa, Hak Sübhânehû ve Teâlâ ol hasenâtı yazan meleğe ede: "Kulumun sağlığında hasenâtın yazar idin. Şimdi kuvveti yokdur ki bana ibâdet ede. Şimdi dahi encileyin hasenâtını yaz." **47b** Ana sağlık verince ya hazretime getürünce ve eğer ol mü'min ölecek olursa, ol meleğe emrede ki: "Kıyâmete değin ol kulumun makberesinde otur, tesbîh[760] ve tehlîl[761] eyle ve beş vakt namâz kıl. Sevabını ol kuluma bağışla." Nitekim Hazret-i Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurur. Ya'nî her kimsenin şeyhi yokdur, anın şeyhi şeytandır. Ve her kimsenin kim üstâdı yokdur, anın üstâdı şeytandır. Eğer bir kimsenin fitnatı[762] ve isti'dâdı bir dereceye erişse ki üstâdsız büyük kitap okusa ve anlasa asla sözü mesmu'[763] olmaz. Ve fetvâsıyla amel olunmaz, tâ Kur'ân şeyhlerinden ve tefâsir ve ehâdis-i şerîfe ve fıkıh şeyhlerinden ki, silsileleri nakl ile Hazret-i Resûl'e yetişdireler. Ol alimin birisine ve andan icâzet almayınca ve silsile görmeyince, ana tefsîr-i Kelâm-ı Mecîd ve tefsîr-i ehâdis ve fıkıh etmek müsellem[764] olmaz. Hemcünân ashâb-ı tarîkat ve erbâb-ı fütüvvet fenninden[765] eğer bir kişi yüz yıl mücâhede etse ki, hâriku[l]âde nice kerâmet andan zuhûra gelse, asla ehli ana îtibâr etmezler, tâ bir kimseye hizmet edüb ve icâzet almayınca ki silsile-i fütüvvet Hazret-i Ali'ye yetişdüre. Nitekim Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem fütüvveti İmâm Ali'ye nice yetişdirdi ise Hazret-i Ali'den dahi nakl ber-nakl ana yetişmiş ola. Ve bu tarîkiyle kim silsileyi gördükden sonra isti'dâd hâsıl edüb ki, vâkıa ile düşü, vesvese ile ilhâmı fark ede. Ve

[758] Velî kâfir: Küfür sahipleri.
[759] Zebâni: Cehennem ehlini Cehennem'e koymakla memur melek.
[760] Tesbîh: "SübhanAllâh" diyerek Hak Teâlâ'yı takdis etme.
[761] Tehlîl: "Lâ ilâhe illâllah" cümle-i şerifesini telaffuz etme.
[762] Fitnat: Zihin açıklığı, uyanıklık.
[763] Mesmu': İşitilmiş, dinlenilmeye şâyan.
[764] Müsellem: Teslim olunmuş.
[765] Fenn: Nev, cins.

andan sonra ilm-i havâtırı[766] tafsîliyle bilüb ve dâire-i nefsi ve dâire-i kalbi ve dâire-i sırrı ve dâire-i rûhu seyredüb, esrâra kadem basub, vâsıl-ı kâmil ile makbûl oldukdan sonra ana irşâd etmeğe icâzet verilmiş ola ve illâ mürşîd olmağa layık olmaz. Ve dahi ashâb-ı sanayi' ve muhterife katında şöyledir kim; tâhir-i sâhib-i san'at, ol işlediği san'atı ol fütüvvetin üstâdlarından üstâda hizmet etmeyince, tâ ol san'atın fesâdını ve salâhını bile. Ve ol san'atı kemâliyle bile ve işlemesine kâdir olub ve üstâdı andan râzı ola. Ve ol hırfetin ehlinden birkaç üstâdına ve anlara tuhfe[767] çeküb ki ashâb-ı tarîk ana tercümân-ı kadem dirler. Ve anların mârifetiyle üstâdı ana hayır duâ edüb ve icâzet vermeyince ve sofra çeküb yol erenlerine taam yedürüb cümlesinden hayır duâ almayınca, ol kişi üstâdkârlar arasında makbûl olmaz ve mehâfilde[768] ve mecâlisde ana îtibâr olmaz. **48a** Ve erbâb-ı fütüvvet katında ol san'attan yediği mekruhdur ve dahi üstâdından icâzet aldıkdan sonra, ana pîr dutunmak vâcib olur, tâ âdâb-ı ashâb-ı tarîkat ve sülûk-u erbâb-ı fütüvvetdâr demek caiz ola. Pes, bize vacib oldu kim; üstâd olan şâkirdini ne tarîk ile revân[769] eder ve sâhib-i tarîk kılmalu olsalar ne vechile kılurlar ve şeyh mürîdinün ne vecihle mikrâsın alur ve ne vechile revân eder ve yol ata ve yol karındaş ne tarîk ile dutar ve pîrden ve yol atadan tâlibe ne pend[770] ve ne nasihat yetüşür ve mahfil ve iclâs ne tarîk ile olunur, bu fasılda anları beyân ederiz, inşâallâhu Teâlâ.

XI. Fasl Der-beyâni Mahfil ve İclâs ve Âdâbihim

Ya'nî bu bâb mahfil ve iclâs ve sohbet kılmalu olsalar ne vechile kılurlar, anı beyân eder, bir bâb ve birkaç fasıldır. Bilgil ey tâlib erkân-ı fütüvvet eyyedekallâhü binasrıhi.[771] Mahfil kılmağa bir ma'rûf ve meşhur pîr gerek kim, anda nâehlin nazarı erişmeğe. Şeyhu'l-meşâyih gelüb sadrda geçüb otura ve yanında şeyhler otura ve anlardan aşağa halifler, anlardan aşağa müfredler dahi aşağa miyânbesteler ve anlardan aşağa nîm tarîkler ve anlardan aşağa ahbâb otura. Beşerişler nîmet kaydında olub ve nakîbler ayak üzere durub, her kişiyi yerlü yerine kondurub, kendü mertebesince hizmetin ve riâyetin edâ edüb, karar kıldırub sonra muhabbet edeler. Kelâmullâh okuna ve kısas-ı enbiyâ ve menâkıb-ı evliyâullâh ve eimme-i Hüdâ ve esrâr-ı fukarâ ve sülûk-i

[766] Havâtır: Düşünceler, ilhamlar.
[767] Tuhfe: Hediye.
[768] Mehâfil: Toplanılacak yerler.
[769] Revân: Giden, yürüyen, akan.
[770] Pend: Nasihat, öğüt.
[771] Eyyedekallâhü binasrıhi: "Allâh seni yardımıyla destekledi" anlamına gelen duâ.

suffa okunub zîrâ emiru'l-mü'minîn ve imâmu'l-müttakîn esedullâh el-gâlib Ali bin Ebî Tâlib kerremallâhu veche ve radıyallâhu anh, Hazret-i Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in mekârîm-i ahlâkı[772] fütüvvet tarîkında irşâd eder idi. Ve hem kesble bu yüzden sohbet eder idi. Ve ol sohbetlerde nesâyih[773] ve letâyif kim söyler idi. Anı ashâbı radıyallâhu anhum ve Hazreti kurretü'l-ayneyn[774] ya'nî, seyyideyn el-Hasan ve'l-Hüseyn radıyallâhu anhuma yazarlar idi. Ve kendülere hamâyili[775] kılurlar idi. Şöyle kim sad[776] kelime ve neşr el-leelli ve vürûd ve gurur ol sohbetlerin eseridir. Biz yine maksûda varalım, çün sohbet ve safâ oldukdan sonra mahfile işâret olunur. Bu işâret dedi kim, üçdür. Nitekim kitâbın evvelinde beyân olundu. Fütüvvet üç mezhebdir. Birine kavlî dirler ve birine şürbî dirler ve birine seyfî dirler. Ve bu Türkistan pîrlerinin işâretleri oldur kim, nakîb eline bir tas su alub, **48b** saff-ı niâlde durub, meclis ehline tevâzu edüb, yâb yâb[777] edebiyle sağa ve sola nazar etmeyüb, şeyh önüne varub ba'dehû şeyh önünden dönüb saff-ı niâle gelince kaçan kaçan sular. Ba'dehû çârubu[778] sağ eliyle alub, sol koltuğu altına dutub saff-ı niâlden evvelki üslûb gibi erkân gösterub yâb yâb edeb ile şeyh önünde dizini yere koyub sağ dizini diker ve tevâzu' eder. Ve şeyhin seccâdesinin eteğini eliyle süpürüb ve bir tevâzu' dahi eder. Ve ayak üzre durub şeyhin seccâdesi önünde bir elif çeker gibi kendüyi kaçan kaçan gerüye çeker. Saff-ı niâle gelince saff-ı niâle geldüği gibi çârubu evvelki gibi koltuğu altına alub ve bir tevâzu' dahi eder. Bundan murâd ya'nî şimdiye değin sohbet idi, şimdin geru mahfildir, taleb-i hukūkdur demek olur. İkinci mertebe [Derkenar: Şürbîlerin tarîkı budur ki nakîb sağ eline tuz ve sol eline bir tas su alur.] nakîb saff-ı niâlde [779]"اسّلام علیکم یا اهل الفتوّت و رحمة الله و برکاته" dedikden sonra bu hutbeyi o okur.

"الحمد لله الذی رفع السّموات والابراج، وسطح الارض علی الماء الشّجاج مرج البحرین یلتقیان هذا عذب فرات"

Ve suya işaret eder, [780]"و هذا ملح اجاج" deyüb sağ elindeki tuzu suya salar. Bu dahi mahfile işaretdir. Geçen gibi üçüncü seyfilerin erkânı budur kim nakibler ve beşerişler

[772] Mekârîm: Kerem sahibi, cömert.
[773] Nesâyih: Nasihatler, öğütler.
[774] Kurretü'l-ayneyn: İki gözün nuru.
[775] Hamâyil: Muska, tılsım.
[776] Sad: Yüz.
[777] Yâb yâb: Yavaş yavaş, sessiz, azar azar.
[778] Çârub: Süpürge.
[779] "Allâh'ın selâmı rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun ey fütüvvet ehli."
[780] "Ve bu tuzlu sudur."

pay-ı meyhya geçüb yani saff-ı niale gelüb meclis ehline selâm iderler. Ba‘dehû nakib yâ nakîbe’n-nukabâ el kaldurub okur:

‘‘آلیهی بحقّ الف اعوذ بالله من الشیطان الرّجیم، و بحقّ باء بسم الله الرّحمن الرّحیم هزار شرّ شیطان نکاه دار، و برحمة خوداز کبر و طغیان در پناه خود نکاه دار، و برحمة واز سلك و من یتوکّل علی الله فهو حسبه انّ الله بالغ امره کردن، آلیهی بحقّ تاء تائبان و بحقّ ثاء ثواب اعمال عابدان که عاصیان عاصیان راتوبهٔ نصوح و عابدان رامژدهٔ فتوّت رسان که انّ الله یحبّ التّوابین و یحبّ المتطهّرین و انّ الله لا یضیع اجرالمحسنین، آلیهی بحقّ جیم جمالت، آلیهی بحقّ حای حضرت جلالت که حاضراین مجلس رادر بهشت عنبر سرشت از حاضران جلال و ناظران جمال خود کردان که وجوه یومئذٍ ناضرة الی ربّها ناظرة، آلیهی بحقّ خای خذمت و عزّت و بحقّ ذال درد و محنت که کوشهٔ نشبنان خذمت و عزّة درد مندان بلا و محنت را، و صفای دل درد مندان عاجل کرامت کن که، ربّنا آتنا فی الدّنیا حسنةً و فی الآخرة حسنة و قنا عذاب النّار آلیهی بحقّ ذال ذاکران و بحقّ رای فکر کاملان که سوا مع ما ر با نوار ازکار منوّر مجا لس مدآره بازهار افکار معطّر کردن که فاذکرونی اذکرکم و اشکرولی ولا تکفرون آلیهی بحقّ زای زاهدان شریعت آلیهی بحقّ سین سالکان طریقت که ظواهر ابدان مارا ازحرام دوروسجلال معمور کردان که یا ایّها النّاس کلوا ممّا فی الارض حلالاً طیباً، آلیهی بحقّ شین شفا و بحقّ صاد صبر و درد بلا که بیماران اهل اسلام راصفای کامل و شفای عاجل عنایت فرمای که انّ الله مع الصّابرین، و نزّل من القران ما هو شفاء و رحمة للمؤمنین ، آلیهی بحقّ ضاد یضلّ من یشاء و یهدی من یشاء الی صراط مستقیم که بنمای و اکاهی بخش که و حقیقت اکاهی بهتران پادشاهی، آلیهی بحقّ طاء طه، و بحقّ ظاء ظهور آل عبا که شریعت راتوزی، و طریقت ظهوری روز بروز زیاده کردان که لیظهره علی الدّین کلّه و کفی بالله شهیداً محمّد رسول الله، آلیهی بحقّ عین علم عبادة، و بحقّ غین غیب شهادة که عاشقان جمال صمدیّت و مشتاقان وصال احدیّت را بدرجات مکاشفات و عقامات مشاهدات برسان تادر عالم عین و غیب شهادت که عاشقان جمال صمدیّت و مشتاقان وصال احدیّت را بدرجاتمکاشفات عقامات مشاهدات بر سان تادر عالم عین و غیب و جمال بی ریب را بی نند که، هو الاوّل والآخر والظّاهر والباطن و هو بکلّ شئ علیم ، آلیهی بحقّ فاء فنا، و بحقّ قاف بقاکه اهل اصول و ارباب قبول را بدرجات فناء فی الله برسان که الّذین یجاهدون فینا لنهد ینّهم سبلنا که وعدهٔ توست ، آلیهی بحقّ کاف کن فیکون ، و بحقّ لام لا یفعلون ما یؤمرون هر کوی شَیوٗ شَوَدٗ، و هر کرای کن کندما رابدان دار که رضای توبر النست دازان نکه دار که خلاّق فرمانت که ، انّما امره اذا اراد شیئا ان یقول له کن فیکون ، آلیهی بحقّ میم محبّت معرفت، آلیهی بحقّ نون نور شریعت و طریقت که دلهای مارابنور معرفت و سینهای مارابسرور روشن وکلشن کردان که ، الله نور السّموات و الارض ، آلیهی بحقّ و او ولایت آلیهی بحقّ هاي هدایت که هزار و برادران و خواهران و دوستان و روح راحت اثنای کرامت دیه ارواح جمیع انبیا و اولیا و پدران و ف.....ان استادان و پیران و پیش قدمان و فتوتاران جمیع دیار اهل اسلام رساینده کردان ، و ارواح طاهرء ذیشان هزاران فتح فتوح و رحمت و برکات ور هر صبح و مسابرٗ مؤمنین و مؤمنات و مسلمین و مسلمات رساینده کردان ، آلیهی بحقّ یاء یفعل الله ما ما یشاء و یحکم ا یرید ، افعال توست که هرچه خواهی ثوابی ما را که فقیران راهم مفلسان درکاه از عون عنایت خود مکردن و لسان مارا که طوطئ قفس ما ست بندای ، اذکر و الله ذکراً کثیراً و

سبحوه بكرتاً و اصيلا هميشه كو ياكهدان، آليهى بحق ديدهٔ ما راكه طلايهٔ نهايدر ماست بنظارهٔ، فانظر الى اثار رحمة الله كيف يحيى الارض بعد موتها بنيا كردان اليهى سمع ما را باستماع، يستمعون القول فيتّبعون احسنه شپنو كردان اليهى سينئ ما رازو سواس الخنّاس الذى يوسوس فى صدورالنّاس من الجنّة والنّاس ايمنّ كردان، آليهى ايوان قلب مارا از خوردن، ولا تأ كلوا اموالكم بينكم بالباطل نكاه دارا، آليهى ايوان قدم مارا بقرب انّ لهم قدم صدق عند ربّهم ثابت كردان، آليهى فرزندان همئ تركى در مكتب خانهٔ مؤمنان راد رپردهٔ عصمت و يحفظن فروجهنّ درستر و صلاح خود تكه دارا، آليهى ذران زمانكه جانهاى ما را از ابدان تحويل كند ببشارت ان الله يغفر الذّنوب جميعاً انّه هو الغفور الرّحيم، مبشّر كردان، آليهى ما دران و پدران ما راكه محبوس كند ببشارات يبشّرهم ربّهم برحمةٍ منه مشرّف كردان، اليهى مسافران بپايان پر حاضران آن حضورات الانس و الجان در حفظ امان خودنكه دار آليهى بيما ران اهل اسلام را از شفاخانهٔ، و ننزّل من القرآن ما هو شفاءً و رحمة للمؤمنين ببشريّت نعمت صمت كرامات فرمائي، آليهى پادشاه اسلام را بعدلِ واحسان ان الله يأمر بالعدل و الاحسان تأبيده دار، آليهى ملوكان وقت را ازغارات، انّ الملوك اذ ادخلوا قريةً افسد و هانكاهدار، آليهى سادات و موالى را آن كفّ ساقى كوثر بجام شراب و سقيهم ربّهم شراباً طهوراً سيراب كردان ، آليهى علماى دين را بدرجات والّذين اوتوا العلم درجات برسان و بركات ايشان رادر ميان مؤمنان پاينددار، اليهى توان كران را كلفت هم الاغنياء من التّعفف مستظمر دار، اليهى درويشان را بصيران ان الله مع الصّابرين قرين كردان، آليهى حاضران اين مجلس را از ناظران جمال خود كردان وايشان راو جميع مسلمان را از جميع افات و بليّات در حفظ امان خود نكاه دار مرادات و مقصودات همه را، پراوّردهٔ خير كردان از آدم تابخاتم، و از خاتم تابه اين دم آنهاكه سرور نقاب خاك تن كشيدن ان راصد هزار قنديل نور از حضرت غفور بروح روان ايشانى رساينده كردان صاحبان مقام راوصاحبان خيرات را خفتهاى اين ديار، و آسوده هاى اين مجاوران اين ديار را، حق سبحانه و تعالى همرا آن شرّ ظالمان و بلاى ناكهان و فتنهٔ آخر زمان و از قحط و نان و زلزله و آبله و و با ومرك مفاجان و رپداه خود نكاه دار سلامتى شيخ و خليفه و نقيب و دست نقيب و برادران اهل طريق و كمر بستهاى اهل تحقيق، صاحبان عهد و بيعت راصاحبان سكّه و صورت را اجابت دعارا و رضاى خدارا فاتحة الكتاب عزيزان"

50a 14 Ba‘dehû ede kim, hâzır-u gâib yol vermiş, yol almış ve bu yolda sâbit kadem olmuş, geçmişlerin ruhlarına ve bâkîlerin safâlığına Muhammed Mustafâ’nın pâk ruhuna salavât verelim diye; Allâhümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ve sahbihî ve sellim. Ba‘dehû azîz, kimde hakkı var ise taleb etsün veya helâl etsün diye. Ve eğer ol meclisde kimsenin üzerine yol sürerler ise gerekdir kim, cidâl etmeye ve boyun germeye, hatâdır. Nitekim bu fakîr eder.

Fasl

Eğer tâlib kimesnenin şâkirdi ve mürîdi ise erkân budur kim; ol meclisde olan ashâb-ı tarîk ve erbâb-ı fütüvvet olanlar içün ve ayak hizmetinde duran ihtiyarlar içün ve üstâdı ve şeyhi içün, gücü yetdükce birer tuhfe hazır ede. Cümlesini bir zarfa

koyalar, ba‘dehû nakîbe vereler. Ba‘dehû nakîb bu fûtei[781] alub, uzunîden yana beş kat büke. Bu resme, bu beş kat bükdüğü, beş vakt namâza işâretdir ve beş ulü’l-azm peygamberlere işâretdir. Ve beş âl-i abâya[782] işâretdir. **50b** Ve beş binây-ı İslâm’a[783] işâretdir. Ve beş nesneye îman getürmeye işâretdir. Evvel; Allâh Teâlâ’nın vahdâniyyetine, ikinci; melâikelerine, üçüncü; kitâblarına, dördüncü; enbiyâlarına salavâtullâhi aleyhim ecmaîn, beşinci; Kıyâmet gününe. Ve ol beş kat devrileni üç kat büke. Bu resme bu üç kat bükdüğü, şeriata ve tarîkata ve hakîkate işâretdir. Ve dahi meylâi ve meaş ve meâdeye işâretdir. Ve ol şeddin uzunundan beş kat ve eninden üç kat bükücek çâr köşe olur. Bu resme üstündeki katın dört köşesini içerusine büke. Bu resme ya‘nî dünyânın dört bucağına işâretdir. Bu dahi çehâr rükn-ü âleme işâretdir ve çehâr pîre ve çehâr (okunmayan kelime) işâretdir. Ve çehâr bâsafa[784] ve dört melek-i mukarrebe ve dört menzil kitâba işâretdir. Ve ba‘dehû ol bükülmüş şeddin üstüne tuhfei koyub bir beşerişer eline yâhud bir nakîbu’n-nukabâya vere. Ol dahi ileru gelüb ol mürîd ve yâhud şâkird ve ol iki nakîb saff-ı niâle gelince bile gelürler. Ammâ nakîbu’n-nukabâ eşiğe gelmedin, eşik kurbunda bir aşr-ı Kur’ân ve yâhud bir kasîde okur. Andan sonra kapudan içeru girer, icâzet taleb eder ve icâzet tercümânı budur: “Ben kimine bendeniz dergâha geldim hizmete, her ne emr-i âlînizdir, ana me’mur olayım. Re’y-i âlîniz ne buyurur bu mânîde size, içeru girem ya duram ya kapudan devr olayım. Bu duâ-kûy[785] fakîriniz, müştakınız içeru gire, ya dura. Ne dersiniz, fermanınız?” Ba‘dehû ileri gelüb eşiğin taşra yüzünde dura ve yine bir aşr-ı Kur’ân ve yahud bir kaside okuya ve tuhfeleri şeyh önüne koya. Ol şeyhin bergüzârını[786] şeyhin nazarında koya. Ba‘dehû ol meclisde olan ihtiyarlara ve ayak üzerinde durub hizmet eden ihtiyarlara tuhfecikler vere. Ammâ edeb budur ki her ihtiyarın önünde tuhfe gömülü olsa, ol ana başıyla işâret edüb ya‘nî topuğuyla ve sol dizini yere koya. Ve sağ dizini dike ve ol tuhfeyi öpüp ve iki eliyle ol ihtiyarın önüne koya. Bergüzârı temâm çekdikden sonra kaçan kaçan saff-ı

[781] Fûte: Bir iş yaparken veya hamamda bele bağlanan ipek peştamal.
[782] Âl-i abâ: Hz. Peygamberi ve yakın akrabasından belli kişileri ifade eden, daha çok Fars ve Türk edebiyatında kullanılan bir tabirdir. Hazret-i Peygamber’in giydiği abâsını Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan’ın üzerine örterek hususi duâ ettiğinden bu isimle anılmaları meşhurdur. Hz. Peygamber’le birlikte abaya bürünenlerin sayısı beş olduğundan bunlar Hamse-i Âl-i abâ, Pençe-i Âl-i abâ diye de anılmışlardır.
Bkz. Süleyman Uludağ, “Âl-i âbâ”, **DİA,** II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989, s.306.
[783] Binây-ı İslâm: İslâm’ın beş şartı.
[784] Bâsafâ: Safa ehli, saf, yani kalbinde gıll u gış bulunmayan.
[785] Duâ-kûy: Duâ eden, duâ söyleyen.
[786] Bergüzâr: Yâdkâr olmak üzere verilen hediye.

niâle gele. Ve ol tennûre[787] hâ, ya‘nî fûtei ki sâbıkân[788] dermişdi. Ve üzerinde olan tuhfei şeyhe vere ve bu hutbeyi okuya her ki şedd-i mihman[789]: **51a**

”بسم الله الرّحمن الرّحيم ،شاد كشت بر خوان بسم الله الرّحمن الرّحيم، و بو كردن مسلّط بر كشى كورابود دفترى ديوان بسم الله الرّحمن الرّحيم . خطبه الحمد لله الّذى زيّن الفتوّت بالايمان و بين المروّت بالكرم و الاحسان، و اظهره ثمرة الآداب من شجرة الفتيان الكريم الرّحيم السبحان، الّذى خلق الانسان علّمه البيان، و افضل به على سائر الحيوان، ”اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ. وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ . وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا[790] وَوَضَعَ الْمِيزَانَ . اَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ . وَاَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ.“[791] نحمده باللسان و نشكره بالجنان والاركان، و نشهدان لااله الاّ الله وحده لا شريك له شهادةً موصلةً للجنان و مبعدة من النّيران، و نشهد انّ سيّدنا محمّدًا عبده و رسوله، المبعوث الى كافّة الانس والجان، صلى الله عليه و على آله زوى العرفان، الّذى من تولّى بهم نجا و من تحلّف عنهم فى النّيران و رضى الله عن اصحابه ارباب المعرفة الايقان، الّذى اجتد بو عن القبايح والعصيان، فا علمو ايّها الا خوان انّالله سبحانه و تعالى فى كتابه الكريم. اعوذ بالله من الشّيطان الرّجيم، بسم الله الرّحمن الرّحيم، و اوفو الكيل اذا كلتم وزنوا بالقسطاس المستقيم، و قال رسول الله صلى الله عليه و آله، موتوا قبل ان تموتوا، و حاسبوا قبل ان تحاسبوا، وزنوا قبل ان توازنوا“

Ve de ki Muhammed’e salavât verelim diye ve altında ki tennûru şeyhin seccâdesi önüne koya. Ve geru kaçan kaçan saff-ı niâle gele.

Fasl

Yol ata ve iki yol karındaşlar tutmağın erkânın beyân eder. Tâlib ol meclisde atalığa dahi karındaşlığa her kimi ihtiyâr ederse, anlara gücü yetdikce birer tuhfe çekmek içün nakîbe suna. Ve ede kim: “Filanı yol atalığına ve filan ve filanı yol karındaşlığına kabûl kıldım.” Nakîb ol tâlibin eline yapışub, saff-ı niâle gelüb, selâm verüb ede kim: “Bu azîz karındaş, bu makâm-ı insafda durmaklığından murâd oldur ki, bu meclisde siz azîzlerin huzûr-u şeriflerinde nîm-tarîk olmak ister.” “Filan azîzi yol atalığa kabûl, dünyâda muhabbetullâh içün ve âhiretde şefaat içün mübarek olsun” diyeler. Nakîb dahi derhal Muhammed’e salavât vere ve ol tuhfeleri yol ata ve iki yol karındaşları önüne koya. Ve geru kaçan kaçan saff-ı niâle gelüb, ol tâlibin eline yapışub, yol atasının önüne getüre. Tâlib dahi iki dizin çeküb otura **51b** ve ol iki yol karındaşları dahi gelüb tâlibin biri sağ yanında ve biri sol yanında oturalar. Pes ata ile oğlul sağ ellerin sunub başparmaklar birbirine mukâbil koyub el tutunalar. Elleri üzerine

[787] Tennûre: Mevlevi dervişlerinin sema esnasında giydikleri geniş etekli bir çeşit giyecek.
[788] Sâbıkâ: Bundan evvel.
[789] Şedd-i mihman: Kuşak misafiri.
[790] Müellif bu kısımda âyet-i kerîmede mevcut olmayan “bi kudretihi” ifadesini ilave etmiştir.
[791] “Güneş ve ay bir hesaba göre hareket etmektedir. Otlar ve ağaçlar (Allâh’a) boyun eğerler. Göğü yükseltti ve ölçüyü koydu. Ölçüde haddi aşmayın. Tartıyı aletle yapın, teraziyi eksik tartmayın.” (Rahmân 55/5-9)

destmâl[792] örteler. Ve ol iki karındaşları tâlib eteğine yapışub yol atasıyla şeyhi olan kimesneye kulak uralar. Pes, yol ata başlaya ede kim, kāle Allâh-u Teâlâ fî Kitâbihi'l-Kerîm:

اعوذ بالله منَ الشّيطانِ الرّجيم بسم الله الرّحمنِ الرّحيم ألَمْ أعْهدْ إليْكمْ يا بني آدم أن لا تعْبدوا الشّيْطان إنّهُ لكمْ عدُوٌّ مبينٌ وأن اعبدونى هذا صراطٌ مُسْتقيم" [793]

diye. Andan ol iki yol karındaşları elleri eteğinden kaldurub ata ile oğlun eli üzerine koyalar. Yol ata diye, kāle Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem: "Kün fi'l-âhireti bi'ş-şefeati"[794]. Andan ata dönüb yüzüne baka ve ede: "Ve hasbeten lillâh ve taleben li marzâtillâh. [795]" " يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ. اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ "Olursa siz dahi bensiz Cennet'e girmeyesiz ve bana şefaat edesiz." Bu ahd üzre Fâtihâ ve tekbîr ve salavât ede. Ve nakîbler gülbenk çekeler. Şimdi mürîd, nîm tarîk oldu.

Fasl

Anı beyân edelim. Kaçan nîm tarîki sâhib-i tarîk kılmalu olsalar erkân budur kim, evvel nakîb şeddi beş kat büke ve üç kat düre. Ammâ şed panbuk bezinden ola. Zîrâ Hazret-i Resûl'e gelen zerâ' panbukdan idi. Beş kat bükdüğü beş vakt namaz aşkına ve beş binâ-i İslâma ve beş ulu'l-azm peygambere ve beş âl-i abâ aşkına işâretdir, salavâtullâhi aleyhim ecmain. Ya'nî ehl-i şed olan kimesne, bu remzlerden haberdâr olmak gerekdir. Ba'dehû şeddi bir ağaç tabağa koya ve nakîbin eline vere. Ba'dehû bergüzârı bir âhir zarfa koyub kendü eline ala. Ol tâlib ve ol nakîb kitâbın yukarusunda yazduğımızdır. Sâhib-i tarîkin elinden ala, iki eli üzerine dutub ede kim:

" سلام من الرّحمن بحقّ جنابكم ، لانّ سلامى لا يليق ببابكم" Ba'dehû şeddi kuşatmasını beyân edelim, inşâallâhu Teâlâ. Nev'-i evvelin salması "elif" şeklinde olur. Misâli budur, elife işâretdir. Hak Teâlâ'nın birliğine ve dahi sırât-ı müstakîme. Ve dahi demek olur kim; "Bu meydana elif gibi doğru geldim. İnş'a-Allâhu Teâlâ âhiret menziline gidem." Ve dahi demek olur kim; ehl-i şed olanın içi elif gibi arı ola. gıll-u gîşdan[796] ve buğz ve hasedden ve kibr ve kinden ve cemî' ahlâk-ı zemîmeden. Ve ahlâk-ı hamîde birle müzeyyen ola. Ve dahi demek olur kim; "dünyâdan teberrî[797] eyledim. Ve sırât-ı

[792] Destmâl: El silecek.
[793] "Ey Âdemoğulları, ben size şeytana kulluk etmeyin, çünkü o, sizin içün apaçık bir düşmandır, bana kulluk edin, işte bu dosdoğru yoldur, diye emretmedim mi?" (Yâsîn 36/60-61)
[794] "Âhirette şefaatle ol."
[795] "O gün ki ne mal fayda verir, ne oğullar. Allâh'a arınmş bir kalp ile gelen başka." (Şuarâ 26/88-89)
[796] Gıll-u gîş: Gizli husumet.
[797] Teberrî: Uzaklaşma.

müstakîme döndüm. Ve âhiret menziline tevellâ[798] ve teveccüh eyledim." **52a** Yâ, nev'in salması bu misaldir. Yâ buna çevkânî[799] dirler. Demek olur ki; "Hakk'a mutî' oldum ve siz erenlere mürîd oldum ve boyun verdim. Her kanda yedirseniz[800], deve gibi yedilürüm, emrinize mutî'im." Ve dahi demek olur kim; "hizmet ederim, nefs-i emmâreye ve şeytana gâlib olayım." Üçüncü nev'in salması bu misâldir. Buna şedd-i lâm elif dirler. Ve dahi demek olur ki; Hak Teâlâ'dan artuk Allâh yokdur. Ve birdir, şerîki yokdur. Ve lâm-elifde üç işâret var. "Evvel demek olur kim; Hak sözleri işidüb cedel ve muâraza etmeyim. İkinci; gâliye[801] nâzil olub ve nâzillere hor bakmayub mihr-u muhabbet ve şefkat irşâd edem. Üçüncü; kalmışları (8. Satır) menziline yetişdürüb elden geldüğüni taksîr kılmayub değmesinin aybın görürsem setr edüb ve dünyâya muhabbet etmeyem." Nitekim Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem buyurur:

"حبّ الدّنيا رأس كلّ خطيئة و ترك الدّنيا رأس كلّ عبادة " [802] Ve dahi demek olur kim; "Şeriatde üst-ü vâr[803] olayım ve tarîkatde pâyidâr olayım ve hakîkatde haberdâr olayım." Ve dahi demek olur kim; "nereden geldik, fehm et ve nereye gidersin fikr et, ana göre dirlik et." Nitekim bu ma'nîde Resûl aleyhisselâm buyurmuşdur: "Evliyânın emrinden ve tarîkatden taşra çıkmayam." Dördüncü nev'in salması bu misaldir ki; buna kavsî dirler. Bu dahi beş âl-i abaya işâretdir. Zîrâ yayın iki başı var ve iki bağı var ve bir kabzası var. Ve iki başı Hazret-i İmâm Hasan ve Hazret-i İmâm Hüseyn'e işâretdir. Ve kabzası Hazret-i Muhammed Mustafâ'ya işaretdir. Ve dahi demek olur ki: "İlâhi, seyyidî ve mevlâyî! Bizi bunlar ile haşr kıl." Ve dahi demek olur kim; "ok gibi kavsden doğru itildim, inşâallâhu Teâlâ." Beşinci nev'in salması bu misaldir ki; buna mihrâbî dirler. Ve dahi demek olur kim, ehl-i şed olan bir vakt namâzı terk etmeye. Ve nafile namâzı dahi terk etmeye. Ve dûn[804] namâzın kıla, terk etmeye. Allâh Teâlâ'nın zikrin halâda ve kalâda[805] dilinden gidermeye. Altıncı nev'in salması bu misaldir ki; buna süleymânî dirler. Ya'nî demek olur kim; "sâhib-i şed gerekdir kim, Süleymân Peygamber aleyhisselâm gibi sâhib-i himmet olam, dünyâya mukayyed olmayam.

[798] Tevellâ: Yanaşma.
[799] Çevkânî: Cirit oyununda hayvan üstünden topu tutup almaya mahsus ucu eğri değnek.
[800] Yedmek: Çekerek peşinden götürmek, yedeğinde götürmek.
[801] Gâliye: Misk-i anberden oluşan güzel kokulu siyah bir macun.
[802] "Dünyâ sevgisi tüm hataların başıdır. Dünyâyı terk etmek tüm ibadetlerin başıdır."
[803] Üst-vâr: Sağlam, metin, muhkem.
[804] Dûn: Gece.
[805] Bu kelime Tuncer Gülensoy'a göre kalabalık kelimesinin kökeni olup, "yığmak, sandığa koymak" anlamı taşır. Tuncer Gülensoy, günümüzde kalabalık kelimesinin kökeni olduğu yönünde görüş bildirilmiştir.
Bkz. Tuncer Gülensoy, **Etimoloji Sözlüğü.**

Bunca saltanat içinde iken böyle eder idi.” İmdi sâhib-i şed dahi böyle gerekdir. Yedinci nev’in salması bu misaldir ki buna yûsufî dirler. Ya‘nî demek oldur kim, ehl-i şed olan Yûsuf Peygamber aleyhisselâm gibi pâk-dâmen[806] ola. **52b** Emîn ve mütedeyyin ve cömerd ola ve Allâh-u âlem. Biz yine maksûdumuza varalum. Şeyh duâ kıldıkdan sonra hâzır olan meşâyih ve ihtiyar, ana icâzetinizle yerinden durugelüb, dürilen şeddi eline alub, sol dizini yere koyub, sağ dizini diküb şeddi şeyhin seccâdesi üzerine yedi nev’in her kangısını dilerse anı sala ve bu duâyı okuya:

”اللهمّ انّی اشهدك و کفی بك شهیداً و اشهد ملائکتك و حملة عرشك و سکّان سبع سماواتك و ارضك وما فوقهنّ وما بینهنّ وما تحتهنّ اشهد ان لااله الاّ انت وحدك لا شریك لك و انّ محمّداً عبدك و رسولك و انّ الائمّة المعصومین الرّاشدین المهدیّین و امنائك و خلفائك و نبیتك و صلواتك علیه و علیهم اجمعین “[807]

Ba‘dehû ayak üzere durub üç kadem mikdârı seccâdeden gerü dura. Andan bu duâyı okuya. El-ayet:

”رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ“ [808]

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِاِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْاِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلاًّ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا رَبَّنَا اِنَّكَ رَؤُفٌ “ [809] رَحِيمٌ...”

”...رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِي اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ“ [810] Ba‘dehû sağ ayağın ileru koya, andan sol ayağın koya. Andan sağ ayağın seccâdenin kenarında koyub ba‘dehû sol dizin yere koyub ve sağ dizin diküb ve sağ elini şeddin sağ yanından başı altından sokub ve sol elin duta. Dahi mürîdin sol eli üzerine koya. Ammâ mürîdin ellerin başı üzerine korken andan şeddi boynundan iki eliyle alub iki eli üzerinde duta. Şeddin iki ucun bir yere sarkıda. Resûlullâh fekûlü: “Yâ ashâb, bârekallâh.” Andan bu sekiz nasihati ede. Biri; gözet, ikinci; sakla, üçüncü; muhkem dut, dördüncü; cem’ et, beşinci; ört, altıncı; ver, yedinci; kes, sekizinci; al. 1-Demek olur kim, Hak Teâlâ’nın yolun gözet. 2- Ya‘nî şerîate ve tarîkate muhâlif olan amelden sakla. 3- Ya‘nî demek olur kim dinini ve ahdini muhkem dut. 4- Ya‘nî şeriatde ve tarîkatde sana aid olan

[806] Pâk-dâmen: Eteği temiz, namuslu.

[807] “Allâh’ım, muhakkak ki ben sana şahidim ve şahit olarak Sen yetersin. Ve ben Sen’in meleklerine, hamele-i arşına, yedi kat göğünde ve yerinde duranlara, ve onların üzerindekilere ve her ikisinin arasındakilere ve onların altındakilere şahidim. Sen’den başka ilah olmadığına, birliğine, ortağın olmadığına, Muhammed’in senin kulun ve Resûlün olduğuna, masum raşit halifelerine, ulemalarına, halifelerine ve peygamberlerine şahitlik ederim. Selâmın onun ve onların hepsinin üzerine olsun.”

[808] “Rabbimiz, bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize katından bir rahmet bahşet. Şüphesiz sen çok bahşedensin.” (Âl-i İmrân 3/8)

[809] “Ey Rabbimiz, bizi ve bizden önce îman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde îman edenlere karşı hiçbir kin tutturma. Ey Rabbimiz, şüphesiz sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin.” (Haşr /10)

[810] “Rabbimiz! Günahlarımızı, işimizdeki aşırılıklarımızı bize bağışla, sebatımızı arttır, inkarcı topluluğa karşı bize yardım et” (Âl-i İmrân 3/147)

mesâili cem' et ve amele getür. 5- Ya'nî kimsenin aybını görürsen eteğinle ört. 6- Ya'nî senden insaf istemeden, sen insaf eyle. 7- Ya'nî yaramaz huylarını kes. 8- Ya'nî bu dedüğümüz amelleri işle, Cennet al. Ve dahi her azîz kim edesiz, hayr duâsın alasız. **53a** Ol yukaruda sekiz nefs kim, zikretdik. Şeyhin ve ihtiyarların ellerin öpüb vara, yerinde dura, nakîbler hû çekeler. Nitekim bu fasılda beyân ola ve's-selâm.

XII. Fasl Der-âdâbı Taam Horden

Ya'nî taam yemekde çok edeb vardır. Kimi farzdır ve kimi sünnetdir ve kimi müstehabdır. Bu fasılda anları beyân edelim, tâ kim her azîz ol edebleri riâyet edeler. Evvelki edeb budur kim, me'kül[811] halden ola. Ya'nî ol kişiler kim îmana gelmişsiz, yiyin helâllenun ve'şkürullâhe. Ya'nî ol kişiler kim îmana geldiler. İkinci edeb budur kim; bu taamı bedenime kuvvet vermek içün yerim, tâ kim Hak Sübhânehû ve Teâlâ Hazreti'nin emr-i şerîfin yerine getürem. Üçüncü edeb, nimeti Allâh Teâlâ Hazreti'nden bile ve ana şükrede. Dördüncü edeb; taamdan evvel sonra el yumak sünnetdir. Ve taamın evvelinde " بسم الله" ve âhirinde "الحمد الله" demek farzdır. Evvel lokmada "بسم الله" diye. İkinci lokmada "بسم الله الرّحمن" diye. Üçüncü lokmada "بسم الله الرّحمن الرّحيم" diye. Ve taamdan evvel ve sonra bir parmak kadar tuz yalamak sünnetdir. Ve hem yetmiş türlü derde devâdır. Nitekim Hazret-i Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem hadîs-i şerîfinde buyurur. Beşinci sağ dizini diküb sol dizi üzerine otura yahud iki dizi üzerine oturmak sünnetdir.

XIII. Fasl Der-beyâni Nev'i İlmi Şed Bi-mürîd Havâlehû Gerden

Bilgil ey tâlib erkân-ı tarîkat çün kim pîr mürîde tuğ ve alem ve şed vermek murâd eylese erkân budur kim; serr-i tuğu ve sırığı başına geçüre. Ya alem ya şeddi şeyhin nazarında koyalar. Şeyh ayak üzerine durub ede: "Ey mürîd, bu pîrlerin nişânesidir ki, pîrimiz bize havâle kıldılar. Biz dahi size havâle kıldık. Bu alem, cem'iyyete sebebdir. Bu alem dibinde cem' olub Hak Teâlâ ibâdetine meşgûl olmak gereksin. Ve her yere kim gidersin, halkı Hak yoluna kulağuzlayasın. Ve bu alemin hizâsı gibi doğru olmak gereksin." Ve bu serr-i tuğ ana işâretdir kim, demek olur kim, "nefs-i emmârenin başın kesdim ve cüdâya[812] saçdım." Ve gerekdir kim, "tahâretsiz

[811] Me'kül: Yiyen, yiyici.
[812] Cüdâ: Ayrı, ayrılmış.

alem dibinde oturmayasın" dedikde, mürîd: "Eyvallâh kabûl eyledim" diye. Ve şeyh ede: [813]"رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِي اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ..." Âdem Safiyyullâh ve Şît Nebî ve İdris Vefâ ve Nûh Necî ve İbrâhîm-i Halîl ve **53b** Dâvud ve Selmân ve Mûsa ve Îsâ ervâh-ı tayyibeleri içün ve Muhammed Mustafâ aleyhisselâm ruhu içün ve cihâr-ı yâr bâsafâ ve sahabe hay-ı bâ-vefâ ve eimme-i isnâ aşer ve ayak üzere durugelüb hâzırlara safâ nazar edün diye hazırlar ideler. Hemîşe çerâğın[814] rûşen[815] ola. Mürîd dahi ellerin öpüb çerâğı çerâğlandıra ve Allâh-u âlem.

Fasl

Suâl eğer dirlerse ki şeddin zâhirî mânâsını bildin. Ammâ bâtın mânâsı nedir? Cevab oldur ki; bâtın mânâsı seddir. Ya'nî mü'min ile şeytan arasında seddir. Suâl ederlerse ki; sana pîrden ne değdi ve pederden ne değdi ve üstâddan ne değdi? Cevab budur ki; pîrden tevbe ve telkîn ve pederden ahdullâh ve üstâddan şedd-i Ali yetişdi. Suâl ederlerse ki şedden mânâ nedir? El-cevâb; şeddin mânâsı vefâ ve teslim. Suâl ederlerse kim; pederin belini neyle bağladı? El-cevâb; peder beli bağlamaz, bend[816] eder. Suâl ederlerse kim; pîrin ve üstâdın seni neyle revân etdi? El-cevâb; kendünin hoşnudluğuyla ve erenlerin irâdetiyle[817]. Suâl ederlerse kim; pîr belüni neyle bağladı? El-cevab; bi ahd-i Hüdây-ı Sübhân ve şedd-i şâh-ı merdân[818] ve vasiyet-i pîrân. Suâl ederlerse kim; sana şed nerden yetişdi? El-cevab; ol mahfilde kim, filan makâmda filan seyyid ve sâdât ve ulemâ ve fukarâ huzurunda filan şehirde yetişdi. Eğer ol mahfil ve makâmı anmaya ve şehri ana sehveder, cevab olmaz. Suâl ederlerse kim; sana pîrin safâ nazar etdüğü zamanda elin kande idi ve başın kande idi? Cevab; başım elimde idi ve elim başımda idi diyesin. Suâl ederlerse kim; şedde üç kerre düğüm ururlar, ol üç kerreden murâd nedir? Cevab oldur kim; biri ahde ve biri bey'ata ve biri vasiyyete işâretdir. Suâl ederlerse kim; âdâb-ı tarîkat kaç nesnedir? El-cevab; altı nesnedir. Evvel; erin nazarında olmakdır ve iki dizi üstüne oturmakdır. İkinci; sırrı sakınmakdır. Üçüncü; pîr nazarında az söylemekdir. Dördüncü; pîr katında kimseye haykırmamakdır, ya

[813] " …Rabbimiz! Günahlarımızı, işimizdeki aşırılıklarımızı bize bağışla, sebatımızı arttır, inkarcı topluluğa karşı bize yardım et" (Âl-i İmrân 3/147)
[814] Çerâğ: Kandil ve mum ve meş'ale gibi aydınlatma aracı.
[815] Rûşen: Aydın, ziyâdar, zâhir.
[816] Bend: Bağlama, rabt etme.
[817] İrâdet: İradeyle bir olduğu halde, kalpte hissedilen istek, rızâ, arzu.
[818] Şâh-ı merdân: "Mertlerin şahı" meâlinde Hazret-i Ali radiyallâhü anh'ın bir nâmı.

kakıymamakdır[819]. Beşinci; pîr her ne atâ kılursa kabûl kılmakdır. Altıncı; cemî' mahlûkāta hor bakmamakdır. Suâl ederlerse kim; tarîkat binâsı kaç nesne üzerinedir? Cevab oldur kim; altı nesne üzerinedir. Evvelki; tevbedir ya'nî günâhlarına tevbe eylemekdir. İkinci; teslîmdir, ya'nî Hak Teâlâ yoluna boyun verüb teslim olmakdır. **54a** Üçüncü; zühddür yani ârî olmakdır ve belâsına sabreylemekdir. Dördüncü; takvâdır ya'nî bâtının arıtmakdır. Beşinci; kanaatdir ya'nî her nesneye kanaat eylemekdir. Altıncı; uzletdir[820] ya'nî uzlet ihtiyâr eylemekdir. Halka izzet kılmakdır. Suâl ederlerse kim; erkân-ı tarîkat kaç nesnedir? El-cevâb; altı nesnedir. Evvelki; ilm, ikinci; hilm, üçüncü; sabr, dördüncü; rızâ, beşinci; ihlâs, altıncı; gökçek ahlâkdır. Suâl ederlerse kim; tarîkın vâcibâtı kaçdır? Cevab budur ki; altıdır. Evvelki; hayır işlere kadem basmakdır. İkinci; dâim zikrullâhdan hâlî olmamakdır. Üçüncü; dünyâya muhabbet etmemekdir. Dördüncü; hevâyı terk etmekdir. Beşinci; dâim Hak'dan havf[821] üzere olmakdır. Altıncı; Hak'dan ümîdi kesmemekdir. Bu makûle[822] suâl ve cevab çokdur. Eğer cümlesin dersen, söz uzar. Ammâ biz ehemmîni kaleme getirdik. Geldik imdi, mahfil ve iclas sonunda duâ edeler ve Fâtihâ edeler. Ve Muhammed Mustafâ ve Ali el-Murtazâ ve sâir ashâb ve meşâyih ve hulefâ ve fukarâ ervâh-ı tayyibelerine ihdâ edeler ve Allâh-u âlem bi's-savâb ve ileyhi'l-merciu ve'l-meab.[823]

B. EL- FASLÜ'S-SÂLİS FÎ SİLSİLETİ TARÎKİ'R-RİFÂİYYE VE AHVÂLİ TÂC

Bu fasıl tarîk-i Rifâiyyeden silsile-i meşâyihi beyân ider. İnne Ali bin Ebî Tâlib kerremallâhu veche innehû kāle: Kāle Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem:

" لمّا اسرى بى ليلة المعراج اخذنى جبرائيل و ادخلنى قبّة من نور, و اخرج لى منه صندوقة مقفول ففتحوا و اخرج لى منه ريق الفقراء, و البسنى اياه صدق رسول الله"

Ve kāle Ali bin Ebî Tâlib kerremallâhu veche

" لقنّه رسول الله صلى الله عليه و سلّم الذّكر الجهرىّ اللسانى فى البيت المغلقة بابه جالسا على وجه الرّبيع و غامضا عينيه المباركين با لتلقين السّليت اشتهد على كرّم الله وجهه يوم الجمعة اكثر مضت من رمضان سنه اربعين من الهجرة , و دفن في الكوفة فى الموضع الّذى يقال له نجف, و فى رواية بمسجد جامع الكوفة عند قصر الامارة"

[819] Kâkımak: Azarlamak.
[820] Uzlet: Bir tarafa çekilip kendi kendine oturma, inziva.
[821] Havf: Korku.
[822] Mikval: Söylenmiş, denilmiş.
[823] Allâh, doğruyu en iyi bilendir. Sonunda dönüş O'nadır.

Hazret-i Ali kerremallâhu veche hakkında fahr-i âlem ve güzîde-i nev'i benî Âdem sallallâhu Teâlâ aleyhi ve sellem buyurmuşdur: "انت منّی و انا منك"[824] Demekdir ki, "sen bendensin ve ben senden" dediği, ruhaniyyete göredir. Zira ruh ölür, ruh-u Ali Muhammed ruhundan öle. Ve ben senden dediği, beşeriyete göredir. Biribirine müteallıkdır, neseb yönünden mülâhadadır. (son satır) Demişler ki, ilm-i zâhirde sen bana tâbîsin. Ve ilm-i bâtında ben sana demekdir. **54b** Ve hakikat ehli şöyle dirler ki, vahdete işaretdir. Ba'de'l-fenâ anın içün ölmedin evvel öl dedi. Kesret vahdet bulur, gayriyyet kalmaz. Mürîd şeyhi vahdette bulur, yeksân[825] olur. Söz ehl-i tahkîkın mukallid sem'ına[826] girmez. Bu elfâz ki, tamam fehm ideler. Ve demişdir ki:

"لحمك لحمی و جسمك جسمی"[827] Bu kelâm ba'de'l-visâl beşeriyete tenezzül edicek dedi. Yani iş bu kesretde anâsır i'tibârınca bende sencileyin sende bencileyin beşersiz demek ola. Bundan anlanan budur ki, fahr-i âlemîn Hazret-i Ali ekser sırrına vâkıfdır. Ve dahi buyurdu ki: "Yâ Ali, benden sonra nebî gelmez. Sen velîsin, ehl-i velâyete serçeşmesin[828]. Benden sonra Ebû Bekir'e riâyet eyle, bana riâyet etdüğin gibi ki, evvel; zühd[829] ve takva[830] ve verâ'[831] sahibidir. Benim ümmetimden Ebû Bekir gibi sâdık az gele, belki gelmeye" dedi. "Andan sonra Ömer'e riâyet eyle ki, dinim gayreti andadır. Anın bu dine riâyet ve teslimi, gayrilerde bulunmaz. Ve andan sonra Osman radıyallâhu anha riâyet eyle kim, hilm ve hayâ ve edeb ve i'tikâd anda temâm olmuşdur. Bana zamanımda nice riâyet idersin, anlara dahi öyle riâyet eyle." Ve dahi buyurdu ki: "Kıyâmet gününde kâfirden müslüman olanlar ve zühd ve takva ve verâ' dutanlar, Hazret-i Ebû Bekir ile haşr olalar ki, anlara reis olur. Ve Hazret-i Ömer yanına âdil padişah ve dîn gayretin ider gaziler ve padişahlara mensûb olanlar cem' olalar. Anlara reis olur ve Hazret-i Osman yanına ilmiyle amel ider ulemâ cem' olalar. Cümle ilm-i zâhir ehline reis olur. Ve senin yanına ehl-i velâyet ve ehl-i kerâmet ve ehl-i riyâzat[832]

[824] "Sen bendensin ve ben sendenim."
[825] Yeksân: Beraber, bir olma.
[826] Sem': İşitmek, kulak ile dinlemek.
[827] "Etin etimdir ve bedenin bedenimdir."
[828] Serçeşme: Pir, şeyh, baş.
[829] Zühd: Dünyâya rağbet etmemek, nefsâni zevk ve arzudan kendini çekerek ibâdete vermek.
[830] Takva: Bütün günâhlardan kendini korumak, dinin yasak ettiğinden veya haram olduğunda şüphesi olan şeylerden çekinmek.
[831] Verâ': Takvanın ileri derecesi, bilmediği ve şüphe ettiğini öğrenip iyiye ve doğruya göre hareket edip bütün günâhlardan çekinme hâleti.
[832] Ehl-i riyâzat: Nefsi terbiye maksadıyla az gıda ile geçinen, nefsini hevesattan men' ile faydalı fikir ve işle meşgul olan kişiler.

ve ehl-i sülûk[833] ve meczûbîn[834] ve ehl-i te'vil ve ehl-i ta'bîr ve ehlullâh cem' olalar. Anlara reis olasın" dedi. Andan sonra fahr-i âlem intikâl etdi, yerine Ebû Bekir halife oldu ve anın yerine Ömer ve anın yerine Osman ve anın yerine Ali halife oldu. Ve Hazret-i Zevcu'l-Betûl[835] ve İbn-i ammi'r-Resûl[836] mefraku'l-ketâyıb ve mazharu'l-acâyib, fârisu'l-meşârık ve meğârib esedullâh[837] el-gâlib emiru'l-mü'minin Hazret-i Ali bin Ebî Tâlib kerremallâhu veche Hasan Basrî hazretlerin irşâd edüb, kesâfetin[838] letâfete[839] tebdil edüb, cezbe[840] ve tasarruf ve teveccüh birle fenâ fi's-sıfat edüb ve fenâ fi'z-zâta îr görüb nûr gayr-ı mükeyyef ihâtâ edüb eser-i beşeriyet zâil olub idrâk-ī bakıyyesine hilâfet verdi. **55a** Ol dahi nice gördüyse ana göre Habîb-i Acemî'ye hilâfet verdi. Ol dahi Davûd Tâî hazretlerine, ol dahi Ma'rûf-i Kerhî hazretlerine, ol dahi Şeyh Sırrı Sakatî hazretlerine, ol dahi Cüneyd Bağdâdî hazretlerine, ol dahi eş-Şeyh Ebû Bekir eş-Şiblî hazretlerine, ol dahi Şeyh Ali el-Acemî' hazretlerine, ol dahi Şeyh Ali el-Berberî hazretlerine, ol dahi Şeyh Ebû Bekr gulâm bin Türkman hazretlerine, ol dahi Şeyh Ebü'l-Fazl İbn-i Kâmih hazretlerine, ol dahi Şeyh Mansur el-Bâz hazretlerine, ol dahi Şeyh Ali el-Kârî el-Vâsıtî hazretlerine, ol dahi sultânü'l-ârifîn ve kudveti's-sâlikîn[841] şeyhü'l-muhakkık ve mürşîdi'l-müdakkık sâhibü'l-kerâmâtü'l-bâhire ve el-akvâl ez-zâhire mevsale'l-ırcâ ve el-meksûr min hız'at lehü'l-evliyâ-i ve zillet lehü'l-îfâ-i ve el-esved es-seyyide'l-Hüseyin en-nesebî Hazret-i Şeyh Seyyid Ahmed el-Kebîr Şehâbüddin er-Rifâî kaddesallâhü sırrahu ve nevvarallâhu darîhahu hazretlerine hilâfet verdi. Ve Hazret-i Seyyid Ahmed er-Rifâî beşyüzdoksansekiz senesinde bazarertesi günü vefât edüb Basra karâsından Ümmü Abîde nâm kariyyede defn olunmuşdur. Ve Hazret-i Seyyid Ahmed er-Rifâî Hazretlerinin neseben silsilesi beyân olunur. Hazret-i Seyyid Ahmed er-Rifâî İbn-i Ali bin Hasan es-Sultan Seyyid Veli bin es-Seyyid Yahya İbnü's-Seyyid Sâbit İbnü's-Seyyid Hâzım İbnü's-Seyyid Ali İbnü's-Seyyid Ahmed es-Sânî İbnü's-Seyyid Mûsâ İbnü's-Seyyid Hasan İbnü's-Seyyid Mehdî İbnü's-Seyyid Ebi'l-Kâsım Muhammed İbnü's-Seyyid Hüseyn İbnü's-Seyyid İbrâhîm el-Mücâb

[833] Ehl-i sülûk: Bir tarîkata bağlanan ve mânevi terakki mertebelerinde devam eden kişiler.
[834] Meczûbîn: Allâh Teâlâ'ya külfetsiz olarak yaklaşıp ve Rabbânî tecellilere muhatap olanlar.
[835] Zevcu'l- Betûl: Hazret-i Ali'nin, Hazret-i Fâtıma'nın eşi anlamına gelen lakabı.
[836] İbn-i amme'r-Resûl: Allâh Resûlünün amcasının oğlu.
[837] Esedullâh: Hazret-i Ali'nin Allâh'ın arslanı anlamına gelen lâkabı.
[838] Kesâfet: Bulanıklık, kir, açık veya berrak olmamak.
[839] Letafet: Cisimden alâkayı kesip bir nevi nurâniyet kesbetmek, güzellik, nezaket, yumuşaklık, hafiflik.
[840] Cezbe: Allâh'ı hatırlayıp Allâh sevgisi ile kendinden geçer bir hale gelme.
[841] Kudveti's-sâlikîn: Tarîkata bağlanan halkın uyup tâbi oldukları kimse.

İbnü’s-Seyyid el-İmâm Mûsâ el- Kâzım İbnü’s-Seyyid el-İmâm Ca’fer es-Sâdık İbnü’s-Seyyid el-İmâm Muhammed el-Bâkır İbnü’s-Seyyid el-İmâm Zeyne’l-Âbidîn İbnü’s-Seyyid el-İmâm eş-Şehîd fî Kerbelâ el-Hüseyn İbn-i el-İmâmü’l-Hümâm kudveti ehli’l-meşârık ve’l-meğârib[842] esedullâh el-gâlib emira’l-mü’minin Hazret-i Ali İbn-i Ebî Tâlib kerremallâhu vechehu ve hüve zevcu’l-Betûl ve İbn-i amme’r-Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem rıdvanullâhi Teâlâ aleyhim ecmain.

الحمد لله الّذى يحسن فى الاتصال نسيب حبيب ربّ العالمين, و شفيع المزنبين الّذى قال فى حقّه صلى الله عليه و سلّم, و الامام الحسين ابن فاطمة الزّهرا رضى الله عنها, و فاطمة الزّهرا بنت محمد صلى الله عليه و سلّم, فهو ابن عبدالله ابن عبدالمطّلب ابن هاشم ابن عبدمناف ابن قصى ابن كلاب ابن مرّة ابن كعب ابن لؤى ابن غالب ابن فهر ابن مالك ابن النظر ابن كنانة ابن خزيمة ابن مدركه ابن الياس ابن مضر ابن نزار ابن معدّ ابن عدنان كم من آب قد علا باين ذوى شرف كما علا برسول الله عدنان هذا متّفق على صحّته و قال الحافظ عبدالغنى و غيره عدنان ابن آزر ابن مقدم ابن تاخور ابن نزخ ابن يسحب ابن يعروب ابن يشحب ابن ثابت ابن اسمعيل ابن ابراهيم خليل الله عليه السّلام, الى هاهنا و اسم امّه امينه بنت وهب فو هبت من البركات جوداً و عميماً جعلنى الله و ايّاكم فمن تاب و اناب و عمل عملاً صالحاً الى يوم الحساب قال الله تعالى يهتدى المهتدون و ابراهيم خليل الله ابن نارخ ابن ثاخور ابن شاروخ ابن راغو ابن فانح ابن عبير ابن شامخ ابن ارفخشند ابن سام ابن نوح عليه السّلام ابن لمك ابن متوشلّخ ابن اختوخ و هو ادريس عليه السّلام ابن يزد ابن مهرائيل ابن فتيان ابن انوش ابن شيت عليه السّلام ابن حضرت آدم عليه الصّلوة والسّلام و آدم عليه الصّلوة والسّلام من التّراب و التّراب من الارض والارض من الزّبد[843] و الزّبد من الموج و الموج من الماء و الماء من الدّرّة و الدّرّة من القدرة والقدرة والارادة و العلم من صفات الله سبحانه و تعالى جلّ جلاله و عمّ نواله و عظّم شانه و تقدّست اسماؤه ولا اله غيره و صلى الله على سيّدنا محمد خاتم النبيين و على آله و صحبه اجمعين و سلّم تسليماً كثيراً الى يوم الدين

Ve Hazret-i Şeyh Seyyid Ahmed er-Rifâi kaddesallâhu sırrahu’l-Âlî dahi oğlu es-Seyyid eş-Şeyh İmâm Muhammed Hazretleri’ne zikri telkîn ve beline şeddi kuşadub ve hırka-i telbîs ve ahd verüb tarîke izin verdi. Ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh Abdu’r-Rahman’a, ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh Izzüddin’e, ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh Şemsüddin’e, ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh Hasan’a, ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh Hüseyn’e, ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh Receb’e, ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh İshâk’ā, ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh Ya’kûb’a, ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh Yûsûf’a, ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh Tâlib’e, ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh Hâşim’e, ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh Süleymân’a, ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh Abdullâh’a, ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh Âli’ye, ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh Mehdî’ye, ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh İbrâhîm’e, ol dahi es-Seyyid eş-Şeyh

[842] Kudveti ehli’l-meşârık ve’l-meğârib: Doğu ve batı ehlinin uyup tâbi oldukları kimse.
[843] Mine’z-zübde: Çekirdek, öz.

Mahmud'a, ol dahi eş-Şeyh Abdü'l-Âl'e, ol dahi şeyhim ve pîrim merhum ve mağfur[844] ed-dâric ilâ medâric rahmeti rabbihi el-Gafûr kutbu'r-Rabbâni ve'l-Gavsi's-samedânî el-ârif billâhi eş-Şeyh Yâsin eş-Şâmî er-Rifâî İbn-i eş-Şeyh Muhammed İbn-i eş-Şeyh Yahya İbn-i eş-Şeyh Mahmud nevvarallâh merakıdehüm hazretine yetişdirdi. Ve eş-Şeyh Yâsin dahi bu fakîr pir-i taksîr Muhammed Tâhir İbn-i Abdullâh **56a** İbn-i İsmaîl el-med'û bi hocazade cealallâhu et-takızâdeye zikri telkîn ve hırka-i Rifâî'yi telbîs ve belime şeddi bağlayub ve ahd verüb tarîkate izin verdi ve bu makâmda silsile temâm oldu. Ve Hazret-i Şeyh Seyyid Abdü'l-Kâdir el-Geylânî ve es-Seyyid Ahmed el-Bedevî ve es-Seyyid eş-Şeyh İbrâhîm ed-Desûki ve es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed er-Rifâi kâddesallâhü ervâhahum cümlesi hem-asr olub anlar başlarına tâc giymeyub arâkiyye[845] üzerlerine şemle[846] sararlar idi. Lâkin Hazret-i Cüneyd-i Bağdâdi'nin halifesi, Ali Düzbâri'nin (7. Satır) halifesi, kâtib Ali'nin halifesi, Osman Mağribî'nin halifesi, Ebu'l-Kâsım Kirkânîn'e (8. Satır) bunlar tarîk-i Bayrâmiyye halifeleridir. Ebu'l-Kâsım Kerkârî'ye gelince, meşâyih-i kirâm başlarına tâc giymezler idi. İmâmelerin başlarında döndürmedin sararlar idi. Ebu'l Kâsım zemânında sûfiyyûn aralarına melâhide ve revâfiz karışdı. Birbirinden fark olsun içün Ebu'l Kâsım tâc ihtiyâr etdi, imâmeye beraber melâhide bir mikdar fark oldu. Ehl-i tâca muhalefet edüb ba'zı başına gece tâc ve ba'zı uryân olmak ihtiyâr aytdılar. Ammâ revâfızın alevîleri sûfiler tâcı gibi dülbende[847] beraber tâc edünüb sûfilere kârışdılar. Ebû'l-Kâsım Ebû Bekir Nessâc'a hilâfet verdi. Ol dahi Ahmed Gazzâli'ye hilâfet verdi. Ahmed Gazâli tâcı aselî[848] renk aytdı. Ol dahi hilâfeti Necîb Sühreverdî'ye verdi. Ol dahi Kutbü'd-din Ebherî'ye, ol dahi Sicâsî'ye verdi ki, ana Rükne'd-dîn dirler idi. Ol dahi tâcı dülbendden yukarı dört parmak artırdı. Ve rengin benefşe[849] renginde etdi. Ol dahi hilâfeti Muhammed Tebrizî'ye verdi. Ol dahi Şeyh Cemaleddin Tebrizî'ye verdi. Ol dahi Şeyh Zâhid Geylâni'ye verdi. Şeyh Zâhid Geylanî'nin oğulları, ataları fevt[850] olıcak, siyah sarınub zemâne beylerini teshîr edüb cihet ihtiyar eyleyüb raks etdiler. Ve tâcların imâmeye

[844] Mağfûr: bağışlanmış, affedilmiş.
[845] Arâkiyye: Bilhassa dervişlerin kullandığı yünden yapılan bir cins külah.
[846] Şemle: Kıldan yapılmış siyah örtü.
[847] Dülbent: Tülbent, baş örtüsü.
[848] Aselî: Bal rengi
[849] Benefşe: Menekşe rengi, mor.
[850] Fevt: Ölüm, mevt, kaybetme.

beraber edüb kimi yektâ[851] ve kimi dâl oldu. Anın içün halvetî karındaşlar şimdi dahi cihetsiz karâr etmezler. Zîrâ esmâ-i sıfat-ı mahlûka göredir. Esmâsına zâkir kalmasa sıfatıyla kalur. İsm-i zâtla vâsıl olanlar zâhir mâişeti içün sebeb gözlemezler. Her kişiye hizmet etmek, mahluka hizmetdir. Bir kişiye hizmet etmek gerekdir ki andan ne ihsan olursa bâkî olan fânî olmaya. Tâliblerin hôd[852] kesbi, âfâkî[853] değildir, enfüsî[854] haldir. **56b** Sıfatıyla zâtlarından dilerler. Bil ki ehl-i rızâ katında asla ricâ yokdur ve ehl-i fenanın dahi kezâlik[855]. Zirâ muraddârlıkda olub umumdan ne rica kavî (3. Satır) mümkin değildir. Ricâ iki kişi beyninde olur ve dâim beşeriyyetde olanların halidir. Vahdet ehli katında yok. Zirâ ehl-i vahdet olanlarda âfâkı nazar etmeye ayn yokdur ebeden. Ve Şeyh Zâhid Geylâni Hazret-i Şeyh Sâfî'ye hilâfet verdiği vakt Şeyh Sâfî, Âl-i Resûl olmak ihtimali olmağla yeşil tâc verdi, iki karış mikdarı var idi. Şeyh Sâfî kendünin âl-i Resûl idüğüne şübhelenüb beyaz tâc giydi. Andan hilâfeti Hoca Sadre'l-din'e verüb, ol dahi Şeyh Hamîd Sultan'a hilâfet verüb iki karış mikdarı tâc giyerdi. Şeyh Hamîd Sultan dahi Hacı Bayram Sultan'a beyaz tâcla hilâfet verdi. Ol zamanda Hoca Sadre'l-din, Hacı Bayram Sultan'ı Acem'e davet aytdı. Gazaya gidelim deyü, varmadı. Beynlerine adâvet düşürdü. Hacı Bayram dervişlerine benzemesün benim dervişlerim deyü, kızıl tâc ihtiyâr aytdılar. Kızılbaş olub, Râfızî olub ma'rifet mekrine düşüb, cedd-i a'lâları tarîkın yani fakr-u fenâ yolun koyub saltanata düşdüler. Andan sonra Hacı Bayram, Akşemseddin'e hilafet verdi. Sultan Murad devrinde idi. Yerine Sultan Mehmed padişah olıcak, Akşemseddin'e dedi ki: "Uzun tâc giymek ve kısa tâc giymek nicedir, beyân eyle, şüpheler def' olsun, ayân eyle" deyü emreylicek, şeyh hazretleri bir risâle yazub Nûriyye deyü ad verdi. Anın içünde buyurmuş ki: "Fahr-i âlem Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi ve sellem iki karış mikdarı kalensüve-i kebîre[856] giymişdir" deyü cevab vermiş. Ve İmâm-ı Âzâm dahi Resûl aleyhisselâm'ın giydüğin bilüb, ol dahi giymişdir. Ulemâ ve ümerâ giyerler. Ve dahi İmâmiye[857] beraber tâc giymişdir. Halvetîler[858] anı ihtiyar aytdılar. Ehl-i tevhid ve ulemâ ve fuzalâ ve ümerâ

[851] Yektâ: Tek, yalnız, eşsiz
[852] Hôd: Kendi
[853] Âfâkî: Kâinattaki hâdiselere ait, nefsin haricindeki âleme dair. Kıymetsiz sözler ve meseleler, objektif.
[854] Enfüsî: Bir kimseye mahsus görüş ve düşünüş, kendi hayatına ait, dâhile ait, subjektif.
[855] Kezâlik: Böylece, bunun gibi.
[856] Kalensüve-i kebîre: Büyük başlık, takke.
[857] İmâmiye: Şiîlik meşrebi içerisinde mevcûd olan tüm tarikât ve mezheplerin ortak i'tikātlarını tanımlamak maksadıyla kullanılan bir fıkıh terimi.
[858] Halvetiyye: Cehri zikir yöntemîni kullanan ehl-i sünnet bir tarikât.

kalensüve-i kebîre ihtiyâr aytdılar. Urefâ hiç biriyle mukayyed değildir. Ve hem ehl-i tahkîk dediler ki; fî zemanına şöhret ve riyâdır, taşrada olan alamet içünde olsun yeter, dediler. Amma münasib budur ki, ulemâ ve urefa gitdüği semte gitmek, cümlemize lazım ve mühimdir.

SONUÇ

Rifâîlik tarîkatinin ve fütüvvet teşkilâtının tarihsel oluşumları, gelişimleri, misyonları ve müslümanlar arasındaki etkileri gözlemlendiğinde her iki oluşumun da birbirinden ayrılamayacağını görmekteyiz. Eski dönemlerde cemiyetin örf, maddî ve mânevî kültür anlamında sahip olduğu sosyal bütünlük îtibariyle tarîkat şeyhinin etrafında toplanan mürîdler yalnızca ilmî ve tasavvufî konularda değil aynı zamanda günlük hayatlarını idâme konusunda da mürşîdlerinin kontrolü altında bulunmuşlardır. Bu durum da onların hem mânevî hem sosyal hem de iktisadî alanda eğitilmelerini sağlamıştır. Bu sebeple fütüvvet ve ahîlik anlayışı İslâm tarihinde Müslüman toplumların önemli yapı taşlarından birini oluşturmuştur.

Fütüvvet esasta tarîkat önderlerinin mürîdlerini mânevî anlamda eğitirken kullandığı bir usûl ve bunun yanında iktisadî anlamda san'atkarların ahlâkî umdelerini nizama bağlayan bir öğretidir. Ahilik de bu bağlamda çırağına mesleki eğitim verirken onu mânevi yönden de eğitmeye dikkat ve gayret eden meslek ustalarının seçtiği yoldur.

Fütüvvetin kâmil insan yetiştirme gayesini gerçekleştirmek için oluşturduğu nizam ve prensiplere tüm çağlarda tüm toplumlar ihtiyaç duymuştur. Bundan sonra da bu ihtiyacın devam edeceği düşüncesindeyiz. Bu ihtiyacın giderilmesi için tarihimizin bize bıraktığı kültürel mirasın bir cüz'ü kabul edilen fütüvvetnâmelerin hakkıyla korunmasının, okunmasının, zâhiriyle ve mânâsıyla hayata tatbîk edilip gelecek nesillere aktarılmasının gerekliliği noktasındaki tesbitimizi bir sonuç olarak ifade etmeliyiz.

KAYNAKÇA

Ağırakça, A. (1990) Ahî, Ahîlik. *Şamil İslâm Ansiklopedisi*. I, İstanbul: Şamil Yayınevi.

Anadol, C. (1991). *Türk İslâm Medeniyetinde Ahîlik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*. 1. Basım. Ankara: Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Anadolu Sufi Yemek Âdâbı Ve Yemekleri-7. 2011. ekintarlasi.wordpress.com (11 Temmuz 2013).

Arslanoğlu, İ. (12-13 Ekim 2004). Fütüvvetnâmeler ve Bir Fütüvvetnâme. *I. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu*. Kırşehir, 1, 101-118.

Aydınlı, O. (hzl.). (Temmuz 2011). *Fütüvvetnâme-i Tarîkat*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Bayraktar, F. (13 Ekim 2006). Ahîliğe Felsefi Bir Bakış. *II. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu.* Ankara: Ahî Evran Üniversitesi Ahîlik Kültürünü Araştırma Merkezi, 83-88.

Bayram, S. (2012). Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahîlik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 21, 81-155.

Çağatay, N. (1997). *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*. 2. Basım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Çalışkan, Y. ve M. L. İkiz. (1993). *Kültür Sanat Ve Medeniyetimizde Ahîlik*. 1. Basım. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma Ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.

Çelebi, İ. (2006). Mutezile. *DİA*. XXXI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Demirci, M. (1992). Ahîlikte Tasavvufî Boyut: Fütüvvet. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 7, 83-90.

Demirtaş, F. (2011). Fütüvvet Kavramının/Kurumunun Askeri ve Siyasi Mahiyeti, *Ahîlik Uluslararası Sempozyumu Kalite Merkezli Bir Yaşam Bildiri Kitabı*. Kayseri, 403-423.

Ebû Abdirrahmân Muhammed İbn el-Hüseyn es-Sülemî. (1977). *Tasavvufta Fütüvvet.* S. Ateş (çev.), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, (orijinal baskı tarihi)

Eren, A. (2012). Fütüvvet Geleneği ve Ahîliğin Gerekleri Çerçevesinde İdeal İnsan Tipi. *Ahîliğe Genç Bakışlar Makale Yarışması Ve Sempozyumu.* Kırşehir, 45-71.

Fığlalı, E. R. (1996). Gadîr-i Hum. *DİA*. XIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Gölpınarlı, A. (1955). Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar. *İktisat Fakültesi Mecmuası*. İstanbul. 17.1-4, 149-151.

Gölpınarlı, A. (1949-1950). İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 11.1-4, 1-354.

Güllülü, S. (1977). *Sosyoloji Açısından Ahî Birlikleri.* 1. Basım. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Gündüz, İ. (1994) Fütüvvet, Melamet ve Ahîlik ya da Tasavvufî Düşüncede Dünyâ Anlayışı. *Eğitim ve Verimlilik Sempozyum Tebliğleri*. Sivas, 39-48.

Gürel, R. (1992). *Razavî'nin Fütüvvetnâmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.

Hacıgökmen, M. A. (2013). Ahîlerin Genel Görünüşleri Üzerine Bir Çalışma. *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş Velî Araştırma Dergisi*. 67, 103-120.

İdris (a.s.). 2 Temmuz 2008. www.fussilet.com (18 temmuz 2013)

Kal'a, A. (2003). Lonca. *DİA*. XXVII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kayaoğlu, İ. (1981). Halife En-Nâsır'ın Fütüvvete Girişi ve Bir Fütüvvet Buyrultusu, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 25, 221-227.

Köprülü, M. F. (1981). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. 4. Basım. Ankara: Gaye Matbaacılık Sanayi.

Küçük, S. (2000). Abdullâh Ensâb El-Herevî'nin Tasavvufî Fütüvvet Risâlesi: Kitâbu'l-Fütüvvet. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2, 137-166.

Kütükoğlu, M. (5 Kasım 1984). Osmanlı Esnafında Oto-Kontrol Müessesesi. *Ahîlik ve Esnaf Konferansı*. İstanbul, 55-85.

Muhammedoğlu, A. S. (1995). Hurremiye. *DİA*. XVIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Ocak, A. Y. (1995). Fütüvvetnâme. *DİA*. XIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Öz, M. (1996). Rafiziler, *DİA*. XXXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Özaydın, M. (12-13 Ekim 2004). Fütüvvet ve Fütüvvet Ahlâkı. *I. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu*. Kırşehir, 685-712.

Peygamberler ve Diyarbakır-3. 7 Haziran 2013. www.ozgurhabergazetesi.com (18 Temmuz 2013).

Sarıkaya, M. S. (1999). Osmanlı Devletinin İlk Asırlarında Toplumun Dini Yapısına Ahîlik Açısından Bir Bakış Denemesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahivat Fakültesi Dergisi.* 6, 49-67.

Sarıkaya, M. S. (2012). Bektâşi ve Alevi Kültürünün Yazılı Kaynağı Olarak Fütüvvetnâmeler. *Alevilik Araştırmaları Dergisi*. Ankara.4, 35-66.

Şeker, M. (2011). *Türk İslâm Medeniyetinde Ahîlik ve Fütüvvetnâmelerin Yeri.* 1. Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Şen, A. (hzl.). (2013). *Kitab-ı Sakka*, Ankara: Araştırma Yayınları.

Taeschner, F. (1999). *İslâm'da Fütüvvet Teşkilatının Doğuşu Meselesi ve Tarihi Ana Çizgileri.* S. Yüksel (çev.). Ankara : Türk Tarih Kurumu (orijinal baskı tarihi 1972)

Tenik, A. (2002). Ahîliğin Tasavvufi Boyutu ve Şanlıurfa'da Ahîlik İzleri. *Marife*. 2, 133-159.

Torun, A. (13 Ekim 2006). Fütüvvet Teşkilatı'nın Anadolu'daki Yapılanması. *II. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu*. Ankara: Ahî Evran Üniversitesi Ahîlik Kültürünü Araştırma Merkezi, 445-454.

Uçma, İ. (2011) *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahîlik*. 1. Basım. İstanbul: İşaret Yayınları.

Uludağ, S. ve A. Y. Ocak. (1995). Fütüvvet. *DİA*. XIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Uludağ, S. (1989). Âl-i abâ. *DİA*. II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Uysal, E. (2000) İhvân-ı Safâ. *DİA*. XXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Uzunçarşılı, İ. H. (1947). *Osmanlı Tarihi*. 1. Basım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Yılmaz, O. (15-17 Ekim 2008). Farsça Fütüvvetnâmelerden Hareketle Esnaf Pirleri ve Fütüvvet Âdâbı Üzerine Bir Değerlendirme. *1. Uluslararası Ahîlik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*. Kırşehir, II, 1173-1195.

EKLER

Paşababa Rıfâi Tekkesi'nin bulunduğu yerin şimdiki hali (5 Nisan 2014)

Paşababa Rıfâi Tekkesi'nin bulunduğu yerin şimdiki hali (5 Nisan 2014)

Paşababa Rıfâi Tekkesi'nin bulunduğu yerin şimdiki hali (5 Nisan 2014)

Paşababa Rıfâi Tekkesi'nin haziresinde bir mezar taşı (5 Nisan 2014)

Paşababa Rıfâi Tekkesi'nin bulunduğu yerin şimdiki hali (5 Nisan 2014)

Paşababa Rıfâi Tekkesi'nin bulunduğu yerin şimdiki hali (5 Nisan 2014)

Paşababa Rıfâi Tekkesi'nin bulunduğu yerin şimdiki hali (5 Nisan 2014)

Paşababa Rıfâi Tekkesi'nin bulunduğu yerin şimdiki hali (5 Nisan 2014)

Paşababa Rıfâi Tekkesi'nin bulunduğu yerin şimdiki hali (5 Nisan 2014)

Paşababa Rıfâi Tekkesi'nin bulunduğu yere yapılan mescidin şimdiki hali (5 Nisan 2014)

Paşababa Rıfâi Tekkesi'nin bulunduğu yere yapılan mescidin şimdiki hali (5 Nisan 2014)

Rifâî Âsitânesi'nin bulunduğu yerde günümüze ulaşan hazire. (17 Ağustos 2014)

Rifâî Âsitânesi'nin bulunduğu yer. (17 Ağustos 2014)

Rifâî Âsitânesi'nin bulunduğu yer. (17 Ağustos 2014)

Rifâî Âsitânesi'nin bulunduğu yer. (17 Ağustos 2014)

Rifâî Âsitânesi'nin bulunduğu yer. (17 Ağustos 2014)

Rifâî Âsitânesi'nin bulunduğu yer. (17 Ağustos 2014)

Rifâî Âsitânesi'nin bulunduğu yer. (17 Ağustos 2014)